

අභිගුත්තරනිකායෙ

අට්ඨකනිපාත-අට්ඨකථා

1. පට්මපණ්ණාසකං

1. මෙත්තාවග්ගො

1. මෙත්තාසුත්තවණ්ණනා

1. අට්ඨකනිපාතස්ස පට්මෙ ආසෙවිතායාති ආදරෙන සෙවිතාය. භාවිතායාති වඩ්ඪිතාය. බහුලිකතායාති පුනර්පුනං කතාය. යානිකතායාති යුත්තයානසදිසකතාය. වත්ථුකතායාති පතිට්ඨානට්ඨෙත වත්ථු විය කතාය. අනුට්ඨිතායාති පච්චුපට්ඨිතාය. පරිචිතායාති සමන්තතො චිතාය උපචිතාය. සුසමාරද්ධායාති සුට්ඨ සමාරද්ධාය සුකතාය. ආනිසංසාති ගුණා. සුඛං සුපතීතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං ඵකාදසකනිපාතෙ වක්ඛාම.

අප්පමාණන්ති ඵරණවසෙන අප්පමාණං. තනු සංයොජනා හොන්ති, පස්සතො උපධික්ඛයන්ති මෙත්තාපදට්ඨානාය විපස්සනාය අනුක්කමෙන උපධික්ඛයසඬ්ඛාතං අරහත්තං පත්තස්ස දස සංයොජනා පභියන්තිති අත්ථො. අථ චා තනු සංයොජනා හොන්තිති පටිසඤ්චෙව පටිසසම්පයුත්තසංයොජනා ච තනුකා හොන්ති. පස්සතො උපධික්ඛයන්ති තෙසංයෙව කිලෙසුපධිතං බයසඬ්ඛාතං මෙත්තං අධිගමවසෙන පස්සන්තස්ස. කුසලී තෙන හොතිති තෙන මෙත්තායනෙන කුසලො හොති. සත්තසණ්ඩන්ති සත්තසඬ්ඛාතෙන සණ්ඨෙන සමන්තාගතං, සත්තහරිතන්ති අත්ථො. විජෙත්වාති අදණ්ඨෙන අසත්ථෙත ධම්මෙනෙව විජිනිත්වා. රාජ්සයොති ඉසිසදිසා ධම්මිකරාජානො. යජමානාති දානාති දදමානා. අනුපරියගාති විවරිංසු.

අස්සමෙධන්තිආදීසු පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං, පුරිසමෙධං, සම්මාපාසං, වාචාපෙය්‍යන්ති වත්තාරි සඬ්ඛගචත්ථුති අහෙසුං, යෙහි රාජානො ලොකං සඬ්ඛගණ්හිංසු. තත්ථ නිජ්ජන්තසස්සතො දසමභාගග්ගහණං සස්සමෙධං නාම, සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකං භත්තවෙනනානුප්පදානං පුරිසමෙධං නාම, පුරිසසඬ්ඛගණ්හනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. දලිද්දමනුස්සානං භත්ථතො ලෙඛං ගහෙත්වා තිණි වස්සානි විනා වඩ්ඪියා සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං සම්මාපාසං නාම. තඤ්ඤි සම්මා මනුස්සෙ පාසෙති හදයෙ බන්ධිත්වා විය යපෙති, තස්මා සම්මාපාසන්ති වුව්චති. “තාත, මාතුලා” තිආදිනා නයෙන පන සණ්ඨවාචාහණනං වාචාපෙය්‍යං නාම, පියවාචාති අත්ථො. ඵචං චතුහි සඬ්ඛගචත්ථුහි සඬ්ඛගිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්චෙව හොති, ජීතඤ්ච,

බහුඅත්තපානං, බෙමං, නිරබ්බදං. මනුස්සා මුදා මොදමානා උරෙ පුත්තෙ
නව්වෙන්තා අපාරුතසරා විහරන්ති. ඉදං සරද්ධාරෙසු අග්ගලානං අභාවතො
නිරග්ගලන්ති වුව්වති. අයං පොරාණිකා පවෙණි.

අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඬිගභවත්ථුනි
ඉමඤ්ච රට්ඨසම්පත්තිං පරිවත්තෙන්වා උද්ධංමුලකං කත්වා අස්සමෙධං
පුරිසමෙධන්තිආදිකෙ පඤ්ච යඤ්ඤෙ නාම අකංසු. තෙසු අස්සමෙත්ථ මෙධන්ති
වධෙධන්ති අස්සමෙධො. ද්විති පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස එකවිසතියුපස්ස එකස්මි.
පච්ඡිමදිවසෙයෙව සත්තනවුතිපඤ්චපසුසතසාතනිංසනස්ස ධ්වපෙන්වා භූමිඤ්ච පුරිසෙ
ව අවසෙසසබ්බවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං. පුරිසමෙත්ථ මෙධන්තිති
පුරිසමෙධො. චතුති පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිං භූමියා අස්සමෙධෙ
වුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං. සම්මමෙත්ථ පාසන්තිති
සම්මාපාසො. දිවසෙ දිවසෙ යුගච්ඡිග්ගලෙ පවෙසනදණ්ඩකසඬිබාතං සම්මං
බිජිත්වා තස්ස පතිතොකාසෙ වෙදිං කත්වා සංභාරිමෙහි යුපාදිති සරස්සතීනදියා
නිමුග්ගොකාසතො පභුති පටිලොමං ගච්ඡන්තෙන යජිතබ්බස්ස සත්‍රයාගස්සෙතං
අධිවචනං. වාජමෙත්ථ පිවන්තිති වාජපෙයොයා. එකෙන පරියඤ්ඤෙන සත්තරසහි
පසුහි යජිතබ්බස්ස බෙලුවයුපස්ස සත්තරසකදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං.
නත්ථි එත්ථ අග්ගලානි නිරග්ගලො. නවති පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිං භූමියා
ව පුරිසෙහි ව අස්සමෙධෙ වුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස සබ්බමෙධපරියායනාමස්ස
අස්සමෙධවිකප්පස්සෙතං අධිවචනං.

කලම්පි තෙ නානුභවන්ති සොළසින්ති තෙ සබ්බෙපි මහායාගා එකස්ස
මෙත්තාවිත්තස්ස විපාකමහත්තතාය සොළසිං කලං න අග්ගන්ති, සොළසමං භාගං
න පාපුණන්තිති අත්ථො. න ජිනාතීති න අත්තනා පරස්ස ජානිං කරොති. න
ජාපයෙති න පරෙන පරස්ස ජානිං කාරෙති. මෙත්තංසොති
මෙත්තායමානවිත්තකොට්ඨාසො හුත්වා. සබ්බභූතානන්ති සබ්බසත්තෙසු. වෙරං
තස්ස න කෙනචිති තස්ස කෙනචි සද්ධිං අකුසලවෙරං වා පුග්ගලවෙරං වා නත්ථි.

2. පඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ ආදිබ්‍රහ්මවර්ගිකායාති මග්ගබ්‍රහ්මවර්ගයස්ස ආදිභූතාය. පඤ්ඤායාති
විපස්සනාය. ගරුට්ඨානියන්ති ගාරවුප්පත්තිපච්චයභූතං ගරුභාවනීයං. තිබ්බන්ති
බහලං. පරිපුච්ඡන්ති අත්ථපාළිඅනුසන්ධිපුබ්බාපරං පුච්ඡති. පරිපඤ්ඤන්ති පඤ්ඤං
කරොති, ඉදඤ්චිදඤ්ච පටිපුච්ඡස්සාමීති විතක්කෙති. ද්වයෙනාති දුට්ඨෙන.
අනානාකථිකොති අනානත්තකථිකො හොති. අතිරච්ඡානකථිකොති නානාවිධං
තිරච්ඡානකථං න කථෙති. අරියං වා තුණ්හිභාවන්ති අරියතුණ්හිභාවො නාම
චතුත්ථස්සකානං, සෙසකම්මට්ඨානමනසිකාරොපි වට්ටති. ජානං ජානාතීති
ජානිතබ්බකං ජානාති. පස්සං පස්සන්ති පස්සිතබ්බකං පස්සති. පියත්තායාති
පියභාවත්ථාය. ගරුත්තායාති ගරුභාවත්ථාය. භාවනායාති භාවනත්ථාය

ගුණසම්භාවනාය වා. සාමඤ්ඤායාති සමණධම්මත්ථාය. එකීභාවායාති නිරන්තරභාවත්ථාය.

3-4. අප්පියසුත්තද්වයවණ්ණනා

3-4. තතියෙ අප්පියපසංසිති අප්පියජනස්ස පසංසකො වණ්ණහංගි. පියගරහීති පියජනස්ස නින්දකො ගරහකො. චතුත්ථෙ අනවඤ්ඤත්තිකාමොති “අහො වත මං අඤ්ඤෙන අවජානෙය්‍යු”න්ති අනවජානනකාමො. අකාලඤ්ඤුති කථාකාලං න ජානාති, අකාලෙ කථෙති. අසුචීති අසුචිහි කායකම්මාදීහි සමන්තාගතො.

5. පයමලොකධම්මසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ ලොකස්ස ධම්මාති ලොකධම්මා. එතෙහි මුත්තා නාම නත්ථි, බුද්ධානම්පි භොන්ති. තෙනෙවාහ – ලොකං අනුපරිවත්තන්තීති අනුබන්ධන්ති නප්පජ්ජන්ති, ලොකතො න නිවත්තන්තීති අත්ථො. ලොකො ච අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තන්තී අයඤ්ච ලොකො එතෙ අනුබන්ධති න පජ්ජති, තෙහි ධම්මෙහි න නිවත්තන්තීති අත්ථො.

ලාභො අලාභොති ලාභෙ ආගතෙ අලාභො ආගතොයෙවාති වෙදිතබ්බො. අයසාදීසුපි එසෙව නයො. අවෙක්ඛති විපරිණාමධම්මෙති “විපරිණාමධම්මා ඉමෙ”ති එවං අවෙක්ඛති. විදුපිතාති විධම්තා විද්ධංසිතා. පදඤ්ච ඤත්වාති නිබ්බානපදං ජානිත්වා. සම්මජ්ජජානාති භවස්ස පාරගුති භවස්ස පාරං ගතො නිජ්ජන්ති. මත්ථකං පත්තො, නිබ්බානපදං ඤත්වාච තං පාරං ගතභාවං සම්මජ්ජජානාතීති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටව්වට්ටං කථිතං.

6. දුතියලොකධම්මසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙය් කො විසෙසොති කිං විසෙසකාරණං. කො අධිජ්ජයාසොති කො අධිකජ්ජයොගො. පරියාදායාති ගහෙත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා. ඉධාපි වට්ටව්වට්ටමෙව කථිතං.

7. දෙවදත්තවිපත්තිසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ අවිරපක්කන්තෙති සඬ්ඝං හින්දිත්වා න විරපක්කන්තෙ. ආරබ්භාති ආගම්ම පටිච්ච සන්ධාය. අත්තවිපත්තින්ති අත්තනො විපත්තිං විපන්නාකාරං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අභිභුය්‍යාති අභිභවිත්වා මද්දිත්වා.

8. උත්තරවිපත්තිසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ වටජාලිකායන්ති එවංනාමකෙ විහාරෙ. සො කීර වට්ටනෙ නිව්ට්ඨන්තා වටජාලිකාති සඬ්ඛං ගතො. පාතුරභොසීති ඉමමත්ථං දෙවරඤ්ඤො

ආරොවෙස්සාමිති ගන්ත්වා පාකටො අහොසි. ආදිබ්‍රහ්මවරියකොති
සික්ඛත්තයසඬගහස්ස සකලසාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදිභූතො.

9. නන්දසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ කුලපුත්තොති ජාතිකුලපුත්තො. බලවාති ටාමසම්පන්නො.
පාසාදිකොති රූපසම්පත්තියා පසාදජනකො. තිබ්බරාගොති බහලරාගො.
කිමඤ්ඤත්‍රාතිආදීසු අයමත්ථො – කිං අඤ්ඤෙන කාරණෙන කථිතෙන, අයං
නන්දො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා ජාගරියමනුයුත්තො
සතිසම්පජ්ඤෙන සමන්තාගතො, යෙහි නන්දො සක්කොති පරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං
බ්‍රහ්මවරියං වරිතුං. සචෙ ඉමෙහි කාරණෙහි සමන්තාගතො නාහවිස්ස, න
සක්කුණෙය්‍යාති. ඉතිහ තත්ථාති එවං තත්ථ. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතං.

10. කාරණ්ඩවසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ අඤ්ඤනාඤ්ඤං පටිවරතීති අඤ්ඤෙන කාරණෙන වචනෙන වා
අඤ්ඤං කාරණං වචනං වා පටිච්ඡාදෙති. බහිද්ධා කථං අපනාමෙතීති බාහිරතො
අඤ්ඤං ආගන්තුකකථං ඔතාරෙති. අපනෙය්‍යෙසොති අපනෙය්‍යො නිහරිතබ්බො
එස. සමණදුසීති සමණදුසකො. සමණපලාපොති විහීසු විහිපලාපො විය නිස්සාරතාය
සමණෙසු සමණපලාපො. සමණකාරණ්ඩවොති සමණකච්චරො. බහිද්ධා
නාසෙන්තීති බහි නිහරන්ති. යවකරණෙති යවබෙත්තෙ. චුණමානස්සාති උච්චෙ
යානෙ යත්වා මහාවානෙ ඔපුනියමානස්ස. අපසම්මජ්ජන්තීති සාරධඤ්ඤානං
එකතො දුබ්බලධඤ්ඤානං එකතො කරණත්ථං පුනජ්ජනං අපසම්මජ්ජන්ති,
අපසම්මජ්ජනිසඬ්ඛානෙන වාතග්ගාහිනා සුජපෙන වා වත්ථෙන වා නිහරන්ති.
දද්දරන්ති දද්දරසද්දං.

සංවාසායන්ති සංවාසෙන අයං. විජානාථාති ජානෙය්‍යාථ. සන්තවාචොති
සණ්භවාචො. ජනවතීති ජනමජ්ඣෙ. රහො කරොති කරණන්ති කරණං වූච්චති
පාපකම්මං, තං රහො පටිච්ඡන්තො හුත්වා කරොති. සංසජ්ජි ව මුසාවාදීති
සංසජ්ජිත්වා මුසාවාදී, මුසා භණන්තො සංසජ්ජති එන්දතීති අත්ථො. ඉමස්මිං
සුත්තෙ වට්ටමෙව කථෙත්වා ගාථාසු වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති.

මෙත්තාවග්ගො පඨමො.

2. මහාවග්ගො

1. වෙරඤ්ජසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ අභිවාදෙතීති එවමාදීති න සමණො ගොතමොති එත්ථ
වුත්තනකාරෙන යොජෙත්වා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො “න වන්දති නාසනා
වුට්ඨාති, නාපි ‘ඉධ භොන්තො නිසීදන්තු’ති එවං ආසනෙන වා නිමන්තෙති”ති.

එත්ථ හි වා-සද්දො විභාවනෙ නාම අත්ථෙ “රූපං නිව්වං වා අනිව්වං වා” තිආදීසු විය. එවං වත්වා අථ අත්තනො අභිවාදනාදීනි අකරොන්තං භගවන්තං දිස්වා ආහ – තයිදං, හො ගොතම, තථෙවාති. යං තං මයා සුතං, තං තථෙව, තං සවනඤ්ච මෙ දස්සනඤ්ච සංසන්දනි සමෙති, අත්ථනො එකීභාවං ගච්ඡති. න හි භවං ගොතමො...පෙ.... ආසනෙන වා නිමන්තෙතීති. එවං අත්තනා සුතං දිට්ඨෙත නිගමෙත්වා නින්දන්තො ආහ – තයිදං, හො ගොතම, න සම්පන්නමෙවාති තං අභිවාදනාදීනං අකරණං අයුත්තමෙවාති.

අථස්ස භගවා අත්තුක්කංසනපරවම්භනදොසං අනුපගම්ම කරුණාසීතලෙන හදයෙන තං අඤ්ඤාණං විධම්ත්වා යුත්තභාවං දස්සෙතුකාමො නාහං තං බ්‍රාහ්මණාතිආදිමාහ. තත්‍රායං සඨබ්බෙපත්ථො – අහං, බ්‍රාහ්මණ, අප්පට්ඨනෙන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණවක්ඛුනා ඔලොකෙන්නොපි තං පුග්ගලං එතස්මිං සදෙවකාදිහෙදෙ ලොකෙ න පස්සාමි, යමහං අභිවාදෙය්‍යං වා පච්චුට්ඨෙය්‍යං වා ආසනෙන වා නිමන්තෙය්‍යං. අනච්ඡරියං වා එතං, ස්වාහං අප්ප්ප් සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො එවරූපං නිපච්චාකාරාරහං පුග්ගලං න පස්සාමි. අපිව බො යදාපාහං සම්පතිජාතොව උත්තරෙන මුබ්බො සත්තපදවීතිභාරෙන ගන්ත්වා සකලං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙසිං, තදාපි එතස්මිං සදෙවකාදිහෙදෙ ලොකෙ තං පුග්ගලං න පස්සාමි, යමහං එවරූපං නිපච්චාකාරං කරෙය්‍යං. අථ බො මං සොළසකප්පසහස්සායුකො ඛිණාසවමභාබ්‍රහ්මාපි අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා “ත්වං ලොකෙ මහාපුරිසො, ත්වං සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගො ව ජෙට්ඨො ව සෙට්ඨො ව, නත්ථී තයා උත්තරිතරො” ති සඤ්ජාතසොමනස්සො පතිමානෙසි. තදාපි වාහං අත්තනා උත්තරිතරං අපස්සන්තො ආසනිං වාවං නිව්ජාරෙසිං – “අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්සා” ති. එවං සම්පතිජාතස්සාපි මය්‍හං අභිවාදනාදිරහො පුග්ගලො නත්ථී, ස්වාහං ඉදානි සබ්බඤ්ඤාතං පත්තො කං අභිවාදෙය්‍යං. තස්මා ත්වං, බ්‍රාහ්මණ, මා තථාගතා එවරූපං පරමනිපච්චාකාරං පත්ථයි. යඤ්චි, බ්‍රාහ්මණ, තථාගතො අභිවාදෙය්‍ය වා...පෙ.... ආසනෙන වා නිමන්තෙය්‍ය, මුද්ධාපි තස්ස පුග්ගලස්ස රත්තිපරියොසානෙ පරිපාකසිටීලබ්ධන්ධනං චණ්ටා මුත්තතාලඵලං විය ගීවතො ඡිජ්ජිත්වා සහසාව භූමියං නිපතෙය්‍ය.

එවං චුත්තෙපි බ්‍රාහ්මණො දුප්පඤ්ඤතාය තථාගතස්ස ලොකජෙට්ඨභාවං අසල්ලක්ඛෙන්තො කෙවලං තං වචනං අසහමානො ආහ – අරසරූපො භවං ගොතමොති. අයං කිරස්ස අධිප්පායො – යං ලොකෙ අභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමිටිකම්මං “සාමග්ගිරසො” ති වුච්චති, තං හොතො ගොතමස්ස නත්ථී. තස්මා අරසරූපො භවං ගොතමො, අරසජාතිකො අරසසභාවොති. අථස්ස භගවා විත්තමුදුභාවජනනත්ථං උජුච්චවනීකභාවං පරිහරන්තො අඤ්ඤාතා තස්ස වචනස්ස අත්ථං අත්තනි සන්දස්සෙන්තො අත්ථී ඛිවෙස, බ්‍රාහ්මණ, පරියායොතිආදිමාහ.

තත්ථ අත්ථී ඛිවෙසාති අත්ථී ඛො එස. පරියායොති කාරණං. ඉදං චුත්තං හොති – අත්ථී ඛො, බ්‍රාහ්මණ, එතං කාරණං, යෙන කාරණෙන මං “අරසරූපො භවං ගොතමො” ති වදමානො පුග්ගලො සම්මා වදෙය්‍ය, අවිතථවාදීති සඬ්ඛං ගච්ඡෙය්‍ය. කතමො පන සොති? යෙ තෙ, බ්‍රාහ්මණ, රූපරසා...පෙ.... ඵොට්ඨබ්බරසා, තෙ තථාගතස්ස පහීනාති. කිං චුත්තං හොති? යෙ තෙ ජාතිවසෙන වා උපපත්තිවසෙන වා සෙට්ඨසම්මතානම්පි පුට්ඨජනානං රූපාරම්මණාදීති අස්සාදෙන්තානං අහිනන්දන්තානං රජ්ජන්තානං උප්පජ්ජන්ති කාමසුඛස්සාදසඬ්ඛානා රූපරසා, සද්දරසා, ගන්ධරසා, රසරසා, ඵොට්ඨබ්බරසා, යෙ ඉමං ලොකං ගීවාය ඛන්ධිත්වා විය ආවිඤ්ජන්ති, වත්ථාරම්මණාදිසාමග්ගියඤ්ච උප්පන්නත්තා සාමග්ගිරසාති වුවුවන්ති. තෙ සබ්බෙපි තථාගතස්ස පහීනා. “මය්‍හං පහීනා” ති වත්තබ්බෙපි මමාකාරෙන අත්තානං අනුක්ඛිපන්නො ධම්මං දෙසෙති, දෙසනාවිලාසො වා එස තථාගතස්ස.

තත්ථ පහීනාති විත්තසන්නානතො විගතා, පජහිතා වා. එතස්මිං පනත්ථෙ කරණෙ සාම්චවනං දට්ඨබ්බං. අරියමග්ගසත්ථෙත උච්ඡින්නං තණ්හාවිජ්ජාමයං මූලං එතෙසන්ති උච්ඡින්නමූලා. තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති තාලාවත්ථුකතා. යථා හි තාලරුක්ඛං සමූලං උද්ධරිත්වා තස්ස වත්ථුමත්තෙ තස්මිං පදෙසෙ කතෙ න පුන තස්ස තාලස්ස උප්පත්ති පඤ්ඤායති, එවං අරියමග්ගසත්ථෙත සමූලෙ රූපාදිරසෙ උද්ධරිත්වා තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙ විත්තසන්නානෙ කතෙ සබ්බෙපි තෙ තාලාවත්ථුකතාති වුවුවන්ති. අවිරුළුහිමම්මත්තා වා මත්ථකච්ඡින්නතාලො විය කතාති තාලාවත්ථුකතා. යස්මා පන එවං තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා හොන්ති, යථා තෙසං පච්ඡාභාවො න හොති, තථා කතා හොන්ති. තස්මා ආහ – අනභාවංකතාති. ආයතිං අනුප්පාදධම්මාති අනාගතෙ අනුප්පජ්ජනකසභාවා.

නො ව ඛො යං ත්වං සන්ධාය වදෙසීති යඤ්ච ඛො ත්වං සන්ධාය වදෙසී, සො පරියායො න හොති. නනු ව එවං චුත්තෙ යො බ්‍රාහ්මණෙන චුත්තො සාමග්ගිරසො, තස්ස අත්තති විජ්ජමානතා අනුඤ්ඤාතා හොතීති? න හොති. යො හි නං සාමග්ගිරසං කාතුං භබ්බො හුත්වා න කරොති, සො තදභාවෙන අරසරූපොති වත්තබ්බතං අරහති. භගවා පන අභබ්බොව එතං කාතුං, තෙනස්ස කාරණෙ අභබ්බතං පකාසෙන්නො ආහ – “නො ව ඛො යං ත්වං සන්ධාය වදෙසී” ති. යං පරියායං සන්ධාය ත්වං මං “අරසරූපො” ති වදෙසී, සො අම්හෙසු නෙව වත්තබ්බොති.

එවං බ්‍රාහ්මණො අත්තනා අධිජ්ජෙතං අරසරූපතං ආරොපෙතුං අසක්කොන්තො අථාපරං නිබ්භොගො භවන්තිආදිමාහ. සබ්බපරියායෙසු චෙත්ථ චුත්තනෙයෙනෙව යොජනාක්කමං විදිත්වා සන්ධායභාසිතමත්ථං එවං චෙදිතබ්බං – බ්‍රාහ්මණො තදෙව වයොවුද්ධානං අභිවාදනාදිකම්මං ලොකෙ “සාමග්ගිපරිභොගො” ති මඤ්ඤමානො තදභාවෙන ව භගවන්තං.

“නිබ්භොගො” තිආදිමාහ. හගවා ව ය්වායං රූපාදීසු සත්තානං
ජන්දරාගපරිභොගො, තදභාවං අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං පරියායමනුජානි.

පුන බ්‍රාහ්මණො යං ලොකෙ වයොවුද්ධානං අභිවාදනාදිකුලසමුදාවාරකම්මං
ලොකියා කරොන්ති, තස්ස අකිරියං සම්පස්සමානො හගවන්තං අකිරියවාදොති
ආහ. හගවා පන යස්මා කායදුච්චරිතාදීනං අකිරියං වදති, තස්මා තං අකිරියවාදිතං
අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං පරියායමනුජානි. තත්ථ යපෙත්වා කායදුච්චරිතාදීනි
අවසෙසා අකුසලා ධම්මා අනෙකච්ඡිකා පාපකා අකුසලා ධම්මාති වෙදිතබ්බා.

පුන බ්‍රාහ්මණො තදෙව අභිවාදනාදිකම්මං හගවති අපස්සන්තො “ඉමං ආගම්ම
අයං ලොකතන්ති ලොකපට්ඨේ උච්ඡිජ්ජති” ති මඤ්ඤමානො හගවන්තං
උච්ඡේදවාදොති ආහ. හගවා පන යස්මා පඤ්චකාමගුණිකරාගස්ස වෙව
අකුසලචිත්තද්වයසම්පයුත්තස්ස ව දොසස්ස අනාගාමිමග්ගෙන උච්ඡේදං වදති,
සබ්බාකුසලසම්භවස්ස පන මොහස්ස අරහත්තමග්ගෙන උච්ඡේදං වදති, යපෙත්වා
තෙ තයො අවසෙසානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං යථානුරූපං චතුහි මග්ගෙහි
උච්ඡේදං වදති, තස්මා තං උච්ඡේදවාදං අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං
පරියායමනුජානි.

පුන බ්‍රාහ්මණො “ජිගුච්ඡති මඤ්ඤෙ සමණො ගොතමො ඉදං වයොවුද්ධානං
අභිවාදනාදිකුලසමුදාවාරකම්මං, තෙන තං න කරොති” ති මඤ්ඤමානො හගවන්තං
ජෙගුච්ඡති ආහ. හගවා පන යස්මා ජිගුච්ඡති කායදුච්චරිතාදීනි, යානි
කායවච්ඡිමනොදුච්චරිතානි වෙව යාව ව අකුසලානං ලාමකධම්මානං සමාපත්ති
සමාපජ්ජනා සමඬ්භිභාවො, තං සබ්බමපි ගුථං විය මණ්ඩනකජාතිකො පුරිසො
ජිගුච්ඡති හිරියති, තස්මා තං ජෙගුච්ඡිතං අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං
පරියායමනුජානි. තත්ථ කායදුච්චරිතෙනානිආදි කරණචචනං උපයොගත්ථෙ
දට්ඨබ්බං.

පුන බ්‍රාහ්මණො තදෙව අභිවාදනාදිකම්මං හගවති අපස්සන්තො “අයං ඉදං
ලොකජෙට්ඨකකම්මං විනෙති විනාසෙති, අථ වා යස්මා එතං සාමිච්ඡිකම්මං න
කරොති, තස්මා අයං විනෙතබ්බො නිග්ගණ්ඨිතබ්බො” ති මඤ්ඤමානො හගවන්තං
වෙනයිකොති ආහ. තත්‍රායං පදත්ථො – විනයනීති විනයො, විනාසෙතීති චුත්තං
හොති. විනයො එව වෙනයිකො. විනයං වා අරහතීති වෙනයිකො, නිග්ගහං
අරහතීති චුත්තං හොති. හගවා පන යස්මා රාගාදීනං විනයාය වූපසමාය ධම්මං
දෙසෙති, තස්මා වෙනයිකො හොති. අයමෙව චෙත්ථ පදත්ථො – විනයාය ධම්මං
දෙසෙතීති වෙනයිකො. විචිත්‍රා හි තද්ධිතචුත්ති. ස්වායං තං වෙනයිකභාවං අත්තනි
සම්පස්සමානො අපරං පරියායමනුජානි.

පුන බ්‍රාහ්මණො යස්මා අභිවාදනාදීනි සාමිච්ඡිකම්මානි කරොන්තා වයොවුද්ධෙ
තොසෙත්ති භාසෙත්ති, අකරොන්තා පන තාපෙත්ති විහෙසෙත්ති දොමනස්සං
නෙසං උප්පාදෙත්ති, හගවා ව තානි න කරොති, තස්මා “අයං වයොවුද්ධෙ

තපනී” ති මඤ්ඤමානො සප්පුරිසාවාරවිරහිතත්තා වා “කපණුපුරිසො අය” න්ති මඤ්ඤමානො භගවත්තං තපස්සීති ආහ. තත්‍රායං පදත්තො – තපනීති තපො, රොසෙති විභෙසෙතිති අත්තො. සාමීචිකම්මාකරණස්සෙතං අධිවචනං. තපො අස්ස අත්තීති තපස්සී. දුතියෙ අත්ථවිකප්පෙ ඛ්‍යඤ්ජනානි අවිචාරෙත්වා ලොකෙ කපණුපුරිසො තපස්සීති වුවචති. භගවා පන යෙ අකුසලා ධම්මා ලොකං තපනතො තපනියානි වුවචන්ති, තෙසං පහීනත්තා යස්මා තපස්සීති සංඛං ගතො. තස්මා තං තපස්සිතං අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං පරියායමනුජාති. තත්‍රායං වචනත්තො – තපන්තීති තපා, අකුසලධම්මානමෙතං අධිවචනං. තෙ තපෙ අස්ස නිරස්සි පහාසි විද්ධංසීති තපස්සී.

පුන බ්‍රාහ්මණො තං අභිවාදනාදිකම්මං දෙවලොකගඛිභසම්පත්තියා දෙවලොකපටිසන්ධිපටිලාභාය සංවත්තනීති මඤ්ඤමානො භගවති චස්ස අභාවං දිස්වා භගවත්තං අපගඛිභොති ආහ. කොඨවසෙන වා භගවතො මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙ දොසං දස්සෙත්තොපි ඵවමාහ. තත්‍රායං වචනත්තො – ගඛිභතො අපගතොති අපගඛිභො, අභඛිඛො දෙවලොකුපපත්තිං පාපුණ්ණුන්ති අධිප්පායො. භීතො වා ගඛිභො අස්සාති අපගඛිභො. දෙවලොකගඛිභපරිබාහිරත්තා ආයතිං භීතගඛිභපටිලාභහාගීති. භීතො වාස්ස මාතුකුච්ඡිස්මිං ගඛිභවාසො අහොසීති අධිප්පායො. භගවතො පන යස්මා ආයතිං ගඛිභසෙය්‍යා අපගතා, තස්මා සො තං අපගඛිභතං අත්තනි සම්පස්සමානො අපරං පරියායමනුජාති. තත්‍ර ව යස්ස ඛො, බ්‍රාහ්මණ, ආයතිං ගඛිභසෙය්‍යා පුනඛිභවාහිනිබ්බත්ති පහීනාති ඵතෙසං පදානං ඵවමත්තො දට්ඨබ්බො – “බ්‍රාහ්මණ, යස්ස පුග්ගලස්ස අනාගතෙ ගඛිභසෙය්‍යා පුනඛිභවෙ ව අහිනිබ්බත්ති අනුත්තරෙන මග්ගෙන විහතකාරණත්තා පහීනා. ගඛිභසෙය්‍යාගහණෙන චෙත්ථ ජලාබුජයොති ගහිතා, පුනඛිභවාහිනිබ්බත්තිග්ගහණෙන ඉතරා තිස්සො” පි.

අපිව ගඛිභස්ස සෙය්‍යා ගඛිභසෙය්‍යා. පුනඛිභවො ඵව අහිනිබ්බත්ති පුනඛිභවාහිනිබ්බත්තීති ඵවමෙත්ථ අත්තො දට්ඨබ්බො. යථා ව විඤ්ඤාණට්ඨිතීති චුත්තෙපි න විඤ්ඤාණතො අඤ්ඤා යිති අත්තී, ඵවමිධාපි න ගඛිභතො අඤ්ඤා සෙය්‍යා චෙදිතබ්බා. අහිනිබ්බත්ති ව නාම යස්මා පුනඛිභවභූතාපි අපුනඛිභවභූතාපි අත්තී, ඉධ ව පුනඛිභවභූතා අධිප්පෙතා, තස්මා චුත්තං – “පුනඛිභවො ඵව අහිනිබ්බත්ති පුනඛිභවාහිනිබ්බත්ති” ති.

ඵවං ආගතකාලතො පට්ඨාය අරසරුපනාදීහි අට්ඨහි අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසන්තම්පි බ්‍රාහ්මණං භගවා ධම්මිස්සරො ධම්මරාජා ධම්මසාමී තථාගතො අනුකම්පාය සීතලෙනෙව චක්ඛුනා බ්‍රාහ්මණං ඔලෙකෙන්තො යං ධම්මධාතුං පටිවිජ්ඣිත්වා දෙසනාවිලාසප්පත්තා නාම හොති, තස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා විගතවලාභකෙ නහෙ පුණ්ණුවන්දො විය ව සරදකාලෙ සූරියො විය ව බ්‍රාහ්මණස්ස හදයන්ධකාරං විධමෙන්තො තානියෙව අක්කොසවත්ථුනි තෙන තෙන පරියායෙන අඤ්ඤා දස්සෙත්වා පුනපි අත්තතො කරුණාවිජ්ජාරං අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි අකම්පියභාවෙන පටිලද්ධනාදිගුණලක්ඛණං පථවිසමචිත්තතං.

අකුප්පධම්මතඤ්ච පකාසෙත්තො “අයං බ්‍රාහ්මණො කෙවලං පලිතසිරිඛණ්ඩදන්තවලිත්තවතාදීහි අත්තනො වුද්ධභාවං සල්ලක්ඛෙති, නො ච බො ජානාති අත්තානං ජාතියා අනුගතං ජරාය අනුසංචං බ්‍යාධිතො අධිභූතං මරණෙන අබ්භාහතං අජ්ජ මරිත්වා පුත ස්වෙව උත්තානසෙය්‍යදාරකභාවගමනීයං. මහත්තෙන බො පන උස්සාහෙන මම සන්තිකං ආගතො, තදස්ස ආගමනං සාත්ථකං හොතු” ති චිත්තෙන්වා ඉමස්මිං ලොකෙ අත්තනො අජ්ජපට්ඨමං පුරෙජාතභාවං දස්සෙත්තො සෙය්‍යථාපි, බ්‍රාහ්මණාතිආදිනා නයෙන බ්‍රාහ්මණස්ස ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙසි.

තත්ථ සෙය්‍යථාපිතිආදීනං හෙට්ඨා වුතනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව හි තෙ කුක්කුටපොතකා පක්ඛෙ විධුනන්තා තංඛණානුරූපං චිරවන්තා නික්ඛමන්ති. එවං නික්ඛමන්තානඤ්ච තෙසං යො පයමතරං නික්ඛමති, සො ජෙට්ඨොති වුව්චති. තස්මා භගවා තාය උපමාය අත්තනො ජෙට්ඨභාවං සාධෙතුකාමො බ්‍රාහ්මණං පුච්ඡති – යො හු බො තෙසං කුක්කුටච්ඡාපොතකානං...පෙ.... කිත්ති ස්වාස්ස වචනීයොති. තත්ථ කුක්කුටච්ඡාපකානන්ති කුක්කුටපොතකානං. කිත්ති ස්වාස්ස වචනීයොති සො කිත්ති වචනීයො අස්ස, කිං වත්තබ්බො භවෙය්‍ය ජෙට්ඨො වා කනිට්ඨො වාති.

“ජෙට්ඨො”තිස්ස, හො ගොතම, වචනීයොති, හො ගොතම, සො ජෙට්ඨො ඉති අස්ස වචනීයො. කස්මාති වෙ? සො හි නෙසං ජෙට්ඨොති, යස්මා සො නෙසං වුද්ධතරොති අත්ථො. අථස්ස භගවා ඔපම්මං සම්පට්ඨාදෙන්තො එවමෙව බොති ආහ, යථා සො කුක්කුටපොතකො, එවං අහමිපි. අවිජ්ජාගතාය පජායාති අවිජ්ජා වුව්චති අඤ්ඤාණං, තත්ථ ගතාය. පජායාති සත්තධිවචනමෙතං, අවිජ්ජාකොසස්ස අත්තො පටිට්ඨෙසු සත්තෙසුපි වුත්තං හොති. අණ්ඩභූතායාති අණ්ඩෙ භූතාය පජාතාය සඤ්ජාතාය. යථා හි අණ්ඩෙ නිබ්බත්තා එකච්චෙ සත්තා අණ්ඩභූතාති වුව්චන්ති, එවමයං සබ්බාපි පජා අවිජ්ජණ්ඩකොසෙ නිබ්බත්තත්තා අණ්ඩභූතාති වුව්චති. පරියොනද්ධායාති තෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසෙන සමන්තතො ඔනද්ධාය බද්ධාය වෙධිතාය. අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙන්වාති තං අවිජ්ජාමයං අණ්ඩකොසං හින්දිත්වා. එකොව ලොකෙති සකලෙපි ලොකසන්තිවාසෙ අහමෙව එකො අද්වතීයො. අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති උත්තරරහිතං සබ්බසෙට්ඨං සම්මා සාමඤ්ච බොධිං, අථ වා පසත්ථං සුන්දරඤ්ච බොධිං. අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණස්සෙතං නාමං, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්සාපි නාමමෙව. උභයමිපි වට්ටති. අඤ්ඤෙසං අරහත්තමග්ගො අනුත්තරා බොධි හොති, න හොතීති? න හොති. කස්මා? අසබ්බගුණදායකත්තා. තෙසඤ්ඤි කස්සචි අරහත්තමග්ගො අරහත්තඵලමෙව දෙති, කස්සචි තිස්සො විජ්ජා, කස්සචි ඡ අභිඤ්ඤා, කස්සචි චතස්සො පටිසම්භිදා, කස්සචි සාවකපාරමිඤ්ඤාණං. පච්චෙකබුද්ධානමිපි පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණමෙව දෙති, බුද්ධානං පන සබ්බගුණසම්පත්තිං දෙති අභිසෙකො විය රඤ්ඤො සබ්බලොකිස්සරභාවං. තස්මා අඤ්ඤස්ස කස්සචිපි අනුත්තරා බොධි න හොතීති. අභිසම්බුද්ධොති අබ්භඤ්ඤාසිං පටිවිජ්ඣිං, පත්තොම්හි අධිගතොම්හිති වුත්තං හොති.

ඉදානි යදෙනං භගවතා “එවමෙව බො” තිආදිනා නයෙන චුත්තං
 ඔපම්මසම්පට්ඨපාදනං, තං එවං අත්ථෙත සංසන්දිත්වා වෙදිතබ්බං – යථා හි තස්සා
 කුක්කුටියා අත්තනො අණ්ඨෙඛසු අධිසයනාදිතිවිධකිරියාකරණං, එවං
 බොධිපල්ලඛකෙ නිසින්තස්ස බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො අත්තනො සන්තානෙ
 අනිච්චං, දුක්ඛං, අනත්තාති තිවිධානුපස්සනාකරණං. කුක්කුටියා
 තිවිධකිරියාසම්පාදනෙන අණ්ඨානං අපුත්තිභාවො විය බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො
 තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණස්ස අපරිභානි. කුක්කුටියා
 තිවිධකිරියාකරණෙන අණ්ඨානං අල්ලසිනෙහපරියාදානං විය බොධිසත්තභූතස්ස
 භගවතො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන භවත්තයානුගතනිකන්තිසිනෙහපරියාදානං.
 කුක්කුටියා තිවිධකිරියාකරණෙන අණ්ඨකපාලානං තනුභාවො විය
 බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස
 තනුභාවො, කුක්කුටියා තිවිධකිරියාකරණෙන කුක්කුට්ඨපොතකස්ස
 පාදනබ්බණ්ඩකානං ථද්ධබරභාවො විය බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො
 තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණස්ස තික්ඛබරවිජ්ජසන්තසුරභාවො.
 කුක්කුටියා තිවිධකිරියාකරණෙන කුක්කුට්ඨපොතකස්ස පරිණාමකාලො විය
 බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණස්ස
 පරිණාමකාලො වඩ්ඪිකාලො ගඛිභග්ගභණ්ඩකාලො. කුක්කුටියා
 තිවිධකිරියාකරණෙන කුක්කුට්ඨපොතකස්ස පාදනබ්බණ්ඩකා වා මුඛබ්බණ්ඩකෙන වා
 අණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා පක්ඛෙ පජ්ඨොටෙත්වා සොත්ථිනා අභිනිබ්භිදාකාලො
 විය භගවතො තිවිධානුපස්සනාසම්පාදනෙන විපස්සනාඤාණගඛිභං ගණ්ඨාපෙත්වා
 අනුපුබ්බාධිගතෙන අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා
 අභිඤ්ඤාපක්ඛෙ පජ්ඨොටෙත්වා සොත්ථිනා සකලබුද්ධගුණසව්ජිතකාලො
 වෙදිතබ්බො.

අභඤ්ඨි, බ්‍රාහ්මණ, ජෙට්ඨො සෙට්ඨො ලොකස්සාති, බ්‍රාහ්මණ, යථා තෙසං
 කුක්කුට්ඨපොතකානං පයමතරං අණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා අභිනිබ්බත්තො
 කුක්කුට්ඨපොතකො ජෙට්ඨො භොති, එවං අවිජ්ජාගතාය පජාය තං
 අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්වා පයමතරං අරියාය ජාතියා ජාතත්තා අභඤ්ඨි
 ජෙට්ඨො බුද්ධතමොති සඬ්ඛං ගතො, සබ්බගුණෙහි පන අජපටිසමත්තා සෙට්ඨොති.

එවං භගවා අත්තනො අනුත්තරං ජෙට්ඨසෙට්ඨභාවං බ්‍රාහ්මණස්ස පකාසෙත්වා
 ඉදානි යාය පටිපදාය තං අධිගතො, තං පටිපදං පුබ්බභාගතො පභූති දස්සෙතුං
 ආරද්ධං බො පන මෙ, බ්‍රාහ්මණාතිආදිමාහ. තත්ථ ආරද්ධං බො පන මෙ, බ්‍රාහ්මණ,
 වීරියං අභොසීති, බ්‍රාහ්මණ, න මයා අයං අනුත්තරො ජෙට්ඨසෙට්ඨභාවො කුසිතෙන
 මුට්ඨස්සතිනා සාරද්ධකායෙන වික්ඛිත්තවිතෙන අධිගතො, අපිච්ච බො තදධිගමාය
 ආරද්ධං බො පන මෙ වීරියං අභොසි. බොධිමණ්ඨෙ නිසින්තෙන මයා
 චතුසම්මප්පධානහෙදං වීරියං ආරද්ධං අභොසි, පග්ගහිතං අසිලිප්පවත්තිතං.
 ආරද්ධත්තායෙව ච මෙ තං අසල්ලිතං අභොසි. න කෙවලඤ්ච වීරියමෙව, සතිපි මෙ
 ආරම්මණාහිමුඛභාවෙන උපට්ඨිතා අභොසි, උපට්ඨිතත්තායෙව ච අසම්මුට්ඨා.
 පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධොති කායචිත්තප්පස්සද්ධිවසෙන කායොපි මෙ

පස්සද්ධො අහොසි. තත්ථ යස්මා නාමකායො පස්සද්ධො රූපකායොපි පස්සද්ධොයෙව හොති, තස්මා “නාමකායො රූපකායො”ති අවිසෙසෙත්ථාව “පස්සද්ධො කායො”ති වුත්තං. අසාරද්ධොති සො ච ඛො පස්සද්ධත්තායෙව අසාරද්ධො, විගතදරථොති වුත්තං හොති. සමාහිතං චිත්තං එකග්ගන්ති චිත්තමිති මෙ සම්මා ආහිතං සුට්ඨු යපිතං අප්පිතං විය අහොසි, සමාහිතත්තා එව ච එකග්ගං අවලං නිජ්ජන්දනන්ති. එත්තාවතා ක්කානස්ස පුබ්බභාගපටිපදා කථිතා හොති.

ඉදානි ඉමාය පටිපදාය අධිගතං පයමජ්ඣානං ආදිං කත්වා විජ්ජාත්තයපරියොසානං විසෙසං දස්සෙත්තො සො ඛො අහන්තිආදිමාහ. තත්ථ යං යාව විනිවිජයනායෙන වත්තබ්බං සියා, තං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.69) වුත්තමෙව.

අයං ඛො මෙ, බ්‍රාහ්මණාතිආදීසු පන විජ්ජාති විදිතකරණට්ඨෙත විජ්ජා. කිං විදිතං කරොති? පුබ්බෙතිවාසං. අවිජ්ජාති තස්සෙව පුබ්බෙතිවාසස්ස අවිදිතකරණට්ඨෙත තප්පට්ඨිජාදකමොහො. තමොති ස්වෙව මොහො තප්පට්ඨිජාදකට්ඨෙත තමො නාම. ආලොකොති සා එව විජ්ජා ඔභාසකරණට්ඨෙත ආලොකොති. එත්ථ ච විජ්ජා අධිගතාති අත්ථො, සෙසං පසංසාවචනං. යොජනා පනෙත්ථ – අයං ඛො මෙ විජ්ජා අධිගතා, තස්ස මෙ අධිගතවිජ්ජස්ස අවිජ්ජා විහතා, විනට්ඨාති අත්ථො. කස්මා? යස්මා විජ්ජා උප්පන්නා. එස නයො ඉතරස්මිමිපි පද්ද්වයෙ. යථා තන්ති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං. සතියා අවිජ්ජවාසෙන අප්පමත්තස්ස විරියාතාපෙන ආතාපිතො කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛාතාය පහිතත්තස්ස පෙසිතත්තස්සාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අප්පමත්තස්ස ආතාපිතො පහිතත්තස්ස විහරතො අවිජ්ජා විහඤ්ඤෙය්‍ය, විජ්ජා උප්පජ්ජෙය්‍ය තමො විහඤ්ඤෙය්‍ය, ආලොකො උප්පජ්ජෙය්‍ය, එවමෙව මම අවිජ්ජා විහතා, විජ්ජා උප්පන්නා, තමො විහතො, ආලොකො උප්පන්නො. එතස්ස මෙ පධානානුයොගස්ස අනුරූපමෙව ඵලං ලද්ධන්ති.

අයං ඛො මෙ, බ්‍රාහ්මණ, පයමා අභිනිබ්භිදා අහොසි කුක්කුට්ඨිජාපකස්සෙව අණ්ඩකොසම්භාති අයං ඛො මම, බ්‍රාහ්මණ, පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණමුඛතුණ්ඩකෙන පුබ්බෙ නිවුත්ථත්ථප්පට්ඨිජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්ථා පයමා අභිනිබ්භිදා පයමා නික්ඛන්ති පයමා අරියාජාති අහොසි කුක්කුට්ඨිජාපකස්සෙව මුඛතුණ්ඩකෙන වා ා පාදනබසිබාය වා අණ්ඩකොසං පදාලෙත්ථා තම්භා අණ්ඩකොසම්භා අභිනිබ්භිදා නික්ඛන්ති කුක්කුට්ඨිකායෙ පච්චාජාතීති. අයං තාව පුබ්බෙතිවාසකථායං නයො.

වුතුපපාතකථාය පන විජ්ජාති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණවිජ්ජා. අවිජ්ජාති වුතුපපාතප්පට්ඨිජාදිකා අවිජ්ජා. යථා පන පුබ්බෙතිවාසකථායං “පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණමුඛතුණ්ඩකෙන පුබ්බෙ නිවුත්ථත්ථප්පට්ඨිජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්ථා”ති වුත්තං, එවමිධ “වුතුපපාතඤ්ඤාණමුඛතුණ්ඩකෙන වුතුපපාතප්පට්ඨිජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙත්ථා”ති වත්තබ්බං.

යං පනෙනං පච්චවෙක්ඛණ්ඤාණපරිග්ගහිතං ආසවානං බයඤාණාධිගමං
 බ්‍රාහ්මණස්ස දස්සෙන්නො අයං බො මෙ, බ්‍රාහ්මණ, තතියා විජ්ජාතිආදිමාහ, තත්ථ
 විජ්ජාති අරහත්තමග්ගවිජ්ජා. අවිජ්ජාති චතුසච්චපට්චජාදිකා අවිජ්ජා. අයං බො
 මෙ, බ්‍රාහ්මණ, තතියා අභිනිබ්භිදා අහොසිති එත්ථ අයං බො මෙ, බ්‍රාහ්මණ,
 ආසවානං බයඤාණමුඛතුණ්ඩකෙන චතුසච්චපට්චජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං
 පදාලෙන්වා තතියා අභිනිබ්භිදා තතියා නික්ඛන්ති තතියා අරියජාති අහොසි
 කුක්කුට්චජාපකස්සෙව මුඛතුණ්ඩකෙන වා පාදනබ්බිබ්බාය වා අණ්ඩකොසං
 පදාලෙන්වා තම්භා අණ්ඩකොසම්භා අභිනිබ්භිදා නික්ඛන්ති කුක්කුට්චකායෙ
 පච්චාජාතීති.

එත්තාවතා කිං දස්සෙසිති? යො හි, බ්‍රාහ්මණ, කුක්කුට්චජාපකො අණ්ඩකොසං
 පදාලෙන්වා තතො නික්ඛමන්තො සකිමෙව ජායති, අහං පන
 පුබ්බෙනිචුත්ථක්ඛන්ධප්පට්චජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං හින්දිත්වා පයමං තාව
 පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණවිජ්ජාය ජාතො. තතො සත්තානං
 චුතිපටිසන්ධිප්පට්චජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලෙන්වා දුතියං
 දිබ්බවක්ඛුඤාණවිජ්ජාය ජාතො, පුන චතුසච්චපට්චජාදකං අවිජ්ජණ්ඩකොසං
 පදාලෙන්වා තතියං ආසවානං බයඤාණවිජ්ජාය ජාතො. එවං තීහි විජ්ජාහි තික්ඛන්තුං
 ජාතොම්හි. සා ව මෙ ජාති අරියා සුපරිසුද්ධාති ඉදං දස්සෙති. එවංදස්සෙන්නො ව
 පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතංසඤාණං, දිබ්බවක්ඛුනා
 පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණං, ආසවක්ඛයෙන සකලලොකීයලොකුත්තරගුණන්ති
 එවං තීහි විජ්ජාහි සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤගුණෙ පකාසෙත්වා අත්තනො අරියාය ජාතියා
 ඡෙට්ඨසෙට්ඨභාවං බ්‍රාහ්මණස්ස දස්සෙසි.

එවං චුත්තෙ වෙරඤ්ජො බ්‍රාහ්මණොති එවං භගවතා ලොකානුකම්පකෙන
 බ්‍රාහ්මණං අනුකම්පමානෙන නිගුහිතබ්බෙපි අත්තනො අරියාය ජාතියා
 ඡෙට්ඨසෙට්ඨභාවෙ විජ්ජාත්තයපකාසිකාය ධම්මදෙසනාය චුත්තෙ
 පිතිවිජ්ජාරපරිපුණ්ණගත්තවිත්තො වෙරඤ්ජො බ්‍රාහ්මණො තං භගවතො අරියාය
 ජාතියා ඡෙට්ඨසෙට්ඨභාවං විදිත්වා ‘‘ඊදිසං නාමාහං සබ්බලොකඡෙට්ඨං
 සබ්බගුණසමන්නාගතං සබ්බඤ්ඤං ‘අඤ්ඤෙසං අභිවාදනාදිකම්මං න කරොති’ ති
 අවචං, ධිරත්ථු වත, හො, අඤ්ඤාණ’’න්ති අත්තානං ගරහිත්වා ‘‘අයං දානි ලොකෙ
 අරියාය ජාතියා පුරෙජාතට්ඨෙන ඡෙට්ඨො, සබ්බගුණෙහි අප්පට්ඨමට්ඨෙන
 සෙට්ඨො’’ ති නිට්ඨං ගන්ත්වා භගවන්තං එතදවොච – ඡෙට්ඨො භවං ගොතමො
 සෙට්ඨො භවං ගොතමොති. එවඤ්ච පන වත්වා පුන තං භගවතො ධම්මදෙසනං
 අබ්භනුමොදමානො අභික්කන්තං හො ගොතමාතිආදිමාහ. තං චුත්තත්ථමෙවාති.

2. සිහසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ අභිඤ්ඤාතාති ඤාතා පඤ්ඤාතා පාකටා. සන්ථාගාරෙති මහාජනස්ස
 විස්සමන්ථාය කතෙ අගාරෙ. සා කිර සන්ථාගාරසාලා නගරමජ්ඣෙ අහොසි,
 චතුසු යානෙසු යීතානං පඤ්ඤායති, චතුහි දිසාහි ආගතමනුස්සා පයමං තත්ථ

විස්සමිත්වා පච්ඡා අත්තනො අත්තනො ඵාසුකට්ඨානං ගච්ඡන්ති. රාජකුලානං රජ්ජකිව්වසන්ථරණත්ථාය කතං අගාරන්තිපි වදන්තියෙව. තත්ථ හි නිසීදිත්වා ලිච්ඡවිරාජානො රජ්ජකිව්වං සන්ථරන්ති කරොන්ති විචාරෙන්නි. සන්තිසින්නාති තෙසං නිසීදනත්ථඤ්ඤෙව පඤ්ඤත්තෙසු මහාරහවරපච්චත්ථරණෙසු සමුස්සිතසෙනවිජත්තෙසු ආසනෙසු සන්තිසින්නා. අනෙකපරියායෙන බුද්ධස්ස වණ්ණං භාසන්තිති රාජකුලෙ කිව්වඤ්ඤෙව ලොකත්ථවරියඤ්ඤෙව විචාරෙත්වා අනෙකෙහි කාරණෙහි බුද්ධස්ස වණ්ණං භාසන්ති කථෙන්නි දීපෙන්නි. පණ්ඩිතා හි තෙ රාජානො සද්ධා පසන්නා සොතාපන්නාපි සකදාගාමිනොපි අනාගාමිනොපි අරියසාවකා, තෙ සබ්බෙපි ලොකියජටං ඡිත්තදිත්වා බුද්ධාදීනං තිණ්ණං රත්තානං වණ්ණං භාසන්ති. තත්ථ තිව්ධො බුද්ධවණ්ණො නාම වරියවණ්ණො, සරිරවණ්ණො, ගුණවණ්ණොති. තත්ත්මෙ රාජානො වරියාය වණ්ණං ආරභිංසු – “දුක්කරං වත කතං සම්මාසම්බුද්ධෙන කප්පසතසහස්සාධිකාති වත්තාරි අසඬ්ඛෙය්‍යාති දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමත්තිංස පාරමියො පුරෙන්නෙන, ඤාතත්ථවරියං, ලොකත්ථවරියං, බුද්ධවරියං මත්ථකං පාපෙත්වා පඤ්ඤෙව මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්නෙනා”ති අඬ්ඬවිජක්කෙහි ජාතකසතෙහි බුද්ධවණ්ණං කථෙන්නා තුසිතභවනං පාපෙත්වා යපයිංසු.

ධම්මස්ස වණ්ණං භාසන්නා පන “තෙන භගවතා ධම්මො දෙසිතො, නිකායතො පඤ්ඤෙව නිකායා, පිටකතො තීණි පිටකානි, අඬ්ඬතො නව අඬ්ඬානි, ඛන්ධතො චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි”ති කොට්ඨාසවසෙන ධම්මගුණං කථයිංසු.

සඬ්ඬස්ස වණ්ණං භාසන්නා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා “පටිලද්ධසද්ධා කුලපුත්තා භොගක්ඛන්ධඤ්ඤෙව ඤාතිපරිවට්ඨඤ්ඤෙව පහාය සෙනවිජත්තං ඔපරජ්ජං සෙනාපතිසෙට්ඨිහණ්ඩාගාරිකට්ඨානන්තරාදීනි අගණෙත්වා නික්ඛම්ම සත්ථු වරසාසනෙ පබ්බජන්ති. සෙනවිජත්තං පහාය පබ්බජිතානං හද්දියරාජමහාකප්පිනපුක්කුසාතිආදීනං රාජපබ්බජිතානංයෙව බුද්ධකාලෙ අසීතිසහස්සානි අහෙසුං. අනෙකකොට්ඨසතං ධනං පහාය පබ්බජිතානං පන යසකුලපුත්තසොණසෙට්ඨිපුත්තරට්ඨපාලකුලපුත්තාදීනං පරිව්ච්ඡෙදො නත්ථි. එවරුපා ව එවරුපා ව කුලපුත්තා සත්ථු සාසනෙ පබ්බජන්ති”ති පබ්බජ්ජාසඬ්ඬපෙවසෙන සඬ්ඬගුණෙ කථයිංසු.

සීහො සෙනාපතීති එවංනාමකො සෙනාය අධිපති. වෙසාලියඤ්ඤි සත්ත සහස්සානි සත්ත සතානි සත්ත ව රාජානො. තෙ සබ්බෙපි සන්තිපතිත්වා සබ්බෙසං මනං ගහෙත්වා “රට්ඨං විචාරෙතුං සමත්ථං එකං විචිනථා”ති විචින්නා සීහං රාජකුමාරං දිස්වා “අයං සක්ඛිස්සති”ති සන්තිට්ඨානං කත්වා තස්ස රත්තමණිවණ්ණං කම්බලපරියොනද්ධං සෙනාපතිවිජත්තං අදංසු. තං සන්ධාය චුත්තං – “සීහො සෙනාපතී”ති. නිගණ්ඨසාවකොති නිගණ්ඨස්ස නාටපුත්තස්ස පච්චයදායකො උපට්ඨාකො. ඡම්බුදීපතලස්මිඤ්ඤි තයො ජනා නිගණ්ඨානං අග්ගුපට්ඨාකා – නාලන්දායං, උපාලි ගහපති, කපිලපුරෙ වජ්‍යෙ සක්කො,

වෙසාලියං අයං සීහො සෙනාපතීති. නිසින්තො හොතීති සෙසරාජුනං පරිසාය
අන්තරන්තරෙ ආසනානි පඤ්ඤාපයිංසු, සීහස්ස පන මජ්ඣෙකෙ යානෙති තස්මිං
පඤ්ඤත්තෙ මහාරහෙ රාජාසනෙ නිසින්තො හොති. නිස්සංසයන්ති නිබ්බිච්චිකිච්ඡං
අද්ධා එකංසෙන, න හෙනෙ යස්ස වා තස්ස වා අප්පෙසක්ඛස්ස එවං අනෙකසතෙහි
කාරණෙහි වණ්ණං භාසන්ති.

යෙන නිගණ්ඨො නාටපුත්තො තෙනුපසඬකමීති නිගණ්ඨො කිර නාටපුත්තො
“සවායං සීහො කස්සච්චෙව සමණස්ස ගොතමස්ස වණ්ණං කට්ඨන්තස්ස සුත්වා
සමණං ගොතමං දස්සනාය උපසඬකමීස්සති, මය්හං පරිහානි භවිස්සති” ති
චිත්තෙත්වා පයමතරංයෙව සීහං සෙනාපතිං එතදවොච – “සෙනාපති ඉමස්මිං
ලොකෙ ‘අහං බුද්ධො අහං බුද්ධො’ ති බහු විවරන්ති. සවෙ ත්වං කස්සච්ච දස්සනාය
උපසඬකමීතුකාමො අහොසි, මං පුච්ඡෙය්‍යාසි. අහං තෙ යුත්තට්ඨානං පෙසෙස්සාමි,
අයුත්තට්ඨානතො නිවාරෙස්සාමි” ති. සො තං කථං අනුස්සරිත්වා “සවෙ මං
පෙසෙස්සති, ගමිස්සාමි. නො වෙ, න ගමිස්සාමි” ති චිත්තෙත්වා යෙන නිගණ්ඨො
නාටපුත්තො, තෙනුපසඬකමි.

අථස්ස වචනං සුත්වා නිගණ්ඨො මහාපබ්බතෙන විය බලවසොකෙන ඔත්ථට්ටො
“යත්ථ දානිස්සාහං ගමනං න ඉච්ඡාමි, තත්ථෙව ගත්තුකාමො ජාතො,
හතොභමස්මි” ති අනත්තමනො හුත්වා “පට්ඨාහනුපායමස්ස කරිස්සාමි” ති
චිත්තෙත්වා කිං පන ත්වන්තිආදිමාහ. එවං වදන්තො විවරන්තං ගොණං දණ්ඩෙන
පහරන්තො විය ජලමානං පදීපං නිබ්බාපෙන්තො විය හත්තහරිතං පත්තං
නික්කුජ්ජන්තො විය ච සීහස්ස උජ්ජන්තපීතිං විනාසෙසි. ගමියාහිසඬබාරොති
හත්ථියානාදීනං යොජාපනගන්ධමාලාදිග්ගහණවසෙන පවත්තො පයොගො. සො
පටිප්පස්සමිහීති සො වූපසන්තො.

දුතියමිපි බොති දුතියවාරමිපි. ඉමස්මිඤ්ච වාරෙ බුද්ධස්ස වණ්ණං භාසන්තා
තුසිතභවනතො පට්ඨාය යාව මහාබොධිපල්ලඬකා දසබලස්ස හෙට්ඨා පාදතලෙහි
උපරි කෙසග්ගෙහි පරිච්ඡින්නිත්වා
ද්වන්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යාඤ්ජනබ්‍යාමජ්ජහානං වසෙන සරීරවණ්ණං
කථයිංසු. ධම්මස්ස වණ්ණං භාසන්තා “එකපදෙපි එකබ්‍යාඤ්ජනෙපි අවබලිතං නාම
නත්ථි” ති සුකථිතවසෙනෙව ධම්මගුණං කථයිංසු. සඬස්ස වණ්ණං භාසන්තා
“එවරූපං යසසිරිවිහවං පහාය සත්ථු සාසනෙ පබ්බජිතා න කොසජ්ජපකතිකා
හොන්ති, තෙරසසු පන ධුතඬගගුණෙසු පරිපුරකාරිනො හුත්වා සත්තසු
අනුපස්සනාසු කම්මං කරොන්ති, අට්ඨතිංසාරම්මණවිහත්තියො වළඤ්ජෙන්ති” ති
පටිපදාවසෙන සඬසගුණෙ කථයිංසු.

තතියවාරෙ පන බුද්ධස්ස වණ්ණං භාසමානා “ඉතිපි සො භගවා” ති
සුත්තන්තපරියායෙනෙව බුද්ධගුණෙ කථයිංසු, “ස්වාක්ඛාතො භගවතා
ධම්මො” තිආදිනා සුත්තන්තපරියායෙනෙව ධම්මගුණෙ, “සුජ්ජපිපන්තො
භගවතො සාවකසඬසො” තිආදිනා සුත්තන්තපරියායෙනෙව සඬසගුණෙ ව

කථයිංසු. තතො සීහො චින්තෙසි – “ඉමෙසඤ්ච ලිච්ඡවිරාජකුමාරානං තතියදිවසතො පට්ඨාය බුද්ධධම්මසම්ඝගුණෙ කථෙන්නානං මුඛං නප්පහොති, අද්ධා අනොමගුණෙන සමන්නාගතා සො භගවා, ඉමං දානි උප්පන්නං පීතිං අවිජ්ඣිත්වාච අහං අප්ප සම්මාසම්බුද්ධං පස්සිස්සාමි” ති. අථස්ස “කිං හි මෙ කර්ස්සන්ති නිගණ්ඨා” ති චිත්තකො උද්පාදි. තත්ථ කිං හි මෙ කර්ස්සන්ති කිං නාම මය්හං නිගණ්ඨා කර්ස්සන්ති. අපලොකිකා වා අනපලොකිකා වාති ආපුච්ඡිතා වා අනාපුච්ඡිතා වා. න හි මෙ තෙ ආපුච්ඡිතා යානවාහනසම්පත්තිං, න ච ඉස්සරියවිසෙසං දස්සන්ති, නාපි අනාපුච්ඡිතා හරිස්සන්ති, අඵලං ඵතෙසං ආපුච්ඡන්ති අධිප්පායො.

වෙසාලියා නියාසීති යථා හි ගිම්හකාලෙ දෙවෙ වුට්ඨෙ උදකං සන්දමානං නදිං ඔතරිත්වා ටොකමෙව ගන්ත්වා තිට්ඨති නප්පවත්තති, ඵචං සීහස්ස පඨමදිවසෙ “දසබලං පස්සිස්සාමි” ති උප්පන්නාය පීතියා නිගණ්ඨෙයන පටිබාහිතකාලො. යථාපි දුතියදිවසෙ දෙවෙ වුට්ඨෙ උදකං සන්දමානං නදිං ඔතරිත්වා ටොකං ගන්ත්වා වාලිකාපුඤ්ජං පහරිත්වා අප්පවත්තං හොති, ඵචං සීහස්ස දුතියදිවසෙ “දසබලං පස්සිස්සාමි” ති උප්පන්නාය පීතියා නිගණ්ඨෙයන පටිබාහිතකාලො. යථා තතියදිවසෙ දෙවෙ වුට්ඨෙ උදකං සන්දමානං නදිං ඔතරිත්වා පුරාණපණ්ණසුක්ඛදණ්ඩකට්ඨකච්චරාදීනි පරිකඩ්ඪන්තං වාලිකාපුඤ්ජං හින්දිත්වා සමුද්දන්තින්තමෙව හොති, ඵචං සීහො තතියදිවසෙ තිණ්ණං චත්ථුනං ගුණකථං සුත්වා උප්පන්නෙ පීතිපාමොජ්ජෙ “අඵලා නිගණ්ඨා නිප්ඵලා නිගණ්ඨා, කිං මෙ ඉමෙ කර්ස්සන්ති, ගම්ස්සාමහං සත්ථුසන්තික” න්ති මනං අභිනීහරිත්වා වෙසාලියා නියාසී. නියාන්තො ච “විරස්සාහං දසබලස්ස සන්තිකං ගන්තුකාමො ජාතො, න ඛො පන මෙ යුත්තං අඤ්ඤාතකවෙසෙන ගන්තු” න්ති “යෙකෙවි දසබලස්ස සන්තිකං ගන්තුකාමා, සබ්බෙ නික්ඛමන්තු” ති සොසනං කාරෙත්වා පඤ්චරථසතානි යොජාපෙත්වා උත්තමරථෙ ධීතො තෙහි වෙච පඤ්චහි රථසතෙහි මහතියා ච පරිසාය පරිවුතො ගන්ධපුප්ඵවුණ්ණවාසාදීනි ගාභාපෙත්වා නියාසී. දිවා දිවස්සාති දිවස්ස ච දිවා, මජ්ඣන්තිකෙ අතික්කන්තමත්තෙ.

යෙන භගවා තෙනුපසඬකමීති ආරාමං පවිසන්තො දුරතොච අසීති- අනුබ්බාඤ්ජන-බ්බාමජ්ජහා-ද්වත්තිංස-මහාපුරිසලක්ඛණානි ඡබ්බණ්ණසනබුද්ධරස්මියො ච දිස්වා “ඵචරූපං නාම පුරිසං ඵචං ආසන්නෙ වසන්තං ඵත්තකං කාලං නාද්දසං, වඤ්චිතො වතමිහි, අලාභා වත මෙ” ති චින්තෙත්වා මහානිධිං දිස්වා දලිද්දපුරිසො විය සඤ්ජාතපීතිපාමොජ්ජො යෙන භගවා තෙනුපසඬකමි. ධම්මස්ස වානුධම්මං බ්බාකරොන්තිති හොතා ගොතමෙන චුත්තකාරණස්ස අනුකාරණං කථෙන්නි. කාරණවචනො හෙත්ථ ධම්මසද්දො “හෙතුමිහි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා” තිආදීසු (විභ. 720) විය. කාරණන්ති චෙත්ථ තථාපවත්තස්ස සද්දස්ස අත්ථො අධිප්පෙතො තස්ස පවත්තිහෙතුභාවතො. අත්ථප්පයුත්තො හි සද්දප්පයොගො. අනුකාරණන්ති ඵසො ඵච පරෙහි තථා වුච්චමානො. සහධම්මිකො වාදානුවාදොති. පරෙහි චුත්තකාරණෙහි සකාරණො හුත්වා තුම්භාකං වාදො වා තතො පරං තස්ස අනුවාදො වා කොචි අප්පමත්තකොපි

විඤ්ඤානී ගරහිතබ්බං යානං කාරණං න ආගච්ඡති. ඉදං චුත්තං හොති – කිං සබ්බකාරොනපි තව වාදෙ ගාරය්හං කාරණං නත්ථීති. අනබ්භක්ඛාතුකාමාති න අභූතෙන චත්තුකාමා. අත්ථී සීහපරියායොතිආදීනං අත්ථො වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ ආගතනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. පරමෙන අස්සාසෙනාති චතුමග්ගචතුඵලසඬ්ඛාතෙන උත්තමෙන. අස්සාසාය ධම්මං දෙසෙමිති අස්සාසනත්ථාය සන්ථම්භනත්ථාය ධම්මං දෙසෙමි. ඉති භගවා අට්ඨහඬිගෙහි සීහස්ස සෙනාපතිස්ස ධම්මං දෙසෙසි.

අනුච්චිවකාරන්ති අනුච්චිත්වා චිත්තෙන්වා තුලයිත්වා කත්තබ්බං කරොහීති චුත්තං හොති. සාධු හොතීති සුන්දරො හොති. තුම්භාදිසස්මිඤ්ඤි මං දිස්වා මං සරණං ගච්ඡන්තෙ නිගණ්ඨං දිස්වා නිගණ්ඨං සරණං ගච්ඡන්තෙ “කිං අයං සීහො දිට්ඨදිට්ඨමෙව සරණං ගච්ඡති” ති ගරහා උප්පජ්ජති, තස්මා අනුච්චිවකාරො තුම්භාදිසානං සාධුති දස්සෙති. පටාකං පරිහරෙය්සුන්ති තෙ කිර ඵවරූපං සාවකං ලහිත්වා “අසුකො නාම රාජා වා රාජමහාමත්තො වා සෙට්ඨී වා අම්භාකං සරණං ගතො සාවකො ජාතො” ති පටාකං උක්ඛිපිත්වා නගරෙ සොසෙන්නා ආහිණ්ඩන්ති. කස්මා? ඵවං නො මහන්තභාවො ආවිහවිස්සතීති ව. සචෙ පනස්ස “කිමහං ඵතෙසං සරණං ගතො” ති විප්පට්ඨාරො උප්පජ්ජෙය්ස, තම්පි සො “ඵතෙසං මෙ සරණගතභාවං බහු ජානන්ති, දුක්ඛං ඉදානි පටිනිවත්තිතු” න්ති විනොදෙන්වා න පටික්කමිස්සතීති ව. තෙනාහ – “පටාකං පරිහරෙය්සු” න්ති. ඔපානභූතන්ති පටියත්තඋදපානො විය යීතං. කුලන්ති තව නිවෙසනං. දාතබ්බං මඤ්ඤෙය්සාසීති පුබ්බෙ දසපි විසතිපි සට්ඨිපි ජනෙ ආගතෙ දිස්වා නත්ථීති අචත්වා දෙසි, ඉදානි මං සරණං ගතකාරණමත්තෙනෙව මා ඉමෙසං දෙය්සධම්මං උපවිජිත්දි. සම්පත්තානඤ්ඤි දාතබ්බමෙවාති ඔවදි. සුතං මෙතං, හත්තෙති කුතො සුතන්ති? නිගණ්ඨානං සන්තිකා. තෙ කිර කුලසරෙසු ඵවං පකාසෙන්ති “මයං යස්ස කස්සචි සම්පත්තස්ස දාතබ්බන්ති වදාම, සමණො පන ගොතමො ‘මය්හමෙව දානං දාතබ්බං නාඤ්ඤෙසං, මය්හමෙව සාවකානං දානං දාතබ්බං, නාඤ්ඤෙසං සාවකානං, මය්හමෙව දින්නං දානං මහජ්ඵලං, නාඤ්ඤෙසං, මය්හමෙව සාවකානං දින්නං මහජ්ඵලං, නාඤ්ඤෙස’ න්ති ඵවං වදති” ති. තං සන්ධාය අයං “සුතං මෙතං” න්ති ආහ.

අනුපුබ්බිං කථන්ති දානානන්තරං සීලං, සීලානන්තරං සග්ගං, සග්ගානන්තරං මග්ගන්ති ඵවං අනුපට්ඨාපට්ඨකථං. තත්ථ දානකථන්ති ඉදං දානං නාම සුඛානං නිදානං, සම්පත්තීනං මූලං, හොගානං පතිට්ඨා, විසමගතස්ස තාණං ලෙණං ගති පරායණං, ඉධලොකපරලොකෙසු දානසදිසො අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථී. ඉදඤ්ඤි අවස්සයට්ඨෙන රතනමයසීභාසනසදිසං, පතිට්ඨානට්ඨෙන මහාපථවිසදිසං, ආරම්මණට්ඨෙන ආලම්බනරජ්ජසදිසං. ඉදඤ්ඤි දුක්ඛන්ත්ථරණට්ඨෙන නාවා, සමස්සාසනට්ඨෙන සඬ්ඛාමසුරො, භයපරිත්තාණට්ඨෙන සුසඬ්ඛතනගරං, මච්ඡෙරමලාදීහි අනුපලිත්තට්ඨෙන පදුමං, තෙසං නිදහනට්ඨෙන අග්ගි, දුරාසදට්ඨෙන ආසිවිසො, අසන්තාසනට්ඨෙන සීහො, බලවත්තට්ඨෙන හත්ථී, අහිමඬ්ගලසම්මතට්ඨෙන සෙතවසහො, බෙමන්තභූමිසම්පාපනට්ඨෙන වලාහකො අස්සරාජා. දානං නාමෙතං මයා

ගතමග්ගො, මය්හෙසො වංසො, මයා දස පාරමියො පුරෙන්නෙන
 වෙලාමමහායඤ්ඤො, මහාගොචිත්තමහායඤ්ඤො, මහාසුදස්සනමහායඤ්ඤො,
 වෙස්සන්තරමහායඤ්ඤොති, අනෙකමහායඤ්ඤො පවත්තිතා, සසභුතෙන
 ජලිතඅග්ගික්ඛන්ධෙ අත්තානං නියායාදෙන්තෙන සම්පත්තයාවකානං චිත්තං ගහිතං.
 දානඤ්ඤි ලොකෙ සක්කසම්පත්තිං දෙනි මාරසම්පත්තිං බ්‍රහ්මසම්පත්තිං,
 චක්කවත්තිසම්පත්තිං, සාවකපාරමීඤ්ඤාණං, පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං,
 අභිසම්බොධිඤ්ඤාණං දෙතීති එවමාදිදානගුණප්පට්ඨසංයුත්තං කථං.

යස්මා පන දානං දෙන්තො සීලං සමාදාතුං සක්කොති, තස්මා තදනන්තරං
 සීලකථං කථෙසි. සීලකථන්ති සීලං නාමෙතං අවස්සයො පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං
 ලෙණං ගති පරායණං. සීලං නාමෙතං මම වංසො, අහං සඬ්ඛපාලනාගරාජකාලෙ
 භූරිදත්තනාගරාජකාලෙ වම්පෙය්‍යනාගරාජකාලෙ සීලවරාජකාලෙ
 මාතුපොසකහත්ථීරාජකාලෙ ජද්දත්තහත්ථීරාජකාලෙති අනන්තෙසු අත්තභාවෙසු
 සීලං පරිපුරෙසිං. ඉධලොකපරලොකසම්පත්තිනඤ්ඤි සීලසදිසො අවස්සයො
 පතිට්ඨා ආරම්මණං තාණං ලෙණං ගති පරායණං නත්ථි, සීලාලඬිකාරසදිසො
 අලඬිකාරො නත්ථි, සීලපුප්ඵසදිසං පුප්ඵං නත්ථි, සීලගන්ධසදිසො ගන්ධො නත්ථි.
 සීලාලඬිකාරෙන හි අලඬිකතං සීලගන්ධානුලිත්තං සදෙවකොපි ලොකො
 ඔලොකෙන්තො තිත්තිං න ගච්ඡතිති එවමාදිසීලගුණප්පට්ඨසංයුත්තං කථං.

“ඉදං පන සීලං නිස්සාය අයං සග්ගො ලබ්භති” ති දස්සෙතුං සීලානන්තරං
 සග්ගකථං කථෙසි. සග්ගකථන්ති “අයං සග්ගො නාම ඉට්ඨො කන්තො මනාපො,
 නිච්චමෙන්ථ කීළා, නිච්චං සම්පත්තියො ලබ්භන්ති, වාතුමහාරාජිකා දෙවා
 නචුතිවස්සසතසහස්සානි දිබ්බසුඛං දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවන්ති, තාවතිංසා තිස්සො
 ව වස්සකොට්ඨො සට්ඨි ව වස්සසතසහස්සානී” ති එවමාදිසග්ගගුණප්පට්ඨසංයුත්තං
 කථං. සග්ගසම්පත්තිං කථයන්තානඤ්ඤි බුද්ධානං මුඛං නප්පහොති. චුත්තම්පි වෙනං
 – “අනෙකපරියායෙන ඛිවාහං, භික්ඛවෙ, සග්ගකථං කථෙය්‍ය” තිතිආදි (ම. නි.
 3.255).

එවං සග්ගකථාය පලොභෙන්වා පන හත්ථිං අලඬිකරිත්වා තස්ස සොණ්ඩං
 ඡින්නෙන්තො විය “අයම්පි සග්ගො අනිච්චො අද්ධුවො, න එත්ථ ඡන්දරාගො
 කත්තබ්බො” ති දස්සන්තං “අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො
 එත්ථ භියො” තිආදිනා (ම. නි. 1.235-236; 2.42) නයෙන කාමානං ආදීනවං
 ඔකාරං සංකිලෙසං කථෙසි. තත්ථ ආදීනවොති දොසො. ඔකාරොති අවකාරො
 ලාමකභාවො. සංකිලෙසොති තෙහි සත්තානං සංසාරෙ සංකිලිස්සනං. යථාහ –
 “සංකිලිස්සන්ති වත, හො, සත්තා” ති (ම. නි. 2.351).

එවං කාමාදීනවෙන තප්පෙන්වා නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පකාසෙසි.
 කල්ලචිත්තන්ති අරොගචිත්තං. සාමුක්කංසිකාති සාමං උක්කංසිකා අත්තනායෙව
 උද්ධරිත්වා ගහිතා, සයම්භුඤ්ඤාණෙන දිට්ඨා අසාධාරණා අඤ්ඤෙසන්ති අත්ථො. කා
 පන සාති? අරියසච්චදෙසනා. තෙනෙවාහ – දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ගන්ති.

විරජං වීතමලන්ති රාගරජාදීනං අභාවා විරජං, රාගමලාදීනං විගතත්තා වීතමලං.
 ධම්මවක්ඛන්ති ඉධ සොනාපත්තිමග්ගො අධිජ්ජෙතො. තස්ස
 උජ්ජත්තිආකාරදස්සනත්ථං යංකිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරොධධම්මන්ති
 ආහ. තඤ්චි නිරොධං ආරම්මණං කත්වා කිච්චවසෙන එවං සබ්බසංඛිතං
 පටිවිජ්ඣන්තං උජ්ජජ්ජති. දිට්ඨො අරියසච්චධම්මො ඵනෙනාති දිට්ඨධම්මො. එස
 නයො සෙසෙසුපි. තිණ්ණා විචිකිච්ඡා අනෙනාති තිණ්ණවිචිකිච්ඡො. විගතා
 කථංකථා අස්සාති විගතකථංකථො. විසාරජ්ජං පත්තොති වෙසාරජ්ජජ්ජත්තො.
 කත්ථ? සත්ථුසාසනෙ. නාස්ස පරො පච්චයො, න පරං සද්ධාය එත්ථ වත්තතිති
 අපරජ්ජච්චයො.

පවත්තමංසන්ති පකතියා පවත්තං කජ්ජියමංසං මූලං ගහෙත්වා අන්තරාපණෙ
 පරියෙසාහිති අධිජ්ජායො. සම්බහුලා නිගණ්ඨාති පඤ්චසතමත්තා නිගණ්ඨා. ථූලං
 පසුන්ති ථූලං මහාසරීරං ගොකණ්ණමහිංසසුකරසංඛිතං පසුං. උද්දිස්සකතන්ති
 අත්තානං උද්දිස්සිත්වා කතං, මාරිතන්ති අත්ථො. පටිච්චකම්මන්ති ස්වායං තං මංසං
 පටිච්ච තං පාණවධකම්මං චූසති. තඤ්චි අකුසලං උපඨිඨං දායකස්ස, උපඨිඨං
 පටිග්ගාහකස්ස හොතිති නෙසං ලද්ධි. අපරො නයො – පටිච්චකම්මන්ති අත්තානං
 පටිච්චකතං. අථ වා පටිච්චකම්මන්ති නිමිත්තකම්මස්සෙතං අධිවචනං, තං
 පටිච්චකම්මං එත්ථ අත්ථිති මංසමිපි පටිච්චකම්මන්ති චුත්තං. උපකණ්ණකෙති
 කණ්ණමූලෙ. අලන්ති පටික්ඛෙපච්චනං, කිං ඉමිනාති අත්ථො. න ච පනෙනෙති
 එතෙ ආයස්මත්තො දීඝරත්තං අවණ්ණකාමා හුත්වා අවණ්ණං භාසන්තාපි
 අබ්භාවික්ඛන්තා න ජිරිදන්ති, අබ්භක්ඛානස්ස අන්තං න ගච්ඡන්තිති අත්ථො. අථ වා
 ලජ්ජනත්ථෙ ඉදං ජිරිදන්තිති පදං දට්ඨබ්බං, න ලජ්ජන්තිති අත්ථො.

3. අස්සාජානියසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ අඨගෙහිති ගුණඨගෙහි. තස්සං දිසායං ජාතො හොතිති තස්සං
 සින්ධුනදීතිරදිසායං ජාතො හොති. අඤ්ඤෙපි හද්දා අස්සාජානියා තත්ථෙව ජායන්ති.
 අල්ලං වා සුක්ඛං වාති අල්ලතිණං වා සුක්ඛතිණං වා. නාඤ්ඤෙ අස්සෙ
 උබ්බෙජෙතාති අඤ්ඤෙ අස්සෙ න උබ්බෙජෙති න පහරති න ඩංසති න කලහං
 කරොති. සාමෙය්‍යානීති සධ්භාවො. කුටෙය්‍යානීති කුට්භාවො. ජිම්භෙය්‍යානීති
 ජිම්භාවො. වඨකෙය්‍යානීති වඨකභාවො. ඉච්චස්ස චතුහිපි පදෙහි අසික්ඛිතභාවොච
 කථිතො. වාහිති වහනසභාවො දින්නොවාදපටිකරො. යාව ජීවිතමරණපරියාදානාති
 යාව ජීවිතස්ස මරණෙන පරියොසානා. සක්කච්චං පරිභුඤ්ජතිති අමතං විය
 පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජති. පුරිසථාමෙනාතිආදීසු ඤාණථාමාදයො කථිතා.
 සණ්ඨානන්ති ඔසක්කනං පටිජ්ජස්සද්ධි.

4. අස්සබ්බකසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ “පෙහි”ති චුත්තොති “ගච්ඡා”ති චුත්තො. පිට්ඨිතො රථං
 පවත්තෙතිති ඛන්ධට්ඨිකෙන යුගං උජ්ජිලිත්වා පච්ඡිමභාගෙන රථං පවට්ඨෙත්තො

ඔසක්කති. පච්ඡා ලඬ්ඝති, කුබ්බරං හනතිති ද්වෙ පච්ඡිමපාදෙ උක්ඛිපිත්වා තෙහි පහරිත්වා රථකුබ්බරං හින්දති. තිදණ්ඩං භඤ්ජනීති රථස්ස පුරතො තයො දණ්ඩකා භොන්ති, තෙ භඤ්ජති. රථිසාය සත්ථිං උස්සජ්ජිත්වාති සීසං නාමෙත්වා යුගං භූමියං පාතෙත්වා සත්ථිනා රථිසං පහරිත්වා. අජ්ඣොමද්දතීති ද්විති පුරිමපාදෙහි ඊසං මද්දන්තො තිට්ඨති. උබ්බවුමං රථං කරොතීති ථලං වා කණ්ඩකට්ඨානං වා රථං ආරොපෙති. අනාදිසිත්වාති අමනසිකත්වා අගණිත්වා. මුඛාධානන්ති මුඛයපනත්ථාය දින්නං අයසඩ්ඛලිකං. ඛිලට්ඨායීති වත්තාරො පාදෙ ථම්හෙ විය නිව්වලං යපෙත්වා ඛිලට්ඨානසදිසෙන යානෙන තිට්ඨති. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතං.

5. මලසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ අසජ්ඣායමලාති උග්ගහිතමන්තානං අසජ්ඣායකරණං මලං නාම භොති. අනුට්ඨානමලා සරාති උට්ඨානචිරියාභාවො සරානං මලං නාම. වණ්ණස්සාති සරිරවණ්ණස්ස. රක්ඛතොති යංකිඤ්චි අත්තනො සත්තකං රක්ඛන්තස්ස. අවිජ්ජා පරමං මලන්ති තතො සෙසාකුසලධම්මමලතො අට්ඨසු යානෙසු අඤ්ඤාණභූතා වට්ටමුලසඩ්ධාතා ඛහලන්ධකාරඅවිජ්ජා පරමං මලං. තතො හි මලතරං නාම නත්ථි. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතං.

6. දුතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙය්‍ය දුතෙය්‍යන්ති දුතකම්මං. ගන්තුමරහතීති තං දුතෙය්‍යසඩ්ධාතං සාසනං ධාරෙත්වා හරිතුං අරහති. සොතාති යො තං අස්ස සාසනං දෙනි, තස්ස සොතා. සාවෙනාති තං උග්ගණ්හිත්වා “ඉදං නාම තුම්හෙහි චුත්ත”න්ති පටිසාවෙනා. උග්ගහෙතාති සුග්ගහිතං කත්වා උග්ගහෙනා. ධාරෙතාති සුධාරිතං කත්වා ධාරෙනා. විඤ්ඤාති අත්ථානත්ථස්ස අත්ථං ජානිතා. විඤ්ඤාපෙතාති පරං විජානාපෙනා. සහිතා සහිතස්සාති ඉදං සහිතං, ඉදං අසහිතන්ති ඵලං සහිතාසහිතස්ස කුසලො, උපගතානුපගතෙසු ඡෙකො සාසනං ආරොචෙත්තො සහිතං සල්ලක්ඛෙත්වා ආරොචෙති. න ඛ්‍යට්ඨීති වෙධනි න ඡම්හති. අසන්දිද්ධන්ති නිස්සන්දෙහං විගතසංසයං. පුච්ඡිතොති පඤ්ඤාත්ථාය පුච්ඡිතො.

7-8. ඛන්ධනසුත්තද්වයවණ්ණනා

17-18. සත්තමෙ රුණ්ණෙනාති රුදිතෙන. ආකප්පෙනාති නිවාසනපාරුපනාදිනා විධානෙන. වනභඩ්ගෙනාති වනතො භඤ්ජිත්වා ආභටෙන පුප්ඵලාදිපණ්ණාකාරෙන. අට්ඨමෙපි ඵසෙව නයො.

9. පහාරාදසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ පහාරාදොති ඵලංනාමකො. අසුරින්දොති අසුරඡෙට්ඨකො. අසුරෙසු හි වෙපවිත්ති රාහු පහාරාදොති ඉමෙ තයො ඡෙට්ඨකා. යෙන භගවා තෙනුපසඩ්ධකම්ති දසබලස්ස අභිසම්බුද්ධදිවසනො පට්ඨාය “අජ්ජ ගම්ස්සාමි ස්වෙ

ගම්ස්සාමි” ති එකාදස වස්සානි අතික්කමිත්වා ද්වාදසමෙ වස්සෙ සත්ථු වෙරඤ්ජායං වසනකාලෙ “සම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තිකං ගම්ස්සාමි” ති චිත්තං උප්පාදෙන්වා “මම ‘අප්ප ස්වෙ’ ති ද්වාදස වස්සානි ජානානි, හන්දාහං ඉදානෙව ගච්ඡාමි” ති තඬ්ඛණංයෙව අසුරගණපරිවුතො අසුරභවනා නික්ඛමිත්වා දිවා දිවස්ස යෙන භගවා තෙනුපසඬකම්, එකමන්තං අට්ඨාසීති සො කිර “තථාගතං පඤ්භං පුච්ඡිත්වා එව ධම්මං සුඤ්ඤාමි” ති ආගතො, තථාගතස්ස පන දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය බුද්ධගාරවෙන පුච්ඡිතුං අසක්කොන්තො අපි සත්ථාරං වන්දිත්වා එකමන්තං අට්ඨාසී. තතො සත්ථා චිත්තෙසි – “අයං පහාරාදො මයි අකථෙන්නෙ පට්ඨමනරං කථෙතුං න සක්ඛිස්සති, විණ්ණවසිට්ඨානෙයෙව නං කථාසමුට්ඨාපනත්ථං එකං පඤ්භං පුච්ඡිස්සාමි” ති.

අථ නං පුච්ඡන්තො අපි පන පහාරාදානිආදිමාහ. තත්ථ අභිරමන්තීති රතී. චිත්තන්ති, අනුක්කණ්ඨමානා වසන්තීති අත්ථො. සො “පරිච්ඤ්ඤාට්ඨානෙයෙව මං භගවා පුච්ඡති” ති අත්තමනො හුත්වා අභිරමන්ති, හන්තෙති ආහ. අනුපුබ්බනිත්තොතිආදීනි සබ්බානි අනුපට්ඨාට්ඨා නින්තභාවස්ස වෙච්චනානි. න ආයතකෙනෙව පපාතොති න ඡින්තනට්ඨායොසොබ්බො විය ආදිතොව පපාතො. සො හි තීරතො පට්ඨාය එකඬ්ගුලද්වඬ්ගුලවිදත්ථීරතනයට්ඨිඋසහඅඬ්ඬගාචුතගාචුතඅඬ්ඬයොජනාදිවසෙන ගම්භිරො හුත්වා ගච්ඡන්තො සිනෙරුපාදමුලෙ චතුරාසීතියොජනසහස්සගම්භිරො හුත්වා යීතොති දස්සෙති.

යීතධම්මොති යීතසභාවො. කුණපෙනාති යෙන කෙනචි හත්ථිඅස්සාදීනං කලෙවරෙන. ථලං උස්සාරෙතීති හත්ථොන ගහෙත්වා විය විචිපහාරෙතෙව ථලං බිපති.

ගඬ්ගායමුනාති ඉධ යත්වා ඉමාසං නදීනං උප්පත්තිකථං කථෙතුං වට්ටති. අයං තාව ජම්බුදීපො දසසහස්සයොජනපරිමාණො, තත්ථ චතුසහස්සයොජනපරිමාණො පදෙසො උදකෙන අප්ප්කොත්ථට්ටො මහාසමුද්දොති සඬ්ඛං ගතො, තිසහස්සයොජනප්පමාණෙ මනුස්සා වසන්ති, තිසහස්සයොජනප්පමාණෙ හිමවා පතිට්ඨිතො උබ්බෙධෙන පඤ්චයොජනසතිකො චතුරාසීතිකුටසහස්සපට්මණ්ඩිතො සමන්තතො සන්දමානපඤ්චසතනදීවිචිත්තො, යත්ථ ආයාමචිත්ථාරෙන ච ගම්භිරතො ච පණ්ණාසපණ්ණාසයොජනා දියඬ්ඬයොජනසතපරිමණ්ඩලා අනොතත්තදහො කණ්ණමුණ්ඩදහො රථකාරදහො ඡද්දන්තදහො කුණාලදහො මන්දාකිනිදහො සීහප්පපාතදහොති සත්ත මහාසරා පතිට්ඨහන්ති.

තෙසු අනොතත්තො සුදස්සනකුටං චිත්තකුටං කාලකුටං ගන්ධමාදනකුටං කෙලාසකුටන්ති ඉමෙහි පඤ්චහි පබ්බතෙහි පරික්ඛිත්තො. තත්ථ සුදස්සනකුටං සොචණ්ණමයං ද්වියොජනසතබ්බෙධං අන්තොවඬ්ඬකං කාකමුඛසණ්ඨානං තමෙව සරං පට්ච්ඡාදෙන්වා තිට්ඨති, චිත්තකුටං සබ්බරතනමයං, කාලකුටං අඤ්ජනමයං, ගන්ධමාදනකුටං සානුමයං අබ්භන්තරෙ මුග්ගවණ්ණං, මූලගන්ධො සාරගන්ධො

ඵෙග්ගුගන්ධො තවගන්ධො පපටිකාගන්ධො රසගන්ධො පත්තගන්ධො
 පුප්ඵගන්ධො ඵලගන්ධො ගන්ධගන්ධොති ඉමෙහි දසහි ගන්ධෙහි උස්සන්නං,
 නානස්පකාරඔසධසඤ්ජන්නං කාළපක්ඛලපොසථදිවසෙ ආදිත්තමිව අඬිගාරං
 ජලන්තං තිට්ඨති, කෙලාසකූටං රජතමයං. සබ්බානි සුදස්සනෙන
 සමානුබ්බෙධසංස්ථානානි තමෙව සරං පටිච්ඡාදෙන්වා යිතානි. තානි සබ්බානි
 දෙවානුභාවෙන නාගානුභාවෙන ච වස්සන්ති, නදියො වෙනෙසු සන්දන්ති. තං
 සබ්බමපි උදකං අනොතත්තමෙව පවිසති. චන්දිමසූරියා දක්ඛිණෙන වා උත්තරෙන
 වා ගච්ඡන්තා පබ්බතන්තරෙන තත්ථ ඔභාසං කරොන්ති, උජුං ගච්ඡන්තා න
 කරොන්ති. තෙනෙවස්ස අනොතත්තො තිසඬ්ඛා උදපාදි.

තත්ථ මනොහරසිලාතලානි නිම්මච්ඡකච්ඡපානි ඵලිකසදිසනිම්මලොදකානි
 න්භානතිත්ථානි සුපටියත්තානි භොන්ති, යෙසු බුද්ධා බිණ්ණාසවා ච පච්චෙකබුද්ධා ච
 ඉද්ධිමන්තා ච ඉසයො න්භායන්ති, දෙවයක්ඛාදයො උදකකීළං කීළන්ති.

තස්ස චතුසු පස්සෙසු සිහමුඛං, හත්ථිමුඛං, අස්සමුඛං, උසහමුඛන්ති චත්තාරි
 මුඛානි භොන්ති, යෙහි චතස්සො නදියො සන්දන්ති. සිහමුඛෙන නික්ඛන්තනදීර්ථෙ
 සිභා බහුතරා භොන්ති, හත්ථිමුඛාදීහි හත්ථිඅස්සඋසභා. පුරත්ථිමදිසතො
 නික්ඛන්තනදී අනොතත්තං තික්ඛන්තුං පදක්ඛිණං කත්වා ඉතරා තිස්සො නදියො
 අනුපගම්ම පාවිනහිමචන්තෙනෙව අමනුස්සපථං ගන්ත්වා මහාසමුද්දං පවිසති.
 පච්ඡිමදිසතො ච උත්තරදිසතො ච නික්ඛන්තනදියොපි තථෙව පදක්ඛිණං කත්වා
 පච්ඡිමහිමචන්තෙනෙව උත්තරහිමචන්තෙනෙව ච අමනුස්සපථං ගන්ත්වා
 මහාසමුද්දං පවිසන්ති. දක්ඛිණමුඛතො නික්ඛන්තනදී පන තං තික්ඛන්තුං පදක්ඛිණං
 කත්වා උත්තරෙන උජුකං පාසාණපිට්ඨෙනෙව සට්ඨි යොජනානි ගන්ත්වා පබ්බතං
 පහරිත්වා උට්ඨාය පරික්ඛෙපෙන තිගාවුතප්පමාණා උදකධාරා හුත්වා ආකාසෙන
 සට්ඨි යොජනානි ගන්ත්වා තියග්ගලෙ නාම පාසාණෙ පතිතා, පාසාණො
 උදකධාරාවෙගෙන හින්තො. තත්ථ පඤ්ඤාසයොජනප්පමාණා තියග්ගලා නාම
 මහාපොක්ඛරණී ජාතා, පොක්ඛරණියා කූලං හින්දිත්වා පාසාණං පවිසිත්වා සට්ඨි
 යොජනානි ගතා. තතො සනපථවිං හින්දිත්වා උම්මඬිගෙන සට්ඨි යොජනානි
 ගන්ත්වා ගිඤ්ඤං නාම තිරච්ඡානපබ්බතං පහරිත්වා හත්ථතලෙ පඤ්චඬගුලිසදිසා
 පඤ්ච ධාරා හුත්වා පවත්තති. සා තික්ඛන්තුං අනොතත්තං පදක්ඛිණං කත්වා
 ගතට්ඨානෙ ආවත්තගඬිගාති වුව්චති. උජුකං පාසාණපිට්ඨෙන සට්ඨි යොජනානි
 ගතට්ඨානෙ කණ්ඨගඬිගා, ආකාසෙන සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ ආකාසගඬිගා,
 තියග්ගලපාසාණෙ පඤ්ඤාසයොජනොකාසෙ යිතා තියග්ගලපොක්ඛරණී, කූලං
 හින්දිත්වා පාසාණං පවිසිත්වා සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ බහලගඬිගාති,
 උම්මඬිගෙන සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ උම්මඬිගගඬිගාති වුව්චති. විඤ්ඤං නාම
 තිරච්ඡානපබ්බතං පහරිත්වා පඤ්ච ධාරා හුත්වා පවත්තනට්ඨානෙ පන ගඬිගා,
 යමුනා, අවිරවතී, සරභු, මහීති පඤ්ච සඬ්ඛං ගතා. ඵ්වමෙනා පඤ්ච මහානදියො
 හිමචන්තතො පවත්තන්තීති වෙදිතබ්බා.

සවන්තියොති යා කාවි සවමානා ගච්ඡන්ති මහානදියො වා කුන්තදියො වා. අප්පෙන්නීති අල්ලියන්ති ඔසරන්ති. ධාරාති වුට්ඨිධාරා. පුරත්තන්ති පුණ්ණභාවො. මහාසමුද්දස්ස හි අයං ධම්මතා – “ඉමස්මිං කාලෙ දෙවො මන්දො ජාතො, ජාලක්ඛිපාදීනි ආදාය මච්ඡකච්ඡපෙ ගණ්ඨිස්සාමා” ති වා “ඉමස්මිං කාලෙ මහන්තා වුට්ඨි, ලභිස්සාම නු බො පිට්ඨිපසාරණට්ඨාන” ති වා වත්තුං න සක්කා. පට්ඨකප්පිකකාලතො පට්ඨාය හි යං සිනෙරුමෙබලං ආභවිව උදකං ධීතං, තතො එකඛිගුලමත්තම්පි උදකං නෙව හෙට්ඨා ඔසිදති, න උද්ධං උත්තරති. එකරසොති අසම්භින්නරසො.

මුත්තාති බුද්දකමහන්නවට්ටදිසාදිහෙදා අනෙකවිධා. මණ්නි රත්තනීලාදිහෙදො අනෙකවිධො. වෙළුරියොති වංසවණ්ණසිරිසපුප්ඵවණ්ණාදිහෙදො අනෙකවිධො. සඬබොති දක්ඛිණාවට්ටතම්බකුච්ඡිකධමනසඬබාදිහෙදො අනෙකවිධො. සිලාති සෙතකාලමුග්ගවණ්ණාදිහෙදො අනෙකවිධා. පවාලන්ති බුද්දකමහන්නරත්තසන්නාදිහෙදං අනෙකවිධං. මසාරගල්ලන්ති කබරමණ්. නාගාති ඌමිපිට්ඨවාසිනොපි විමානට්ඨකා නාගාපි.

අට්ඨ පභාරාදාති සත්ථා අට්ඨපි ධම්මෙ වත්තුං සක්කොති, සොළසපි බාත්තිංසපි චතුසට්ඨිපි සහස්සම්පි, පභාරාදෙන පන අට්ඨ කථිතා, අභම්පි තෙහෙව සරික්ඛකෙ කත්වා කට්ඨස්සාමිති වින්තෙත්වා එවමාහ. අනුපුබ්බසික්ඛාතිආදියු අනුපුබ්බසික්ඛාය තිස්සො සික්ඛා ගහිතා, අනුපුබ්බකිරියාය තෙරස ධුතඬිගානි, අනුපුබ්බපට්ඨපදාය සත්ත අනුපස්සනා අට්ඨාරස මහාවිපස්සනා අට්ඨතිංස ආරම්මණවිහත්තියො සත්තතිංස බොධපක්ඛියධම්මා. න ආයතකෙනෙව අඤ්ඤාපට්ඨෙවොති මණ්ඩුකස්ස උප්පතිත්වා ගමනං විය ආදිතොව සීලපුරණාදිං අකත්වා අරහත්තප්පට්ඨෙවො නාම නත්ථි, පට්ඨාට්ඨා පන සීලසමාධිපඤ්ඤායො පුරෙත්වාව සක්කා අරහත්තං පත්තුන්ති අත්ථො.

ආරකාචාති දුරෙයෙව. න තෙන නිබ්බානධාතුයා ඌනත්තං වා පුරත්තං වාති අසඬබොයොයපි කප්පෙ බුද්ධෙසු අනුප්පන්නෙසු එකසත්තොපි පරිනිබ්බාතුං න සක්කොති, තදාපි “තුච්ඡා නිබ්බානධාතු” ති න සක්කා වත්තුං. බුද්ධකාලෙ ච පන එකෙකස්මිං සමාගමෙ අසඬබොයොයපි සත්තා අමතං ආරාධෙන්ති, තදාපි න සක්කා වත්තුං – “පුරා නිබ්බානධාතු” ති.

10. උපොසඨසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ නිසින්තො හොතීති උපොසඨකරණත්ථාය උපාසිකාය රතනපාසාදෙ නිසින්තො. නිසප්ප පන හික්ඛුනං විත්තාති ඔලොකෙන්තො එකං දුස්සීලපුග්ගලං දිස්වා “සවාහං ඉමස්මිං පුග්ගලෙ නිසින්තෙයෙව පානිමොක්ඛං උද්දිස්සිමාමි, සත්තධා තස්ස මුද්ධා ඵලිස්සති” ති තස්ස අනුකම්පාය තුණ්ඨියෙව අහොසි. අභික්කන්තාති අතික්කන්තා පරික්ඛිණා. උද්ධස්තෙ අරුණෙති උග්ගතෙ අරුණසිසෙ. නන්දිමුඛියාති තුට්ඨමුඛියා. අපරිසුද්ධා, ආනන්ද, පරිසාති

“අසුකපුග්ගලො අපරිසුද්ධො” ති අවත්වා “අපරිසුද්ධා, ආනන්ද, පරිසා” ති ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

මහාවග්ගො දුතියො.

3. ගහපතිවග්ගො

1. පයමඋග්ගසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පයමෙ පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදිති තස්ස කිර සරෙ පඤ්චන්තං භික්ඛුසත්තං පඤ්ච ආසනසත්තානි නිව්චං පඤ්ඤත්තානෙව භොන්ති, තෙසු අඤ්ඤතරස්මිං ආසනෙ නිසීදි. තං සුණාහීති තෙ සුණාහී, තං වා අට්ඨවිධං අවිජරියධම්මං සුණාහී. චිත්තං පසීදිති “බුද්ධො නු ඛො න බුද්ධො නු ඛො” ති විතක්කමත්තම්පි න උප්පජ්ජී, අයමෙව බුද්ධොති විත්තුප්පාදො පසන්තො අනාවලො අභොසි. සකානි වා ඤාතිකුලානීති අත්තනො යාපනමත්තං ධනං ගහෙත්වා ඤාතිසරානි ගව්ඡතු. කස්ස වො දම්මීති කතරපුරිසස්ස තුම්හෙ දදාමි, ආරොචෙථ මෙ අත්තනො අධිප්පායං. අප්පට්ඨිහත්තාති “එත්තකං දස්සාමි එත්තකං න දස්සාමි, ඉදං දස්සාමි ඉදං න දස්සාමි” ති චිත්තං උප්පාදෙන්තෙන හි පට්ඨිහත්තා නාම භොති, මය්හං පන න එවං. අථ ඛො සඤ්ඤිකා විය ගණසන්තකා විය ව සිලවන්තෙහි සද්ධිං සාධාරණායෙව. සක්කවචංයෙව පයිරුපාසාමීති සහත්ථා උපට්ඨහාමි, විත්තිකාරොන උපසඤ්ඤාමාමි.

අනවිජරියං ඛො පන මං, හන්තෙති, හන්තෙ, යං මං දෙවතා උපසඤ්ඤාමිත්වා එවං ආරොචෙන්ති, ඉදං න අවිජරියං. යං පනාහං තතොනිදානං විත්තස්ස උණ්ණතිං නාහිජානාමි, තං එව අවිජරියන්ති වදති. සාධු සාධු, භික්ඛුති එත්ථ කිඤ්චාපි භික්ඛුං ආමන්තෙති, උපාසකස්සෙව පන වෙය්‍යාකරණසම්පහංසනෙ එස සාධුකාරොති වෙදිතබ්බො.

2. දුතියඋග්ගසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ නාගවනෙති තස්ස කිර සෙට්ඨිතො නාගවනං නාම උය්‍යානං, සො තත්ථ පුරෙහත්තං ගන්ධමාලාදීනි ගාහාපෙත්වා උය්‍යානකීලිකං කීලිතුකාමො ගන්ත්වා පරිවාරියමානො හගවන්තං අද්දස. සහ දස්සනෙනෙවස්ස පුරිමනායෙනෙව චිත්තං පසීදි, සුරාපානෙන ව උප්පන්තමන්දො තඤ්ඤංයෙව පහීයි. තං සන්ධායෙවමාහ. ඔණොපෙසින්ති උදකං හත්ථෙ පාතෙත්වා අදාසිං. අසුකොති අමුකො. සමචිත්තොව දෙමීති “ඉමස්ස ථොකං, ඉමස්ස බහුක” ති එවං විත්තනානත්තං න කරොමි, දෙය්‍යධම්මං පන එකසදිසං කරොමීති දස්සෙති. ආරොචෙන්තීති ආකාසෙ යත්වා ආරොචෙන්ති. නත්ථී තං සංයොජනන්ති ඉමිනා උපාසකො අත්තනො අනාගාමිඵලං බ්‍යාකරොති.

3. පයමහත්ථකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ හත්ථකො ආලවකොති හගවතා ආලවකයක්ඛස්ස හත්ථතො හත්ථෙහි සම්පට්ඨිතත්තා හත්ථකොති ලද්ධනාමො රාජකුමාරො. සීලවාති පඤ්චසීලදසසීලෙන සීලවා. වාගවාති වාගසම්පන්නො. කච්චිත්ථ, හත්තෙති, හත්තෙ, කච්චි එත්ථ හගවතො ඛ්‍යාකරණට්ඨානෙ. අප්පිවිජොති අධිගමප්පිවිජතාය අප්පිවිජො.

4. දුතියහත්ථකසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ පඤ්චමත්තෙහි උපාසකසතෙහීති සොනාපන්නසකදාගාමීනංයෙව අරියසාවකඋපාසකානං පඤ්චහි සතෙහි පරිවුතො භුත්තපාතරාසො ගන්ධමාලවිලෙපෙනවුණ්ණාති ගහෙත්වා යෙන හගවා තෙනුපසඬකම්. සඬගහවත්ථුනීති සඬගණ්හනකාරණාති. තෙහාහන්ති තෙහි අහං. තං දානෙන සඬගණ්හාමීති නඬගලබලිබද්දහත්තබ්භාදීති වෙව ගන්ධමාලමුලාදීති ච දත්වා සඬගණ්හාමි. පෙය්‍යවජ්ජෙනාති අම්ම, තාත, භාතර, හගිනීතිආදිකෙන කණ්ණසුබ්බෙන මුදුකෙන පියවචනෙන සඬගණ්හාමි. අත්ථවරියායාති “ඉමස්ස දානෙන වා පියවචනෙන වා කිච්චං නත්ථී, අත්ථවරියාය සඬගණ්හිතබ්බයුත්තකො අය”න්ති ඤාත්වා උප්පන්නකිච්චනිත්ථරණසඬබාතාය අත්ථවරියාය සඬගණ්හාමි. සමානත්තතායාති “ඉමස්ස දානාදීහි කිච්චං නත්ථී, සමානත්තතාය සඬගණ්හිතබ්බො අය”න්ති එකතො බාදනපිවනනිසජ්ජාදීහි අත්තනා සමානං කත්වා සඬගණ්හාමි. දලිද්දස්ස බො නො තථා සොතබ්බං මඤ්ඤන්තීති දලිද්දස්ස කිඤ්චි දාතුං වා කාතුං වා අසක්කොත්තස්ස, යථා දලිද්දස්ස නො තථා සොතබ්බං මඤ්ඤන්ති, මම පන සොතබ්බං මඤ්ඤන්ති, දින්නොවාදෙ තිට්ඨන්ති, න මෙ අනුසාසනිං අනික්කම්තබ්බං මඤ්ඤන්ති. යොනි බො ත්‍යායන්ති උපායො බො තෙ අයං. ඉමෙසු පන ද්විසුපි සුත්තෙසු සත්ථාරා සීලවාගපඤ්ඤා මිස්සකා කථිතාති වෙදිතබ්බා.

5-6. මහානාමසුත්තාදිවණ්ණනා

25-26. පඤ්චමෙ අත්ථුපපරික්ඛිතා හොතීති අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං උපපරික්ඛිතා හොති. ඡට්ඨෙ සද්ධාසීලවාගා මිස්සකා කථිතා.

7. පයමබලසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ උජ්ඣක්ඛිබ්බලාති උජ්ඣානබ්බලා. බාලානඤ්ඤි “යං අසුකො ඉදඤ්චිදඤ්ච ආහ, මං සො ආහ, න අඤ්ඤ”න්ති එවං උජ්ඣානමෙව බ්බලං. නිජ්ඣක්ඛිබ්බලාති “න ඉදං එවං, එවං නාමෙත”න්ති අත්ථානත්ථනිජ්ඣාපනංයෙව බ්බලං. පටිසඬබානබ්බලාති පච්චවෙක්ඛණබ්බලා. බන්තිබ්බලාති අධිවාසනබ්බලා.

8. දුතියබලසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ බලානීති ඤාණබලානි. ආසවානං බයං පටිජානාතීති අරහත්තං පටිජානාති. අනිච්චතොති හුත්වා අභාවාකාරොන. යථාභූතන්ති යථාසභාවතො. සම්මප්පඤ්ඤායාති සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය. අභිගාරකාසුපමාති සන්තාපනට්ඨෙත අභිගාරකාසුයා උපමිතා ඉමෙ කාමාති. විවෙකනින්තන්ති එලසමාපත්තිවසෙන නිබ්බානනින්තං. විවෙකට්ඨන්ති කිලෙසෙහි වජ්ජිතං දුරිභූතං වා. තෙක්ඛම්මාභිරතන්ති පබ්බජ්ජාභිරතං. බ්‍යන්තිභූතන්ති විගතන්තභූතං එකදෙසෙනාපි අනල්ලීනං විසංයුත්තං විසංසට්ඨං. ආසවට්ඨානියෙහිති සම්පයොගවසෙන ආසවානං කාරණභූතෙහි, කිලෙසධම්මෙහිති අත්ථො. අථ වා බ්‍යන්තිභූතන්ති විගතවායන්ති අත්ථො. කුතො? සබ්බසො ආසවට්ඨානියෙහි ධම්මෙහි, සබ්බෙහි තෙභූමකධම්මෙහිති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ අරියමග්ගො ලොකියලොකුත්තරො කථිතො.

9. අක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ බණෙ කිච්චානි කරොතීති බණකිච්චො, ඔකාසං ලහිත්ථාව කිච්චානි කරොතීති අත්ථො. ධම්මොති චතුසව්වධම්මො. ඔපසම්මොති කිලෙසුපසමාවහො. පරිනිබ්බායිකොති කිලෙසපරිනිබ්බානකරො. චතුමග්ගඤාණසඬ්ඛාතං සම්බොධිං ගව්ඡති සම්පාපුණාතීති සම්බොධගාමී. දීඝායුකං දෙවනිකායන්ති ඉදං අසඤ්ඤං දෙවනිකායං සන්ධාය චුත්තං. අවිඤ්ඤාතාරොසුති අතිවිය අවිඤ්ඤසු.

සුප්පවෙදිතෙති සුකථිතෙ. අන්තරායිකාති අන්තරායකරා. බණො වෙ මා උපච්චගාති අයං ලද්ධො බණො මා අතික්කමි. ඉධ වෙව නං විරාධෙතීති සවෙ කොචි පමත්තවාරි ඉධ ඉමං බණං ලහිත්ථාපි සද්ධම්මස්ස නියාමතං අරියමග්ගං විරාධෙති න සම්පාදෙති. අතීතත්ථොති භාපිතත්ථො. විරත්තං අනුතපිස්සතීති විරරත්තං සොචිස්සති. යථා හි “අසුකට්ඨානෙ හණ්ඩං සමුප්පන්න”න්ති සුත්වා එකො වාණිජො න ගව්ඡෙය්‍ය, අඤ්ඤෙ ගත්ත්වා ගණ්භෙය්‍යං, තෙසං තං අට්ඨගුණමිපි දසගුණමිපි භවෙය්‍ය. අථ ඉතරො “මම අත්ථො අතික්කන්තො”ති අනුතපෙය්‍ය, එවං යො ඉධ බණං ලහිත්ථා අප්පටිපජ්ජන්තො සද්ධම්මස්ස නියාමතං විරාධෙති, සො අයං වාණිජොව අතීතත්ථො විරං අනුතපිස්සති සොචිස්සති. කිඤ්ච හියො අවිජ්ජානිචුතොති තථා. පච්චවිදුන්ති පටිච්ඡික්ඛිංසු. සංවරාති සීලසංවරා. මාරධෙය්‍යපරානුගෙති මාරධෙය්‍යසඬ්ඛාතං සංසාරං අනුගතෙ. පාරඬ්ගතාති නිබ්බානං ගතා. යෙ පත්තා ආසවක්ඛයන්ති යෙ අරහත්තං පත්තා. එවමිධ ගාථාසු වට්ඨවිවට්ඨං කථිතං.

10. අනුරුද්ධමහාවිතක්කසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ වෙතීසුති වෙතිනාමකානං රාජුනං නිවාසට්ඨානත්තා එවංලද්ධවොහාරෙ රට්ඨෙ. පාචීනවංසදායෙති දසබලස්ස වසනට්ඨානතො පාචීනදිසාය යිතෙ වංසදායෙ නිලොභාසෙහි වෙථෑහි සඤ්ජන්තො අරඤ්ඤෙ. එවං වෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදීති ථෙරො කිර පබ්බජිත්වා

පයම අන්තොවස්සමිතියෙව සමාපත්තිලාභී භුත්වා සහස්සලොකධාතුදස්සනසමත්ථං දිබ්බවක්ඛුඤාණං උප්පාදෙසි. සො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා එවමාහ – ‘ඉධාහං, ආවුසො සාරිපුත්ත, දිබ්බෙන වක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සහස්සලොකං ඔලොකෙමි. ආරද්ධං බො පන මෙ වීරියං අසල්ලීනං, උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා, පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධො, සමාහිතං චිත්තං එකග්ගං. අප්ච පන මෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං න විමුච්චති’ ති. අප්ච නං ථෙරො ආහ – ‘යං බො තෙ, ආවුසො අනුරුද්ධ, එවං හොති ‘අහං දිබ්බෙන වක්ඛුනා...පෙ.... ඔලොකෙමි’ ති, ඉදං තෙ මානස්මිං. යම්පි තෙ, ආවුසො, අනුරුද්ධ එවං හොති ‘ආරද්ධං බො පන මෙ වීරියං...පෙ.... එකග්ග’ ති, ඉදං තෙ උද්ධච්චස්මිං. යම්පි තෙ, ආවුසො අනුරුද්ධ, එවං හොති ‘අප්ච පන මෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං න විමුච්චති’ ති, ඉදං තෙ කුක්කුච්චස්මිං. සාධු වතායස්මා අනුරුද්ධො ඉමෙ තයො ධම්මෙ පහාය ඉමෙ තයො ධම්මෙ අමනසිකරිත්වා අමතාය ධාතුයා චිත්තං උපසංහරතු’ ති එවමස්ස ථෙරො කම්මට්ඨානං කථෙසි. සො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සත්ථාරං ආපුච්ඡිත්වා චෙතිරට්ඨං ගන්ත්වා සමණධම්මං කරොන්තො අට්ඨමාසං වඤ්ඤාමෙන චිත්තාමෙසි. සො පධානවෙගනිම්මථිතත්තා කිලන්තකායො එකස්ස වෙඨගුම්බස්ස හෙට්ඨා නිසීදි. අප්පස්සායං එවං චෙතසො පරිචිතක්කො උදපාදි, එස මහාපුරිසචිතක්කො උප්පජ්ජිති අත්ථො.

අප්පිච්ඡස්සාති එත්ථ පච්චයප්පිච්ඡො, අධිගමප්පිච්ඡො, පරියත්තිඅප්පිච්ඡො, ධුතඨගප්පිච්ඡොති චත්තාරො අප්පිච්ඡා. තත්ථ පච්චයප්පිච්ඡො බහුං දෙන්තෙ අප්පං ගණ්හාති, අප්පං දෙන්තෙ අප්පතරං ගණ්හාති, න අනවසෙසග්ගාහී හොති. අධිගමප්පිච්ඡො මජ්ඣන්තිකත්ථෙරො විය අත්තනො අධිගමං අඤ්ඤෙසං ජානිතුං න දෙති. පරියත්තිඅප්පිච්ඡො තෙපිට්ඨකොපි සමානො න බහුස්සුතභාවං ජානාපෙතුකාමො හොති සාකෙතතිස්සත්ථෙරො විය. ධුතඨගප්පිච්ඡො ධුතඨගපරිහරණභාවං අඤ්ඤෙසං ජානිතුං න දෙති ද්වෙභාතිකත්ථෙරෙසු ජෙට්ඨත්ථෙරො විය. වත්ථු විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතං. අයං ධම්මොති එවං සන්තගුණනිගුහනෙන ච පටිග්ගහණෙ මත්තඤ්ඤාය ච අප්පිච්ඡස්ස පුග්ගලස්ස අයං නවලොකුත්තරධම්මො සම්පජ්ජති, නො මහිච්ඡස්ස. එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං.

සන්තුට්ඨස්සාති චතුසු පච්චයෙසු තීහි සන්තොසෙහි සන්තුට්ඨස්ස. පච්චිත්තස්සාති කායචිත්තඋපධිවිචෙකෙහි විචිත්තස්ස. තත්ථ කායවිචෙකො නාම ගණසඨගණ්කං විනොදෙන්වා ආරම්භවත්ථුචසෙන එකීභාවො. එකීභාවමත්තෙනෙව කම්මං න නිප්පජ්ජති කසිණපරිකම්මං කත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති, අයං චිත්තවිචෙකො නාම. සමාපත්තිමත්තෙනෙව කම්මං න නිප්පජ්ජති ක්කානං පාදකං කත්වා සඬබ්බොරෙ සම්මසිත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණාති, අයං සබ්බාකාරතො උපධිවිචෙකො නාම. තෙනාහ භගවා – ‘කායවිචෙකො ච විචෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාහිරතානං, චිත්තවිචෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තානං, උපධිවිචෙකො ච නිරුපධිනං පුග්ගලානං විසඬබ්බරගතාන’ ති (මහානි. 7, 49).

සඬගණිකාරාමස්සාති ගණසඬගණිකාය වෙව කිලෙසසඬගණිකාය ව රතස්ස.
ආරද්ධවීරියස්සාති කායිකවෙතසිකවීරියවසෙන ආරද්ධවීරියස්ස.
උපට්ඨිතස්සතිස්සාති චතුසතිපට්ඨානවසෙන උපට්ඨිතස්සතිස්ස. සමාහිතස්සාති
එකග්ගචිත්තස්ස. පඤ්ඤවතොති කම්මස්සකතපඤ්ඤාය පඤ්ඤවතො.

සාධු සාධුති ථෙරස්ස චිතක්කං සම්පහංසෙන්තො එවමාහ. ඉමං අට්ඨමන්ති
සත්ත නිධි ලද්ධපුරිසස්ස අට්ඨමං දෙන්තො විය, සත්ත මණ්ණරතනාති, සත්ත
හත්ථීරතනාති, සත්ත අස්සරතනාති ලද්ධපුරිසස්ස අට්ඨමං දෙන්තො විය සත්ත
මහාපුරිසචිතක්කෙ චිතක්කෙන්වා යිතස්ස අට්ඨමං ආචික්ඛන්තො එවමාහ.
නිජපපඤ්චාරාමස්සාති තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චරහිතත්තා නිජපපඤ්චසඬබාතෙ
නිබ්බානපදෙ අභිරතස්ස. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං. පපඤ්චාරාමස්සාති
යථාචුත්තෙසු පපඤ්චෙසු අභිරතස්ස. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං.

යතොති යදා. තතොති තදා. නානාරත්තානන්ති
නිලපිතලොහිතොදාතවණ්ණෙනි නානාරජතෙනි රත්තානං. පංසුකුලන්ති
තෙවීසනියා බෙන්තෙසු යිතපංසුකුලච්චරං. බායිස්සතීති යථා තස්ස
පුබ්බණ්හසමයාදීසු යස්මිං සමයෙ යං ඉච්ඡති, තස්මිං සමයෙ තං පාරුපන්තස්ස සො
දුස්සකරණ්ඩකො මනාපො හුත්වා බායති, එවං තුය්හමපි
ච්චරසන්තොසමහාඅරියවංසෙන තුට්ඨස්ස විහරතො පංසුකුලච්චරං බායිස්සති
උපට්ඨතිස්සති. රතියාති රතිඅත්ථාය. අපරිතස්සායාති තණ්හාදිට්ඨිපරිතස්සනාහි
අපරිතස්සනත්ථාය. ඵාසුචිහාරායාති සුඛචිහාරත්ථාය. ඔක්කමනාය නිබ්බානස්සාති
අමතං නිබ්බානං ඔතරණත්ථාය.

පිණ්ඩියාලොපභොජනන්ති ගාමනිගමරාජධානීසු ජඩ්ඝාබලං නිස්සාය
සරපටිපාටියා වරන්තෙන ලද්ධපිණ්ඩියාලොපභොජනං. බායිස්සතීති තස්ස
ගහපතීතො නානග්ගරසභොජනං විය උපට්ඨතිස්සති. සන්තුට්ඨස්ස විහරතොති
පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨස්ස විහරතො.
රුක්ඛමූලසෙනාසනං බායිස්සතීති තස්ස ගහපතීතො තෙභූමකපාසාදෙ
ගන්ධකුසුමවාසසුගන්ධං කූටාගාරං විය රුක්ඛමූලං උපට්ඨතිස්සති. සන්තුට්ඨස්සාති
සෙනාසනසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨස්ස. තිණසන්ථාරකොති තිණෙනි
වා පණ්ණෙනි වා භූමියං වා ඵලකපාසාණතලාති වා අඤ්ඤතරස්මිං
සන්ථතසන්ථතො. පුතිමුත්තන්ති යංකිඤ්චි මුත්තං. තඩ්බණ්ණෙ ගහිතමපි
පුතිමුත්තමෙව වුවචති දුග්ගන්ධත්තා. සන්තුට්ඨස්ස විහරතොති
ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරසන්තොසෙන සන්තුට්ඨස්ස විහරතො.

ඉති භගවා චතුසු යානෙසු අරහත්තං පක්ඛිපන්තො කම්මට්ඨානං කථෙත්වා
“කතරසෙනාසනෙ නු බො වසන්තස්ස කම්මට්ඨානං සජ්ජායං භවිස්සති” ති
ආවජ්ජෙන්තො “තස්මිඤ්ඤෙව වසන්තස්සා” ති ඤත්වා තෙන හි ත්වං,
අනුරුද්ධාතිආදිමාහ. පච්චිත්තස්ස විහරතොති තීහි විවෙකෙහි චිචිත්තස්ස
විහරන්තස්ස. උයොයාජනිකපට්ඨංයුත්තන්ති උයොයාජනිකෙහෙව වචනෙහි

පටිසංයුත්තං, තෙසං උපට්ඨානගමනකංයෙවාති අත්ථො. පපඤ්චනිරොධෙති නිබ්බානපදෙ. පක්ඛන්දනීති ආරම්මණකරණවසෙන පක්ඛන්දනි. පසීදනීතිආදීප්පි ආරම්මණවසෙනෙව පසීදනසන්තිට්ඨනමුවිචනා වෙදිතබ්බා. ඉති භගවා චෙතිරට්ඨෙ පාචිනවංසදායෙ ආයස්මතො අනුරුද්ධස්ස කථිතෙ අට්ඨ මහාපුරිසචිතක්කෙ පුන භෙසකළාවනමහාවිහාරෙ නිසීදිත්වා භික්ඛුසඬ්ඝස්ස විත්ථාරෙන කථෙසි.

මනොමයෙනාති මනෙන නිබ්බන්තිතකායොපි මනොමයොති වුවිචති මනෙන ගතකායොපි, ඉධ මනෙන ගතකායං සන්ධායෙවමාහ. යථා මෙ අහු සඬ්ඝස්සොති යථා මය්හං චිතක්කො අහොසි, තතො උත්තරි අට්ඨමං මහාපුරිසචිතක්කං දස්සෙන්තො තතො උත්තරිං දෙසයි. සෙසං සබ්බන්ථ උත්තානමෙවාති.

ගහපතිවග්ගො තතියො.

4. දානවග්ගො

1. පයමදානසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පයමෙ ආසඪ්ඨ දානං දෙනීති පත්වා දානං දෙනි. ආගතං දිස්වා තං මුහුත්තංයෙව නිසීදාපෙත්වා සක්කාරං කත්වා දානං දෙනි, දස්සාමීති න කිලමෙති. භයාති “අයං අදායකො අකාරකො” ති ගරභභයා, අපායභයා වා. අදාසි මෙති මය්හං පුබ්බෙ එස ඉදං නාම අදාසිති දෙනි. දස්සති මෙති අනාගතෙ ඉදං නාම දස්සතීති දෙනි. සාහු දානන්ති දානං නාම සාධු සුන්දරං බුද්ධාදීහි පණ්ඩිතෙහි පසත්ථන්ති දෙනි. විත්තාලඬ්ඝකාරචිත්තපරික්ඛාරත්ථං දානං දෙනීති සමථවිපස්සනාචිත්තස්ස අලඬ්ඝකාරත්ථඤ්චෙව පරික්ඛාරත්ථඤ්ච දෙනි. දානඤ්චි විත්තං මුදුං කරොති. යෙන ලද්ධො, සො “ලද්ධං මෙ” ති මුදුචිත්තො භොති. යෙන දින්තං, සොපි “දින්තං මයා” ති මුදුචිත්තො භොති. ඉති උභින්තං විත්තං මුදුං කරොති. තෙනෙව “අදන්තදමන” ත්ති වුවිචති. යථාහ –

“අදන්තදමනං දානං, අදානං දන්තදුසකං;
දානෙන පියවාය, උත්තමන්ති නමන්ති වා” ති.

ඉමෙසු පන අට්ඨසු දානෙසු විත්තාලඬ්ඝකාරදානමෙව උත්තමන්ති.

2. දුතියදානසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ සද්ධාති යාය සද්ධාය දානං දෙනි, සා සද්ධා. හිරියන්ති යාය හිරියා දානං දෙනි, සාව අධිප්පෙතා. කුසලඤ්ච දානන්ති අනවජ්ජඤ්ච දානං. දිවියන්ති දිවඬ්ගමං.

3. දානවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

33. තනියෙ දානවත්ථුනීති දානකාරණානි. ඡන්දා දානං දෙනීති පෙමෙන දානං දෙනි. දොසානි දොසෙන කුද්ධො හුත්වා යං අත්ථී, තං වෙගෙන ගණ්හිත්වා දෙනි. මොහානි මොහෙන මුළ්භො දෙනි. භයානි ගරභභයෙන වා අපායභයෙන වා, තස්ස තස්සෙව වා පන භයෙන දෙනි. කුලවංසනීති කුලපවෙණි.

4. බෙත්තසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ න මහජ්ඵලං හොතීති ධඤ්ඤඵලෙන මහජ්ඵලං න හොති. න මහස්සාදන්ති යම්පිස්ස ඵලං හොති, තස්ස අස්සාදො න මහා හොති මන්දස්සාදං න මධුරං. න එතියෙය්‍යන්ති සෙය්‍යාපිස්ස න හොති වුඩ්ඪී, තස්ස මහත්තං විහිට්ඨසන්තිවෙසං න හොතීති අත්ථො. උත්තාමනින්තාමීති ඵලනින්තවසෙන විසමකලං. තත්ථ ඵලෙ උදකං න සණ්ඨාති, නින්තො අතිබ්බු තිට්ඨති. පාසාණසක්ඛරිකන්ති පත්ථරිත්වා ඨිතපිට්ඨිපාසාණෙහි ව බුද්දකපාසාණෙහි ව සක්ඛරාහි ව සමන්තාගතං. උාසරන්ති උබ්භින්තලොණං. න ව ගම්භීරසිතන්ති ඵද්ධභූමිතාය ගම්භීරානුගතං, නඩගලමග්ගං කත්වා කසිතුං න සක්කා හොති, උත්තානනඩගලමග්ගමෙව හොති. න ආයසම්පන්නන්ති න උදකාගමනසම්පන්නං. න අපායසම්පන්නන්ති පවිජාභාගෙ උදකනිග්ගමනමග්ගසම්පන්නං න හොති. න මාතිකාසම්පන්නන්ති න බුද්දකමහන්තීහි උදකමාතිකාහි සම්පන්නං හොති. න මරියාදසම්පන්නන්ති න කෙදාරමරියාදාහි සම්පන්නං. න මහජ්ඵලන්තිආදීති සබ්බානි විපාකඵලවසෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

සම්පන්නෙති පරිපුණ්ණෙ සම්පත්තියුත්තෙ. පවුත්තා ඛිජසම්පදාති සම්පන්නං ඛිජං රොපිතං. දෙවෙ සම්පාදයන්තමිතීති දෙවෙ සම්මා වස්සන්තෙ. අතීතිසම්පදා හොතීති කීටකිම්ආදිපාණකර්තියා අභාවො එකා සම්පදා හොති. විරුළුතීති වඩ්ඪී දුතියා සම්පදා හොති. වෙපුල්ලන්ති විපුලභාවො තතියා සම්පදා හොති. ඵලන්ති පරිපුණ්ණඵලං චතුත්ථී සම්පදා හොති. සම්පන්නසීලෙසුති පරිපුණ්ණසීලෙසු. භොජනසම්පදාති සම්පන්නං විවිධභොජනං. සම්පදානන්ති තිවිධං කුසලසම්පදං. උපනෙතීති සා භොජනසම්පදා උපනයති. කස්මා? සම්පන්නඤ්ඨිස්ස තං කතං, යස්මාස්ස තං කතකම්මං සම්පන්නං පරිපුණ්ණන්ති අත්ථො. සම්පන්නත්ථුධාති සම්පන්නො අත්ථු ඉධ. විජ්ජාවරණසම්පන්නොති තිහි විජ්ජාහි ව පඤ්චදසහි වරණධම්මෙහි ව සමන්තාගතො. ලද්ධාති එවරුපො පුග්ගලො චිත්තස්ස සම්පදං අවෙකල්ලපරිපුණ්ණභාවං ලභිත්වා. කරොති කම්මසම්පදන්ති පරිපුණ්ණකම්මං කරොති. ලහති වත්ථසම්පදන්ති අත්ථඤ්ච පරිපුණ්ණං ලහති. දිට්ඨිසම්පදන්ති විපස්සනාදිට්ඨිං. මග්ගසම්පදන්ති සොනාපත්තිමග්ගං. යාති සම්පන්නමානසොති පරිපුණ්ණචිත්තො හුත්වා අරහත්තං යාති. සා හොති සබ්බසම්පදාති සා සබ්බදුක්ඛෙහි විමුත්ති සබ්බසම්පදා නාම හොතීති.

5. දානුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ දානුපපත්තියොති දානපච්චයා උපපත්තියො. දහතීති ය්පෙනි. අධිට්ඨානීති තස්සෙව වෙවචනං. භාවෙනීති වඩ්ඨෙති. භීනෙ විමුත්තන්ති භීනෙසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු විමුත්තං. උත්තරි අභාවිතන්ති තතො උත්තරිමග්ගඵලත්ථාය අභාවිතං. තනුපපත්තියා සංවත්තතීති යං යානං පත්ථෙත්වා කුසලං කතං, තත්ථ නිබ්බත්තනත්ථාය සංවත්තති. චිතරාගස්සාති මග්ගෙන වා සමුච්ඡින්නරාගස්ස සමාපත්තියා වා වික්ඛම්භිතරාගස්ස. දානමත්තෙනෙව හි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිතුං න සක්කා, දානං පන සමාධිවිපස්සනාවිත්තස්ස අලඬිකාරපරිවාරං හොති. තතො දානෙන මුදුවිත්තො බ්‍රහ්මවිහාරෙ භාවෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති. තෙන වුත්තං – “චිතරාගස්ස නො සරාගස්සා”ති.

6. පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙය් පුඤ්ඤකිරියාති ව තානි තෙසං තෙසං ආනිසංසානං වත්ථුනි වාති පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. දානාදීනඤ්ඤි ලක්ඛණෙ විත්තං ය්පෙත්වා “ඵවරුපං නාම අම්භෙහි දානං දාතබ්බං, සීලං රක්ඛිතබ්බං, භාවනා භාවෙතබ්බා”ති සත්තා පුඤ්ඤානි කරොන්ති. දානමෙව දානමයං, දානවෙතනාසු වා පුරිමවෙතනාතො නිජ්ඣන්තා සන්තිට්ඨාපකවෙතනා දානමයං සීලාදීහි සීලමයාදීනි විය. සෙසද්වයෙසුපි ඵසෙව නයො. පරිත්තං කතං හොතීති ථොකං මන්දං කතං හොති. නාහිසම්භොතීති න නිජ්ඣජ්ජති. අකතං හොතීති භාවනායයොගොයෙව අනාරද්ධො හොතීති අත්ථො. මනුස්සදොහග්ගන්ති මනුස්සෙසු සම්පත්තිරහිතං පඤ්චවිධං නිවකුලං. උපපජ්ජතීති පටිසන්ධිවසෙන උපගච්ඡති, තත්ථ නිබ්බත්තතීති අත්ථො. මත්තසො කතන්ති පමාණෙන කතං, ථොකං න බහු. මනුස්සසොහග්ගන්ති මනුස්සෙසු සුභගභාවං තිවිධකුලසම්පත්තිං. අධිමත්තන්ති අධිකප්පමාණං බලවං වා. අධිගණ්හන්තීති අභිභවිත්වා ගණ්හන්ති, විසිට්ඨතරා ජෙට්ඨකා හොන්තීති අත්ථො.

7. සප්පුරිසදානසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ සුවිත්ති පරිසුද්ධං වණ්ණසම්පන්නං දෙති. පණ්ණන්ති රසුපපන්නං. කාලෙනාති යුත්තපත්තකාලෙන. කප්පියන්ති යං කප්පියං, තං දෙති. විවෙය්‍ය දෙතීති “ඉමස්ස දින්නං මහජ්ඣලං භවිස්සති, ඉමස්ස න මහජ්ඣල”න්ති ඵවං පටිග්ගාහකපරියෙසනවසෙන දානං වා පණ්ණධායවසෙන දානං වා විචිනිත්වා දෙති.

8. සප්පුරිසසුත්තවණ්ණනා

38. අට්ඨමෙ අත්ථායාති අත්ථත්ථාය. භිතාය සුඛායාති භිතත්ථාය සුඛත්ථාය. පුබ්බපෙතානන්ති පරලොකගතානං ඤාතීනං. ඉමස්මිං සුත්තෙ අනුජ්ජන්තො බුද්ධෙ චක්කවත්තිරාජානො බොධිසත්තා පච්චෙකබුද්ධා ලබ්භන්ති, බුද්ධකාලෙ බුද්ධා වෙව බුද්ධසාවකා ව. යථාචුත්තානඤ්ඤි ඵතෙසං අත්ථාය භිතාය සුඛාය සංවත්තන්ති. බහුන්තං වත අත්ථාය, සප්පඤ්ඤො සරමාවසන්ති සප්පඤ්ඤො සරෙ වසන්තො බහුනං වත අත්ථාය හොති. පුබ්බෙති පට්ඨමෙව. පුබ්බෙකතමනුස්සරන්ති මාතාපිතුනං.

ප්‍රබ්බකාරගුණ අනුස්සරන්තො. සහධම්මෙනාති සකාරණෙන පච්චයපුප්පනෙන පුප්පති. අපචෙ බ්‍රහ්මචාරයොති බ්‍රහ්මචාරිනො අපචයති, නිවචුත්තිතං නෙසං ආපජ්ජති. පෙසලොති පියසීලො.

9. අභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

39. නචමෙ දානානීති වෙනනාදානානි. අග්ගඤ්ඤානීතිආදීනං අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.

10. දුච්චරිතවිපාකසුත්තවණ්ණනා

40. දසමෙ පාණාතිපාතොති පාණාතිපාතවෙනනා. සබ්බලහුසොති සබ්බලහුකො. අප්පායුකසංවත්තනිකොති තෙන පරිත්තකෙන කම්මවිපාකෙන අප්පායුකො හොති, දින්නමත්තාය වා පටිසන්ධියා විලියති මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තෙ වා. එවරුපො හි න අඤ්ඤස්ස කස්සචි නිස්සන්දො, පාණාතිපාතස්සෙව ගතමග්ගො එසොති. භොගඛ්‍යසනසංවත්තනිකොති යථා කාකණ්ණිකාමත්තම්පි හත්ථෙ න තිට්ඨති, එවං භොගඛ්‍යසනං සංවත්තෙති. සපත්තවෙරසංවත්තනිකො හොතීති සහ සපත්තෙහි වෙරං සංවත්තෙති. තස්ස හි සපත්තා ව බහුකා හොත්ති. යො ව නං පස්සති, තස්මිං වෙරමෙව උප්පාදෙති න නිබ්බායති. එවරුපො හි පරස්ස රක්ඛිතගොපිතභණ්ඩෙ අපරාධස්ස නිස්සන්දො.

අභුතබ්‍රහ්මකාසංවත්තනිකො හොතීති අභුතෙන අබ්‍රහ්මකානං සංවත්තෙති, යෙන කෙනචි කතං තස්සෙව උපරි පතති. මිත්තෙහි හෙදනසංවත්තනිකොති මිත්තෙහි හෙදං සංවත්තෙති. යං යං මිත්තං කරොති, සො සො හිජ්ජතියෙව. අමනාපසද්දසංවත්තනිකොති අමනාපසද්දං සංවත්තෙති. යා සා වාචා කණ්ටකා කක්කසා කටුකා අභිසජ්ජති මම්මච්ඡෙදිකා, ගතගතට්ඨානෙ තමෙව සුණාති, මනාපසද්දසවනං නාම න ලහති. එවරුපො එරුසවාචාය ගතමග්ගො නාම. අනාදෙය්‍යවාචාසංවත්තනිකොති අග්ගහෙතබ්බවචනතං සංවත්තෙති, “ත්ථං කස්මා කට්ඨෙ, කො හි තච වචනං ගහෙස්සති” ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. අයං සම්ඵප්පලාපස්ස ගතමග්ගො. උම්මත්තකසංවත්තනිකො හොතීති උම්මත්තකභාවං සංවත්තෙති. තෙන හි මනුස්සො උම්මත්තො වා බිත්තවිත්තො වා එළමුගො වා හොති. අයං සුරාපානස්ස නිස්සන්දො. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතන්ති.

දානවග්ගො චතුත්ථො.

5. උපොසථවග්ගො

4. වාසෙට්ඨසුත්තවණ්ණනා

44. පඤ්චමස්ස චතුත්ථෙ ඉමෙ චෙපි, වාසෙට්ඨ, මහාසාලාති පුරතො ධීතෙ ද්වෙ සාලරුක්ඛෙ දස්සෙන්නො පරිකප්පොපමං ආහ. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමෙ තාව

මහාසාලා අවෙනනා. සවෙ එතෙපි සවෙනනා හුත්වා අට්ඨඨගසමන්තාගතං
 උපොසථං උපවසෙය්‍යං, එතෙසමිපි සො උපොසථවාසො දීඝරත්තං නිත්‍ය සුඛාය
 අස්ස. භූතෙ පන චත්තඛ්ඛමෙව නත්ථිති.

6. අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

46. ඡට්ඨෙය්‍ය යෙනායස්මා අනුරුද්ධොති තා කිර දෙවතා අත්තනො සම්පත්තිං
 ඔලොකෙත්වා “කිං නු ඛො නිස්සාය අයං සම්පත්ති අම්හෙහි උද්ධා”ති
 ආවජ්ජමානා ථෙරං දිස්වා “මයං අම්හාකං අයාස්ස පුබ්බෙ චක්කවත්තිරජ්ජං
 කරොන්තස්ස පාදපරිවාරිකා හුත්වා තෙන දින්නොවාදෙ යත්වා ඉමං සම්පත්තිං
 ලහිම්හ, ගච්ඡාම ථෙරං ආනෙත්වා ඉමං සම්පත්තිං අනුභවිස්සාමා”ති දිවා
 යෙනායස්මා අනුරුද්ධො තෙනුපසඬකමිංසු. තිස්ස යානෙසුති තිස්ස කාරණෙසු.
 යානසො පටිලභාමාති ඛණෙනෙව ලභාම. සරන්ති චචනසද්දං වා ගීතසද්දං වා
 ආභරණසද්දං වා. පීතා අස්සුතිආදීති නීලා තාව ජාතා, පීතා භවිතුං න
 සක්ඛිස්සන්තීතිආදිනා නයෙන චිත්තෙන්වා චිත්තකෙති. තාපි “ඉදානි අයොසා
 අම්හාකං පීතභාවං ඉච්ඡති, ඉදානි ලොහිතභාව”න්ති තාදිසාව අහෙසුං.

අච්ඡරං වාදෙසීති පාණිතලං වාදෙසි. පඤ්චඩ්ඨිකස්සාති ආතතං, චිතතං,
 ආතතචිතතං, සනං, සුසිරන්ති ඉමෙහි පඤ්චභි අඩ්ඨගෙහි සමන්තාගතස්ස. තත්ථ
 ආතතං නාම චම්මපරියොනද්ධෙසු හෙරිආදිසු ඵකතලතුරියං, චිතතං නාම
 උභයතලං, ආතතචිතතං නාම සබ්බසො පරියොනද්ධං, සුසිරං වංසාදි, සනං සම්මාදි.
 සුවිනිතස්සාති ආකඬ්ඨනසිලිකරණාදිහි සමුච්ඡිතස්ස. සුප්පට්ඨතාලිතස්සාති
 පමාණෙ ධීතභාවජානනත්ථං සුට්ඨු පට්ඨතාලිතස්ස. කුසලෙහි සුසමන්තාභතස්සාති
 යෙ වාදෙතුං කුසලා ඡෙකා, තෙහි වාදිතස්ස. වග්ගුති ඡෙකො සුන්දරො. රජනීයොති
 රඤ්ජෙතුං සමත්ථො. කමනීයොති කාමෙතඛ්ඛයුත්තො. ඛමනීයොති වා පායො,
 දිවසමිපි සුයාමානො ඛමතෙව, න නිබ්බින්නීති අත්ථො. මදනීයොති
 මානමදපුරිසමදජනනො. ඉන්ද්‍රියානි ඔක්ඛිපීති “අසාරුජ්ජං ඉමා දෙවතා
 කරොන්ති”ති ඉන්ද්‍රියානි හෙට්ඨා බිපි, න අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා ඔලොකෙසි. න
 ඛවයොසා අනුරුද්ධො සාදියතීති “මයං නච්චාම ගායාම, අයොසා පන අනුරුද්ධො න
 ඛො සාදියති, අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා න ඔලොකෙති, කිං මයං නච්චිත්වා වා
 ගායිත්වා වා කරිස්සාමා”ති තත්ථෙව අත්තරධාසිංසු. යෙන භගවා තෙනුපසඬකමිති
 තාසං දෙවතානං ආනුභාවං දිස්වා “කතිහි නු ඛො ධම්මෙහි සමන්තාගතො
 මාතුගාමො මනාපකායිකෙ දෙවලොකෙ නිබ්බත්තති”ති ඉමමත්ථං පුච්ඡිතුං
 උපසඬකමි.

9-10. ඉධලොකිකසුත්තද්වයවණ්ණනා

49-50. නවමෙ අයං’ස ලොකො ආරද්ධො හොතීති අයමස්ස ලොකො
 ඉධලොකෙ කරණමත්තාය ආරද්ධත්තා පරිපුණ්ණත්තා ආරද්ධො හොති
 පරිපුණ්ණො. සොළසාකාරසම්පන්නාති සුත්තෙ වුත්තෙහි අට්ඨහි, ගාථාසු අට්ඨහිති

සොළසහි ආකාරෙහි සමන්තාගතා, යානි වා අට්ඨඨිගානි පරමිපි තෙසු සමාදපෙතීති එවමිපි සොළසාකාරසම්පන්නානි එකෙ. සද්ධාසීලපඤ්ඤා පනෙත්ථ මිස්සිකා කථිතා. දසමං භික්ඛුසඤ්ඤා කථිතං. සබ්බසුත්තෙසු පන යං න වුත්තං, තං හෙට්ඨා ආගතනයත්තා උත්තානත්ථමෙවාති.

උපොසථවග්ගො පඤ්චමො.

පයමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. ගොතමීවග්ගො

1. ගොතමීසුත්තවණ්ණනා

51. ඡට්ඨස්ස පයමෙ සක්කෙසු විහරතීති පයමගමනෙන ගන්ත්වා විහරති. මහාපජාපතීති පුත්තපජාය වෙච ධිතුපජාය ව මහන්තත්තා එවංලද්ධනාමා. යෙන භගවා තෙනුපසඨකමීති භගවා කපිලපුරං ගන්ත්වා පයමමෙව නන්දං පබ්බාපෙසි, සත්තමෙ දිවසෙ රාහුලකුමාරං. චූම්බටකකලහෙ (දී. නි. අට්ඨ. 2.331; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.37) පන උභයනගරවාසිකෙසු යුද්ධත්ථාය නික්ඛන්තෙසු සත්ථා ගන්ත්වා තෙ රාජානො සඤ්ඤාපෙත්වා අත්තදණ්ඩසුත්තං (සු. නි. 941 ආදයො; මහානි. 170 ආදයො) කට්ඨෙ. රාජානො පසිදිත්වා අඨ්ඨානියසතෙ අඨ්ඨානියසතෙ කුමාරෙ අදංසු, තානි පඤ්ච කුමාරසතානි සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිංසු, අථ තෙසං පජාපතියො සාසනං පෙසෙත්වා අනභිරතිං උප්පාදිංසු. සත්ථා තෙසං අනභිරතියා උප්පන්නභාවං ඤත්වා තෙ පඤ්චසතෙ දහරහික්ඛු කුණාලදහං නෙත්වා අත්තනො කුණාලකාලෙ නිසින්තපුබ්බෙ පාසාණතලෙ නිසිදිත්වා කුණාලජාතකකථාය (ජා. 2.21.කුණාලජාතක) තෙසං අනභිරතිං විනොදෙත්වා සබ්බෙපි තෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙසි, පුන මහාවනං ආනෙත්වා අරහත්තඵලෙති. තෙසං චිත්තජානනත්ථං පුනපි පජාපතියො සාසනං පභිණ්ණ. තෙ “අභබ්බා මයං සරාවාසස්සා”ති පටිසාසනං පභිණ්ණ. තා “න දානි අම්භාකං සරං ගන්තුං යුත්තං, මහාපජාපතියා සන්තිකං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං අනුජානාපෙත්වා පබ්බජ්ජස්සාමා”ති පඤ්චසතාපි මහාපජාපතිං උපසඨකමිත්වා “අයො, අම්භාකං පබ්බජ්ජං අනුජානාපෙථා”ති ආභංසු. මහාපජාපතී තා ඉත්ථියො ගහෙත්වා යෙන භගවා තෙනුපසඨකමී. සෙනච්ඡත්තස්ස හෙට්ඨා රඤ්ඤො පරිනිබ්බුතකාලෙ උපසඨකමීතිපි වදන්තියෙව.

අලං ගොතමී, මා තෙ රුච්චිති කස්මා පටික්ඛිපි, නනු සබ්බෙසමිපි බුද්ධානං චතස්සො පරිසා භොන්තීති? කාමං භොන්ති, කිලමෙත්වා පන අනෙකවාරං යාවිතෙ අනුඤ්ඤාතං පබ්බජ්ජං “දුක්ඛෙන ලද්ධා”ති සම්මා පරිපාලෙස්සන්තීති ගරුං කත්වා අනුඤ්ඤාතුකාමො පටික්ඛිපි. පක්කාමීති පුන කපිලපුරමෙව පාවිසි. යථාභිරත්තං

විහරිත්වාති බොධනෙයාසත්තානං උපනිස්සයං ඔලොකෙන්තො යථාජ්ඣාසයනෙ විහරිත්වා. වාරිකං පක්කාමීති මහාජනසඬ්ගහං කරොන්තො උත්තමාය බුද්ධසිරියා අනොපමෙන බුද්ධවිලාසෙන අතුරිතවාරිකං පක්කාමි.

සම්බුද්ධාහි සාකියානීහි සද්ධිත්ති අත්තොතිවෙසනම්හියෙව දසබලං උද්දිස්ස පබ්බජ්ජාවෙසං ගහෙත්වා පඤ්චසතා සාකියානියො පබ්බජ්ජාවෙසංයෙව ගාභාපෙත්වා සබ්බාහිපි තාහි සම්බුද්ධාහි සාකියානීහි සද්ධිං. වාරිකං පක්කාමීති ගමනං අභිනීහරි. ගමනාභිනීහරණකාලෙ පන තා සුබ්බමාලා රාජ්ත්වියො පදසා ගන්තුං න සක්ඛිස්සන්තිති සාකියකොලියරාජානො සොවණ්ණසිවිකායො උපට්ඨාපයිංසු. තා පන “යානෙ ආරුය්හ ගව්ජන්තිති සත්ථරි අගාරවො කතො හොති” ති එකපණ්ණාසයොජනිකං පදසාව පටිපජ්ජිංසු. රාජානොපි පුරතො ව පච්ඡතො ව ආරක්ඛං සංවිදහාපෙත්වා තණ්ඩුලසජ්ජිතෙලාදීනං සකටානි පුරාපෙත්වා “ගතට්ඨානෙ ගතට්ඨානෙ ආහාරං පටියාදෙථා” ති පුරිසෙ පෙසයිංසු. සුනෙහි පාදෙහිති තාසඤ්ඤි සුබ්බමාලත්තා පාදෙසු එකො ඵොටො උට්ඨෙති, එකො හිජ්ජති. උභො පාදා කතකට්ඨිසම්පරිකිණ්ණා විය හුත්වා උද්ධුමානා ජාතා. තෙන වුත්තං – “සුනෙහි පාදෙහි” ති. බහිද්වාරකොට්ඨකෙති ද්වාරකොට්ඨකතො බහි. කස්මා පනෙවං ධීතාති? එවං කිරස්සා අහොසි – “අහං තථාගතෙන අනනුඤ්ඤාතා සයමෙව පබ්බජ්ජාවෙසං අග්ගහෙසිං, එවං ගහිතහාවො ව පන මෙ සකලපම්බුද්ධිපෙ පාකටො ජාතො. සවෙ සත්ථා පබ්බජ්ජං අනුජානාති, ඉච්චෙනං කුසලං. සවෙ පන නානුජානිස්සති, මහති ගරහා හවිස්සති” ති විහාරං පටිසිතුං අසක්කොන්ති රොදමානාව අට්ඨාසි.

කිං නු ත්වං ගොතමීති කිං නු රාජකුලානං විපත්ති උප්පන්නා, කෙන ත්වං කාරණෙන එවං විවණ්ණහාවං පත්තා, සුනෙහි පාදෙහි...පෙ.... ධීතාති. අඤ්ඤෙතපි පරියායෙනාති අඤ්ඤෙතපි කාරණෙන. බහුකාරා, හන්තෙතිආදිනා තස්සා ගුණං කට්ඨත්වා පුන පබ්බජ්ජං යාවන්තො එවමාහ. සත්ථාපි “ඉත්ථියො නාම පරිත්තපඤ්ඤා, එකයාවිතමත්තෙන පබ්බජ්ජාය අනුඤ්ඤාතාය න මම සාසනං ගරුං කත්වා ගණ්හිස්සන්ති” ති තික්ඛන්තුං පටික්ඛිපිත්වා ඉදානි ගරුං කත්වා ගාභාපෙතුකාමතාය සවෙ, ආනන්ද, මහාපජාපතී ගොතමී අට්ඨ ගරුධම්මෙ පටිග්ගණ්හාති, සාව’ස්සා හොතු උපසම්පදානිආදිමාහ. තත්ථ සාවස්සාති සා එව අස්සා පබ්බජ්ජාපි උපසම්පදාපි හොතු.

තදහුපසම්පන්නස්සාති තද්දිවසං උපසම්පන්නස්ස. අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං අඤ්ජලිකම්මං සාමිච්ඡිකම්මං කත්තබ්බන්ති ඔමානාතිමානෙ අකත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන අභිවාදනං, ආසනා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනවසෙන පච්චුට්ඨානං, දසනබෙ සමොධානෙත්වා අඤ්ජලිකම්මං, ආසනපඤ්ඤාපනච්ඡනාදිකං අනුච්ඡවිකකම්මසඬ්ඛානං සාමිච්ඡිකම්මඤ්ච කතබ්බං. අභික්ඛුකෙ ආවාසෙති යත්ථ වසන්තියා අනන්තරායෙන ඔවාදත්ථාය උපසඬ්චකමනට්ඨානෙ ඔවාදදායකො ආවරියො නත්ථි, අයං අභික්ඛුකො ආවාසො නාම. එවරුපෙ ආවාසෙ වස්සං න උපගන්තබ්බං. අත්ථබ්බමාසන්ති අනුපොසථිකං. ඔවාදුපසඬ්චකමනන්ති ඔවාදත්ථාය

උපසඬකමනං. දිට්ඨේනාති චක්ඛුනා දිට්ඨේන. සුතෙනාති සොතෙන සුතෙන.
 පරිසඬකායාති දිට්ඨසුතවසෙන පරිසඬකිතෙන. ගරුධම්මන්ති ගරුකං
 සඬසාදිසෙසාපත්තිං. පක්ඛමානත්තන්ති අනුනාති පන්තරස දිවසාති මානත්තං. ඡසු
 ධම්මෙසුති විකාලභොජනවිජට්ඨේසු සික්ඛාපදෙසු. සික්ඛිතසික්ඛායාති එකසික්ඛම්පි
 අඛණ්ඩං කත්වා පුරිතසික්ඛාය. අක්කොසිතබ්බො පරිභාසිතබ්බොති දසන්තං
 අක්කොසවත්ථුනං අඤ්ඤතරෙන අක්කොසවත්ථුනා න අක්කොසිතබ්බො,
 හයුපදංසනාය යාය කායවි පරිභාසාය න පරිභාසිතබ්බො.

ඔවටො භික්ඛුනීනං භික්ඛුසු වචනපටොති ඔවාදානුසාසනධම්මකථාසඬබාතො
 වචනපටො භික්ඛුනීනං භික්ඛුසු ඔවරිතො පිහිතො, න භික්ඛුනියා කොචි භික්ඛු
 ඔවදිතබ්බො අනුසාසිතබ්බො වා ‘‘හන්තෙ, පොරාණකත්ථෙරා ඉදං වීචරවත්තං
 පුරයිංසු’’ති එවං පන පවෙණිවසෙන කථෙතුං වට්ටති. අනොවටො භික්ඛුනං
 භික්ඛුනීසු වචනපටොති භික්ඛුනං පන භික්ඛුනීසු වචනපටො අනිචාරිතො, යථාරුචි
 ඔවදිතුං අනුසාසිතුං ධම්මකථං කථෙතුන්ති අයමෙත්ථ සඬබෙපො, විත්ථාරතො
 පනෙසා ගරුධම්මකථා සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය (පාවි. අට්ඨ. 148)
 චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ඉමෙ පන අට්ඨ ගරුධම්මෙ සත්ථු සන්තිකෙ උග්ගහෙත්වා ථෙරෙන අත්තනො
 ආරොචියමානෙ සුත්වාච මහාපජාපතියා තාච මහන්තං දොමනස්සං බණෙන
 පටිප්පස්සම්භි, අනොතත්තදහතො ආහතෙන සීතුදකස්ස සට්ඨතෙන මත්ථකෙ
 පරිසිත්තා විය විගතපරිලාහා අත්තමනා හුත්වා ගරුධම්මපටිග්ගහණෙන
 උප්පන්තපිතිපාමොජ්ජං ආවිකරොන්ති සෙය්‍යථාපි, හන්තෙතිආදිකං උදානං
 උදානෙසි.

කුම්භත්ථෙතකෙහීති කුම්භෙ දීපං ජාලෙත්වා තෙන ආලොකෙන පරසරෙ
 හණ්ඩං විචිතිත්වා ථෙතකථොරෙහි. සෙතට්ඨිකා නාම රොගජාතීති එකො
 පාණකො නාළමජ්ඣගතං කණ්ඩං විජ්ඣති, යෙන විද්ධා කණ්ඩා නික්ඛන්තම්පි
 සාලිසිසං බීරං ගහෙතුං න සක්කොති. මඤ්ජිට්ඨිකා නාම රොගජාතීති උච්ඡුතං
 අන්තොරත්තභාවො.

මහතො තළාකස්ස පටිකච්චෙව ආලීන්ති ඉමිනා පන එතමත්ථං දස්සෙති – යථා
 මහතො තළාකස්ස පාලියා අඛද්ධායපි කිඤ්චි උදකං තිට්ඨතෙව, පයමමෙව ඛද්ධාය
 පන යං අඛද්ධපච්චයා න තිට්ඨේය්‍ය, තම්පි තිට්ඨේය්‍ය, එවමෙව යෙ ඉමෙ
 අනුප්පන්තෙ වත්ථුස්මිං පටිකච්චෙව අනතික්කමනත්ථාය ගරුධම්මා පඤ්ඤත්තා,
 තෙසු අපඤ්ඤත්තෙසු මාතුගාමස්ස පබ්බජිතත්තා පඤ්ච වස්සසතානි සද්ධම්මො
 තිට්ඨේය්‍ය. පටිකච්චෙව පඤ්ඤත්තත්තා පන අපරානිපි පඤ්ච වස්සසතානි යස්සතීති
 එවං පයමං චුත්තවස්සසහස්සමෙව යස්සති. වස්සසහස්සන්ති වෙතං
 පටිසම්භිදාපහෙදප්පත්තඛණ්ඩාසවානං වසෙනෙව චුත්තං, තතො පන උත්තරිපි
 සුක්ඛවිපස්සකඛණ්ඩාසවවසෙන වස්සසහස්සං, අනාගාමිවසෙන වස්සසහස්සං,
 සකදාගාමිවසෙන වස්සසහස්සං, සොනාපන්තවසෙන වස්සසහස්සන්ති එවං.

පඤ්චවස්සසහස්සානි පටිවෙධසද්ධම්මො යස්සති. පරියත්තිධම්මොපි තානියෙව. න හි පරියත්තියා අසති පටිවෙධො අත්ථි, නාපි පරියත්තියා සති පටිවෙධො න හොති. ලිඬිගං පන පරියත්තියා අන්තරහිතායපි විරං පවත්තිස්සතීති.

2. ඔවාදසුත්තවණ්ණනා

52. දුතියෙ බහුස්සුතොති ඉධ සකලස්සපි බුද්ධවචනස්ස වසෙන බහුස්සුතභාවො වෙදිතබ්බො. ගරුධම්මන්ති කායසංසග්ගං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. හික්ඛුනොවාදකච්ඡිච්ඡයො පන සමන්තපාසාදිකාය (පාවි. අට්ඨ. 144 ආදයො) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

3. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

53. තතියෙ සරාගායාති සරාගත්ථාය. වීරාගායාති වීරජ්ජනත්ථාය. සංයොගායාති වට්ටෙ සංයොගත්ථාය. විසංයොගායාති වට්ටෙ විසංයොගභාවත්ථාය. ආවයායාති වට්ටස්ස වඩ්ඪනත්ථාය. නො අපවයායාති න වට්ටවිද්ධංසනත්ථාය. දුබ්භරකායාති දුප්පොසනත්ථාය. නො සුභරකායාති න සුඛපොසනත්ථාය. ඉමස්මිං සුත්තෙ පඨමචාරොන වට්ටං කථිතං, දුතියචාරොන විවට්ටං කථිතං. ඉමිනා ච පන ඔවාදෙන ගොතමී අරහත්තං පත්තාති.

4. දීඝජාණුසුත්තවණ්ණනා

54. චතුත්ථෙ ඛ්‍යාග්ගපජ්ජාති ඉදමස්ස පචෙණි නාම වසෙන ආලපනං. තස්ස හි පුබ්බපුරිසා ඛ්‍යාග්ගපථෙ ජාතාති තස්මිං කුලෙ මනුස්සා ඛ්‍යාග්ගපජ්ජාති වුව්චන්ති. ඉස්සත්ථෙතාති ඉස්සාසකම්මෙන. තනුපායායාති ‘ඉමස්මිං කාලෙ ඉදං නාම කාතුං වට්ටති’ති ජානෙන උපායභුතාය. වුද්ධසීලිනොති වඩ්ඪිතසීලා වුද්ධසමාචාරා. ආයන්ති ආගමනං. නාව්වොගාළ්භන්ති නාතිමභන්තං. නාතිහීනන්ති නාතිකසිරං. පරියාදායාති ගහෙත්වා බෙපෙත්වා. තත්ථ යස්ස වයතො දිගුණො ආයො, තස්ස වයො ආයං පරියාදාතුං න සක්කොති.

“චතුර්ධා විහජෙ හොගෙ, පණ්ඩිතො සරමාවසං;
එකෙන හොගෙ භුඤ්ජෙය්‍ය, ද්විති කම්මං පයොජයෙ;
චතුත්ථඤ්ච නිධාපෙය්‍ය, ආපදාසු හවිස්සති”ති. (දී. නි. 3.265) –

එවං පටිපජ්ජතො පන වයො ආයං පරියාදාතුං න සක්කොතියෙව.

උදුම්බරබාදීවාති යථා උදුම්බරාති බාදිතුකාමෙන පක්කෙ උදුම්බරරුක්ඛෙ වාලිතෙ එකජ්ජහාරොතෙව බහුති එලාති පතන්ති, සො බාදිතබ්බයුත්තකාති බාදිත්වා ඉතරාති බහුතරාති පහාය ගච්ඡති, එවමෙවං යො ආයතො වයං බහුතරං කත්වා විජ්ජකිරන්තො හොගෙ පරිභුඤ්ජති, සො “උදුම්බරබාදිකංවායං කුලපුත්තො හොගෙ බාදති”ති වුව්චති. අජෙට්ඨමරණන්ති අනායකමරණං. සමං ජීවිකං.

උට්ඨානා කම්මට්‍ඨෙයොසුති කම්මකරණට්ඨානෙසු උට්ඨානවීරියසම්පන්නො.
 විධානවාති විදහනසම්පන්නො. සොත්ථානං සම්පරායිකන්ති සොත්ථිභූතං
 සම්පරායිකං. සව්වනාමෙනාති බුද්ධත්තායෙව බුද්ධොති එවං අවිතථනාමෙන.
 වාගො පුඤ්ඤං පච්ඨිස්සන්ති වාගො ච සෙසපුඤ්ඤඤච පච්ඨිස්සති. ඉමස්මිං සුත්තෙ
 සද්ධාදයො මිස්සකා කථිතා. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

56. ඡට්ඨෙ ගබ්භොති ගබ්භවාසො. දිට්ඨධම්මිකාපීති සන්දිට්ඨිකා
ගබ්භවාසසදිසා පුනපි මනුස්සගබ්භා. සම්පරායිකාපීති යපෙත්වා මනුස්සගබ්භෙ
සෙසගබ්භා. උභයං එතෙ කාමා පවුච්චන්තීති භයඤ්ච දුක්ඛඤ්ච, භයඤ්ච රොගො
ව, භයඤ්ච ගණ්ධො ව, භයඤ්ච සල්ලඤ්ච, භයඤ්ච සඬිගො ව, භයඤ්ච පඬිකො ව,
භයඤ්ච ගබ්භො වාති එවං උභයං එතෙ කාමා පවුච්චන්ති. සාතරූපෙනාති
කාමසුඛෙන. පලිපටන්ති වට්ටපලිපටං. අතික්කම්මාති ඉමස්මිං යානෙ විපස්සනං
වඩ්ඪෙත්වා අස්ස භික්ඛුනො අරහත්තප්පත්තභාවො ගභිතො. එවරූපං පජං
ජාතිජරූපෙනං තිසු භවෙසු එන්දමානං අවෙක්ඛතීති සුත්තෙ වට්ටං කට්ඨෙත්වා ගාථාසු
විවට්ටං කථිතන්ති. සත්තමට්ඨමානි උත්තානත්ථානෙව.

59-60. නවමෙ උපුභූතොති කායවච්ඡිකාදීනං අභාවෙන උපුකො.
පඤ්ඤාසීලසමාහිතොති පඤ්ඤාය ච සීලෙන ච සමන්තාගතො. යජ්මානානන්ති
දානං දදන්තානං. පුඤ්ඤපෙක්ඛානන්ති පුඤ්ඤං ඕලොකෙන්තානං ගවෙසන්තානං.
ඔපධිකන්ති උපධිවිපාකං, ඔපධිභූතං ධානං අප්පමාණං. දසමෙ සමුක්කට්ඨොති
උක්කට්ඨො උත්තමො. සත්තානන්ති සබ්බසත්තානං. සෙසං සබ්බත්ථ
උත්තානමෙවාති.

61. සත්තමස්ස පඨමෙ පච්චිත්තස්සාති කායච්චෙකෙන චිත්තස්ස.
නිරායත්තචුත්තිනොති කත්ථචි අනායත්තචුත්තිනො විපස්සනාකම්මිකස්ස.
ලාභායාති චතුපච්චයලාභාය. සොච්ච පරිදෙච්චාති සොකී ච පරිදෙච්ච. සොච්චච
පරිදෙච්චාතිපි පාඨො. චුතො ච සද්ධම්මාති තංඤංයෙව විපස්සනාසද්ධම්මා
චුතො. ඉමස්මිං සුත්තෙ චට්ඨවිට්ඨං කථිතං.

2. අලංසුත්තවණ්ණනා

62. දුතියෙ අලං අත්තනො අලං පරෙසන්ති අත්තනො ච පරෙසඤ්ච භිතපට්ඨත්තියං සමත්තො පරියත්තො අනුච්ඡවිකො. බ්ජ්ජනිසන්තිති බ්ජ්ජං උපධාරෙති, ඛන්ධධාතුආයතනාදීසු කට්ඨිමානෙසු තෙ ධම්මෙ බ්ජ්ජං ජානාතිති අත්තො. ඉමස්මිං සුත්තෙ සමට්ඨිපස්සනා කට්ඨිනා. පුග්ගලජ්ඣාසයෙන පන දෙසනාවිලාසෙන චෙතං මත්ථකතො පට්ඨාය හෙට්ඨා ඔතරන්තං කට්ඨන්ති.

3. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

63. තතියෙ එවමෙවාති නික්කාරණෙනෙව. යථා වා අයං යාවති, එවමෙව. මොසපුරිසාති මුල්හපුරිසා තුච්ඡපුරිසා. අජ්ඣෙසන්තිති යාවන්ති. අනුඛන්ධිතඛිඛන්ති ඉරියාපථානුගමනෙන අනුඛන්ධිතඛිඛං මං න විජ්ඣිතඛිඛං මඤ්ඤන්ති. ආජානනත්ථං අපසාදෙන්තො එවමාහ. එස කිර භික්ඛු ඔවාදෙ දින්නෙපි පමාදමෙව අනුයුඤ්ජති, ධම්මං සුත්වා තත්තෙව වසති, සමණධම්මං කාතුං න ඉච්ඡති. තස්මා හගවා එවං අපසාදෙන්වා පුන යස්මා සො අරහත්තස්ස උපනිස්සයසම්පන්නො, තස්මා තං ඔවදන්තො තස්මාතිහ තෙ භික්ඛු එවං සික්ඛිතඛිඛන්තිආදිමාහ. තත්ථ අජ්ඣක්තං මෙ චිත්තං යිතං භවිස්සති සුසණ්ඨිතං, න ච උජ්ජන්තා පාපකා අකුසලා ධම්මා චිත්තං පරියාදාය යස්සන්තිති ඉමිනා තාවස්ස ඔවාදෙන නියකජ්ඣක්තවසෙන චිත්තෙකග්ගතාමත්තො මූලසමාධි වුත්තො.

තතො “එත්තකෙනෙව සන්තුට්ඨිං අනාපජ්ජිත්වා එවං සො සමාධි වඩ්ඪෙතඛිඛො”ති දස්සෙතුං යතො ඛො තෙ භික්ඛු අජ්ඣක්තං චිත්තං යිතං හොති සුසණ්ඨිතං, න ච උජ්ජන්තා පාපකා අකුසලා ධම්මා චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, තතො තෙ භික්ඛු එවං සික්ඛිතඛිඛං “මෙත්තා මෙ චෙතොවිමුත්ති භාවිතා භවිස්සති...පෙ.... සුසමාරද්ධා”ති එවමස්ස මෙත්තාවසෙන භාවනං වඩ්ඪෙත්වා පුන යතො ඛො තෙ භික්ඛු අයං සමාධි එවං භාවිතො හොති ඛුද්ධිකතො, තතො ත්වං භික්ඛු ඉමං සමාධිං සචිතක්කසච්චාරම්පි භාවෙය්‍යාසීතිආදි වුත්තං. තස්සත්තො – යදා තෙ භික්ඛු අයං මූලසමාධි එවං මෙත්තාවසෙන භාවිතො හොති, තදා ත්වං තාවතකෙනපි තුට්ඨිං අනාපජ්ජිත්වා ඉමං මූලසමාධිං අඤ්ඤෙසුපි ආරම්මණෙසු චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි පාපයමානො “සචිතක්කසච්චාරම්පි”තිආදිනා නයෙන භාවෙය්‍යාසීති.

එවං වත්වා ච පන අවසෙසබ්බුභ්මවිහාරපුබ්බිග්ගමම්පිස්ස අඤ්ඤෙසු ආරම්මණෙසු චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි කරෙය්‍යාසීති දස්සෙන්තො යතො ඛො තෙ භික්ඛු අයං සමාධි එවං භාවිතො හොති සුභාවිතො, තතො තෙ භික්ඛු එවං සික්ඛිතඛිඛං “කරුණා මෙ චෙතොවිමුත්ති”තිආදිමාහ. එවං මෙත්තාපුබ්බිග්ගමං චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානානි දස්සෙන්වා පුන කායානුපස්සනාදිපුබ්බිග්ගමං දස්සෙතුං යතො ඛො තෙ භික්ඛු අයං සමාධි එවං භාවිතො හොති සුභාවිතො, තතො තෙ භික්ඛු එවං සික්ඛිතඛිඛං “කායෙ කායානුපස්සි”තිආදිං වත්වා යතො ඛො තෙ

හික්බු අයං සමාධි එවං භාවිතො හොති සුභාවිතො, තතො ත්වං හික්බු යෙන යෙනෙව ගන්ඝසීතිආදිමාහ. තත්ථ ගන්ඝසීති ගමිස්සසි. එාසුංයෙවාති ඉමිනා අරහත්තං දස්සෙති. අරහත්තප්පත්තො හි සබ්බිරියාපටෙසු එාසු විහරති නාම.

4. ගයාසීසසුත්තවණ්ණනා

64. චතුත්ථෙ ඵතදුවොවාති අත්තනො පධානභූමියං උප්පන්නං චිතක්කං හික්බුසඬ්ඝස්ස ආරොචෙතුං – ‘පුබ්බාහං, හික්ඛවෙ’ තිආදිවචනං අවොච. ඔභාසන්ති දිබ්බචක්ඛුඤාණොභාසං. ඤාණදස්සනන්ති දිබ්බචක්ඛුභූතං ඤාණසඬ්ඝාතං දස්සනං. සන්තිචුත්ථපුබ්බන්ති එකතො වසිතපුබ්බං. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ දිබ්බචක්ඛුඤාණං, ඉද්ධිවිධඤාණං, වෙනොපරියඤාණං, යථාකම්මුපගඤාණං, අනාගතංසඤාණං, පච්චුප්පන්නංසඤාණං, අතීතංසඤාණං, පුබ්බෙතිවාසඤාණන්ති ඉමාති තාව අට්ඨ ඤාණාති පාළියංයෙව ආගතාති, තෙහි පන සද්ධිං විපස්සනාඤාණාති චත්තාරි මග්ගඤාණාති, චත්තාරි ඵලඤාණාති, චත්තාරි පච්චවෙක්ඛණඤාණාති, චත්තාරි පටිසම්භිදාඤාණාති ඡ අසාධාරණඤාණාතීති එතාති ඤාණාති සමොධානෙන්වා කටෙන්නෙන එවං ඉදං සුත්තං කථිතං නාම හොති.

5. අභිභායතනසුත්තවණ්ණනා

65. පඤ්චමෙ අභිභායතනාතීති අභිභවනකාරණාති. කිං අභිභවන්ති? පච්චතිකධම්මෙපි ආරම්මණාතිපි. තාති හි පටිපක්ඛොවෙන පච්චතිකධම්මෙ අභිභවන්ති, පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය ආරම්මණාති. අප්ඤාත්තං රූපසඤ්ඤීතිආදීසු පන අප්ඤාත්තරූපෙ පරිකම්මවසෙන අප්ඤාත්තං රූපසඤ්ඤී නාම හොති. අප්ඤාත්තඤ්ඤි නීලපරිකම්මං කරොන්නො කෙසෙ වා පින්තෙ වා අක්ඛිතාරකාය වා කරොති. පිතපරිකම්මං කරොන්නො මෙදෙ වා ඡවියා වා හත්ථතලපාදතලෙසු වා අක්ඛිතං පිතට්ඨානෙ වා කරොති. ලොහිතපරිකම්මං කරොන්නො මංසෙ වා ලොහිතෙ වා ඡ්විභාය වා අක්ඛිතං රත්තට්ඨානෙ වා කරොති. ඔදාතපරිකම්මං කරොන්නො අට්ඨිමිහි වා දන්තෙ වා නබෙ වා අක්ඛිතං සෙතට්ඨානෙ වා කරොති. තං පන සුනීලකං සුපිතකං සුලොහිතකං සුඔදාතං න හොති, අවිසුද්ධමෙව හොති.

එකො බහිද්ධා රූපාති පස්සතීති යස්සෙවං පරිකම්මං අප්ඤාත්තං උප්පන්නං හොති, නිමිත්තං පන බහිද්ධා, සො එවං අප්ඤාත්තං පරිකම්මස්ස බහිද්ධා ව අප්පනාය වසෙන ‘අප්ඤාත්තං රූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපාති පස්සති’ ති වුවචති. පරිත්තාතීති අවධිඪිතාති. සුවණ්ණදුබ්බණ්ණාතීති සුවණ්ණාති වා හොත්තු දුබ්බණ්ණාති වා, පරිත්තවසෙනෙව ඉදං අභිභායතනං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තාති අභිභූයාති යථා නාම සම්පන්නග්ගහණිකො කට්ඨජුමත්තං හත්තං ලහිත්වා ‘කිං එත්ථ භුඤ්ජිතබ්බං අත්ථී’ ති සංකඩ්ඪිත්වා එකකබ්ලමෙව කරොති, එවමෙව ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො විසදඤාණො ‘කිමෙත්ථ පරිත්තකෙ ආරම්මණෙ

සමාපජ්ජිතබ්බං අත්ථි, නායං මම භාරො’’ති තානි රූපානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති,
 සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො. ඡානාමි පස්සාමිති ඉමිනා
 පනස්ස ආභොගො කථිතො. සො ච බො සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස, න
 අන්තොසමාපත්තියං. එවංසඤ්ඤී භොතීති ආභොගසඤ්ඤායපි ක්කානසඤ්ඤායපි
 එවංසඤ්ඤී භොති. අභිභවනසඤ්ඤා භිස්ස අන්තොසමාපත්තියමපි අත්ථි,
 ආභොගසඤ්ඤා පන සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්සෙව.

අප්පමාණානීති වඩ්ඪිතප්පමාණානි, මහන්තානීති අත්ථො. අභිභූයානි එත්ථ ච
 පන යථා මහග්ගසො පුරිසො එකං හත්තවඩ්ඪිතකං ලභිත්වා “අඤ්ඤාපි භොතු,
 අඤ්ඤාපි භොතු, කිං එසා මය්හං කරස්සති’’ති න තං මහන්තතො පස්සති, එවමෙව
 ඤාණුත්තරො පුග්ගලො විසදඤාණො “කිං එත්ථ සමාපජ්ජිතබ්බං, නයිදං
 අප්පමාණං, න මය්හං විත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථි’’ති අභිභවිත්වා
 සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතීති අත්ථො.

අප්ඤ්ඤානං අරූපසඤ්ඤීති අලාභිතාය වා අනත්ථිකතාය වා අප්ඤ්ඤානරූපෙ
 පරිකම්මසඤ්ඤාචරහිතො.

එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සතීති යස්ස පරිකම්මමපි නිමිත්තමපි බහිද්ධා
 උප්පන්නං, සො එවං බහිද්ධා පරිකම්මස්ස වෙච අප්පනාය ච වසෙන “අප්ඤ්ඤානං
 අරූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සති’’ති වුවිති. සෙසමෙත්ථ
 චතුත්ථාභිභායතනෙ ච චුත්තනයමෙව. ඉමෙසු පන චතුසු පරිත්තං
 විතක්කවර්තවසෙන ආගතං, අප්පමාණං මොහවර්තවසෙන, සුවණ්ණං
 දොසවර්තවසෙන, දුබ්බණ්ණං රාගවර්තවසෙන. එතෙසඤ්ඤි එතානි සප්පායානි. සා
 ච නෙසං සප්පායතා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.43) වරියනිද්දෙසෙ වුත්තා.

පඤ්චමඅභිභායතනාදියු නිලානීති සබ්බසඬ්ඛානිකවසෙන වුත්තං.
 නිලවණ්ණානීති වණ්ණවසෙන. නිලනිදස්සනානීති නිදස්සනවසෙන.
 අපඤ්ඤායමානවිවරානි අසම්භින්නවණ්ණානි එකනිලානෙව හුත්වා දිස්සන්තීති
 වුත්තං භොති. නිලනිභාසානීති ඉදං පන ඔභාසවසෙන වුත්තං, නිලොභාසානි
 නිලප්පභායුත්තානීති අත්ථො. එතෙන නෙසං සුවිසුද්ධතං දස්සෙති.
 විසුද්ධවණ්ණවසෙනෙව හි ඉමානි අභිභායතනානි වුත්තානි. “නිලකසිණං
 උග්ගණ්හන්තො නිලස්මිං නිමිත්තං ගණ්හාති පුප්ඵස්මිං වා වත්ථස්මිං වා
 වණ්ණධාතුයා වා’’තිආදිකං පනෙත්ථ කසිණකරණඤ්ච පරිකම්මඤ්ච
 අප්පනාවිධානඤ්ච සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.55) විත්ථාරතො වුත්තමෙවති.

6. විමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා

**66. විමොක්ඛාති කෙනටියෙන විමොක්ඛා? අධිමුච්චනටියෙන. කො පනායං
 අධිමුච්චනටියො නාම? පච්චනිකධම්මෙහි ච සුට්ඨු මුච්චනටියො, ආරම්මණෙ ච
 අභිරතිවසෙන සුට්ඨු මුච්චනටියො, පිතුඅඬිකෙ විස්සට්ඨිභගපච්චඬිගස්ස ආරකස්ස**

සයනං විය අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසඬිකතාය ආරම්මණෙ පවත්නීති වුත්තං හොති.
අයං පනත්ථො පච්ඡිමෙ විමොක්ඛෙ නත්ථි, පුරිමෙසු විමොක්ඛෙසු අත්ථි.

රුපී රූපානි පස්සතීති එත්ථ අප්ඤ්ඤානං කෙසාදීසු නිලකසිණාදිවසෙන
උප්පාදිතං රූපජ්ඣානං රූපං, තදස්සත්ථිති රුපී. ඛනිද්ධාපි නිලකසිණාදීනි රූපානි
ඤානවක්ඛනා පස්සති. ඉමිනා අප්ඤ්ඤාතඛනිද්ධවත්ථුකෙසු කසිණෙසු
උප්පාදිතජ්ඣානස්ස පුග්ගලස්ස වත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි. අප්ඤ්ඤානං
අරූපසඤ්ඤීති අප්ඤ්ඤානං න රූපසඤ්ඤී, අත්තනො කෙසාදීසු
අනුප්පාදිතරූපාවචරජ්ඣානොති අත්ථො. ඉමිනා ඛනිද්ධා පරිකම්මං කත්වා
ඛනිද්ධාව උප්පාදිතජ්ඣානස්ස රූපාවචරජ්ඣානානි දස්සිතානි.

සුභන්තෙව අධිමුත්තො හොතීති ඉමිනා සුවිසුද්ධෙසු නිලාදීසු වණ්ණකසිණෙසු
ඤානානි දස්සිතානි. තත්ථ කිඤ්චාපි අත්තොඅප්පනාය “සුභ”න්ති ආහොගො
නත්ථි, යො පන සුවිසුද්ධං සුභං කසිණං ආරම්මණං කත්වා විහරති, සො යස්මා
“සුභන්ති අධිමුත්තො හොතී”ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, තස්මා එවං දෙසනා කතා.
පටිසම්භිදාමග්ගෙ පන –

“කථං සුභන්තෙව අධිමුත්තො හොතීති විමොක්ඛො? ඉධ හික්ඛු
මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ...පෙ.... විහරති. මෙත්තාය
භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකුලා හොන්ති. කරුණාසහගතෙන...පෙ....
මුදිතාසහගතෙන ...පෙ.... උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං...පෙ....
විහරති. උපෙක්ඛාය භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකුලා හොන්ති. එවං සුභන්තෙව
අධිමුත්තො හොතීති විමොක්ඛො”ති (පටි. ම. 1.212) වුත්තං.

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි.
1.276-277) වුත්තමෙව. අයං අට්ඨමො විමොක්ඛොති අයං චතුන්නං ඛන්ධානං
සබ්බසො විස්සට්ඨත්තා විමුත්තත්තා අට්ඨමො උත්තමො විමොක්ඛො නාම.

7-8. අනරියවොභාරසුත්තවණ්ණනා

67-68. සත්තමෙ අනරියවොභාරාති න අරියකථා සදොසකථා. යාහි චෙතනාහි
තෙ වොභාරෙ වොහරන්ති, තාසං එතං නාමං. අට්ඨමෙ වුත්තපටිපක්ඛනයෙන
අත්ථො චෙදිතබ්බො.

9. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ ඛත්තියපරිසාති ඛත්තියානං පරිසානං සන්නිපාතො සමාගමො. එස
නයො සබ්බත්ථ. අනෙකසතං ඛත්තියපරිසන්ති බිම්බිසාරසමාගම-ඤාතිසමාගම-
ලිච්ඡවිසමාගමාදිසදිසං, අඤ්ඤෙසු වක්කවාලෙසුපි ලබ්භතෙව. සල්ලපිතපුබ්බන්ති
ආලාපසල්ලාපො කතපුබ්බො. සාකච්ඡාති ධම්මසාකච්ඡාපි සමාපජ්ජිතපුබ්බා.
යාදිසකො තෙසං වණ්ණොති තෙ ඔදාතාපි හොන්ති කාලාපි මඬගුරච්ඡවිපි, සත්ථා

සුවණ්ණවණ්ණො. ඉදං පන සණ්ඨානං පටිච්ච කථිතං. සණ්ඨානම්පි ව කෙවලං
 තෙසං පඤ්ඤායනියෙව. න පන භගවා මිලක්ඛසදියො හොති, නාපි
 ආමුත්තමණ්ණිකුණ්ඩලො, බුද්ධචෙසෙනෙව නිසීදති. තෙපි අත්තනො
 සමානසණ්ඨානමෙව පස්සන්ති. යාදිසකො තෙසං සරොති තෙ ඡින්නස්සරාපි
 හොන්ති ගග්ගස්සරාපි කාකස්සරාපි, සත්ථා බ්‍රහ්මස්සරොව. ඉදං පන භාසන්තරං
 සන්ධාය කථිතං. සචෙපි හි සත්ථා රාජාසනෙ නිසින්තො කථෙති, “අප්ප රාජා
 මධුරෙන කථෙති”ති තෙසං හොති. කථෙත්වා පක්කන්තෙ පන භගවති පුන
 රාජානං ආගතං දිස්වා “කො නු ඛො අය”න්ති විමංසා උප්පජ්ජති. තත්ථ කො නු
 ඛො අයන්ති “ඉමස්මිං යානෙ ඉදානෙව මාගධභාසාය සීහළභාසාය මධුරෙන
 ආකාරෙන කථෙන්නො කො නු ඛො අයං අත්තරහිතො, කිං දෙවො උදාහු
 මනුස්සො”ති එවං විමංසන්තාපි න ජානන්තිති අත්ථො. කිමත්ථං පනෙවං
 අජානන්තානං ධම්මං දෙසෙතිති? වාසනත්ථාය. එවං සුතොපි හි ධම්මො අනාගතෙ
 පච්චයො හොතිති අනාගතං පටිච්ච දෙසෙති. අනෙකසතං බ්‍රාහ්මණපරිසන්තිආදිනං
 සොණදණ්ඩසමාගමාදිවසෙන චෙව අඤ්ඤවක්කවාලවසෙන ච සම්භවො
 චෙදිතබ්බො.

10. භූමිවාලසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ නිසීදනන්ති ඉධ වම්මබණ්ඩං අධිජ්ජෙතං. උදෙනං චෙතියන්ති
 උදෙනයක්ඛස්ස වසනට්ඨානෙ කතවිහාරො වුව්චති. ගොතමකාදිසුපි එසෙව නයො.
 භාවිතාති වඬ්ඪිතා. බහුලිකතාති පුනප්පුනං කතා. යානීකතාති යුත්තයානං විය කතා.
 වත්ථුකතාති පතිට්ඨානට්ඨෙත වත්ථු විය කතා. අනුට්ඨිතාති අධිට්ඨිතා. පරිච්ඡිතාති
 සමන්තතො විතා සුවඬ්ඪිතා. සුසමාරද්ධාති සුට්ඨු සමාරද්ධා.

ඉති අනියමෙන කථෙත්වා පුන නියමෙත්වා දස්සෙන්නො තථාගතස්ස
 බොතිආදිමාහ. එත්ථ කප්පන්ති ආයුකප්පං. තස්මිං තස්මිං කාලෙ යං මනුස්සානං
 ආයුප්පමාණං, තං පරිපුණ්ණං කරොන්නො තිට්ඨෙය්‍ය. කප්පාවසෙසං වාති “අප්පං
 වා භියො”ති වුත්තවස්සසතතො අතිරෙකං වා. මහාසීවත්ථෙරො පනාහ –
 “බුද්ධානං අට්ඨානෙ ගජ්ජිතං නාම නත්ථි, පුනප්පුනං සමාපජ්ජිත්වා
 මරණන්තිකචෙදනං වික්ඛම්භෙන්නො භද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍ය. කස්මා පන න
 ධීතොති? උපාදින්නකසරීරං නාම බණ්ඩිච්චාදිහි අභිභුය්‍යති, බුද්ධා ව
 බණ්ඩිච්චාදිභාවං අප්පත්වා පඤ්චමෙ ආයුකොට්ඨාසෙ බහුජනස්ස
 පියමනාපකාලෙයෙව පරිනිබ්බායන්ති. බුද්ධානුබුද්ධෙසු ව මහාසාවකෙසු
 පරිනිබ්බුතෙසු එකකෙනෙව බාණුකෙන විය යාතබ්බං හොති
 දහරසාමණෙරපරිවාරෙන වා, තතො ‘අහො බුද්ධානං පරිසා’ති හීලෙතබ්බතං
 ආපජ්ජෙය්‍ය. තස්මා න ධීතො”ති. එවං වුත්තෙපි යො පන වුව්චති
 “ආයුකප්පො”ති, ඉදමෙව අට්ඨකථාය නියාමිතං.

යථා තං මාරෙන පරිසුට්ඨිතවිත්තොති එත්ථ තන්ති නිපාතමත්තං, යථා මාරෙන
 පරිසුට්ඨිතවිත්තො අජ්ඣෙදාත්ථට්ඨිත්තො අඤ්ඤොපි කොපි පුටුප්පනො

පටිවිජ්ඣානං න සක්කුණෙය්‍ය, එවමෙව නාසක්ඛි පටිවිජ්ඣානන්ති අත්ථො. මාරො හි යස්ස සබ්බෙන සබ්බං ද්වාදස විපල්ලාසා අප්පහිනා, තස්ස චිත්තං පරියුට්ඨාති. ථෙරස්ස ච චත්තාරො විපල්ලාසා අප්පහිනා, තෙනස්ස මාරො චිත්තං පරියුට්ඨාසි. සො පන චිත්තපරියුට්ඨානං කරොන්තො කිං කරොතීති? හෙරවං රූපාරම්මණං වා දස්සෙති, සද්දාරම්මණං වා සාවෙති. තතො සත්තා තං දිස්වා වා සුත්වා වා සතිං විස්සජ්ජෙත්වා විවට්ඨො භොන්ති, තෙසං මුඛෙන හත්ථං පච්චෙසෙත්වා හදයං මද්දති, තතො විසඤ්ඤාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. ථෙරස්ස පනෙස මුඛෙ හත්ථං පච්චෙසෙතං කිං සක්ඛිස්සති, හෙරවාරම්මණං පන දස්සෙසි. තං දිස්වා ථෙරො නිමිත්තොභාසං නප්පටිවිජ්ඣි. භගවා ජානන්තොයෙව කිමත්ථං යාව තතියං ආමන්තෙසීති? පරතො “තිට්ඨතු, හන්තෙ භගවා” ති යාවිතෙ “තුය්‍යෙවෙතං දුක්ඛං, තුය්‍යෙවෙතං අපරද්ධං” න්ති දොසාරොපනෙන සො කතනුකරණත්ථං.

මාරො පාපිමානි එත්ථ සත්තෙ අනත්ථෙ නියොජෙන්නො මාරෙතීති මාරො. පාපිමානි තස්සෙව චෙවචනං. සො හි පාපධම්මසමන්තාගතත්තා “පාපිමා” ති වුච්චති. කණ්භො, අත්තකො, නමුචි, පමත්තබන්ධුනිපි තස්සෙව නාමානි. භාසිතා ඛො පනෙසාති අයඤ්ඤි භගවතො සම්බොධිපත්තියා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බොධිමණ්ඩෙයෙව ආගන්ත්වා “භගවා යදත්ථං තුමහෙහි පාරමියො පූරිතා, සො වො අත්ථො අනුප්පත්තො, පටිවිද්ධං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං, කිං තෙ ලොකවිචාරණෙනා” ති චත්වා යථා අප්ප, එවමෙව “පරිනිබ්බාතු දානි, හන්තෙ භගවා” ති යාවි. භගවා චස්ස “න තාවාහ” න්තිආදීනි චත්වා පටික්ඛිපි. තං සන්ධාය – “භාසිතා ඛො පනෙසා, හන්තෙ” තිආදිමාහ.

තත්ථ වියත්තාති මග්ගවසෙන බ්‍යත්තා, තථෙව විනීතා, තථා විසාරදා. බහුස්සුතාති තෙපිටකවසෙන බහු සුතං එතෙසන්ති බහුස්සුතා. තමෙව ධම්මං ධාරෙන්නීති ධම්මධරා. අථ වා පරියත්තිබහුස්සුතා චෙව පටිච්චෙධබහුස්සුතා ච. පරියත්තිපටිච්චෙධධම්මානංයෙව ධාරණතො ධම්මධරාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නාති අරියධම්මස්ස අනුධම්මභූතං විපස්සනාධම්මං පටිපන්නා. සාමීවිප්පටිපන්නාති අනුවච්ඡිකපටිපදං පටිපන්නා. අනුධම්මචාරිතොති අනුධම්මං චරණසීලා. සකං ආචරියකන්ති අත්තතො ආචරියවාදං. ආචික්ඛිස්සන්තිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤෙවචචනානි. සහධම්මෙනාති සහෙතුකෙන සකාරණෙන චචනෙන. සප්පාටිභාරියන්ති යාව නිය්‍යානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්ති.

බ්‍රහ්මචරියන්ති සික්ඛාත්තයසඬගහිතං සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං. ඉද්ධන්ති සම්ද්ධං ඤානස්සාදවසෙන. ඒතන්ති වුද්ධිපත්තං සබ්බපාලිච්ඡල්ලං විය අභිඤ්ඤාසම්පත්තිවසෙන. විත්ථාරිකන්ති විත්ථතං තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙ පතිට්ඨිතවසෙන. බාහුපඤ්ඤන්ති බහුහි ඤාතං පටිවිද්ධං මහාජනාහිසමයවසෙන. පුට්ඨුතන්ති සබ්බාකාරෙන පුට්ඨලභාවප්පත්තං. කථං? යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිතන්ති, යත්තකා විඤ්ඤාජාතිකා දෙවා චෙව මනුස්සා ච අත්ථි, සබ්බෙහි සුට්ඨු පකාසිතන්ති අත්ථො. අප්පොස්සුක්කොති නිරාලයො. ත්වඤ්ඤි පාපිම

අට්ඨමසත්තාහතො පටියාය “පරිනිබ්බාතු දානි, හන්තෙ හගවා, පරිනිබ්බාතු සුගතො” ති විරවන්තො ආභිණ්ඩිත්ථ. අජ්ජ දානි පටියාය විගතස්සාහො හොති, මා මය්හං පරිනිබ්බානත්ථං වායාමං කරොහීති වදති.

සතො සම්පජානො ආයුසඤ්චාරං ඔස්සජ්ජීති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නත්වා ආයුසඤ්චාරං විස්සජ්ජී පජහි. තත්ථ න හගවා හත්ථෙන ලෙඩ්ඬුං විය ආයුසඤ්චාරං ඔස්සජී, තෙමාසමත්තමෙව පන ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො පරං න සමාපජ්ජිස්සාමීති විත්තං උප්පාදෙසි. තං සන්ධාය චුත්තං “ඔස්සජී” ති. උස්සජීතිපි පායො. මහාභූමිවාලොති මහන්තො පට්ඨිකම්පො. තදා කිර දසසහස්සි ලොකධාතු කම්පිත්ථ. භිංසනකොති භයජනකො. දෙවදුන්දුභියො ච ඵලිංසුති දෙවහෙරියො ඵලිංසු, දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජී, අකාලවිජ්ජුලතා නිච්ජරිංසු, ඛණිකවස්සං වස්සිති චුත්තං හොති.

උදානං උදානෙසීති කස්මා උදානෙසි? කොචි නාම වදෙය්‍ය “හගවා පච්ඡතො පච්ඡතො අනුබන්ධිත්වා ‘පරිනිබ්බාතු, හන්තෙ’ ති උපද්දුතො භයෙන ආයුසඤ්චාරං විස්සජ්ජෙසී” ති, තස්සොකාසො මා හොතු, භිතස්ස භි උදානං නාම නත්ථීති පිතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙසි.

තත්ථ සබ්බෙසං සොණසිඤ්චාලාදීනම්පි පච්චක්ඛවාතො තුලිතං පරිච්ඡින්නන්ති තුලං. කිං තං? කාමාවචරකම්මං. න තුලං, න වා තුලං සදිසමස්ස අඤ්ඤං ලොකියං කම්මං අත්ථීති අතුලං. කිං තං? මහග්ගතකම්මං. අථ වා කාමාවචරං රූපාවචරං තුලං, අරූපාවචරං අතුලං. අප්පට්ඨාකං වා තුලං, ඛුට්ඨිපාකං අතුලං. සම්භවන්ති සම්භවහෙතුභූතං, රාසිකාරකං පිණ්ඩකාරකන්ති අත්ථො. භවසඤ්චාරන්ති පුනඛභවසඤ්චාරණකං. අවස්සජ්ජීති විස්සජ්ජෙසි. මුනීති බුද්ධමුනි. අජ්ඣත්තරතොති නියකජ්ඣත්තරතො. සමාහිතොති උපචාරජ්ජනාසමාධිවසෙන සමාහිතො. අභින්නදි කවචමිවාති කවචං විය අභින්නදි. අත්තසම්භවන්ති අත්තති සඤ්ජාතං කිලෙසං. ඉදං චුත්තං හොති – සට්ඨාකට්ඨෙන සම්භවං, භවාභිසඤ්චාරණට්ඨෙන භවසඤ්චාරන්ති ච ලද්ධනාමං තුලාතුලසඤ්චාරං ලොකියකම්මඤ්ච ඔස්සජී, සඤ්චාරමසීසෙ මහායොධො කවචං විය අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අජ්ඣත්තරතො හුත්වා සමාහිතො හුත්වා අභින්නදීති.

අථ වා තුලන්ති තුලෙන්තො තීරෙන්තො. අතුලඤ්ච සම්භවන්ති නිබ්බානඤ්චෙව සම්භවඤ්ච. භවසඤ්චාරන්ති භවගාමිකම්මං. අවස්සජී මුනීති “පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා, පඤ්චන්තං ඛන්ධානං නිරොධො නිබ්බානං නිච්ච” න්තිආදිනා (පටි. ම. 3.37-38) නයෙන තුලයන්තො බුද්ධමුනි භවෙ ආදීනවං, නිබ්බානෙ ව ආනිසංසං දිස්වා තං ඛන්ධානං මූලභූතං භවසඤ්චාරං කම්මං “කම්මක්ඛයාය සංවත්තතී” ති (ම. නි. 2.81; අ. නි. 4.232-233) ඵලං චුත්තෙන කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන අවස්සජී. කථං? අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො, අභින්නදි කවචමිවත්තසම්භවං. සො භි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො, සමථවසෙන සමාහිතොති ඵලං පුබ්බභාගතො පටියාය සමථවිපස්සනාබලෙන

කවචම්ව අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා යිතං, අත්තනි සම්භවත්තා
 “අත්තසම්භව”න්ති ලද්ධනාමං සබ්බකිලෙසජාලං අභිනදි. කිලෙසාභාවෙන ච කතං
 කම්මං අප්පට්ඨසන්ධිකත්තා අවස්සට්ඨං නාම භොතීති එවං කිලෙසප්පභානෙන
 කම්මං පජභි. පභිනකිලෙසස්ස ච භයං නාම නත්ථි, තස්මා අභිතොව ආයුසඬ්ඛාරං
 ඔස්සජ්ජි, අභිතභාවඤ්ඤාපනත්ථඤ්ච උදානං උදානෙසීති වෙදිතබ්බො.

යං මහාවාතාති යෙන සමයෙන යස්මිං වා සමයෙ මහාවාතා. වායන්තීති
 උපක්ඛෙපකවාතා නාම උට්ඨහන්ති, තෙ වායන්තා
 සට්ඨිසභස්සාධිකනවයොජනසතසභස්සබහලං උදකසන්ධාරකවාතං උපවිජිත්දන්ති,
 තතො ආකාසෙ උදකං භස්සති, තස්මිං භස්සන්තෙ පට්ඨි භස්සති, පුන වාතො
 අත්තතො බලෙන අත්තොධම්මකරණෙ විය උදකං ආබන්ධිත්වා ගණ්භාති, තතො
 උදකං උග්ගච්ඡති, තස්මිං උග්ගච්ඡන්තෙ පට්ඨි උග්ගච්ඡති. එවං උදකං කම්පිතං
 පට්ඨිං කම්පෙති. එතඤ්ච කම්පනං යාවජ්ජකාලාපි භොතියෙව, බහුභාවෙන පන
 ඔගච්ඡනුග්ගච්ඡනං න පඤ්ඤායති.

මහිද්ධිකා මහානුභාවාති ඉජ්ඣනස්ස මහත්තතාය මහිද්ධිකා, අනුභවිතබ්බස්ස
 මහත්තතාය මහානුභාවා. පරිත්තාති දුබ්බලා. අප්පමාණාති බලවා. සො ඉමං පට්ඨිං
 කම්පෙතීති සො ඉද්ධිං නිබ්බන්තෙත්වා සංවෙජෙන්නො මහාමොග්ගල්ලානො විය,
 විමංසන්නො වා මහානාගත්ථෙරස්ස භාගිනෙයොසා සඬ්ඝරක්ඛිතසාමණෙරො විය
 පට්ඨිං කම්පෙති. සඬ්ඝරක්ඛිතසාමණෙරො කම්පෙති. සම්පකම්පෙතීති තස්සෙව
 වෙච්චනං. ඉති ඉමෙසු අට්ඨසු පට්ඨිකම්පෙසු පඨමො ධාතුකොපෙන, දුතියො
 ඉද්ධානුභාවෙන, තතියචතුත්ථා පුඤ්ඤතෙජෙන, පඤ්චමො ඤාණතෙජෙන, ඡට්ඨො
 සාධුකාරදානවසෙන, සත්තමො කාරුඤ්ඤසභාවෙන, අට්ඨමො ආරොදනෙන.
 මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙ ච තතො නික්ඛමන්තෙ ච මහාසත්තෙ තස්ස
 පුඤ්ඤතෙජෙන පට්ඨි අකම්පිත්ථ, අභිසම්බොධියං ඤාණතෙජාභිභතා හුත්වා
 අකම්පිත්ථ, ධම්මවක්කප්පවත්තෙන සාධුකාරභාවසණ්ඨිතා සාධුකාරං දදමානා
 අකම්පිත්ථ, ආයුසඬ්ඛාරඔස්සජ්ජනෙ කාරුඤ්ඤසභාවසණ්ඨිතා විත්තසඬ්ඛොභං
 අසභමානා අකම්පිත්ථ, පරිනිබ්බානෙ ආරොදනවෙගතුන්නා හුත්වා අකම්පිත්ථ. අයං
 පනත්ථො පට්ඨිදෙවතාය වසෙන වෙදිතබ්බො. මහාභූතපට්ඨියා පනෙතං නත්ථි
 අවෙනනත්තා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

භූමිවාලවග්ගො සත්තමො.

(8) 3. යමකවග්ගො

1-2. සද්ධාසුත්තද්වයවණ්ණනා

71-72. අට්ඨමස්ස පඨමෙ නො ච සීලවාති න සීලෙසු පරිපූරකාරී.
 සමන්තපාසාදිකොති සමන්තතො පසාදජනකො. සබ්බාකාරපරිපූරොති සබ්බෙහි
 සමණාකාරෙහි සමණධම්මකොට්ඨාසෙහි පරිපූරො. දුතියෙ සන්තාති

පව්වනීකසන්තකය සන්තා. විමොක්ඛානි පව්වනීකධම්මෙහි විමුත්තත්තා ව විමොක්ඛා.

3-9. මරණස්සතිසුත්තද්වයාදිවණ්ණනා

73-79. තතියෙ භාවෙට් නොති භාවෙට් නු. සාසනන්ති අනුසිට්ඨි. ආසවානං ඛයායාති අරහත්තඵලත්ථාය. චතුත්ථෙ පතිහිතායාති පටිපන්නාය. සො මමස්ස අන්තරායොති සො මම ජීවිතන්තරායොපි, පුපුජ්ජනකාලකිරියං කරොන්තස්ස සග්ගන්තරායොපි මග්ගන්තරායොපි අස්ස. සත්ථකා වා මෙ වාතාති සත්ථං විය අඬගමඬගාති කන්තන්ති සත්ථකා. පඤ්චමාදීනි චුත්තනායානෙව. නවමෙ සංසග්ගාරාමතාති පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ ආරාමතා.

10. කුසිතාරම්භවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

80. දසමෙ කුසිතවත්ථුනීති කුසිතස්ස අලසස්ස වත්ථුනි පතිට්ඨා, කොසජ්ජකාරණානීති අත්ථො. කම්මං කත්තඛිඛං හොතීති විචරවිචාරණාදිකම්මං කත්තඛිඛං හොති. න වීරියං ආරහතීති දුට්ඨමපි වීරියං නාරහති. අප්පත්තස්සාති ඤානවිපස්සනාමග්ගඵලධම්මස්ස අප්පත්තස්ස පත්තියා. අනධිගතස්සාති තස්සෙව අනධිගතස්ස අධිගමත්ථාය. අසව්ඡිකතස්සාති තදෙව අසව්ඡිකතස්ස සව්ඡිකරණත්ථාය. ඉදං පයමන්ති ඉදං ‘‘හන්දාහං නිපජ්ජාමි’’ති එවං ඔසිදනං පයමං කුසිතවත්ථු. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතඛිඛො. මාසාවිතකං මඤ්ඤෙති එත්ථ පන මාසාවිතං නාම තින්තමාසො. යථා තින්තමාසො ගරුකො හොති, එවං ගරුකොති අධිජ්ජායො. ගිලානා වුට්ඨිතො හොතීති ගිලානො හුත්වා පච්ඡා වුට්ඨිතො හොති. ආරම්භවත්ථුනීති වීරියකාරණාති. තෙසමපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතඛිඛො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

යමකවග්ගො අට්ඨමො.

(9) 4. සතිවග්ගො

1-2. සතිසම්පජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

81-82. නවමස්ස පයමං හෙට්ඨා චුත්තනායමෙව. දුතියෙ සද්ධොති දුට්ඨාය සද්ධාය සමන්තාගතො. නො චුපසඬකම්මාති න උපට්ඨහති. නො ව පරිපුච්ඡිතාති අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං පරිපුච්ඡිතා න හොති. සමන්තාගතොති සාමිඅත්ථෙ පව්වත්තං, සමන්තාගතස්සාති චුත්තං හොති. එකන්තපටිභානා තථාගතං ධම්මදෙසනා හොතීති තථාගතස්ස එකන්තපටිභානා ධම්මදෙසනා හොති, එකන්තෙනෙව පටිභානි උපට්ඨාතීති අත්ථො.

3. මූලකසුත්තවණ්ණනා

83. තනියෙ සබ්බෙ ධම්මානි පඤ්චක්ඛන්ධා. ඡන්දමූලකානි අජ්ඣාසයච්ඡන්දො කත්තුකම්මානාඡන්දො තං මූලං එනෙසන්ති ඡන්දමූලකා. මනසිකාරතො සම්භවන්තීති මනසිකාරසම්භවා. එස්සතො සමුදෙන්ති රාසී භවන්තීති එස්සසමුදයා. වෙදනාය සමොසරන්තීති වෙදනාසමොසරණා. සමාධි එනෙසං පමුඛොති සමාධිප්පමුඛා. ජෙට්ඨකට්ඨෙත සති අධිපති එනෙසන්ති සතාධිපතෙය්සා, සතිජෙට්ඨකානි අත්ථො. පඤ්ඤා උත්තරා එනෙසන්ති පඤ්ඤාත්තරා. විමුත්ති එව සාරො එනෙසන්ති විමුත්තිසාරා. එත්ථ ව ඡන්දමූලකාදෙයො වත්තාරොපි ලොකියා කථිතා, සෙසා ලොකියලොකුත්තරම්ඝසකානි.

4. වොරසුත්තවණ්ණනා

84. චතුත්ථෙ මහාවොරොති රජ්ජන්තරෙ දුබ්භිතුං සමත්ථො මහාවොරො. පරියාපජ්ජතීති පරියාදානං ගච්ඡති. න චිරට්ඨිතිකො හොතීති අද්ධානං පාලෙන්තො යාතුං න සක්කොති. අප්පහරන්තස්ස පහරතීති අත්තනො අවෙරිතො අප්පහරන්තෙ ගුණසම්පන්නෙ ව මහල්ලකෙ ව තරුණදාරකෙ ව අප්පහරිතබ්බයුත්තකෙ පහරති. අනවසෙසං ආදියතීති නිස්සෙසං ගණ්හාති. බ්‍යත්තවොරානඤ්ඤි ඉදං වත්තං – පරස්ස ද්විසු සාටකෙසු එකො ගහෙතබ්බො, එකස්මිං සන්තෙ දුබ්බලං දත්වා ථීරො ගහෙතබ්බො. පුට්ඨත්තතණ්ඩුලාදියු එකං කොට්ඨාසං දත්වා එකො ගහෙතබ්බොති. අව්වාසන්තෙ කම්මං කරොතීති ගාමනිගමරාජධානීනං ආසන්නට්ඨානෙ වොරිකකම්මං කරොති. න ව නිධානකුසලො හොතීති යං ලද්ධං, තං දක්ඛිණෙය්ස නිද්දිතුං ඡෙකො න හොති, පරලොකමග්ගං න සොධෙති.

5. සමණසුත්තවණ්ණනා

85. පඤ්චමෙ යං සමණෙනාති යං ගුණජාතං සමණෙන පත්තබ්බං. චුසීමතාති බ්‍රහ්මචරියවාසංචුතෙන. මුත්තො මොවෙමි ඛන්ධනාති අහං සබ්බඛන්ධනෙහි මුත්තො හුත්වා මහාජනම්පි රාගාදිඛන්ධනතො මොවෙමි. පරමදන්තොති අඤ්ඤෙන කෙනවි අසික්ඛාපිතො අවොදිතො සයම්භුඤ්ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා පරමදමථෙන දත්තත්තා පරමදන්තො නාම. පරිනිබ්බුතොති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො.

6. යසසුත්තවණ්ණනා

86. ඡට්ඨෙ මා ව මයා යසොති යසො ව මයා සද්ධිං මා ගඤ්ඡි. අකසිරලාහිති විපුලලාහි. සීලපඤ්ඤාණන්ති සීලඤ්ඤෙව ඤාණඤ්ඤෙව. සඬගම්මානි සන්තිපතිත්වා. සමාගම්මානි සමාගන්ත්වා. සඬගණිකවිහාරන්ති ගණසඬගණිකවිහාරං. න හි නුනමෙති න හි නුන ඉමෙ. තථා හි පනමෙති තථා හි පන ඉමෙ. අඬගුලිපතොදකෙහිති අඬගුලිපතොදයට්ඨිං කත්වා විජ්ඣනෙන. සඤ්ජග්ගන්තෙති මහාභසිතං භසන්තෙ. සංකීළන්තෙති කෙළිං කරොන්තෙ.

7. පත්තනිකුප්පනසුත්තවණ්ණනා

87. සත්තමෙ නික්කුජ්ජෙය්‍යාති තෙන දින්නස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස අප්පට්ඨගහණත්ථං පත්තනික්කුජ්ජනකම්මවාචාය නික්කුජ්ජෙය්‍ය, න අධ්‍යාමුඛ්‍යපනෙන. අලාභායාති චතුත්තං පච්චයානං අලාභත්ථාය. අනත්ථායාති උපද්දවාය අවධිඪියා. උක්කුජ්ජෙය්‍යාති උක්කුජ්ජනකම්මවාචාය උක්කුජ්ජෙය්‍ය.

8. අප්පසාදපච්චෙදනීයසුත්තවණ්ණනා

88. අට්ඨමෙ අප්පසාදං පච්චෙදෙය්‍යුත්ති අප්පසන්නභාවං ජානාපෙය්‍යුං. අප්පසාදං පච්චෙදෙත්තෙන පන කිං කාතබ්බන්ති? නිසින්නාසනතො න උට්ඨාතබ්බං න චන්දිතබ්බං න පච්චුග්ගමනං කාතබ්බං, න දෙය්‍යධම්මො දාතබ්බො. අගොචරෙති පඤ්චවිධෙ අගොචරෙ.

9. පටිසාරණීයසුත්තවණ්ණනා

89. නවමෙ ධම්මිකඤ්ච ගිහිපටිස්සවන්ති ‘‘ඉමං තෙමාසං ඉධෙව චසිතබ්බ’’න්ති චුත්තො ‘‘ඵවං භොතු’’තිආදිනා නයෙන පටිස්සවං. න සච්චාපෙතීති චුත්තං න සච්චං කරොති විසංවාදෙති.

10. සම්මාවත්තනසුත්තවණ්ණනා

90. දසමෙ පච්චෙකට්ඨානෙති අධිපතිට්ඨානෙ ජෙට්ඨකට්ඨානෙ. තඤ්ඤි ජෙට්ඨකං කත්වා කිඤ්චි සඬ්ඝකම්මං කාතුං න ලහති. න ච තෙන මූලෙන චුට්ඨාපෙතබ්බොති තං මූලං කත්වා අබ්භානකම්මං කාතුං න ලහති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සතිවග්ගො නවමො.

(10) 5. සාමඤ්ඤවග්ගො

91. ඉතො පරං අථ බො බොජ්ඣා උපාසිකාතිආදීසු බොජ්ඣා උපාසිකා, සිරිමා උපාසිකා, පදුමා උපාසිකා, සුතනා උපාසිකා, මනුජා උපාසිකා, උත්තරා උපාසිකා, මුත්තා උපාසිකා, බෙමා උපාසිකා, රුචී උපාසිකා, චුන්දී රාජකුමාරී, බිම්බී උපාසිකා, සුමනා රාජකුමාරී, මල්ලිකා දෙවී, තිස්සා උපාසිකා, තිස්සාමානා උපාසිකා, සොණා උපාසිකා, සොණාය මානා උපාසිකා, කාණා උපාසිකා, කාණමානා උපාසිකා, උත්තරා නන්දමානා, විසාබා මිගාරමානා, බුජ්ජුත්තරා උපාසිකා, සාමාවතී උපාසිකා, සුප්පවාසා කොලියධිතා, සුප්පියා උපාසිකා, නකුලමානා ගහපතානීති ඉමාසං එත්තකානං අට්ඨඬ්ඨගසමන්නාගතං උපොසථකම්මමෙව කථිතං. ඉච්ඡන්තෙන විත්ථාරෙත්වා කථෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මනොරථපූරණියා අඬ්ඟුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

අට්ඨකනිපාතස්ස සංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඬගුත්තරනිකායෙ

නවකනිපාත-අට්ඨකථා

1. පට්මපණ්ණාසකං

1. සම්බොධිවග්ගො

1. සම්බොධිසුත්තවණ්ණනා

1. නවකනිපාතස්ස පට්මෙ සම්බොධිපක්ඛිකානන්ති චතුමග්ගසඬ්ඛාතස්ස සම්බොධිස්ස පක්ඛෙ භවානං, උපකාරකානන්ති අත්ථො. පාළියං ආගතෙ නව ධම්මෙ සන්ධායෙවං පුච්ඡති. කා උපනිසාති කො උපනිස්සයපච්චයො. අභිසල්ලෙඛන්ති අභිසල්ලෙඛිකා. සම්පට්ඨපස්සනාවිත්තස්ස විවරණෙ සප්පායා උපකාරකාති වෙනොවිවරණසප්පායා. අප්පිච්ඡතං ආරභිහ පවත්තා කථා අප්පිච්ඡකථා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අසුභා භාවෙනඛිබ්බා රාගස්ස පහානායාති අයමත්ථො සාලිලායකොපමාය විභාවෙනඛිබ්බො – එකො හි පුරිසො අසිතං ගහෙත්වා කොට්ඨො පට්ඨාය සාලික්ඛෙත්තෙ සාලියො ලායති. අට්ඨස්ස වතිං භින්දිත්වා ගාවො පවිසිංසු. සො අසිතං යපෙත්වා යට්ඨිං ආදාය තෙනෙව මග්ගෙන ගාවො නීහරිත්වා වතිං පාකතිකං කත්වා පුනපි අසිතං ආදාය සාලියො ලායි. එත්ථ සාලික්ඛෙත්තං විය බුද්ධසාසනං දට්ඨබ්බං, සාලිලායකො විය යොගාවචරො, අසිතං විය පඤ්ඤා, ලායනකාලො විය විපස්සනාය කම්මකරණකාලො, යට්ඨි විය අසුභකම්මට්ඨානං, වති විය සංවරො, වතිං භින්දිත්වා ගාවිනං පවිසනං විය සහසා අප්පට්ඨසඬ්ඛාය පමාදං ආරභිහ රාගස්ස උප්පජ්ජනං, අසිතං යපෙත්වා යට්ඨිං ආදාය පට්ඨමග්ගෙනෙව ගාවො නීහරිත්වා වතිං පටිපාකතිකං කත්වා පුන කොට්ඨො පට්ඨාය සාලිලායනං විය අසුභකම්මට්ඨානෙන රාගං වික්ඛම්භෙත්වා පුන විපස්සනාය කම්මං ආරහනකාලො. ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං – “අසුභා භාවෙනඛිබ්බා රාගස්ස පහානායා” ති.

තත්ථ රාගස්සාති පඤ්චකාමගුණිකරාගස්ස. මෙත්තාති මෙත්තාකම්මට්ඨානං. බ්‍යාපාදස්ස පහානායාති වුත්තනයෙනෙව උප්පන්නස්ස කොපස්ස පජහනත්ථාය. ආනාපානස්සති සොළසවත්ථුකා ආනාපානස්සති. විතක්කුපච්ඡෙදායාති වුත්තනයෙනෙව උප්පන්නානං විතක්කානං උපච්ඡෙදනත්ථාය. අස්මිමානසමුග්ග්ඝාතායාති අස්මිති උප්පජ්ජනකස්ස මානස්ස සමුග්ග්ඝාතත්ථාය.

අනන්තසඤ්ඤා සංශ්ඨාතීති අනිච්චලක්ඛණෙ දිට්ඨෙ අනන්තලක්ඛණං දිට්ඨමෙව හොති. එතෙසු හි තිසු ලක්ඛණෙසු එකස්මිං දිට්ඨෙ ඉතරද්වයං දිට්ඨමෙව හොති. තෙන වුත්තං – “අනිච්චසඤ්ඤිනො, භික්ඛවෙ, අනන්තසඤ්ඤා සංශ්ඨාතී” ති. දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානාන්ති දිට්ඨෙයෙව ධම්මෙ අපච්චයපරිනිබ්බානඤ්ච පාපුණාතීති ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටව්වට්ටං කථිතං.

2. නිස්සයසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ නිස්සයසම්පන්නොති පතිට්ඨාසම්පන්නො. සද්ධන්ති ඔකප්පනසද්ධං. වීරියන්ති කායිකචෙතසිකවීරියං. යංසාති යං අස්ස. අරියාය පඤ්ඤායාති සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය. සඬබ්බායාති ජානිත්වා. එකං පටිසෙවනීති සෙවිතබ්බයුත්තකං සෙවති. අධිවාසෙතීති අධිවාසෙතබ්බයුත්තකං අධිවාසෙති. පරිවජ්ජෙතීති පරිවජ්ජෙතබ්බයුත්තකං පරිවජ්ජෙති. විනොදෙතීති නීහරිතබ්බයුත්තකං නීහරති. එවං බො භික්ඛුති එවං බො භික්ඛු උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන වෙව ධම්මවචන්ථානවසෙන ව පටිසෙවිතබ්බාදීනි සුප්පට්ඨිද්ධානි සුපච්චක්ඛානි කත්වා පටිසෙවන්තො අධිවාසෙන්නො පරිවජ්ජෙන්නො විනොදෙන්නො ව භික්ඛු නිස්සයසම්පන්නො නාම හොතීති.

3. මෙඝියසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ වාලිකායන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. තං කිර වලමග්ගං නිස්සාය කතත්තා ඔලොකෙන්නානං වලමානං විය උපට්ඨාති, තස්මා වාලිකාති සඬබ්බං ගතං. වාලියපබ්බතෙති සොපි පබ්බතො සබ්බසෙතත්තා කාලපක්ඛුපොසථෙ ඔලොකෙන්නානං වලමානො විය උපට්ඨාති, තස්මා වාලියපබ්බතොති වුත්තො. තත්ථ මහන්තං විහාරං කාරයිංසු. ඉති හගවා තං නගරං නිස්සාය වාලිකාපබ්බතමහාවිහාරෙ විහරති. ජත්තුගාමන්ති එවංනාමකං අපරම්පි තස්සෙව විහාරස්ස ගොවරගාමං. ජත්තුගාමන්තිපි පයන්ති. පධානත්ථිකස්සාති පධානකම්මිකස්ස. පධානායාති සමණධම්මකරණත්ථාය. ආගමෙහි තාවාති සත්ථා ථෙරස්ස වචනං සුත්වා උපධාරෙන්නො “න තාවස්ස ඤාණං පරිපක්ක” න්ති ඤත්වා පටිබාහන්තො එවමාහ. එකකම්මි තාවාති ඉදං පනස්ස “එවමයං ගන්ත්වාපි කම්මෙ අනිප්පජ්ජමානෙ නිරාසඬකො හුත්වා පෙමවසෙන පුත ආගච්ඡිස්සති” ති විත්තමද්දවජනනත්ථං ආහ. නත්ථි කිඤ්චි උත්තරි කරණියන්ති වතුසු සච්චෙසු වතුන්තං කිච්චානං කතත්තා අඤ්ඤං උත්තරි කරණියං නාම නත්ථි. කතස්ස වා පටිවයොති අධිගතස්ස වා පුත පටිවයොපි නත්ථි. න හි භාවිතමග්ගො පුත භාවියති, න පභීනකිලෙසානං පුත පහානං අත්ථි. පධානන්ති බො, මෙඝිය, වදමානං කිත්ති වදෙය්‍යාමාති “සමණධම්මං කරොමී” ති තං වදමානං මයං අඤ්ඤං කිං නාම වදෙය්‍යාම.

දිවා විහාරං නිසීදීති දිවා විහාරත්ථාය නිසීදී. නිසීදන්තො ව යස්මිං මඬිගලසිලාපට්ටෙ පුබ්බෙ අනුපට්ඨාපාටියා පඤ්ච ජාතිසතානි රාජා හුත්වා

උය්‍යානකීළිකං කීළන්තො තිවිධනාටකපරිවාරො නිසිදි, තස්මිංයෙව නිසිදි. අථස්ස නිසින්නකාලතො පටියාය සමණභාවො ජනිතො විය අහොසි, රාජවෙසං ගහෙන්වා නාටකවරපරිවුතො සෙතච්ඡත්තස්ස හෙට්ඨා මහාරහෙ පල්ලඬකෙ නිසින්තො විය ජාතො. අථස්ස තං සම්පත්තිං අස්සාදයතො කාමචිතක්කො උදපාදි. සො තස්මිංයෙව බණ මහායොධෙහි ගහිතෙ ද්වෙ වොරෙ ආනෙන්වා පුරතො යපිතෙ විය අද්දස. තෙසු එකස්ස වධං ආණාපනවසෙනස්ස බ්‍යාපාදචිතක්කො උප්පජ්ජි, එකස්ස බන්ධනං ආණාපනවසෙන විහිංසාචිතක්කො. එවං සො ලතාජාලෙන රුක්ඛො විය මධුමක්ඛිකාහි මධුසාතකො විය අකුසලචිතක්කෙහි පරික්ඛිත්තො අහොසි. තං සන්ධාය – අථ බො ආයස්මතො මෙසියස්සාතිආදි වුත්තං. අන්වාසත්තාති අනුබද්ධා සම්පරිවාරිතා. යෙන භගවා තෙනුපසඬකමිති එවං පාපචිතක්කෙහි සම්පරිකිණ්ණො කම්මට්ඨානං සප්පායං කාතුං අසක්කොන්තො “ඉදං වත දිස්වා දිසදස්සි භගවා පටිසෙධෙසි” ති සල්ලක්ඛෙන්වා “ඉදං කාරණං දසබලස්ස ආරොවෙස්සාමි” ති නිසින්නාසනතො වුට්ඨාය යෙන භගවා තෙනුපසඬකමි.

4. නන්දකසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ උපට්ඨානසාලායන්ති භොජනසාලායං. යෙනුපට්ඨානසාලාති සත්ථා නන්දකත්ථෙරෙන මධුරස්සරෙන ආරද්ධාය ධම්මදෙසනාය සද්දං සුත්වා, “ආනන්ද, කො එසො උපට්ඨානසාලාය මධුරස්සරෙන ධම්මං දෙසෙති” ති පුච්ඡිත්වා “ධම්මකථිකනන්දකත්ථෙරස්ස අජ්ජ, භන්තෙ, වාරො” ති සුත්වා “අතිමධුරං කත්වා, ආනන්ද, එසො හික්ඛු ධම්මං කථෙති, මයම්පි ගන්ත්වා සුණ්හස්සාමා” ති චත්වා යෙනුපට්ඨානසාලා තෙනුපසඬකමි. බහිද්වාරකොට්ඨකෙ අට්ඨාසිති ඡබ්බණ්ණරස්මියො විවරගබ්බෙහෙ පටිච්ඡාදෙන්වා අඤ්ඤාතකවෙසෙන අට්ඨාසි. කථාපරියොසානං ආගමයමානොති “ඉදමවොවා” ති ඉදං කථාවසානං උදික්ඛමානො ධම්මකථං සුණන්තො අට්ඨාසියෙව. අථායස්මා ආනන්දො නික්ඛන්තෙ පයමෙ යාමෙ සත්ථු සඤ්ඤං අදාසි – “පයමයාමො අතික්කන්තො, භන්තෙ, ථොකං විස්සමා” ති. සත්ථා තත්ථෙව අට්ඨාසි. අථායස්මා ආනන්දො මජ්ඣිමයාමෙපි නික්ඛන්තෙ, “භන්තෙ, තුම්හෙ පකතියා බත්තියසුඛමාලා, පුත ඛුද්ධසුඛමාලාති පරමසුඛමාලා, මජ්ඣිමයාමෙපි අතික්කන්තො, මුහුත්තං විස්සමා” ති ආහ. සත්ථා තත්ථෙව අට්ඨාසි. තත්ථ ධීතකස්සෙවස්ස අරුණග්ගං පඤ්ඤාසිත්ථ. අරුණග්ගමනඤ්ච ථෙරස්ස “ඉදමවොවා” ති පාපෙත්වා කථාපරියොසානඤ්ච දසබලස්ස ඡබ්බණ්ණසරිස්මිවිස්සජ්ජනඤ්ච එකප්පහාරෙතෙව අහොසි. අග්ගළං ආකොටෙසිති අග්ගනබ්බෙන ද්වාරකවාටං ආකොටෙසි.

සාරජ්ජමානරූපොති භරායමානො ඔත්තජ්ජමානො. දොමනස්සසාරජ්ජං පනස්ස නත්ථි. එත්තකමිපි නො නප්පට්ඨාසෙය්‍යාති පටිසම්භිදාප්පත්තස්ස අප්පට්ඨානං නාම නත්ථි. එත්තකමිපි න කථෙය්‍යන්ති දස්සෙති. සාධු සාධුති ථෙරස්ස ධම්මදෙසනං සම්පහංසන්තො ආහ. අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො “සුගහිතා ව තෙ

ධම්මදෙසනා සුකථිතා වා''ති. කුලපුත්තානන්ති ආචාරකුලපුත්තානඤ්චෙව ජාතිකුලපුත්තානඤ්ච. අරියො ව තුණ්හිභාවොති දුතියජ්ඣානසමාපත්තිං සන්ධායෙවමාහ. අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනායාති සඬබ්බාරපරිග්ගහවිපස්සනාඤ්ඤාණස්ස. චතුප්පාදකොති අස්සගොණගදුහාදිකො. ඉදං චත්ථාති ඉමං චතුහඬිගෙහි සමන්තාගතං ධම්මං කථයිත්වා. විහාරං පාවිසීති ගන්ධකුටිං පවිට්ඨො.

කාලෙන ධම්මස්සවනෙති කාලෙ කාලෙ ධම්මස්සවනස්මිං. ධම්මසාකච්ඡායාති පඤ්ඤාකථාය. ගම්භීරං අත්ථපදන්ති ගම්භීරං ගුළුහං රහස්සං අත්ථං. පඤ්ඤායාති සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය. සම්මසනපට්ඨෙධපඤ්ඤාපි උග්ගහපරිපුච්ඡාපඤ්ඤාපි වට්ටතියෙව. පත්තො වා පජ්ජති වාති අරහත්තං පත්තො වා පාපුණ්ණස්සති වාති එවං ගුණසම්භාවනාය සම්භාවෙති. අප්පත්තමානසාති අප්පත්තඅරහත්තා, අරහත්තං වා අප්පත්තං මානසං එතෙසන්තිපි අප්පත්තමානසා. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති එත්ථ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො ලොකියොපි වට්ටති ලොකුත්තරොපි.

5. බලසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ අවිජ්ජාකොසජ්ජසාවජ්ජඅස්සද්ධියෙසු අකම්පනතො පඤ්ඤාබලාදීති දට්ඨබ්බාති. අකුසලසඬබ්බාතාති අකුසලාති ඤාතා. එස නයො සබ්බත්ථ. නාලමරියාති අරියභාවං කාතුං අසමත්ථා, අරියානං වා අනනුච්ඡවිකා. වොදිට්ඨාති සුට්ඨු දිට්ඨා. වොචරිතාති මනොද්වාරෙ සමුදාවාරජ්ජත්තා. අත්ථිකස්සාති ධම්මදෙසනාය අත්ථිකස්ස. ආජීවිකාභයන්ති ජීවිතචුත්තිභයං. අසිලොකභයන්ති ගරභාභයං. පරිසාසාරජ්ජභයන්ති පරිසං පත්වා සාරජ්ජං ඔක්කමනභයං. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටං කථිතං.

6. සෙවනාසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ ජීවිතපරික්ඛාරාති ජීවිතසම්භාරා. සමුදානෙතබ්බාති සමාහරිතබ්බා. කසිරෙන සමුදාගච්ඡන්තිති දුක්ඛෙන උප්පජ්ජන්ති. රත්තිභාගං වා දිවසභාගං වාති එත්ථ රත්තිභාගෙ ඤත්වා රත්තිභාගෙයෙව පක්කම්මිතබ්බං, රත්තිං චණ්ඩවාළාදිපරිපන්ථෙ සති අරුණුග්ගමනං ආගමෙතබ්බං. දිවසභාගෙ ඤත්වා දිවා පක්කම්මිතබ්බං, දිවා පරිපන්ථෙ සති සූරියත්ථඬිගමනං ආගමෙතබ්බං. සඬබ්බාපීති සාමඤ්ඤත්ථස්ස භාවනාපාරිපූරිආගමනං ජාතිත්වා. සො පුග්ගලොති පදස්ස පන “නානුබන්ධිතබ්බො”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. අනාපුච්ඡාති ඉධ පන තං පුග්ගලං අනාපුච්ඡා පක්කම්මිතබ්බන්ති අත්ථො. අපි පනුජ්ජමානෙතාති අපි නික්කඩ්ඪියමානෙත. එවරුපො හි පුග්ගලො සවෙපි දාරුකලාපසතං වා උදකසට්ඨතං වා වාලිකාසට්ඨතං වා දණ්ඩං ආරොපෙති, මා ඉධ වසීති නික්කඩ්ඪාපෙති වා, තං බමාපෙත්වාපි යාවජීවං සො අනුබන්ධිතබ්බොව, න විජ්ඣිතබ්බො.

7. සුතවාසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ පඤ්ච ධානානි අජ්ඣාචරිතුන්ති පඤ්ච කාරණානි අතික්කමිතුං. පාණන්ති අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං. අදින්නන්ති අන්තමසො තිණසලාකමිපි පරසන්තකං. ථෙය්‍යසඬ්ඛාතන්ති ථෙය්‍යවිත්තෙන. සන්නිධිකාරකං කාමෙ පරිභුඤ්ජිතුන්ති සන්නිධිං කත්වා යපෙත්වා වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙ පරිභුඤ්ජිතුං අභබ්බො. අකප්පියං කාමගුණං සන්ධායෙනං වුත්තං. බුද්ධං පච්චක්ඛාතුන්ති ‘‘න බුද්ධො අය’’න්ති එවං පටික්ඛිපිතුං. ධම්මාදීසුපි එසෙව නයො. එවං තාව අට්ඨකථාය ආගතං. පාළියං පන ඉමස්මිං සුත්තෙ අගතිගමනානි කට්ඨානි.

8-10. සජ්ඣසුත්තාදිවණ්ණනා

8-10. අට්ඨමෙ බුද්ධාදීනං පච්චක්ඛානං කට්ඨං. නවමෙ පුපුර්ජනෙන සද්ධිං ගහිතත්තා ‘‘ආහුනෙය්‍යා’’ති වුත්තං. දසමෙ ගොත්‍රභූති සොතාපත්තිමග්ගස්ස අනන්තරපච්චයෙන සිබාපත්තබලවච්ඡස්සනාවිත්තෙන සමන්තාගතො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සම්බොධවග්ගො පඨමො.

2. සීහනාදවග්ගො

1. සීහනාදසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ යෙන භගවා තෙනුපසඬ්ඛකමිති ‘‘සවෙ සත්ථා වාරිකං පක්කමිතුකාමො අස්ස, ඉමස්මිං කාලෙ පක්කමෙය්‍ය. හන්දාහං වාරිකං ගමනත්ථාය සත්ථාරං ආපුච්ඡාමි’’ති වින්නෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඛපරිවුතො උපසඬ්ඛකමි. ආයස්මා මං, භන්නෙති සො කිර භික්ඛු ථෙරං මහතා භික්ඛුපරිවාරෙන ගච්ඡන්තං. දිස්වා ‘‘ඉමෙ භික්ඛු තථාගතං පභාය සාරිපුත්තං පරිවාරෙත්වා නික්ඛන්තා, ගමනවිච්ඡෙදමස්ස කරස්සාමි’’ති අට්ඨානෙ කොපං බන්ධිත්වා එවමාහ. තත්ථ ආසජ්ජාති සට්ඨෙත්වා. අප්පට්ඨිස්සජ්ජාති අක්ඛමාපෙත්වා අච්චයං අදෙසෙත්වා. කිස්මිං පන සො කාරණෙ ආසාතං බන්ධිති? ථෙරස්ස කිර දසබලං වන්දිත්වා උට්ඨාය ගච්ඡතො වීචරකණ්ණො තස්ස සරීරං පුසි, වාතො පහරිතිපි වදන්ති. එත්තකෙන ආසාතං බන්ධිත්වා ථෙරං මහතා පරිවාරෙන ගච්ඡන්තං. දිස්වා උසුයමානො ‘‘ගමනවිච්ඡෙදමස්ස කරස්සාමි’’ති එවමාහ. එහි ත්වං භික්ඛුති සත්ථා තස්ස භික්ඛුතො වචනං සුත්වා ‘‘න තං භික්ඛු සාරිපුත්තො පහරිති වුත්තෙ, ‘හන්නෙ, තුම්හෙ අත්තනො අග්ගසාවකස්සෙව පක්ඛං වහථ, න මය්හ’න්ති මයි මනොපදොසං කත්වා අපායෙ නිබ්බන්තෙය්‍යා’’ති ඤත්වා ‘‘සාරිපුත්තං පක්කොසාපෙත්වා ඉමමත්ථං පුච්ඡස්සාමි’’ති එකං භික්ඛුං ආමන්තෙත්වා එවමාහ. අවාපුරණං ආදායාති කුඤ්චිකං ගහෙත්වා. සීහනාදන්ති සෙට්ඨනාදං පමුඛනාදං අප්පට්ඨන්තියනාදං. එවං ද්විති මහාථෙරෙහි ආරොචිතො

හික්බිසාසං රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි පභාස සත්ථු සන්තිකං අගමාසි.
බියනධම්මන්ති කථාධම්මං.

ගුරුගතන්ති ගුරුමෙව. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. පට්ඨිසමෙනාති
අකුජ්ඣනට්ඨෙත පට්ඨියා සමානෙන. න හි පට්ඨි “මයි සුචිං නික්ඛිපන්ති” ති
සොමනස්සං කරොති, න “අසුචිං නික්ඛිපන්ති” ති දොමනස්සං. මය්හම්පි එවරුපං
චිත්තන්ති දස්සෙති. විපුලෙනාති අපරිත්තෙන. මහග්ගතෙනාති මහන්තභාවං
ගතෙන. අප්පමාණෙනාති වඩ්ඪිතප්පමාණෙන. අවෙරෙනාති
අකුසලවෙරපුග්ගලවෙරරහිතෙන. අඛ්‍යාපජ්ඣෙනාති නිද්දුක්ඛෙන
විගතදොමනස්සෙන. සො ඉධාති සො අනුපට්ඨිතකායානුපස්සනාසතිපට්ඨානො
හික්බි එවං කරෙය්‍ය, මාදිසො කථං එවරුපං කරිස්සති, හන්තෙති පයමං සිහනාදං
නදි. එවං සබ්බත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

රජොහරණන්ති රජසම්මජ්ජනවොළකං, පාදපුඤ්ජන්ති, තස්සෙව නාමං.
කළොපිහත්ථොති පච්ඡිහත්ථො උක්ඛලිහත්ථො වා. නන්තකවාසීති
අන්තච්ඡින්නපිලොතිකවසනො. සුරතොති සුචිසිලො සොරච්චෙන සමන්තාගතො.
සුදන්තොති සුට්ඨු දමථං උපගතො. සුචිනිතොති සුට්ඨු සික්ඛිතො. න කඤ්චි හිංසනීති
විසාණාදිසු ගණ්හන්තම්පි පිට්ඨිං පරිමජ්ජන්තම්පි න කඤ්චි විහෙයෙති.
උසහජ්ජන්තවිසාණසමෙනාති උසහස්ස ඡින්නවිසාණස්ස චිත්තසදිසෙන.

අට්ටියෙය්‍යාති අට්ටො පිළිතො භවෙය්‍ය. හරායෙය්‍යාති ලජ්ජෙය්‍ය.
ජිගුච්ඡෙය්‍යාති ජිගුච්ඡං ආපජ්ජෙය්‍ය.

මෙදකථාලිකන්ති මෙදකථාලිකා වුවචති සුනකාරකෙහි යුසනික්ඛමනත්ථාය
තත්ථ තත්ථ කතජ්ද්දා ථාලිකා. පරිහරෙය්‍යාති මංසස්ස පුරෙත්වා උක්ඛිපිත්වා
ගච්ඡෙය්‍ය. ඡිද්දාවඡිද්දන්ති පරිත්තමහන්තෙහි ඡිද්දෙහි සමන්තාගතං.
උග්ගරන්තන්ති උපරිමුඛෙහි ඡිද්දෙහි නික්ඛමමානායුසං. පග්ගරන්තන්ති
අධොමුඛෙහි නික්ඛමමානායුසං. එවමස්ස සකලසරීරං යුසමක්ඛිතං භවෙය්‍ය.
ඡිද්දාවඡිද්දන්ති නවහි වණමුඛෙහි පරිත්තමහන්ත ඡිද්දං. එවමෙත්ථ අට්ඨමනවමෙහි
ද්විති අඬගෙහි ථෙරො අත්තනො සරීරෙ නිච්ඡන්දරාගතං කට්ඨෙසි.

අථ බො සො හික්බුති එවං ථෙරෙන නවහි කාරණෙහි සිහනාදෙ නදිතෙ අථ
සො හික්බු. අච්චයොති අපරාධො. මං අච්චගමාති මං අතික්කම්ම අහිභවිත්වා
පවත්තො. පතිග්ගණ්හතුති බමතු. ආයතිං සංවරායාති අනාගතෙ සංවරණත්ථාය,
පුන එවරුපස්ස අපරාධස්ස අකරණත්ථාය. තග්ඝාති එකංසෙන. යථාධම්මං
පටිකරොසීති යථා ධම්මො යිතො, තථෙව කරොසි, බමාපෙසීති වුත්තං හොති. තං
තෙ මයං පටිග්ගණ්හාමාති තං තව අපරාධං මයං බමාම. වුද්ධිහෙසා හික්බු අරියස්ස
විනයෙහි එසා හික්බු අරියස්ස විනයෙ බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ වුඩ්ඪි නාම.
කතමා? අච්චයං අච්චයතො දිස්වා යථාධම්මං පටිකරිත්වා ආයතිං සංවරාපජ්ජනා.
දෙසනං පන පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තො යො අච්චයං අච්චයතො දිස්වා

යථාධර්මය පටිකරොති, ආයතීං සංවරං ආපජ්ජතීති ආහ. එළකීති සචෙ හි ථෙරො න ඛමෙය්‍ය, තස්ස භික්ඛුනො තත්ථෙව සත්තධා මුද්ධා එළෙය්‍ය. තස්මා භගවා එවමාහ. සචෙ මං සොති සචෙ මං අයං භික්ඛු ඛමාහීති එවං වදති. ඛමතු ව මෙ සොති අයමිපි වායස්මා මය්හං ඛමතුති එවං ථෙරො තස්ස අවිචයං පටිග්ගණ්හිත්වා සයමිපි තං සත්ථු සම්මුඛෙ ඛමාපෙසිති.

2. සලපාදිසෙසසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ සලපාදිසෙසන්ති සලපාදානසෙසං. අනුපාදිසෙසන්ති
 උපාදානසෙසරහිතං නිග්ගහණං. මත්තසො කාරීති පමාණකාරී න පරිපූරකාරී. න තාවායං, සාරිපුත්ත, ධම්මපරියායො පටිභාසීති අප්පටිභානං නාම භගවතො නත්ථී, න තාවාහං ඉමං ධම්මපරියායං කථෙසින්ති අයං පනෙත්ථ අත්ථො. මායිමං ධම්මපරියායං සුත්වා පමාදං ආහරිංසුති “මයං කිර වතුහි අපායෙහි මුත්තා” ති උපරි අරහත්තත්ථාය වීරියං අකරොන්තා මා පමාදං ආපජ්ජිංසු. පඤ්භාධිප්පායෙන භාසිතොති තයා පුච්ඡිතපඤ්භස්ස සභාවෙන කථිතොති දස්සෙති. ඉමෙසං පන නවන්තං පුග්ගලානං භවෙසු ඡන්දරාගවිනොදනත්ථං එතමෙව අත්ථුප්පත්තිං කත්වා – “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකොපි ගූථො දුග්ගන්ධො හොති, එවමෙව ඛො ඛවාහං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකමිපි භවං න වණ්ණෙමි අත්තමසො අවිජරාසඬ්ඝාතමත්තමිපි” ති ඉමං සුත්තං (අ. නි. 1.321) අභාසී. න කෙවලඤ්ච එතෙසංයෙව නවන්තං පුග්ගලානං ගති නිබ්බ්ඳා, යෙසං පන කුලානං තිණි සරණානි පඤ්ච සීලානි එකං සලාකහත්තං එකං පක්ඛියහත්තං එකං වස්සාවාසිකං එකා පොක්ඛරණි එකො ආවාසො, එවරූපානි නිබ්බ්ඳපුඤ්ඤානි අත්ථී. තෙසමිපි ගති නිබ්බ්ඳා, සොතාපන්නසදිසානෙව තානි කුලානි.

3. කොට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ දිට්ඨධම්මවෙදනීයන්ති ඉමස්මිං යෙවත්තභාවෙ විපච්චනකකම්මං. සම්පරායවෙදනීයන්ති දුතියෙ අත්තභාවෙ විපච්චනකකම්මං. සුඛවෙදනීයන්ති සුඛවෙදනාජනකකම්මං. දුක්ඛවෙදනීයන්ති දුක්ඛවෙදනාජනකකම්මං.
 පරිපක්කවෙදනීයන්ති ලද්ධවිපාකචාරං. අපරිපක්කවෙදනීයන්ති අලද්ධවිපාකචාරං. ඛහුවෙදනීයන්ති ඛහුවිපාකදායකං. අප්පවෙදනීයන්ති න ඛහුවිපාකදායකං. අවෙදනීයන්ති විපාකවෙදනාය අදායකං. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටවිවට්ටං කථිතං.

4. සමිද්ධිසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ සමිද්ධිති අත්තභාවසමිද්ධතාය එවංලද්ධනාමො ථෙරස්ස
 සද්ධිවිහාරිකත්ථෙරො. කිමාරම්මණාති කිංපච්චයා. සඬ්ඝප්පච්චිකක්කාති සඬ්ඝප්පභූතා විතක්කා. නාමරූපාරම්මණාති නාමරූපපච්චයා. ඉමිනා චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා භූතූපාදායරූපඤ්ච විතක්කානං පච්චයොති දස්සෙති. ක්ව නානත්තං ගච්ඡන්තීති කස්මිං යානෙ නානාසභාවතං වෙමත්තං ගච්ඡන්ති. ධාතුසුති

රූපධාතුආදීසු. අඤ්ඤායෙව හි රූපචිතක්කො, අඤ්ඤ සද්දචිතක්කාදයොති. එස්සසමුදයාති සම්පයුත්තඵස්සපච්චයා. වෙදනාසමොසරණාති තිස්සො වෙදනා සමොසරණා. එත්තකෙන කුසලාකුසලමිස්සකා කථිතා. සමාධිප්පමුඛාතිආදයො පන අපවයපක්ඛිකාති වෙදිතඛිබා. තත්ථ පුබ්බභිගමට්ඨොන ජෙට්ඨකට්ඨොන වා සමාධි පමුඛං එතෙසන්ති සමාධිප්පමුඛා. ජෙට්ඨකකාරණට්ඨොන සති අධිපතෙය්‍යා එතෙසන්ති සතාධිපතෙය්‍යා. මග්ගපඤ්ඤා උත්තරා එතෙසන්ති පඤ්ඤාත්තරා. එලච්ඡන්තිං පත්වා සාරප්පත්තා භොන්තිති විමුත්තිසාරා. ආරම්මණවසෙන අමතං නිබ්බානං ඔගාහිත්වා තත්ථ පතිට්ඨිතාති අමනොගධා. තෙන ව මා මඤ්ඤීති තෙන විස්සජ්ජනෙන ‘‘අහං අග්ගසාවකෙන පුච්ඡිතෙ පඤ්ඤෙ විස්සජ්ජෙසි’’න්ති මා මානං වා දජ්ජං වා අකාසි.

5-6. ගණ්ඨසුත්තාදිවණ්ණනා

15-16. පඤ්චමෙ තිණි වත්තාරි වස්සාති වස්සගණා, අනෙකෙ වස්සගණා උප්පන්නා අස්සාති අනෙකවස්සගණිකො. තස්සස්සුති තස්ස භවෙය්‍යං. අහෙදනමුඛාතීති න කෙනචි හින්දිත්වා කතාති, කෙවලං කම්මසමුට්ඨිතානෙව වණ්ණමානාති. ජෙගුච්ඡියංයෙවාති ජිගුච්ඡිතඛිබමෙව පටිකුලමෙව. වාතුමහාභුතිකස්සාති වතුමහාභුතමයස්ස. ඔදනකුම්මාසුපවයස්සාති ඔදනෙන වෙව කුම්මාසෙන ව උපචිතස්ස වඩ්ඪිතස්ස. අනිච්චුච්ඡාදනපරිමද්දනහෙදනවිද්ධංසනධම්මස්සාති හුත්වා අභාවට්ඨොන අනිච්චධම්මස්ස, දුග්ගන්ධවිසාතත්ථාය තනුවිලෙපනෙන උච්ඡාදනධම්මස්ස, අභිගපච්චභිගාබාධවිනොදනත්ථාය බුද්දකසම්බාහනෙන පරිමද්දනධම්මස්ස, දහරකාලෙ වා ඌරුසු සයාපෙත්වා ගබ්භවාසෙන දුස්සණ්ඨිතානං තෙසං තෙසං අභිගපච්චභිගානං සණ්ඨානසම්පාදනත්ථං අඤ්ජනපිළනාදිවසෙන පරිමද්දනධම්මස්ස, එවං පරිහරිතස්සාපි ව හෙදනවිද්ධංසනධම්මස්ස, හිජ්ජනවිකිරණසභාවස්සෙවාති අත්ථො. එත්ථ ව අනිච්චපදෙන වෙව හෙදනවිද්ධංසනපදෙහි වස්ස අත්ථභිගමො කථිතො, සෙසෙහි සමුදයො. නිබ්බින්දොති උක්කණ්ඨථ පජභථ ඉමං කායන්ති දස්සෙති. එවම්මස්මිං සුත්තෙ බලවච්ඡස්සනා කථිතා. ඡට්ඨං චුත්තනයමෙව. සඤ්ඤාසිසෙන පනෙත්ථ ඤාණමෙව කථිතං.

7-8. කුලසුත්තාදිවණ්ණනා

17-18. සත්තමෙ න මනාපෙන පච්චුට්ඨොන්තිති මනවඩ්ඪිතෙන මනං අල්ලියනාකාරෙන ආසනා වුට්ඨාය පච්චුග්ගමනං න කරොන්ති. න මනාපෙන අභිවාදෙන්තිති න පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දන්ති. අසක්කච්චං දෙන්තිති අචිත්තිකාරෙන දෙන්ති. නො සක්කච්චන්ති සහත්ථා න දෙන්ති. න උපනිසිදන්ති ධම්මසවනායාති ‘‘ධම්මං සුණ්ඨස්සාමා’’ති න සම්පෙ නිසිදන්ති. න සුස්සුසන්තිති සට්ඨිට්ඨො ආසිත්තඋදකං විය විචට්ටෙන්වා ගච්ජති. අට්ඨමෙ

වෙනෙයාජ්ඣාසයවසෙන මෙත්තාභාවනං පක්ඛිපිත්වා නවභිගසමන්තාගතොති වුත්තං.

9. දෙවතාසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ විජ්ජට්ඨාරිනියොති විජ්ජට්ඨාරිතං මඤ්ඤාභාවං ආපජ්ජමිහ. භීතං කායන්ති උපරිදෙවලොකං උපාදාය හෙට්ඨිමො භීතොති වුවචති. නො ව බො යථාසත්ති යථාබලං සංවිහජ්ජිමාති අත්තනො සත්තියා ව බලස්ස ව අනුරූපෙන සිලවන්තානං සංවිහාගං කත්වා න භුඤ්ජිමිහා.

10. වෙලාමසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ අපි නු තෙ, ගහපති, කුලෙ දානං දීයතීති නයිදං භගවා භික්ඛුසඤ්ඤාසස්ස දානං සන්ධාය පුච්ඡති. සෙට්ඨිස්ස හි සරෙ භික්ඛුසඤ්ඤාස නිව්චං පණ්ණදානං දීයති, න තං සත්ථා න ජානාති. ලොකියමහාජනස්ස පන දියාමානදානං අත්ථි, තං ලුඛං හොති, සෙට්ඨිස්ස චිත්තං න පිණෙති. තං පුච්ඡාමිති පුච්ඡති. කණාජකන්ති සකුණ්ඩකහත්තං, සකුණ්ඩකෙහිපි කණිකතණ්ඩුලෙහෙව පක්කං. බිලුභගදුතියන්ති කඤ්ජියදුතියං. අසක්කච්චං දෙතීති අසක්කරිත්වා දෙති. අචිත්තිකත්වාති අචිත්තිකාරොත දක්ඛිණෙයා අගාරවෙන දෙති. අසහත්ථා දෙතීති සහත්ථොත අදත්ථා පරහත්ථොත දෙති, ආණත්තිමත්තමෙව කරොතීති අත්ථො. අපච්ඡිදං දෙතීති න නිරන්තරං දෙති, සංවච්ඡරිකං සොණ්ඩබලි විය හොති. අනාගමනදිට්ඨිකො දෙතීති න කම්මඤ්ච ඵලඤ්ච සද්දහිත්වා දෙති.

යත්ථ යත්ථාති තිසු කුලසම්පදාසු යස්මිං යස්මිං කුලෙ. න උළාරාය භත්තභොගායාතිආදීසු නානග්ගරසසුගන්ධසාලිභොජනෙ උපනීතෙ චිත්තං න නමති, “භරථොතං රොගවඩ්ඪන”න්ති වත්ථා යෙන වා තෙන වා ඩාකෙන සද්ධිං සකුණ්ඩකහත්තං අමතං විය සම්පියායමානො භුඤ්ජති. කාසිකාදීසු වරවත්ථෙසු උපනීතෙසු “භරථොතාති නිවාසෙත්තස්ස පටිච්ඡාදෙතූමිපි න සක්කොන්ති, ගත්තෙසුපි න සණ්ඨහන්ති”ති වත්ථා නාළිකෙරසාටකමූලතවසදිසාති පන පුලවත්ථාති “ඉමාති නිවාසෙත්තො නිවත්ථභාවමිපි ජානාති, පටිච්ඡාදෙනබ්බමිපි පටිච්ඡාදෙන්ති”ති සම්පියායමානො නිවාසෙති.

භත්ථියානඅස්සයානරථයානසුචණ්ණසිවිකාදීසු උපනීතෙසු “භරථොතාති වලාවලාති, න සක්කා ඵත්ථ නිසීදිතු”න්ති වත්ථා ජජ්ජරරථකෙ උපනීතෙ “අයං නිව්චලො, ඵත්ථ සුඛං නිසීදිතු”න්ති තං සාදියති. න උළාරෙසු පඤ්චසු කාමගුණෙසුති අලඤ්ඤාපටියත්තා රූපවතියො ඉත්ථියො දිස්වා “යක්ඛිනියො මඤ්ඤෙ, ඵතා බාදිතුකාමා, කිං ඵතාහී”ති යථාභාසුකෙනෙව චිතිනාමෙති. න සුස්සසන්නීති සොතුං න ඉච්ඡන්ති, න සද්දහන්තිති අත්ථො. න සොතං ඔදහන්තිති කථිතස්ස සවනත්ථං න සොතපසාදං ඔදහන්ති. සක්කච්චන්තිආදීනි වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බාති.

වෙලාමොති ජාතිගොත්තරුපහොගසද්ධාපඤ්ඤාදීහි මරියාදවෙලං
 අතික්කන්තෙහි උළාරෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතත්තා එවංලද්ධනාමො. සො එවරුපං
 දානං අදාසි මහාදානන්ති එත්ථ අයං අනුපුබ්බිකථා – සො කිර අතීතෙ බාරාණසියං
 පුරොහිතගෙනෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි, වෙලාමකුමාරොතිස්ස නාමං අකංසු. සො
 සොළසවස්සකාලෙ බාරාණසිරාජකුමාරෙන සද්ධිං සිප්පුග්ගහණත්ථං තක්කසිලං
 අගමාසි. තෙ උහොපි දිසාපාමොක්ඛස්ස ආවරියස්ස සන්තිකෙ සිප්පං පට්ඨපයිංසු.
 යථා ව තෙ, එවං අඤ්ඤෙපි ජම්බුදීපෙ චතුරාසිතිසහස්සරාජකුමාරා. බොධිසත්තො
 අත්තනා ගහිතට්ඨානෙ පිට්ඨිආවරියො හුත්වා චතුරාසිති රාජකුමාරසහස්සානි
 සික්ඛාපෙනි, සයම්පි සොළසවස්සෙහි ගහෙනබ්බසිප්පං තීහි වස්සෙහි උග්ගණ්හි.
 ආවරියො “වෙලාමකුමාරස්ස සිප්පං පගුණ”න්ති ඤත්වා, “තාතා, වෙලාමො මයා
 ඤාතං සබ්බං ජානාති, තුම්හෙ සබ්බෙපි සමග්ගා ගන්ත්වා එතස්ස සන්තිකෙ සිප්පං
 උග්ගණ්හථා”ති චතුරාසිති කුමාරසහස්සානි බොධිසත්තස්ස නියායාදෙසි.

බොධිසත්තො ආවරියං චන්දිත්වා චතුරාසිති කුමාරසහස්සපරිවාරො
 නික්ඛමිත්වා එකං ආසන්නනගරං පත්වා නගරසාමිකං රාජකුමාරං
 උග්ගණ්හාපෙත්වා තස්ස සිප්පෙ පගුණෙ ජාතෙ තං තත්ථෙව නිවත්තෙසි.
 එතෙනුපායෙන චතුරාසිති නගරසහස්සානි ගන්ත්වා චතුරාසිතියා රාජකුමාරානං
 සිප්පං පගුණං කාරෙත්වා තස්මිං තස්මිං නගරෙ තං තං නිවත්තෙත්වා
 බාරාණසිරාජකුමාරං ආදාය බාරාණසිං පව්වාගඤ්ඡි. මනුස්සා කුමාරං
 පරියොසිතසිප්පං රජ්ජෙ අභිසිඤ්චිංසු, වෙලාමස්ස පුරොහිතට්ඨානං අදංසු. තෙපි
 චතුරාසිතිසහස්සරාජකුමාරා සකෙසු සකෙසු රජ්ජෙසු අභිසෙකං පත්වා
 අනුසංචච්ඡරං බාරාණසිරඤ්ඤො උපට්ඨානං ආගච්ඡන්ති. තෙ රාජානං දිස්වා
 වෙලාමස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා, “ආවරිය, අම්හෙ රජ්ජෙසු පතිට්ඨිතා, වදෙය්‍යාථ
 යෙනත්ථො”ති වත්වා ගච්ඡන්ති. තෙසං ගමනාගමනකාලෙ
 සකට්ඨන්දමානිකගාවිගොණකුක්කුටසුකරාදයො ගණ්හන්තානං ජනපදො අතිවිය
 උඋපද්දුතො හොති, මහාජනො සන්තිපතිත්වා රාජධිගණෙ කන්දති.

රාජා වෙලාමං පක්කොසිත්වා, “ආවරිය, උපද්දුතො ජනපදො, රාජානො
 ගමනාගමනකාලෙ මහාවිලොපං කරොන්ති, මනුස්සා සන්ධාරෙතුං න සක්කොන්ති,
 ජනපදපිළාය උපසමං එකං උපායං කරොථා”ති. සාධු මහාරාජ, උපායං කරිස්සාමි,
 තුම්හාකං යත්තකෙන ජනපදෙන අත්ථො, තං පරිච්ඡින්නිත්වා ගණ්හථාති. රාජා තථා
 අකාසි. වෙලාමො චතුරාසිතියා රාජසහස්සානං ජනපදෙ විවාරෙත්වා චක්කනාභියං
 අරෙ විය රඤ්ඤො ජනපදස්මිං ඔරොපෙසි. තතො පට්ඨාය තෙ රාජානො
 ආගච්ඡන්තාපි ගච්ඡන්තාපි අත්තනො අත්තනො ජනපදෙනෙව සඤ්චරන්ති,
 අම්හාකං ජනපදොති විලොපං න කරොන්ති. රාජගාරවෙන රඤ්ඤො ජනපදම්පි න
 පිළෙන්නි. ජනපදා සන්තිසින්නා නිස්සද්දා නිරවා අහෙසුං. සබ්බෙ රාජානො
 හට්ඨතුට්ඨා “යෙන වො, ආවරිය, අත්ථො, තං අම්හාකං වදෙථා”ති පවාරයිංසු.

වෙලාමො සිසංන්හාතො අත්තනො අත්තොතිවෙසනෙ සත්තරතනපරිපුරානං
 ගබ්භානං ද්වාරානි විවරාපෙත්වා යාව සත්තමා කුලපරිවට්ඨා යපිතං ධනං

ඔලොකෙන්වා ආයවයං උපධාරෙන්වා “මයා සකලජම්බුදීපං බොහෙන්තෙන දානං
 දාතුං වට්ටති” ති රඤ්ඤො ආරොචෙන්වා ගඬගාතීරෙ ද්වාදසයොජනිකා
 උද්ධනපන්තියො කාරෙන්වා තස්මිං තස්මිං යානෙ
 සජ්ජිමධුපාණිතතෙලතිලනණ්ඩුලාදීනං යපනත්ථාය මහාකොට්ඨාගාරානි
 පතිට්ඨාපෙන්වා “එකෙකස්මිං යානෙ එත්තකා එත්තකා ජනා සංවිදහථ, යංකිඤ්චි
 මනුස්සානං ලද්ධබ්බං නාම අත්ථී, තතො එකස්මිමපි අසති මය්හං
 ආරොචෙය්‍යාථා” ති මනුස්සෙ සංවිධාය “අසුකදිවසතො පට්ඨාය
 වෙලාමබ්‍රාහ්මණස්ස දානං භුඤ්ජන්තු” ති නගරෙ හෙරිං වරාපෙන්වා “දානග්ගං
 පරිනිට්ඨිත” ති දානයුත්තෙහි ආරොචිතෙ සහස්සග්ගසනකං වත්ථං නිවාසෙන්වා
 පඤ්චසතග්ගසනකං එකංසං කත්වා සබ්බාලඬකාරභූසිතො දානවිමංසනත්ථාය
 එලිකවණ්ණස්ස උදකස්ස සුවණ්ණහිඬගාරං පුරෙන්වා “ඉමස්මිං ලොකෙ සචෙ ඉමං
 දානං පටිග්ගහෙතුං යුත්තරූපා දක්ඛිණෙය්‍යපුග්ගලා අත්ථී, ඉදං උදකං නික්ඛමිත්වා
 පථවිං ගණ්හාතු. සචෙ නත්ථී, එවමෙව තිට්ඨතු” ති සච්චකිරියං කත්වා හිඬගාරං
 අධොමුඛං අකාසි. උදකං ධමකරණෙන ගහිතං විය අහොසි. බොධිසත්තො
 “සුඤ්ඤො වත, හො, ජම්බුදීපො, එකපුග්ගලොපි දක්ඛිණං පටිග්ගහෙතුං
 යුත්තරූපො නත්ථී” ති විජ්ජට්ඨාරං අකත්වා “සචෙ දායකස්ස වසෙනායං දක්ඛිණා
 විසුජ්ජකිස්සති, උදකං නික්ඛමිත්වා පථවිං ගණ්හාතු” ති වින්තෙසි.
 එලිකවණ්ණසදිසං උදකං නික්ඛමිත්වා පථවිං ගණ්හි. “ඉදානි දානං දස්සාමි” ති
 දානග්ගං පත්වා දානං ඔලොකෙන්වා යාගුවෙලාය යාගුං, ඛජ්ජකවෙලාය ඛජ්ජකං,
 හොජනවෙලාය හොජනං දාපෙසි. එතෙනෙව නීහාරෙන දිවසෙ දිවසෙ දානං දියති.

තස්මිං බො පන දානග්ගෙ “ඉදං නාම අත්ථී, ඉදං නාම නත්ථී” ති වත්තබ්බං
 නත්ථී. ඉදානි තං දානං එත්තකමත්තෙනෙව න නිට්ඨං ගමිස්සතීති රත්තසුවණ්ණං
 නීහරාපෙන්වා සුවණ්ණපාතියො කාරෙන්වා චතුරාසීතිසුවණ්ණපාතිසහස්සාදීනං
 අත්ථාය චතුරාසීතිරාජසහස්සානං සාසනං පහිණි. රාජානො “විරස්සං වත මයං
 ආචරියෙන අනුග්ගහිතා” ති සබ්බං සම්පාදෙන්වා පෙසෙසුං. දානෙ දියාමානෙයෙව
 සත්ත වස්සානි සත්ත මාසා අතික්කන්තා. අථ බ්‍රාහ්මණො “හිරඤ්ඤං භාජෙන්වා
 දානං දස්සාමි” ති මහන්තෙ ඔකාසෙ දානං සජ්ජාපෙසි. සජ්ජාපෙන්වා චතුරාසීති
 සුවණ්ණපාතිසහස්සානි ආදිං කත්වා කොට්තො පට්ඨාය අදාසි.

තත්ථ රූපියපුරානීති රජතතට්ටිරජතඵාලරජතමාසකෙහි පුරානි. පාතියො පන
 බුද්ධිකාති න සල්ලක්ඛෙතබ්බා, එකකරීසජ්ජමාණෙ භූමිභාගෙ වතස්සොච පාතියො
 යපයිංසු. පාතිමකුළං නවරතනං හොති, මුඛවට්ටිතො පට්ඨාය අට්ඨරතනං,
 පාතිමුඛවට්ටියා ඡයුත්තො ආජඤ්ඤරථො අනුපරියායති, දදමානො පාතියා
 බාහිරන්තෙන වග්ගවග්ගෙ පටිග්ගාහකෙ යපෙන්වා පයමං පාතියා පක්ඛිත්තං දත්වා
 පච්ඡා සන්ධිසන්ධිතො වියොජෙන්වා පාතින්ති එවං චතුරාසීති පාතිසහස්සානි අදාසි.
 රූපියපාතිආදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථපි ච සුවණ්ණපුරානීති
 සුවණ්ණතට්ටිසුවණ්ණඵාලසුවණ්ණමාසකෙහි පුරානි. හිරඤ්ඤපුරානීති
 සත්තවිධරතනපුරානි. සොචණ්ණාලඬකාරානීති සුවණ්ණාලඬකාරානි.
 කංසුපධාරණානීති රජතමයබීරපට්ච්ඡකානි. තාසං පන ධෙතුනං සිඬගානි

සුවණ්ණකොසකපරියොනද්ධානි අහෙසුං, ගීවාය සුමනදාමං පිළන්ධිංසු, චතුසු පාදෙසු නුපුරානි, පිට්ඨියං වරදුකුලං පාරුතං, කණ්ඨෙ සුවණ්ණසණ්ඨං ඛන්ධිංසු. වත්ථකොට්ඨසහස්සානීති ලොකවොහාරතො වීසතිවත්ථයුගානි එකා කොටි, ඉධ පන දස සාටකානි චුත්තං. බොමසුබ්බමානන්තිආදිමිති බොමාදිසු යං යං සුබ්බමං, තං තදෙව අදාසි. යානි පනෙතානි ඉත්ථිදානං උසහදානං මජ්ජදානං සමජ්ජාදානන්ති අදානසම්මතානි, තානිපි එස “වෙලාමස්ස දානමුඛෙ ඉදං නාම නත්ථි”ති වචනපථං පච්ඡන්දිතුං පරිවාරත්ථාය අදාසි. නජ්ජො මඤ්ඤෙ විස්සන්දන්තීති නදියො විය විස්සන්දන්ති.

ඉමිනා සත්ථා වෙලාමස්ස දානං කථෙත්වා, “ගහපති, එතං මහාදානං නාඤ්ඤො අදාසි, අහං අදාසිං. එවරුපං පන දානං දදන්තොපි අහං පටිග්ගහෙතුං යුත්තරුපං පුග්ගලං නාලත්ථං, ත්වං මාදියෙ බුද්ධෙ ලොකස්මිං දිට්ඨමානෙ දානං දදමානො කස්මා වින්තෙසි”ති සෙට්ඨස්ස දෙසනං වඩ්ඪෙත්තො සීයා බො පන තෙතිආදිමාහ. නනු ව යානි තදා අහෙසුං රුපවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණානි, තානි නිරුද්ධානි? කස්මා “අහං තෙන සමයෙන වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො”ති ආහානි? පවෙණියා අවිච්ඡින්නත්තා. තානි හි රුපාදීනි නිරුජ්ඣමානානි ඉමෙසං පච්චයෙ දත්වා නිරුද්ධානි අපරාපරං අවිච්ඡින්නං පවෙණිං ගහෙත්වා එවමාහ. න තං කොච්ඡි දක්ඛිණං සොධෙතීති කොච්ඡි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා උට්ඨාය තං දක්ඛිණං සොධෙතීති වත්තබ්බො නාහොසි. තඤ්ඤි දක්ඛිණං සොධෙත්තො උත්තමකොටියා බුද්ධො, හෙට්ඨිමකොටියා ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරසදිසො සාවකො සොධෙය්‍ය.

දිට්ඨිසම්පන්නන්ති දස්සනසම්පන්නං සොතාපන්නං. ඉදං තතො මහජ්ඵලතරන්ති ඉදං සොතාපන්නස්ස දින්නදානං ලොකියමහාජනස්ස සත්තමාසාධිකානි සත්ත සංවච්ඡරානි එත්තකං හිරඤ්ඤසුවණ්ණං පරිච්චජන්තෙන දින්නදානතො මහජ්ඵලං.

යො ව සතං දිට්ඨිසම්පන්නානන්ති එත්ථ එකස්ස සකදාගාමීස්ස වසෙන එකුත්තරසතං සොතාපන්නෙ කත්වා සොතාපන්නගණනා වෙදිතබ්බා. ඉමිනා උපායෙන සබ්බවාරෙසු හෙට්ඨා හෙට්ඨා ආගතෙ අනන්තරෙන සතගුණං කත්වා පුග්ගලගණනා වෙදිතබ්බා.

බුද්ධජ්ජම්බුකන්ති එත්ථ සම්මාසම්බුද්ධං සඬ්ඝත්ථෙරං කත්වා නිසින්නො සඬ්ඝො බුද්ධජ්ජම්බුකො සඬ්ඝොති වෙදිතබ්බො. වාතුද්දිසං සඬ්ඝං උද්දිස්සානි එත්ථ වාතුද්දිසං සඬ්ඝං උද්දිස්ස කතවිහාරො නාම යත්ථ වෙනියං පතිට්ඨිතං හොති, ධම්මස්සවනං කරියති, චතුහි දිසාහි අනුදිසාහි ව හික්ඛු ආගන්ත්වා අජ්ජපිපුච්ඡන්ත්වායෙව පාදෙ ධොවිත්වා කුඤ්චිකාය ද්වාරං විවරිත්වා සෙනාසනං පටිපග්ගිත්වා වසිත්වා යථාආසුකං ගච්ඡන්ති. සො අන්තමසො චතුරතනියා පණ්ණසාලාපි හොතු, වාතුද්දිසං සඬ්ඝං උද්දිස්ස කතවිහාරොත්ථෙව වුච්චති.

සරණං ගච්ඡෙය්‍යාති එත්ථ මග්ගෙනාගතං අනිවත්තනසරණං අධිප්පෙනං.
 අපරෙ පනාහු – අත්තානං නිය්‍යාදෙත්වා දින්නත්තා සරණාගමනං තතො
 මහජ්ඣලතරන්ති වුත්තං. සික්ඛාපදානි සමාදියෙය්‍යාති පඤ්ච සීලානි ගණ්භෙය්‍ය.
 සීලමිපි මග්ගෙන ආගතං අනිවත්තනසීලමෙව කථිතං. අපරෙ පනාහු –
 සබ්බසත්තානං අභයදානස්ස දින්නත්තා සීලං තතො මහජ්ඣලතරන්ති වුත්තං.
 ගන්ධොභනමත්තන්ති ගන්ධලාභනමත්තං, ද්විභඬ්ගුලීහි ගණ්ඨපිණ්ඩං ගහෙත්වා
 උපසිඬ්ඝනමත්තං. අපරෙ පන “ගද්දොභනමත්ත”න්ති පාළිං වත්වා ගාවියා
 එකචාරං ටනඅඤ්ජනමත්තන්ති අත්ථං වදන්ති. මෙත්තචිත්තන්ති සබ්බසත්තානං
 හිතානුචරණචිත්තං. තං පන අප්පනාවසෙනෙව ගහිතං. අනිච්චසඤ්ඤන්ති මග්ගස්ස
 අනන්තරපච්චයභාවෙන සිබ්බපත්තබ්බවච්චපස්සනං.

උපමාතො පන ඉමානි දානාදීනි පුඤ්ඤානි එවං වෙදිතබ්බානි – සවෙපි හි
 ජම්බුදීපං හෙරිතලසදිසං සමතලං කත්වා කොට්තො පටියාය පල්ලඬ්ඝකෙ
 අත්ථරිත්වා අරියපුග්ගලෙ නිසීදාපෙය්‍ය, තත්ථ සොතාපන්නානං දස පන්තියො
 අස්සු, සකදාගාමීනං පඤ්ච, අනාගාමීනං අඬ්ඬතෙය්‍යා, බිණ්ණාසවානං දියඬ්ඬා,
 පච්චෙකඬුද්ධානං එකා පන්ති භවෙය්‍ය, සම්මාසම්බුද්ධො එකකොච. එත්තකස්ස
 ජනස්ස දින්නදානතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස දින්නමෙව මහජ්ඣලං. ඉතරං පන –

“විහාරදානං පණ්ණාසකො, සික්ඛා මෙත්තාය භාවනා;
 බයතො සම්මසන්නස්ස, කලං නාග්ගති සොළසි”.

තෙනෙව භගවා පරිනිබ්බානසමයෙ “ධම්මානුධම්මප්පට්ඨපත්ති අනුත්තරා
 පුජා”ති ආහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සිහනාදවග්ගො දුතියො.

3. සත්තවාසවග්ගො

1. තිඨානසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පයමෙ උත්තරකුරුකාති උත්තරකුරුවාසිනො. අධිග්ගණ්හන්තීති
 අධිභවන්ති, අධිකා විසිට්ඨා පෙට්ඨකා භොන්ති. අමමානි නිත්තණ්භා. අට්ඨකථායං
 පන නිද්දුක්ඛාති වුත්තං. අපරිග්ගහාති “ඉදං මය්හ”න්ති පරිග්ගහරහිතා.
 නියතායුකාති තෙසඤ්ඤි නිබ්ද්ධං ආයු වස්සසහස්සමෙව, ගතිපි නිබ්ද්ධා, තතො
 වචිත්වා සග්ගෙයෙව නිබ්බත්තන්ති. සතිමත්තොති දෙවතානඤ්ඤි එකන්තසුඛිතාය
 සති ටීරා න භොති, තෙරගිකානං එකන්තදුක්ඛිතාය. ඉමෙසං පන
 වොකිණ්ණසුඤ්ඤක්ඛන්තා සති ටීරා භොති. ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසොති ජම්බුදීපෙ
 බුද්ධපච්චෙකඬුද්ධානං උප්පජ්ජනතො අට්ඨඬ්ඝිකමග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසොපි ඉධෙව
 භොති.

2. අස්සබ්භිකසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ ජවසම්පන්නොති පදජවෙන සම්පන්නො. න වණ්ණසම්පන්නොති න සරිරවණ්ණෙන සම්පන්නො. සුරිසබ්භිකෙසු ජවසම්පන්නොති ඤාණජවෙන සම්පන්නො. න වණ්ණසම්පන්නොති න ගුණවණ්ණෙන සම්පන්නො. සෙසං පාළිනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යඤ්භෙත්ථ වත්තබ්බං සියා, තං තිකතිපාතවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

3. තණ්හාමූලකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ තණ්හං පටිච්චාති ද්වෙ තණ්හා එසනතණ්හා එසිතතණ්හා ව. යාය තණ්හාය අජපථසඬකපථාදීනි පටිපජ්ජිත්වා හොගෙ එසති ගවෙසති, අයං එසනතණ්හා නාම. යා තෙසු එසිතෙසු ගවෙසිතෙසු පටිලද්ධෙසු තණ්හා, අයං එසිතතණ්හා නාම. ඉධ පන එසනතණ්හා දට්ඨබ්බා. පරියෙසනාති රූපාදිආරම්මණපරියෙසනා. සා හි එසනතණ්හාය සති හොති. ලාභොති රූපාදිආරම්මණපටිලාභො. සො හි පරියෙසනාය සති හොති.

විනිච්ඡයො පන ඤාණතණ්හාදිට්ඨිවිතක්කවසෙන චතුබ්බිධො. තත්ථ “සුඛවිනිච්ඡයං ඡඤ්ඤා, සුඛවිනිච්ඡයං ඤත්වා අජ්ඣාත්තං සුඛමනුයුඤ්ජෙය්‍යා” ති (ම. නි. 3.323) අයං ඤාණවිනිච්ඡයො. “විනිච්ඡයාති ද්වෙ විනිච්ඡයා තණ්හාවිනිච්ඡයො ච දිට්ඨිවිනිච්ඡයො චා” ති (මහානි. 102) එවං ආගතාති අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතාති තණ්හාවිනිච්ඡයො. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිවිනිච්ඡයො. “ඡන්දො ඛො, දෙවානම්න්ද, විතක්කනිදානො” ති (දී. නි. 2.358) ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඉධ විනිච්ඡයොති වුත්තො විතක්කොයෙව ආගතො. ලාභං ලභිත්වා හි ඉට්ඨානිට්ඨං සුන්දරාසුන්දරං විතක්කෙනෙව විනිච්ඡනන්ති “එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය භවිස්සති, එත්තකං සද්ධාරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමි” ති. තෙන වුත්තං – ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයොති.

ඡන්දරාගොති එවං අකුසලවිතක්කෙන විතක්කිතෙ වත්ථුස්මිං දුබ්බලරාගො ච බලවරාගො ච උප්පජ්ජති. ඉදඤ්භි ඉධ ඡන්දොති දුබ්බලරාගස්සාධිවචනං. අජ්ඣාසානන්ති අහං මමන්ති බලවසන්තිට්ඨානං. පරිග්ගහොති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහකරණං. මච්ඡරියන්ති පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනතා. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති – “ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤස්ස අච්ඡරියං හොතුති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති වුච්චති” ති. ආරක්ඛොති ද්වාරපිදහනමඤ්ජුසාගොපනාදිවසෙන සුට්ඨු රක්ඛනං. අධිකරොතිති අධිකරණං, කාරණස්සෙතං නාමං. ආරක්ඛාධිකරණන්ති භාවනපුංසකං, ආරක්ඛාහෙතුති අත්ථො. දණ්ඩාදානාදියු පරනිසෙධනත්ථං දණ්ඩස්ස ආදානං දණ්ඩාදානං. එකතො ධාරාදිතො සත්ථස්ස ආදානං සත්ථාදානං. කලහොති

කායකලහොපි වාචාකලහොපි. පුරිමො විග්ගහො, පච්ඡිමො විවාදො (දී. නි. අට්ඨ. 2.103). තුවංතුවන්ති අගාරවචසෙන තුවංතුවංචනං.

4. සත්තාවාසසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ සත්තාවාසානි සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො. තත්ථ සුද්ධාවාසාපි සත්තාවාසොච, අසබ්බකාලිකත්තා පන න ගහිතා. සුද්ධාවාසා හි බුද්ධානං ඛන්ධාවාරට්ඨානසදිසා, අසඬ්ඛෙය්‍යකප්පෙ බුද්ධෙසු අනිබ්බත්තෙසු නං යානං සුඤ්ඤං හොති. ඉති අසබ්බකාලිකත්තා න ගහිතා. සෙසමෙත්ථ විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

5. පඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ යතොති යස්මිං කාලෙ. සුපරිචිතං හොතීති සුට්ඨු උපචිතං සුවඩ්ඪිතං හොති. කල්ලං වචනායාති යුත්තං චත්තුං. චිතරාගන්ති විගතරාගං. අසරාගධම්මන්ති න සරජ්ජනසභාවං. අනාවත්තිධම්මන්ති අනාවත්තනසභාවං. අනිබ්බත්තාරහං, අප්පට්ඨසන්ධිකභාවෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවන්ති අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තෙ ඛිණ්ණාසවොච කථිතො.

6. සිලායුපසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙය්‍ය චන්දිකාපුත්තොති මාතු නාමවසෙන පඤ්ඤාතො චන්දිකාපුත්තත්ථෙරො. වෙනසා චිත්තං හොතීති චිත්තවාරපරියායෙන චිත්තවාරපරියායො විතො වඩ්ඪිතො හොති. වෙනසා චිත්තං සුපරිචිතන්ති චිත්තවාරපරියායෙන චිත්තවාරපරියායො උපරුපරි සුවිතො සුවඩ්ඪිතො හොති. නෙවස්ස චිත්තං පරියාදියන්තීති තානි ආරම්මණානි තස්ස ඛිණ්ණාසවස්ස චිත්තුප්පාදං ගහෙත්වා බෙපෙත්වා යාතුං න සක්කොන්ති. අමිස්සිකතන්ති තානි ආරම්මණානි අනල්ලිනත්තා තෙහි අමිස්සිකතං. ආනෙඤ්ජප්පත්තන්ති අනිඤ්ජනභාවං නිජ්ජන්දනභාවං පත්තං.

සිලායුපොති සිලාථම්මො. සොළසකුක්කුකොති දීඝතො සොළසහත්ථො. හෙට්ඨානෙමඬිගමාති ආවාටස්ස හෙට්ඨාගතා. උපරි නෙමස්සාති උපරි ආවාටස්ස. සුනිබ්බත්තාති අයමුසලෙහි කොට්ටෙන්වා කොට්ටෙන්වා සුට්ඨු නිබ්බත්තා. එවමෙව බොති එත්ථ සිලායුපො විය ඛිණ්ණාසවො දට්ඨබ්බො, මහාවාතා විය ඡසු ද්වාරෙසු උප්පජ්ජනකා කිලෙසා, චතුහි දිසාහි ආගන්ත්වා වාතානං සිලායුපං වාලෙතුං අසමත්ථභාවො විය ඡසු ද්වාරෙසු උප්පජ්ජනකකිලෙසානං ඛිණ්ණාසවස්ස චිත්තං වාලෙතුං අසමත්ථභාවො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ ඛිණ්ණාසවොච කථිතො.

7-8. වෙරසුත්තද්වයවණ්ණනා

27-28. සත්තමෙ භයං වෙරං පසවතීති චිත්තුත්‍රාසභයඤ්ච පුග්ගලවෙරඤ්ච පටිලභති. වෙනසිකන්ති චිත්තනිස්සිතං. දුක්ඛන්ති කායවත්ථුකං. දොමනස්සන්ති පටිසසම්පයුත්තදුක්ඛං. ඉමස්මිං සුත්තෙ සොතාපත්තිමග්ගො කථිතො. අට්ඨමං භික්ඛුසඬ්ඝස්ස කථිතං, ඉමස්මිං පන සොතාපන්නොව කථිතොති වුත්තං.

9. ආසාතවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ ආසාතවත්ථුනීති ආසාතකාරණානි. ආසාතං ඛන්ධනීති කොපං ඛන්ධනි උප්පාදෙති.

10-11. ආසාතපටිච්ඡයසුත්තාදිවණ්ණනා

30-31. දසමෙ ආසාතපටිච්ඡයානි ආසාතස්ස පටිච්ඡයකාරණානි. තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති “තං අනත්ථවරණං මා අහොසි”ති එතස්මිං පුග්ගලෙ කුතො ලබ්භා, කෙන කාරණෙන සක්කා ලද්ධං, “පරො නාම පරස්ස අත්තනො චිත්තරූපියා අනත්ථං කරොති”ති එවං චිත්තෙත්වා ආසාතං පටිච්ඡෙනති. අථ වා සවාහං කොපං කරෙය්‍යං, තං කොපකරණං එත්ථ පුග්ගලෙ කුතො ලබ්භා, කෙන කාරණෙන ලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. කුතො ලාභානිපි පායො. සවාහං එත්ථ කොපං කරෙය්‍යං, තස්මිං මෙ කොපකරණෙ කුතො ලාභා ලාභා, නාම කෙ සියුන්ති අත්ථො. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථෙ තන්ති නිපාතමත්තමෙව හොති. එකාදසමෙ අනුපුබ්බනිරොධාති අනුපටිපාටිනිරොධා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සත්තවාසවග්ගො තතියො.

4. මහාවග්ගො

1-2. අනුපුබ්බවිහාරසුත්තාදිවණ්ණනා

32-33. චතුත්ථස්ස පඨමෙ අනුපුබ්බවිහාරානි අනුපටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බවිහාරා. දුතියෙ යත්ථ කාමා නිරුජ්ඣන්තීති යස්මිං ධානෙ කාමා වූපසම්මන්ති. නිරොධෙත්වාති අප්පට්චත්තෙ කත්වා. නිව්ඡාතානි තණ්හාදිට්ඨිච්ඡාතානං අභාවෙන නිව්ඡාතා. නිබ්බූතානි අත්තපරිතාපනකිලෙසානං අභාවෙන නිබ්බූතා. තිණ්ණානි කාමතො තිණ්ණා. පාරංගතානි කාමෙ පාරං ගතා. තදච්ඡෙදනානි තෙන ඤානච්ඡෙදන. එත්ථ කාමා නිරුජ්ඣන්තීති එත්ථ පඨමජ්ඣානෙ කාමා නිරුජ්ඣන්ති. තෙ වාති යෙ පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජන්ති, තෙ කාමෙ නිරොධෙත්වා නිරොධෙත්වා විහරන්ති නාම. පඤ්ඡලිකොති පග්ගහිතඅඤ්ඡලිකො හුත්වා. පයිරූපාසෙය්‍යානි උපට්ඨාපෙය්‍යා. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

3. නිබ්බානසුබ්බසුත්තවණ්ණනා

34. තනියෙ උදාසීනි ලාභදාසීනිවෙරො. එතදෙව බිවෙත්ථානි එතදෙව බො එත්ථ. කාමසහගතානි කාමනිස්සිතා. සමුදාවරන්තීනි මනොද්චාරෙ සඤ්චරන්ති. ආබාධායානි ආබාධනාය පිළනාය. පරියායෙනානි කාරණෙන. එවං සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං සුත්තෙ අවෙදයිතසුඛං නාම කථිතං.

4. ගාවිඋපමාසුත්තවණ්ණනා

35. චතුත්ථෙ පබ්බතෙය්‍යානි පබ්බතවාරිනී. න සුප්පතිට්ඨිතං පතිට්ඨාපෙත්ථානි යථා සුප්පතිට්ඨිතා හොති, එවං න පතිට්ඨාපෙත්ථා. තං නිමිත්තන්ති තං පට්මජ්ඣානසඬ්ඛාතං නිමිත්තං. න ස්වාධිට්ඨිතං අධිට්ඨානීති යථා සුට්ඨු අධිට්ඨිතං හොති, න එවං අධිට්ඨානි. අනභිභිංසමානොති අපොථෙන්නො අවිභෙයෙන්නො. මුදු විත්තං හොති කම්මඤ්ඤන්ති යථා විපස්සනාවිත්තං ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ මුදු කම්මක්ඛමං කම්මයොග්ගං හොති, එවමස්ස අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථෙජ්ඣානවිත්තං මුදු හොති කම්මඤ්ඤං. අප්පමාණො සමාධීනි චතුබ්‍රහ්මවිභාරසමාධිපි මග්ගඵලසමාධිපි අප්පමාණො සමාධි නාම, ඉධ පන “අප්පමාණං අප්පමාණාරම්මණං”න්ති ඉමිනා පරියායෙන සුප්පගුණසමාධි අප්පමාණසමාධීනි දට්ඨබ්බො. සො අප්පමාණෙන සමාධිනා සුභාවිතෙනානි ඉමස්මිං යානෙ අයං භික්ඛු විපස්සනං වඩ්ඪෙත්ථා අරහත්තං පත්තො. ඉදානි බිණ්ණසවස්ස අභිඤ්ඤාපට්ඨාටිං දස්සෙන්නො යස්ස යස්ස වානිආදිමාහ.

5. ඥානසුත්තවණ්ණනා

36. පඤ්චමෙ ආසවානං බයන්ති අරහත්තං. යදෙව තත්ථ හොති රූපගතන්ති තස්මිං පට්මජ්ඣානක්ඛණෙ චත්ථුවසෙන වා චිත්තසමුට්ඨානිකාදිවසෙන වා යං රූපං නාම පවත්ති. වෙදනාගතාදීනි සම්පයුත්තවෙදනාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බානි. තෙ ධම්මෙහි තෙ රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධධම්මෙ. අනිච්චතොතිආදීසු හුත්වා අභාවාකාරෙන අනිච්චතො, පටිපිළනාකාරෙන දුක්ඛතො, රූප්පනාකාරෙන රොගතො, අත්තොදුස්සනට්ඨෙත ගණ්ඨතො, අනුපවිට්ඨට්ඨෙත අනුකන්තනට්ඨෙත ව සල්ලතො, දුක්ඛට්ඨෙත අසතො, ආබාධනට්ඨෙත ආබාධතො, අසකට්ඨෙත පරතො, පලුප්පනට්ඨෙත පලොකතො, අස්සාමිකට්ඨෙත සුඤ්ඤතො, අවසවත්තනට්ඨෙත අනත්තතො. සමනුපස්සතීති බලවවිපස්සනාපඤ්ඤාය පස්සති.

තෙහි ධම්මෙහීනි තෙහි පඤ්චක්ඛන්ධධම්මෙහි. පටිච්චාපෙතීනි නිබ්බානවසෙන නිවත්තෙති. අමතාය ධාතුයානි නිබ්බානධාතුයා. විත්තං උපසංහරතීති ඤාණෙන ආනිසංසං දිස්වා ඔතාරෙති. සන්තන්ති පච්චනිකසන්තතාය සන්තං. පණිතන්ති අතප්පකං. සො තත්ථ ධීතො ආසවානං බයං පාපුණාතීති සො තස්මිං පට්මජ්ඣානෙ ධීතො තං බලවවිපස්සනං වඩ්ඪෙත්ථා අරහත්තං පාපුණාති. අපරො නයො – සො තෙහි ධම්මෙහීනි යස්මා අනිච්චතොතිආදීසු අනිච්චතො පලොකතොති ද්විති පදෙහි අනිච්චලක්ඛණං කථිතං, දුක්ඛතොතිආදීහි ඡහි දුක්ඛලක්ඛණං, පරතො, සුඤ්ඤතො,

අනන්තතොති තීහි අනන්තලක්ඛණං. තස්මා සො තෙහි එවං තිලක්ඛණං
 ආරොපෙත්වා දිට්ඨෙහි අන්තොසමාපත්තියං පඤ්චක්ඛන්ධධම්මෙහි. චිත්තං
 පටිචාසෙතීති චිත්තං පටිසංහරති මොචෙති අපනෙති. උපසංහරතීති විපස්සනාවිත්තං
 තාව සවනවසෙන ථුතිවසෙන පරියත්තිවසෙන පඤ්ඤත්තිවසෙන ව සන්තං
 නිබ්බානන්ති එවං අසඬ්ඛතාය අමතාය ධාතුයා උපසංහරති. මග්ගචිත්තං නිබ්බානං
 ආරම්මණකරණවසෙනෙව ‘එතං සන්තං එතං පණීත’න්ති න එවං වදති. ඉමිනා
 පනාකාරෙන තං පටිවිජ්ඣන්තො තත්ථ චිත්තං උපසංහරතීති අත්ථො.

සො තත්ථ යීතොති තස්සා තිලක්ඛණාරම්මණාය විපස්සනාය යීතො. ආසවානං
 බයං පාපුණාතීති අනුක්කමෙන චත්තාරො මග්ගෙ භාවෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති.
 තෙනෙව ධම්මරාගෙනාති සමථවිපස්සනාධම්මෙ ඡන්දරාගෙන. ධම්මනන්දියාති
 තස්සෙව වෙච්චනං. සමථවිපස්සනාසු හි සබ්බසො ඡන්දරාගං පරියාදාතුං
 සක්කොන්තො අරහත්තං පාපුණාති, අසක්කොන්තො අනාගාමී භොති.

තිණුපුරිසරූපකෙ වාති තිණුපොත්ථකරූපෙ වා. දුරෙ කණ්ඨෙ පාතෙතීති
 දුරෙපාතී. අවිරාධිතං විජ්ඣන්ති අක්ඛණවෙධි. යදෙව තත්ථ භොති වෙදනාගතන්ති
 ඉධ රූපං න ගහිතං. කස්මා? සමතික්කන්තත්තා. අයඤ්ඤි හෙට්ඨා රූපාවචරජ්ඣානං
 සමාපජ්ජිත්වා රූපං අතික්කමිත්වා අරූපාවචරසමාපත්තිං සමාපන්නොති
 සමථවසෙනාපි අනෙත රූපං සමතික්කන්තං, හෙට්ඨා රූපං සම්මසිත්වා තං
 අතික්කමිම ඉදාති අරූපං සම්මසතීති විපස්සනාවසෙනාපි අනෙත රූපං
 අතික්කන්තං. ආරූප්පෙ පන සබ්බසොපි රූපං නත්ථීති තං සන්ධායපි රූපං න
 ගහිතං. අථ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං කස්මා න ගහිතන්ති? සුබ්බමත්තා.
 තස්මිඤ්ඤි චත්තාරොපි අරූපක්ඛන්ධා සුබ්බමා න සම්මසනුපගා. තෙනෙවාහ – ‘ඉති
 බො, හික්ඛෙව, යාවතා සඤ්ඤාසමාපත්ති තාවතා අඤ්ඤාපට්ඨෙධො’ ති. ඉදං
 චුත්තං භොති – යාවතා සචිත්තකසමාපත්ති නාම අත්ථී, තාවතා ඔළාරිකෙ ධම්මෙ
 සම්මසතො අඤ්ඤාපට්ඨෙධො භොති, අරහත්තං සම්පජ්ජති.
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පන සුබ්බමත්තා සඤ්ඤාසමාපත්තීති න චුච්චති.
 ඤායීහෙතෙති ඤායීහි ඤානාභිරතෙහි එතාති. චුට්ඨහිත්වාති තතො සමාපත්තිතො
 චුට්ඨාය. සමක්ඛාතබ්බාතීති සම්මා අක්ඛාතබ්බාති, ‘සන්තාති පණීතාති’ ති එවං
 කෙවලං ආචික්ඛිතබ්බාති ථොමෙතබ්බාති වණ්ණෙතබ්බාතීති.

6. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

37. ඡට්ඨෙය් සම්බාධෙති පඤ්චකාමගුණසම්බාධෙ. ඔකාසාධිගමොති ඔකාසස්ස
 අධිගමො. සත්තානං විසුද්ධියාති සත්තානං විසුද්ධිං පාපනත්ථාය. සමතික්කමායාති
 සමතික්කමනත්ථාය. අත්ථභිගමායාති අත්ථං ගමනත්ථාය. ඤායස්ස අධිගමායාති
 සභවිපස්සනකස්ස මග්ගස්ස අධිගමනත්ථාය. නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති
 අපච්චයනිබ්බානස්ස පච්චක්ඛකරණත්ථාය. තදෙව නාම වක්ඛුං භවිස්සතීති
 තඤ්ඤෙව පසාදවක්ඛු අසම්භින්නං භවිස්සති. තෙ රූපාති තදෙව රූපාරම්මණං

ආපාථං ආගමිස්සති. තඤ්චායතනං නො පටිසංවෙදිස්සතීති තඤ්ච රූපායතනං න ජානිස්සති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

උදාසීනි කාළදාසිත්ථෙරො. සඤ්ඤීමෙව නු බොති සවිත්තකොයෙව නු බො. මකාරො පදසන්ධිමත්තං. කිංසඤ්ඤීති කතරසඤ්ඤාය සඤ්ඤී භුත්වා. සබ්බසො රූපසඤ්ඤානන්ති ඉදං කස්මා ගණ්හි, කිං පයමජ්ඣානාදිසමඬගිනො රූපාදිපටිසංවෙදනා හොතීති? න හොති, යාව පන කසිණරූපං ආරම්මණං හොති, තාව රූපං සමතික්කන්තං නාම න හොති. අසමතික්කන්තත්තා පච්චයො භවිතුං සක්ඛිස්සති. සමතික්කන්තත්තා පන තං නත්ථි නාම හොති, නත්ථිතාය පච්චයො භවිතුං න සක්කොතීති දස්සෙතුං ඉදමෙව ගණ්හි.

ජට්ඨලාසිකාති ජට්ඨලනගරවාසීති. න වාහිනතොතිආදීසු රාගවසෙන න අහිනතො, දොසවසෙන න අපනතො. සසඬබාරෙන සප්පයොගෙන කිලෙසෙ නිග්ගණ්හිත්වා වාරෙත්වා යීතො, කිලෙසානං පන ඡින්නන්තෙ උප්පන්නොති න සසඬබාරනිග්ගය්භවාරිතගතො. විමුක්තත්තා යීතොති කිලෙසෙහි විමුක්තත්තායෙව යීතො. යීතත්තා සන්තුසිතොති යීතත්තායෙව සන්තුට්ඨො නාම ජාතො. සන්තුසිතත්තා නො පරිතස්සතීති සන්තුට්ඨත්තායෙව පරිතාසං නාපජ්ජති. අයං, භන්තෙ ආනන්ද, සමාධි කිං එලොති ඉමිනා අයං ථෙරී තාලඵලඤ්ඤෙව ගහෙත්වා ‘‘ඉදං ඵලං කිං ඵලං නාමා’’ති පුච්ඡමානා විය අරහත්තඵලසමාධිං ගහෙත්වා ‘‘අයං, භන්තෙ ආනන්ද, සමාධි කිං එලො චුත්තො භගවතා’’ති පුච්ඡති. අඤ්ඤාඵලො චුත්තොති අඤ්ඤා චුච්චති අරහත්තං, අරහත්තඵලසමාධි නාමෙසො චුත්තො භගවතාති අත්ථො. ඵවංසඤ්ඤීපිති ඉමාය අරහත්තඵලසඤ්ඤාය සඤ්ඤීපි තදායතනං නො පටිසංවෙදෙතීති ඵවං ඉමස්මිං සුත්තෙ අරහත්තඵලසමාධි කටීතොති.

7. ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා

38. සත්තමෙ ලොකායතිකාති ලොකායතවාදකා. සත්තන්ති සදා. සමිත්තන්ති නිරන්තරං. තිට්ඨතෙතන්ති තිට්ඨතු එතං, මා එතං පට්ඨපෙථ, කො වො එතෙන අත්ථො. ධම්මං වො බ්‍රාහ්මණා දෙසෙස්සාමීති අහං වො චතුසච්චධම්මං දෙසෙස්සාමි.

දළ්භධම්මොති දළ්භධනුං ගහෙත්වා යීතො. ධනුග්ගහොති ඉස්සාසො. දළ්භධනු නාම ද්විසහස්සථාමං චුච්චති. ද්විසහස්සථාමං නාම යස්ස ආරොපිතස්ස ජියාබද්ධො ලොහසිසාදීනං භාරො දණ්ඩෙව ගහෙත්වා යාව කණ්ඩප්පමාණා උක්ඛිත්තස්ස පථවිතො මුච්චති. සික්ඛිතොති දස ද්වාදස වස්සානි ආවරියකුලෙ උග්ගහිතසිප්පො. කතහත්ථොති එකො සිප්පමෙව උග්ගණ්හාති, කතහත්ථො න හොති අයං පන කතහත්ථො විණ්ණවසිභාවො. කතුපාසනොති රාජකුලාදීසු දස්සිතසිප්පො. ලහුකෙන අසනෙනාති අත්තො සුසිරං කත්වා තුලාදීහි පුරෙත්වා කතලක්ඛපරිකම්මෙන සල්ලහුකකණ්ඩෙන. ඵවං කතඤ්ඤි එකඋසහගාමී ද්වෙ

උසභානිපි ගවිෂ්ති...පෙ.... අට්ඨසභගාමී සොළස උසභානිපි ගවිෂ්ති.

අප්පකසිරොනාති නිද්දුක්ඛෙන. අතිපාතෙය්‍යාති අතික්කමෙය්‍ය. ඉදං චුත්තං හොති –
යථා සො ධනුග්ගහො තං විදත්ථිචතුරභිගුලං ඡායං සීඝමෙව අතික්කාමෙති, එවං
සකලචක්කවාළං සීඝං සීඝං අතික්කමනසමත්ථෙත ජවෙන සමන්තාගතො.
සන්ධාවනිකායාති පදසා ධාවනෙන. එවමාහංසුති එවං වදන්ති.

8. දෙවාසුරසඬගාමසුත්තවණ්ණනා

39. අට්ඨමෙ සමුපබ්‍රුළ්භො අහොසීති පච්චුපට්ඨිතො අහොසි.

සඬගාමෙය්‍යාමාති සඬගාමං කරෙය්‍යාම යුජ්ඣෙය්‍යාම. අපයිංසුයෙවාති
පලායිංසුයෙව. උත්තරොනාභිමුඛාති උත්තරාමුඛා භුත්වා. අභියන්තෙ වාති
අනුබන්ධන්තියෙව. භීරුත්තානගතෙනාති භීරුත්තානං භයනිවාරණං පතිට්ඨානං
ගතෙන. අකරණීයාති යුද්ධෙන කිඤ්චි අකත්තබ්බා. කස්මා පන නෙසං සඬගාමො
හොතීති? අසුරා හි පුබ්බෙ තාවතිංසවාසිනො, තෙ චිත්තපාටලියා පුප්ඵතකාලෙ
දිබ්බපාරිච්ඡත්තකපුප්ඵං අනුස්සරන්ති. තතො උප්පන්නකොධා “ගණ්හථ දෙවෙ” ති
සම්මුඛසම්මුඛට්ඨානෙනෙව සිනෙරුං අභිරුහන්ති, දෙවාපි නික්ඛමන්ති. තෙසං
ගොපාලකදාරකානං අඤ්ඤමඤ්ඤං දණ්ඩකෙහි පහරණසදිසං යුද්ධං හොති.
සක්කො දෙවරාජා හෙට්ඨා පඤ්චසු යානෙසු ආරක්ඛං යපෙත්වා උපරි දෙවපුරං
පරිවාරෙත්වා අත්තසදිසා වජිරහත්ථා පටිමා යපාපෙසි. අසුරා හෙට්ඨා පඤ්ච යානාති
පට්ඨාහිත්වා අභිරුළ්භා ඉන්ද්‍රපටිමායො දිස්වා නිවත්තිත්වා අසුරපුරමෙව ගවිෂ්න්ති.

දක්ඛිණෙනාභිමුඛාති දක්ඛිණාමුඛා භුත්වා. අපදං වධිත්වාති නිජ්පදං නිරවසෙසං
වධිත්වා. අදස්සනං ගතොති මාරොපි වට්ටපාදකං කත්වා රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං
සමාපන්නස්ස චිත්තං ඡානාති, තදෙව විපස්සනාපාදකං කත්වා සමාපන්නස්ස චිත්තං
ඡානාති. අරූපාවචරසමාපත්ති පන වට්ටපාදා වා හොතු විපස්සනාපාදා වා, තං
සමාපන්නස්ස මාරො චිත්තං න ඡානාති. තෙන චුත්තං – “අදස්සනං ගතො
පාපිමතො” ති.

9. නාගසුත්තවණ්ණනා

40. නවමෙ ආරඤ්ඤකස්සාති අරඤ්ඤවාසිනො. ගොවරපසුතස්සාති
ගොවරග්ගහණත්ථාය ගවිෂ්න්තස්ස. හත්ථිකලහාති මහන්තා මහන්තා නාගා.
හත්ථිච්ඡාපාති තරුණපොතකා. ඔහග්ගොහග්ගන්ති නාමෙත්වා නාමෙත්වා යපිතං.
ඔගාහං ඔතිණ්ණස්සාති ඔගාහිතබ්බත්තා ඔගාහන්ති ලද්ධනාමං උදකතිත්ථං
ඔතිණ්ණස්ස. ඔගාහා උත්තිණ්ණස්සාති උදකතිත්ථතො උත්තිණ්ණස්ස.
වූපකට්ඨොති වූපකට්ඨො භුත්වා. ඉදානි යස්මා දසබලස්ස හත්ථිනාගෙන කිච්චං
නත්ථි, සාසනෙ පන තංසරික්ඛකං පුග්ගලං දස්සෙතුං ඉදමාහටං, තස්මා තං පුග්ගලං
දස්සෙන්නො එවමෙව බොතිආදිමාහ.

10. තපුස්සසුත්තවණ්ණනා

41. දසමෙ මල්ලෙසුනි මල්ලරටියේ. ඉඳෙව තාව ත්වං, ආනන්ද, හොතීති ඉධ භගවා “තපුස්සගහපතීනො ඉධ ධීතෙන ආනන්දෙන සද්ධිං කථාසල්ලාපො භවිස්සති, තතොනිදානං අහං මහන්තං ධම්මපරියායං දෙසෙස්සාමී”ති ඤාත්වා ආහ. උපසඬකමීති සො කිර භුත්තපාතරාසො “දසබ්ලස්ස උපට්ඨානං ගමිස්සාමී”ති නික්ඛමන්තො දුරතොව ථෙරං දිස්වා යෙනායස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬකමී. පපාතො විය බායති, යදිදං නෙක්ඛම්මන්ති යමිදං පබ්බජ්ජාසඬබ්බාතං නෙක්ඛම්මං, තං අම්භාකං මහාපපාතො විය ඔගාහිත්වා උපට්ඨාති. නෙක්ඛම්මෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති පබ්බජ්ජාය චිත්තං ආරම්මණුවසෙන පක්ඛන්දතී, තදෙව ආරම්මණං කත්වා පසීදති, තදෙව පතිට්ඨාති, පච්චනිකධම්මෙහි ව විමුවචති. ‘එතං සන්ත’න්ති පස්සතොති එතං නෙක්ඛම්මං සන්තං විගතදුරට්ඨපරිලාභන්ති එවං පස්සන්තානං හික්ඛුනං. බහුනා ජනෙන විසභාගොති තයිදං බහුනා මහාජනෙන සද්ධිං හික්ඛුනං විසභාගං, අසදිසන්ති අත්ථො.

කථාපාභතන්ති කථාමූලං. තස්ස මය්හං, ආනන්ද, නෙක්ඛම්මෙ චිත්තං න පක්ඛන්දතීති තස්ස එවං විතක්කෙන්තස්සාපි මය්හං පබ්බජ්ජාය චිත්තං න ඔතරති. “එතං සන්ත”න්ති පස්සතොති “සාධු නෙක්ඛම්ම”න්ති පරිචිතක්කතවසෙන “එතං නෙක්ඛම්මං සන්ත”න්ති පස්සන්තස්සපි. අනාසෙවිතොති න ආසෙවිතො න එස්සිතො න සච්ඡිකතො. අධිගම්මාති අධිගන්ත්වා පත්වා සච්ඡිකත්වා. තමාසෙවෙය්‍යන්ති තං ආනිසංසං සෙවෙය්‍යං භජෙය්‍යං. යං මෙති යෙන කාරණෙන මය්හං. අධිගම්මාති අධිගන්ත්වා. ස්වාස්ස මෙ හොති ආබ්බාධොති සො මය්හං ආබ්බාධනටියෙන ආබ්බාධො හොති. අවිතක්කෙ චිත්තං න පක්ඛන්දතීති අවිතක්කවිචාරෙ දුතියජ්ඣානෙ ආරම්මණුවසෙන චිත්තං න පක්ඛන්දතී. විතක්කෙසුනි විතක්කවිචාරෙසු. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මහාවග්ගො චතුත්ථො.

5. සාමඤ්ඤවග්ගො

1. සම්බාධසුත්තවණ්ණනා

42. පඤ්චමස්ස පයමෙ උදායීති කාථදායිත්ථෙරො. අවිද්වාති අඤ්ඤාසි. භූරිමෙධසොති මහාපඤ්ඤො. යො ඤානමබුජ්ඣීති යො ඤානං අබුජ්ඣි. පටිලීනනිසභොති එකීභාවවසෙන පටිලීනො වෙව උත්තමටියෙන ව නිසභො. මුනීති බුද්ධමුනි. පරියායෙනාති එකෙන කාරණෙන. කාමසම්බාධස්ස හි අභාවමත්තෙනෙව පයමජ්ඣානං ඔකාසාධිගමො නාම, න සබ්බවා සබ්බං. තත්‍රාපත්ථී සම්බාධොති තස්මිම්පි පයමජ්ඣානෙ සම්බාධො පටිපිළනං අත්ථියෙව. තත්‍රාපිත්ථීතිපි පායො. කිඤ්ච තත්ථ සම්බාධොති තස්මිං පන ඤානෙ කිං සම්බාධො නාම. අයමෙත්ථ සම්බාධොති අයං විතක්කවිචාරානං අනිරුද්ධභාවො සම්බාධො සංපිළා නාම. ඉමිනා උපායෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. නිජ්ජපරියායෙනාති න එකෙන

කාරණෙන, අථ ඛො ආසවක්ඛයො නාම සබ්බසම්බොධානං පභින්නතා සබ්බෙන සබ්බං ඔකාසාධිගමො නාමාති.

2. කායසක්ඛිසුත්තවණ්ණනා

43. දුතියෙ යථා යථා ව තදායතනන්ති යෙන යෙන කාරණෙන යෙන යෙනාකාරෙන තං පටමජ්ඣානසඬ්ඛානං ආයතනං හොති. තථා තථා නං කායෙන චුසිත්වා විහරතීති තෙන තෙන කාරණෙන තෙන තෙනාකාරෙන තං සමාපත්තිං සහජාතනාමකායෙන චුසිත්වා විහරති, සමාපජ්ජතීති අත්ථො. කායසක්ඛි චුත්තො භගවතා පරියායෙනාති යස්මා තෙන නාමාකායෙන පටමජ්ඣානං සච්ඡිකතං, තස්මා ඉමිනා පරියායෙන කායසක්ඛි චුත්තො. නිජ්ජපරියායෙනාති යත්තකං කායෙන සච්ඡිකාතබ්බං, සබ්බස්ස කතත්තා අයං නිජ්ජපරියායෙන කායසක්ඛි නාම.

3. පඤ්ඤාචිමුත්තසුත්තවණ්ණනා

44. තතියෙ පඤ්ඤාය ව නං පජානාතීති තං පටමජ්ඣානවිපස්සනාපඤ්ඤාය ජානාති. ඉධාපි පරියායනිජ්ජපරියායා පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා ව ඉධ, එවං ඉතො පරෙසුපි.

4. උභතොභාගචිමුත්තසුත්තවණ්ණනා

45. චතුත්ථං උභයෙන වෙදිතබ්බං. එත්ථ ව උභතොභාගචිමුත්තොති උභතොභාගෙහි සමථවිපස්සනානං පච්චනීකකිලෙසෙහි චිමුත්තො. පරියොසානෙ පන සමාපත්තියා රූපකායතො, අරියමග්ගෙන නාමකායතො චිමුත්තොයෙව උභතොභාගචිමුත්තොති වෙදිතබ්බො.

5-10. සන්දිට්ඨිකධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

46-51. පඤ්චමාදීසු සන්දිට්ඨිකොති සයං පස්සිතබ්බකො. නිබ්බානන්ති කිලෙසනිබ්බානං. පරිනිබ්බානන්ති තස්සෙව වෙච්චනං. තද්ධිගනිබ්බානන්ති පටමජ්ඣානාදිනා තෙන තෙන අඬිගෙන නිබ්බානං. දිට්ඨධම්මනිබ්බානන්ති ඉස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නිබ්බානං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සාමඤ්ඤවග්ගො පඤ්චමො.

පටමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකවණ්ණනා

52. ඉතො පරෙසු ඛෙමන්ති නිරූපද්දවං. ඛෙමජ්ජත්තොති ඛෙමභාවං පත්තො. සික්ඛාදුබ්බලයානීති සික්ඛාය දුබ්බලභාවකරණාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මනොරථපුරණියා අඬගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

නවකනිපාතස්ස සංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඬගුත්තරනිකායෙ

දසකනිපාත-අට්ඨකථා

1. පටිමපණ්ණාසකං

1. ආනිසංසවග්ගො

1. කිමත්ථියසුත්තවණ්ණනා

1. දසකනිපාතස්ස පටිමෙ කුසලානි සීලානීති අනවජ්ජසීලානි. අමඬකුභාවස්ස අවිජ්ජපටිසාරස්ස අත්ථාය සංවත්තන්තීති අවිජ්ජපටිසාරත්ථානි. සො නෙසං ආනිසංසොති අවිජ්ජපටිසාරානිසංසානි. යථාභූතඤාණදස්සනත්ථොතිආදීසු යථාභූතඤාණදස්සනං නාම තරුණවිපස්සනා, නිබ්බිදා නාම බලවවිපස්සනා, විරාගො නාම මග්ගො, විමුක්ති නාම අරහත්තඵලං, ඤාණදස්සනං නාම පච්චවෙක්ඛණඤාණං. අග්ගාය පරෙත්තීති අරහත්තත්ථාය ගච්ඡන්ති.

2. වෙනනාකරණියසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ න වෙනනාය කරණියන්ති න වෙනෙන්වා කප්පෙන්වා පකප්පෙන්වා කාතබ්බං. ධම්මකා ඵසාති ධම්මසභාවො ඵසො කාරණනියමො අයං. අභිසන්දෙන්තීති පවත්තෙන්ති. පරිපුරෙන්තීති පරිපුණ්ණං කරොන්ති. අපාරා පාරං ගමනායාති ඔරිමතීරභූතා තෙභුමකවට්ඨා නිබ්බානපාරං ගමනත්ථාය.

3-5. උපනිසසුත්තත්තයවණ්ණනා

3-5. තතියෙ හතුපනිසොති හතකාරණො. චතුත්ථපඤ්චමෙසු ද්විහි ථෙරෙහි කථිතභාවොව විසෙසො.

6. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙයෙ නෙව පට්ඨියං පට්ඨිසඤ්ඤී අස්සාති පට්ඨිං ආරම්මණං කත්වා පට්ඨිති ඵවං උජ්ජන්නාය සඤ්ඤාය සඤ්ඤී න භවෙය්‍ය. ආපාදීසුපි ඵසෙව නයො. න ඉධලොකෙති ඉධලොකෙ උජ්ජජනකවතුක්කපඤ්චකප්ඤානසඤ්ඤාය න සඤ්ඤී

හවෙයා. න පරලොකෙති පරලොකෙ

උප්පජ්ජනකවතුක්කපඤ්චකජ්ඣානසඤ්ඤාය න සඤ්ඤී හවෙයා. සඤ්ඤී ව පන අස්සාති අථ ව පනස්ස සමාපත්ති සවිතක්කසමාපත්තියෙව අස්සාති වුවිවති. එතං සන්තං එතං පණිතන්ති සන්තං සන්තන්ති අප්පෙත්වා නිසින්තස්ස දිවසම්පි විත්තුප්පාදො “සන්තං සන්ත” ත්තෙව පවත්ති, පණිතං පණිතන්ති අප්පෙත්වා නිසින්තස්ස දිවසම්පි විත්තුප්පාදො “පණිතං පණිත” ත්තෙව පවත්ති. යදිදං සබ්බසබ්බාරසමථොති නිබ්බානං නිබ්බානන්ති අප්පෙත්වා නිසින්තස්ස දිවසම්පි විත්තුප්පාදො “නිබ්බානං නිබ්බාන” ත්තෙව පවත්තිති සබ්බම්පෙතං. එලසමාපත්තිසමාධිං සන්ධාය වුත්තං.

7. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ සඤ්ඤී ව පනාහං, ආවුසො, තස්මිං සමයෙ අහොසින්ති, ආවුසො, තස්මිං සමයෙ අහං “භවතිරොධො නිබ්බාන” ත්ති ඉමාය එලසමාපත්තිසඤ්ඤාය සඤ්ඤී අහොසිං. සවිත්තකා මෙ සා සමාපත්ති අහොසිති පච්චවෙක්ඛණා කථිතා.

8. ඤානසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ සමන්තපාසාදිකොති පසාදාවහානංයෙව කායකම්මාදීනං සබ්භාවතො සමන්තො පාසාදිකො. සබ්බාකාරපරිපූරොති සබ්බෙහි කාරණෙහි පරිපුණ්ණො.

9. සත්තවිමොක්ඛසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ සත්තාති ආරම්මණසත්තතායපි අභිගසත්තතායපි සත්තා. විමොක්ඛාති පච්චනිකධම්මෙහි විමුත්තත්තා ආරම්මණෙ ව නිරාසඬිකභාවෙන සුට්ඨු මුත්තත්තා එවංලද්ධනාමා. අතික්කම්ම රූපෙති රූපජ්ඣානාති අතික්කම්මිත්වා පවත්තා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ආනිසංසවග්ගො පඨමො.

2. නාථවග්ගො

1. සෙනාසනසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතොති පඤ්චහි ගුණධ්මගෙහි සමන්තාගතො. නාතිදුරං හොති නාව්වාසන්තන්ති යඤ්ඤි අතිදුරෙ හොති, පිණ්ඩාය වරිත්වා තත්ථ ගච්ඡන්තස්ස කායචිත්තදුරවා හොති, තතො අනුප්පන්නං වා සමාධිං උප්පාදෙතුං උප්පන්නං වා ටීරං කාතුං න සක්කොති. අව්වාසන්නං බහුජනාකිණ්ණං හොති. චත්තාලීසඋසභමත්තෙ පන පදෙසෙ වසතං දුරාසන්නදොසවිමුත්තඤ්ච

ගමනාගමනසම්පන්නං නාම හොති. දිවාඅප්පාකිණ්ණන්ති දිවසභාගෙ මහාජනෙන අනාකිණ්ණං.

2. පඤ්චඩගසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ කෙවලීති කෙවලෙහි සකලෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතො. වුසිතවාති වුත්ථබ්බමවරියවාසො. අසෙබ්බොති අසෙබ්බමමපරියාපන්නෙන ලොකුත්තරෙන. සීලක්ඛන්ධෙනාති සීලරාසිනා. විමුත්තික්ඛන්ධෙනාති එත්ථ ධ්වපෙත්වා සීලාදයො තයො සෙසා ඵලධම්මා විමුත්ති නාම, විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණං, තං ලොකියමෙව.

3-4. සංයොජනසුත්තාදිවණ්ණනා

13-14. තතියෙ ඔරම්භාගියානීති හෙට්ඨාභාගියානි. උද්ධම්භාගියානීති උපරිභාගියානි. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතං. චතුත්ථෙ ඛිලවිනිබන්ධා පඤ්චකනිපාතෙ විත්ථාරිතායෙව. ආරොහපරිණාමෙනාති දීඝපුථුලන්තෙන.

5. අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ ඵවමෙව බොති යථා සබ්බසත්තානං සම්මාසම්බුද්ධො අග්ගො, ඵවං සබ්බෙසං කුසලධම්මානං කාරාපකඅප්පමාදො අග්ගොති දට්ඨබ්බො. නනු වෙස ලොකියොව, කුසලධම්මා පන ලොකුත්තරාපි. අයඤ්ච කාමාවචරොව, කුසලධම්මා පන චතුභූමකා. කථමෙස තෙසං අග්ගොති? පටිලාභකත්තෙන. අප්පමාදෙන හි තෙ පටිලහන්ති, තස්මා සො තෙසං අග්ගො. තෙනෙව වුත්තං – සබ්බෙ තෙ අප්පමාදමූලකාති.

ජඩිගලානන්ති පථවිතලවාරිතං. පාණානන්ති සපාදකපාණානං. පද්ජාතානීති පදානි. සමොධානං ගච්ඡන්තීති ඔධානං පක්ඛෙපං ගච්ඡන්ති. අග්ගමක්ඛායතීති සෙට්ඨමක්ඛායති. යදිදං මහන්තත්තෙනාති මහන්තභාවෙන අග්ගමක්ඛායති, න ගුණග්ගෙනාති අත්ථො. වස්සිකන්ති සුමනපුප්ඵං. ඉදං කිර සුත්තං සුත්වා භාතියමහාරාජා වීමංසිතුකාමතාය එකස්මිං ගබ්භෙ චතුජාතිගන්ධෙහි පරිහණ්ඩං කත්වා සුගන්ධපුප්ඵානි ආහරාපෙත්වා එකස්ස සමුග්ගස්ස මජ්ඣෙ සුමනපුප්ඵමුට්ඨිං ධ්වපෙත්වා සෙසාති තස්ස සමන්තතො මුට්ඨිං කත්වා ධ්වපෙත්වා ද්වාරං පිධාය බහි නික්ඛන්තො. අපස්ස මුහුත්තං බහි විනිනාමෙත්වා ද්වාරං විවරිත්වා පවිසන්තස්ස සබ්බපයමං සුමනපුප්ඵගන්ධො ඝානං පහරි. සො මහාතලස්මිංයෙව මහාවෙනියාහිමුබො නිපජ්ජිත්වා “වස්සිකං තෙසං අග්ගන්ති කථෙන්නෙන සුකථිතං සම්මාසම්බුද්ධො”ති වෙනියං වන්දි. බුද්දරාජානොති බුද්දකරාජානො. කුටරාජානොතිපි පාඨො.

6. ආභුතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨේ ගොත්‍රභූති සිබාපත්තවිපස්සනාභූතෙන නිබ්බානාරම්මණෙන ගොත්‍රභුඤ්ඤාණෙන සමන්තාගතො.

7. පට්මනාඨසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ සනාථාති සඤ්ඤාතකා බහුඤ්ඤාතිවග්ගා හුත්වා විහරංථ. නාථං කරොන්තීති නාඨකරණං, අත්තනො සනාථභාවකරා පතිට්ඨාකරාති අත්ථො. කල්‍යාණමිත්තොතිආදීසු සීලාදිගුණසම්පන්නා කල්‍යාණා මිත්තා අස්සාති කල්‍යාණමිත්තො. තෙවස්ස ධානනිසජ්ජාදීසු සහ අයනනො සභායාති කල්‍යාණසභායො. විත්තෙන වෙව කායෙන ච කල්‍යාණමිත්තෙසුයෙව සම්පවඨිකො ඕණතොති කල්‍යාණසම්පවඨිකො. සුවචො භොතීති සුඛෙන චත්තබ්බො භොති, සුඛෙන අනුසාසිතබ්බො. බමොති ගාල්භෙන ඵරුසෙන කක්ඛලෙන වුත්තො බමති න කුප්පති. පදක්ඛිණග්ගාහී අනුසාසනීන්ති යථා ඵකචචො ඔවදියමානො වාමනො ගණ්භාති, පටිප්ඵරති වා, අස්සුණන්තො වා ගච්ඡති, ඵචං අකත්වා “ඔවදථ, හන්තෙ, අනුසාසථ, තුම්හෙසු අනොවදන්තෙසු කො අඤ්ඤො ඔවදිස්සති” ති පදක්ඛිණං ගණ්භාති.

උච්චාවචානීති උච්චනීවානි. කිංකරණීයානීති “කිං කරොමී” ති ඵචං චත්වා කත්තබ්බකම්මානි. තත්ථ උච්චකම්මං නාම චීවරස්ස කරණං රජනං, චෙතියෙ සුධාකම්මං, උපොසථාගාරවෙතියසරඛොධිසරෙසු කත්තබ්බකම්මන්ති ඵචමාදි. අච්චකම්මං නාම පාදධොවනමක්ඛනාදිබුද්දකකම්මං. තනුපායායාති තනුපගමනියාය. අලං කාතුන්ති කාතුං සමත්ථො භොති. අලං සංවිධාතුන්ති විචාරෙතුං සමත්ථො භොති.

ධම්මෙ අස්ස කාමො සිනෙහොති ධම්මකාමො, තෙපිට්ඨං බුද්ධච්චනං පියායතීති අත්ථො. පියසමුදාහාරොති පරස්මිං කථෙන්නෙ සක්කච්චං සුණාති, සයඤ්ච පරෙසං දෙසෙතුකාමො භොතීති අත්ථො. අභිධම්මෙ අභිවිනයෙති ඵත්ථ ධම්මො අභිධම්මො, විනයො අභිවිනයොති චතුක්කං වෙදිතබ්බං. තත්ථ ධම්මොති සුත්තන්තපිට්ඨකං. අභිධම්මොති සත්ත පකරණානි. විනයොති උභතොවිහඪිගො. අභිවිනයොති ඛන්ධකපරිවාරා. අථ වා සුත්තන්තපිට්ඨකම්පි අභිධම්මපිට්ඨකම්පි ධම්මො ඵච, මග්ගඵලානි අභිධම්මො. සකලවිනයපිට්ඨකං විනයො, කිලෙසවූපසමකරණං අභිවිනයො. ඉති සබ්බස්මිම්පි ඵත්ථ ධම්මෙ ච අභිධම්මෙ ච විනයෙ ච අභිවිනයෙ ච උළාරපාමොජ්ජො භොතීති අත්ථො. කුසලෙසු ධම්මෙසුති කාරණත්ථෙ භූමිමං, වාතුභූමකකුසලධම්මකාරණා තෙසං අධිගමත්ථාය අනික්ඛිත්තධුරො භොතීති අත්ථො.

8. දුතියනාඨසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ ථෙරානුකම්පිතස්සාති ථෙරෙහි ඔවාදානුසාසනීදානසමුස්සාහිතාය හිතඵරණාය අනුකම්පිතස්ස.

9. පයමඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ අරියවාසානි අරියානං ආවාසො, තෙ ආවසිංසු ආවසන්ති ආවසිස්සන්තිති අරියාවාසා. යදරියාති යෙ වාසෙ අරියා.

10. දුතියඅරියාවාසසුත්තවණ්ණනා

20. දසමං යස්මා කුරුරට්ඨවාසිනො හික්ඛු ගම්භීරපඤ්ඤාකාරකා යුත්තප්පයුත්තා, තස්මා යථා තෙසං දීඝනිකායාදීසු මහානිදානාදීනි කල්හානි, එවමිදම්පි ගම්භීරං සුබ්බමං තිලක්ඛණාහතං සුත්තං තත්ථෙව අවොච. තත්ථ පඤ්චග්ගවිජ්ජහීනොති පඤ්චග්ගි අභිගෙහි විජ්ජයුත්තො හුත්වා බිණාසවො අවසි වසති වසිස්සති. තස්මා අයං පඤ්චග්ගවිජ්ජහීනතා අරියාවාසොති වුත්තො. එස නයො සබ්බත්ථ. එවං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ජලඪගසමන්තාගතො හොතිති ජලඪගුපෙක්ඛාය සමන්තාගතො හොති. ජලඪගුපෙක්ඛා ධම්මා නාම කෙති? ඤාණාදයො. “ඤාණ”න්ති වුත්තෙ කිරියතො චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තවිත්තානි ලබ්භන්ති, “සතතවිභාරො”ති වුත්තෙ අට්ඨ මහාවිත්තානි, “රජ්ජනදුස්සනං නත්ථි”ති වුත්තෙ දස විත්තානි ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති. සතාරක්ඛෙන චෙතසාති බිණාසවස්ස හි තිසු ද්වාරෙසු සබ්බකාලෙ සති ආරක්ඛකිච්චං සාධෙති. තෙනෙවස්ස වරතො ච තිට්ඨතො ච සුත්තස්ස ච ජාගරස්ස ච සතතං සමිතං ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං හොතිති වුච්චති.

පුටුසමණබ්‍රාහ්මණානන්ති බහුතං සමණබ්‍රාහ්මණානං. එත්ථ සමණාති පබ්බජ්ජපගතා, බ්‍රාහ්මණාති භොවාදිනො. පුටුපච්චෙකසච්චානීති බහුනි පාටෙක්කසච්චානි. “ඉදමෙව දස්සනං සච්චං, ඉදමෙව සච්ච”න්ති එවං පාටියෙක්කං ගහිතානි බහුනි සච්චානීති අත්ථො. නුණ්ණානීති නිහටානි. පනුණ්ණානීති සුට්ඨ නිහටානි. චත්තානීති විස්සට්ඨානි. චත්තානීති වම්භානි. මුත්තානීති ඡින්නබන්ධනානි කතානි. පහීනානීති පජහිතානි. පටිනිස්සට්ඨානීති යථා න පුන විත්තං ආරොහන්ති, එවං පටිනිස්සජ්ජිතානි. සබ්බානෙව තානි ගහිතග්ගහණස්ස විස්සට්ඨභාවචෙවචනානි.

සමවයසට්ඨෙසනොති එත්ථ අවයානි අනුනා, සට්ඨානි විස්සට්ඨා. සම්මා අවයා සට්ඨා එසනා අස්සානි සමවයසට්ඨෙසනො, සුට්ඨවිස්සට්ඨසබ්බඵසනොති අත්ථො. රාගා විත්තං විමුත්තන්තිආදීහි මග්ගස්ස කිච්චනිජ්ජන්ති කල්හි. රාගො මෙ පහීනොතිආදීහි පච්චෙකඤ්ඤාඵලං කල්හි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවානි.

නාථවග්ගො දුතියො.

3. මහාවග්ගො

1. සීහනාදසුත්තවණ්ණනා

21. තනියස්ස පයමෙ විසමගතෙති විසමට්ඨානෙසු ගොවරෙසු ගතෙ. සඨසාතං ආපාදෙසින්ති සාතං වධං පාපෙසිං. තස්ස හි උස්සන්තනෙජතාය බුද්දකෙසු පාණෙසු අනුකම්පා හොති. තස්මා යෙ පටිසත්තුභාවෙන සණ්ඨාතුං සක්ඛිස්සන්ති, යෙ දුබ්බලා පලායිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ පලායිස්සන්තිහි සිහනාදං නදිත්ථාව ගොවරාය පක්කමති. තථාගතස්සෙතං අධිවචනන්ති යදි හි සහනතාය හනනතාය ව සීහො, තථාගතො හි සබ්බානි ව ඉට්ඨානිට්ඨානි සහති, සබ්බපරජ්ජවාදිනො ව වාදානං නිම්මට්ඨනෙන හනති. ඉදුමස්ස හොති සිහනාදස්මිත්ති අයමස්ස සිහනාදො.

තථාගතබ්බානීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බ්බානි. යථා වා පුබ්බබුද්ධානං බ්බානි පුඤ්ඤසම්පත්තියා ආගතානි, තථා ආගතබ්බානීතිපි අත්ථො. තත්ථ දුට්ඨං තථාගතස්ස බලං කායබලං ඤාණබලං. තෙසු කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං පොරාණෙහි –

“කාලාවකඤ්ච ගඬිගෙයාං, පණ්ඩරං තම්බපිඬිගලං;
ගන්ධමඬිගලභෙමඤ්ච, උපොසථජද්දන්තිමෙ දසා”ති.

ඉමානි දස හත්ථිකුලානි. තත්ථ කාලාවකන්ති පකතිහත්ථිකුලං දට්ඨබ්බං. යං දසන්තං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාලාවකස්ස හත්ථිනො. යං දසන්තං කාලාවකානං බලං, තං එකස්ස ගඬිගෙයාස්ස. යං දසන්තං ගඬිගෙයානං, තං එකස්ස පණ්ඩරස්ස. යං දසන්තං පණ්ඩරානං, තං එකස්ස තම්බස්ස. යං දසන්තං තම්බානං, තං එකස්ස පිඬිගලස්ස. යං දසන්තං පිඬිගලානං, තං එකස්ස ගන්ධහත්ථිනො. යං දසන්තං ගන්ධහත්ථිනං, තං එකස්ස මඬිගලස්ස. යං දසන්තං මඬිගලානං, තං එකස්ස භෙමස්ස. යං දසන්තං භෙමානං, තං එකස්ස උපොසථස්ස. යං දසන්තං උපොසථානං, තං එකස්ස ජද්දන්තස්ස. යං දසන්තං ජද්දන්තානං, තං එකස්ස තථාගතස්ස. නාරායනසඨසාතබ්බන්තිපි ඉදමෙව වුවිවති. තදෙනං පකතිහත්ථිගණනාය හත්ථිනං කොට්ඨසහස්සානං, පුරිසගණනාය දසන්තං පුරිසකොට්ඨසහස්සානං බලං හොති. ඉදං තාව තථාගතස්ස කායබලං.

ඤාණබලං පන පාළියං තාව ආගතමෙව. දසබලඤාණං, මජ්ඣිමෙ ආගතං චතුර්වෙසාරජ්ජඤාණං, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං, චතුර්ගොනිපරිච්ඡෙදඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදඤාණං, සංයුත්තකෙ (සං. නි. 2.33) ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි සත්තසත්තති ඤාණානීති, එවං අඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤාණබලං නාම. ඉධාපි ඤාණබලමෙව අධිජ්ජෙතං. ඤාණඤ්ඤි අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන ව බ්බන්ති චුත්තං.

ආසහං යානන්ති සෙට්ඨට්ඨානං උත්තමට්ඨානං. ආසහා වා පුබ්බබුද්ධා, තෙසං යානන්ති අත්ථො. අපිව ගවසතජෙට්ඨකො උසහො, ගවසහස්සජෙට්ඨකො වසහො. වජසතජෙට්ඨකො වා උසහො, වජසහස්සජෙට්ඨකො වසහො. සබ්බගවසෙට්ඨො සබ්බපරිස්සයසහො සෙතො පාසාදිකො මහාභාරවහො අසනිසතසද්දෙහිපි අසම්පකම්පියො නිසහො, සො ඉධ උසහොති අධිජ්ජෙතො. ඉදම්පි හි තස්ස

පරියායවචනං. උසහස්ස ඉදන්ති ආසහං. යානන්ති චතුහි පාදෙහි පථවිං උප්පිලෙත්වා අවලට්ඨානං. ඉදං පන ආසහං වියාති ආසහං. යටෙව හි නිසහසඬ්ඛානො උසහො උසහබලෙන සමන්තාගතො චතුහි පාදෙහි පථවිං උප්පිලෙත්වා අවලට්ඨානෙන තිට්ඨති, එවං තථාගතොපි දසහි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො චතුහි වෙසාරජ්ජපාදෙහි අට්ඨපරිසපථවිං උප්පිලෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනවි පච්චත්ථිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකම්පියො අවලට්ඨානෙන තිට්ඨති. එවං තිට්ඨමානො ච තං ආසහං යානං පටිජානාති උපගච්ඡති න පච්චක්ඛාති අත්තති ආරොපෙති. තෙන චුත්තං – “ආසහං යානං පටිජානාති” ති.

පරිසාසුති අට්ඨසු පරිසාසු. සීහනාදං නදතීති සෙට්ඨනාදං නදති, අහීතනාදං නදති, සීහනාදසදිසං වා නාදං නදති. තත්‍රායං උපමා – යථා සීහො සීහබලෙන සමන්තාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො විගතලොමහංසො “ඉති සක්කායො” තිආදිනා නයෙන නානාවිධදෙසනාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති. තෙන චුත්තං – “පරිසාසු සීහනාදං නදතී” ති.

බ්‍රහ්මචක්කං පචත්තෙතීති එත්ථ බ්‍රහ්මන්ති සෙට්ඨං උත්තමං විසිට්ඨං. චක්කන්ති ධම්මචක්කං. තං පනෙතං දුට්ඨං හොති පටිච්චෙධඤාණඤ්චෙව දෙසනාඤාණඤ්ච. තත්ථ පඤ්ඤාපභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං පටිච්චෙධඤාණං, කරුණාපභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤාණං. තත්ථ පටිච්චෙධඤාණං උප්පජ්ජමානං උප්පන්නන්ති දුට්ඨං. තඤ්ඤි අහිනික්ඛමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. තුසිතභවනතො වා යාව මහාබොධිපල්ලඬ්ඛකෙ අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දීපඬ්ඛරතො වා පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤාණම්පි පචත්තමානං පචත්තන්ති දුට්ඨං. තඤ්ඤි යාව අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොනාපත්තිමග්ගා පචත්තමානං, ඵලක්ඛණෙ පචත්තං නාම. තෙසු පටිච්චෙධඤාණං ලොකුත්තරං, දෙසනාඤාණං ලොකියං. උභයම්පි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං, බුද්ධානංයෙව ඕරසඤාණං.

ඉදානි යෙහි දසහි බලෙහි සමන්තාගතො තථාගතො ආසහං යානං පටිජානාති, තානි විත්ථාරතො දස්සෙතුං කතමානි දස? ඉධ, භික්ඛවෙ, තථාගතො යානඤ්ච යානතොතිආදිමාහ. තත්ථ යානඤ්ච යානතොති කාරණඤ්ච කාරණතො. කාරණඤ්ඤි යස්මා තත්ථ ඵලං තිට්ඨති, තදායත්තචුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පචත්තති ච, තස්මා යානන්ති චුච්චති. තං භගවා “යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතු පච්චයා උප්පාදාය, තං තං යානං. යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතු න පච්චයා උප්පාදාය, තං තං අට්ඨාන” න්ති පජානන්තො යානඤ්ච යානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති. අහිධම්මෙ පනෙතං “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස යානඤ්ච යානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං ඤාණ” න්තිආදිනා (විභ. 809) නයෙන විත්ථාරිතමෙව. යම්පිති යෙන

ඤාණෙන. ඉදම්පි, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සාති ඉදම්පි යානාට්ඨානඤාණං තථාගතස්ස තථාගතඛලං නාම භොතීති අත්ථො. එවං සබ්බපදෙසු යොජනා වෙදිතබ්බා.

කම්මසමාදානානන්ති සමාදිශිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං, කම්මමෙව වා කම්මසමාදානං. යානසො හෙතුසොති පච්චයතො වෙව හෙතුතො ව. තත්ථ ගතිඋපධිකාලපයොගා විපාකස්ස යානං, කම්මං හෙතු. ඉමස්ස පන ඤාණස්ස විත්ථාරකථා “අත්ථෙකච්චාති පාපකාති කම්මසමාදානාති ගතිසම්පත්තිපට්ඨාලාහාති න විපච්චන්ති” තිආදිනා (විභ. 810) නයෙන අභිධම්මෙ ආගතායෙව.

සබ්බත්ථගාමීනින්ති සබ්බගතිගාමීනිඤ්ච අගතිගාමීනිඤ්ච. පටිපදන්ති මග්ගං. යථාභූතං පජානාතීති බහුසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං සාතෙන්තෙසු “ඉමස්ස චෙතනා නිරයගාමීති භවිස්සති, ඉමස්ස තිරච්ඡාන යොනිගාමීති” ති ඉමිනා නයෙන එකචන්ද්‍රස්මිම්පි කුසලාකුසලචෙතනාසඬ්ඛාතානං පටිපත්තීනං අවිපරිතතො සභාවං ජානාති. ඉමස්සපි ව ඤාණස්ස විත්ථාරකථා “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස සබ්බත්ථගාමීනිං පටිපදං යථාභූතං ඤාණං? ඉධ තථාගතො අයං මග්ගො අයං පටිපදා නිරයගාමීතීති පජානාති” තිආදිනා (විභ. 811) නයෙන අභිධම්මෙ ආගතායෙව.

අනෙකධාතුන්ති චක්ඛුධාතුආදීහි කාමධාතුආදීහි වා ධාතුහි බහුධාතුං. නානාධාතුන්ති තාසංයෙව ධාතුනං විලක්ඛණතාය නානස්පකාරධාතුං. ලොකන්ති ඛන්ධායතනධාතුලොකං. යථාභූතං පජානාතීති තාසං ධාතුනං අවිපරිතතො සභාවං පටිවිජ්ඣති. ඉදම්පි ඤාණං “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස අනෙකධාතුනානාධාතුලොකං යථාභූතං ඤාණං? ඉධ තථාගතො ඛන්ධනානත්තං පජානාති” තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ විත්ථාරිතමෙව.

නානාධිමුත්තිකතන්ති භීනාදීහි අධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාවං. ඉදම්පි ඤාණං “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස සත්තානං නානාධිමුත්තිකතං යථාභූතං ඤාණං? ඉධ තථාගතො පජානාති සන්ති සත්තා භීනාධිමුත්තිකා” තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ විත්ථාරිතමෙව.

පරසත්තානන්ති පධානසත්තානං. පරපුග්ගලානන්ති තතො අඤ්ඤෙසං භීනසත්තානං. එකත්ථමෙව වා එතං පද්දවයං, වෙනෙය්‍යවසෙන ද්විධා වුත්තං. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තන්ති සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවඤ්ච අපරභාවඤ්ච, වුද්ධිඤ්ච භානිඤ්චාති අත්ථො. ඉමස්සාපි ඤාණස්ස විත්ථාරකථා “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං යථාභූතං ඤාණං? ඉධ තථාගතො සත්තානං ආසයං පජානාති” ති (විභ. 814) ආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ ආගතායෙව.

කුමාරවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීන්හි පටිමාදිනං චතුත්තං කුමාරානං, “රුපී රූපානි පස්සති” තිආදිනං අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං, සවිතක්කසව්වාරාදිනං තිණ්ණං සමාධිනං, පටිමජ්ඣානසමාපත්තීආදිනඤ්ච නවත්තං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. සංකිලෙසන්ති භානභාගියධම්මං. වොදානන්ති විසෙසභාගියධම්මං. වුට්ඨානන්ති “වොදානම්පි වුට්ඨානං, තම්භා තම්භා සමාධිම්භා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන” න්ති (විභ. 828) එවං වුත්තං පගුණජ්ඣානඤ්චෙව භවභිගඵලසමාපත්තියො ච. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්චි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති, තස්මා “වොදානම්පි වුට්ඨාන” න්ති වුත්තං. භවභිගෙන පන සබ්බජ්ඣානෙනි වුට්ඨානං හොති, ඵලසමාපත්තියා නිරොධසමාපත්තීනො වුට්ඨානං හොති. තං සන්ධාය ච “තම්භා තම්භා සමාධිම්භා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන” න්ති වුත්තං. ඉදම්පි ඤාණං “තත්ථ කතමං තථාගතස්ස කුමාරවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසං වොදානං වුට්ඨානං යථාභූතං ඤාණං? කුමාරිති චත්තාරො කුමාරි, අත්ථෙකච්චො කුමාරි සම්පත්තිංයෙව සමානං විපත්තීති පච්චෙති” තිආදිනා (විභ. 828) නයෙන අභිධම්මෙ විත්ථාරිතමෙව. සබ්බඤාණානං විත්ථාරකථාය විනිච්ඡයො සම්මොභවිතොදනියා විභභිගට්ඨකථාය වුත්තො, පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිදිබ්බවක්ඛුඤාණකථා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතා, ආසවක්ඛයකථා හෙට්ඨා වුත්තායෙවාති.

තත්ථ පරවාදීකථා හොති “දසබලඤාණං නාම පාටියෙක්කං ඤාණං නත්ථී, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙවායං පභෙදො” ති. තං න තථා දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤමෙව හි දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං. දසබලඤාණඤ්චි සකසකකිච්චමෙව ජානාති, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං තම්පි තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පටිමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති, දුතියං කම්මවිපාකන්තරමෙව, තතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව, චතුත්ථං ධාතුනානන්තකාරණමෙව, පඤ්චමං සත්තානං අජ්ඣාසයාධිමුත්තීමෙව, ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව, සත්තමං කුමාරාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදීමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙතිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තතීමෙව, නවමං සත්තානං වුත්තපටිසන්ධීමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච පජානාති, එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්චි කුමාරං හුත්වා අජ්ජෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ බෙපෙතුං න සක්කොති.

අපිච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො “දසබලඤාණං නාමෙතං සවිතක්කසව්වාරං අවිතක්කව්වාරමත්තං අවිතක්කඅව්වාරං, කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං, ලොකියං ලොකුත්තර” න්ති. ජානන්තො “පටිපාටියා සත්ත ඤාණානි සවිතක්කසව්වාරානී” ති චක්ඛති, “තතො පරානි ද්වෙ අවිතක්කඅව්වාරානී” ති චක්ඛති. “ආසවක්ඛයඤාණං සියා සවිතක්කසව්වාරං සියා අවිතක්කව්වාරමත්තං, සියා අවිතක්කඅව්වාර” න්ති චක්ඛති. තථා “පටිපාටියා සත්ත කාමාවචරානි, තතො ද්වෙ රූපාවචරානි, අවසානෙ එකං ලොකුත්තර” න්ති චක්ඛති. “සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසව්වාරමෙව ලොකියමෙවා” ති චක්ඛති.

එවමෙන්ට අනුපදවණ්ණනං ඤාත්වා ඉදානි යස්මා තථාගතො පයමංයෙව
 යානාට්ඨානඤාණෙන වෙනෙයාසත්තානං ආසවක්ඛයාධිගමස්ස වෙව අනධිගමස්ස
 ව යානාට්ඨානභූතං කිලෙසාවරණාභාවං පස්සති
 ලොකියසම්මාදිට්ඨිට්ඨානාදිදස්සනතො නියතමිච්ඡාදිට්ඨිට්ඨානාභාවදස්සනතො ව.
 අථ නෙසං කම්මවිපාකඤාණෙන විපාකාවරණාභාවං පස්සති
 තිහෙතුකප්පට්ඨන්ධිදස්සනතො, සබ්බත්ථගාමිනිපට්පදාඤාණෙන
 කම්මාවරණාභාවං පස්සති ආනන්තරියකම්මාභාවදස්සනතො. එවමනාවරණානං
 අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණෙන අනුකූලධම්මදෙසනත්ථං වරියාවිසෙසං පස්සති
 ධාතුවෙමත්තදස්සනතො. අථ නෙසං නානාධිමුත්තිකතඤාණෙන අධිමුත්තිං පස්සති
 පයොගං අනාදිශිත්වාපි අධිමුත්තිවසෙන ධම්මදෙසනත්ථං. අපෙචං දිට්ඨාධිමුත්තිනං
 යථාසත්ති යථාබලං ධම්මං දෙසෙතුං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණෙන
 ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං පස්සති සද්ධාදීනං තික්ඛමුද්දුභාවදස්සනතො. එවං
 පරිඤ්ඤාතින්ද්‍රියපරොපරියත්තා පන තෙ සචෙ දුරෙ භොන්ති, අථ ඤානාදිඤාණෙන
 ඤානාදීසු චසිභුතත්තා ඉද්ධිවිසෙසෙන තෙ බ්‍රිජ්ජං උපගච්ඡති. උපගන්ත්වා ව නෙසං
 පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන පුබ්බජාතිභවං, දිබ්බවක්ඛානුභාවතො පත්තබ්බෙන
 වෙනොපරියඤාණෙන සම්පති විත්තවිසෙසං පස්සන්තො
 ආසවක්ඛයඤාණානුභාවෙන ආසවක්ඛයගාමිනියා පට්පදාය විගතසම්මොහත්තා
 ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙති. තස්මා ඉමිනානුක්කමෙන ඉමානි බලානි චුත්තානීති
 වෙදිතබ්බානි.

2. අධිචුත්තිපදසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ යෙ තෙ ධම්මානි යෙ තෙ දසබලඤාණං සබ්බඤ්ඤාඤාණානුධම්මා.
 අධිචුත්තිපදානන්ති අධිවචනපදානං, ඛන්ධායතනධාතූධම්මානන්ති අත්ථො.
 අධිචුත්තියොති හි අධිවචනානි චුච්චන්ති, තෙසං යෙ පදභූතා දෙසනාය
 පදට්ඨානන්තා. අතීතා බුද්ධාපි හි එතෙ ධම්මෙ කථයිංසු, අනාගතාපි එතෙව
 කථයිස්සන්ති. තස්මා ඛන්ධාදයො අධිචුත්තිපදානි නාම. තෙසං අධිචුත්තිපදානං. අථ
 වා භූතමත්ථං අභිභවිත්වා යථාසභාවතො අග්ගභෙත්වා චත්තනතො අධිචුත්තියොති
 දිට්ඨියො චුච්චන්ති, අධිචුත්තිනං පදානි අධිචුත්තිපදානි, දිට්ඨිදීපකානි චචනානීති
 අත්ථො. තෙසං අධිචුත්තිපදානං දිට්ඨිවොභාරානං. අභිඤ්ඤා සච්ඡිකිරියායාති
 ජානිත්වා පච්චක්ඛකරණත්ථාය. විසාරදොති ඤාණසොමනස්සප්පත්තො. තත්ථාති
 තෙසු ධම්මෙසු තෙසං තෙසං තථා තථා ධම්මං දෙසෙතුන්ති තෙසං තෙසං
 දිට්ඨිගතිකානං වා ඉතරෙසං වා ආසයං ඤාත්වා තථා තථා ධම්මං දෙසෙතුං. භීතං වා
 භීතන්ති ඤස්සතීති භීතං වා ධම්මං “භීතො ධම්මො”ති ජානිස්සති. ඤාතෙයාන්ති
 ඤාතබ්බං. දට්ඨෙයාන්ති දට්ඨබ්බං. සච්ඡිකරෙයාන්ති සච්ඡිකාතබ්බං. තත්ථ තත්ථ
 යථාභූතඤාණන්ති තෙසු තෙසු ධම්මෙසු යථාසභාවඤාණං. ඉමිනා
 සබ්බඤ්ඤාඤාණානු. දස්සෙති. එවං සබ්බඤ්ඤාඤාණානු. දස්සෙත්වා පුන
 දසබලඤාණං දස්සෙන්නො දසයිමානීතිආදිමාහ. දසබලඤාණම්පි හි තත්ථ තත්ථ
 යථාභූතඤාණමෙවාති.

3. කායසුත්තවශ්ණනා

23. තතියෙ ආපන්නො හොති කඤ්චිදෙව දෙසන්ති කඤ්චි ආපන්නිකොට්ඨාසං ආපන්නො හොති. අනුච්චිවාති අනුපවිසිත්වා පරියොගාහෙත්වා. කායදුච්චරිතන්ති තිවිධං කායදුච්චරිතං. වච්චුච්චරිතන්ති චතුඛ්ඛිධං වච්චුච්චරිතං. පාපිකා ඉස්සාති ලාමිකා උසුයා. පඤ්ඤාය දිස්වාති සහවිපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය පස්සිත්වා පස්සිත්වා පහාතඛ්ඛා. ඉප්ඤ්ඤාති සමිප්ඤ්ඤාති. උපවාසස්සාති නිස්සාය උපසඬකම්මිත්වා වසන්තස්ස. අභිභුය්‍යාති අප්පකොත්ථරිත්වා මද්දිත්වා. ඉරියතිති වත්තති. ඉමස්මිං සුත්තෙ සහවිපස්සනාය මග්ගො කථිතො.

4. මහාචුන්දසුත්තවශ්ණනා

24. චතුත්ථෙ ජානාමිමං ධම්මන්ති ඉමිනා ඤාණවාදස්ස වදනාකාරො චුත්තො. භාවිතකායොමභීතිආදීහි භාවනාවාදස්ස. තතියවාරෙ ද්වෙපි වාදා එකතො චුත්තා, තයොපි වෙනෙ අරහත්තමෙව පටිජානන්ති. අඬ්ඬවාදං වදෙය්‍යාති අඬ්ඬොහමස්මිති වාදං වදෙය්‍ය. උපනිභාතුන්ති නිහරිත්වා දාතුං.

5. කසිණසුත්තවශ්ණනා

25. පඤ්චමෙ සකලට්ඨෙත කසිණාති, තදාරම්මණානං ධම්මානං ඛේත්තට්ඨෙත අධිට්ඨානට්ඨෙත වා ආයතනානීති කසිණායතනාති. උද්ධන්ති උපරි ගගණතලාහිමුඛං. අධොති හෙට්ඨා භූමිතලාහිමුඛං. තිරියන්ති ඛේත්තමණ්ඩලං විය සමන්තා පරිවිජිත්තිත්වා. එකච්චො හි උද්ධමෙව කසිණං වඩ්ඪෙති, එකච්චො අධො, එකච්චො සමන්තතො. තෙන තෙන වා කාරණෙන එවං පසාරෙති ආලොකමිව රූපදස්සනකාමො. තෙන චුත්තං – “පට්ඨිකසිණමෙකො සඤ්ජානාති උද්ධං අධො තිරිය”න්ති. අද්වයන්ති ඉදං පන එකස්ස අඤ්ඤභාවානුපගමනත්ථං චුත්තං. යථා හි උදකං පවිට්ඨස්ස සබ්බදිසාසු උදකමෙව හොති න අඤ්ඤං, එවමෙව පට්ඨිකසිණං පට්ඨිකසිණමෙව හොති. නත්ථි තස්ස අඤ්ඤකසිණසම්භෙදොති. එසෙව නයො සබ්බත්ථං. අප්පමාණන්ති ඉදං තස්ස තස්ස ඵරණඅප්පමාණවසෙන චුත්තං. තඤ්ඤි වෙනසා ඵරන්තො සකලමෙව ඵරති, “අයමස්ස ආදි, ඉදං මප්ඤ්ඤාති”න්ති පමාණං න ගණ්හාති. විඤ්ඤාණකසිණන්ති වෙන්ථ කසිණුග්ගාට්ඨාකායෙ පවත්තවිඤ්ඤාණං. තත්ථ කසිණවසෙන කසිණුග්ගාට්ඨාකායෙ, කසිණුග්ගාට්ඨාකායවසෙන තත්ථ පවත්තවිඤ්ඤාණෙ උද්ධංඅධොතිරියනා වෙදිතඛ්ඛා. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, කම්මට්ඨානභාවනානායෙන පනෙතාති පට්ඨිකසිණාදීනි විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.51 ආදයො) චුත්තානෙව.

6. කාලිසුත්තවශ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ කුමාරිපඤ්ඤෙසුති කුමාරිනං මාරධිතානං පුච්ඡාසු. අත්ථස්ස පත්තිං හදයස්ස සන්තින්ති ද්විහිපි පදෙහි අරහත්තමෙව කථිතං. සෙනන්ති

රාගාදිකිලෙසසෙන. පියසාතරූපන්ති පියජාතිකෙසු ව සාතජාතිකෙසු ව වත්ථුසු
 උප්පජ්ජනතො එවංලද්ධනාමං. එකොභං කුමාරං සුබ්බමනුබ්බන්ති එවං
 කිලෙසසෙන. ජිනිත්වා අභං එකකොව කුමාරන්තො සුබ්බං අනුබුජ්ඣං සච්ඡිකාසිං.
 සක්ඛිත්ති සක්ඛිභාවජ්ජන්තං ධම්මසක්ඛිං. න සම්පජ්ජති කෙනච්චි මෙති මය්හං
 කෙනච්චි සද්ධිං මිත්තධම්මො නාම නත්ථි. පථවිකසිණසමාපත්තිපරමා බො, භගිනි,
 එකෙ සමණබ්බාහිමණා අත්ථොති අභිනිබ්බත්තෙසුන්ති පථවිකසිණසමාපත්තිපරමො
 උත්තමො අත්ථොති ගහෙන්වා අභිනිබ්බත්තෙසුං. යාවතා බො, භගිනි,
 පථවිකසිණසමාපත්තිපරමතාති යත්තකා පථවිකසිණසමාපත්තියා උත්තමකොටි.
 තදභිඤ්ඤාසි භගවාති තං භගවා අභිඤ්ඤාපඤ්ඤාය අභිඤ්ඤාසි. අස්සාදමද්දසාති
 සමුදයසච්චං අද්දස. ආදිනවමද්දසාති දුක්ඛසච්චං අද්දස. නිස්සරණමද්දසාති
 නිරොධසච්චං අද්දස. මග්ගාමග්ගඤ්ඤාණදස්සනමද්දසාති මග්ගසච්චං අද්දස.
 අත්ථස්ස පත්තිති එතෙසං චතුත්තං සච්චානං දිට්ඨත්තා අරහත්තසඬ්ඛාතස්ස
 අත්ථස්ස පත්ති, සබ්බදරපරිප්පාභවුපසන්තතාය භදයස්ස සන්තිති.

7. පටිමමහාපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ අභිජානාටාති අභිජානිත්වා පච්චක්ඛං කත්වා විහරං.

අභිඤ්ඤායාති අභිජානිත්වා. ඉධාති ඉමාය. ධම්මදෙසනාය වා ධම්මදෙසනාන්ති යදිදං
 සමණස්ස ගොතමස්ස ධම්මදෙසනාය සද්ධිං අම්භාකං ධම්මදෙසනං, අම්භාකං වා
 ධම්මදෙසනාය සද්ධිං සමණස්ස ගොතමස්ස ධම්මදෙසනං ආරබ්භ නානාකරණං
 වුච්චෙට්ඨ, තං කිං නාමාති වදන්ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. ඉති තෙ මජ්ඣෙ
 භිත්තසුචණ්ණං විය සාසනෙන සද්ධිං අත්තනො ලද්ධිං වචනමත්තෙන සමධුරං
 යපයිංසු. නෙව අභිනන්දිංසුති “එවමෙත”න්ති න සම්පට්චිජ්ඣ.
 නප්පට්ඨිකොසිංසුති “න ඉදං එව”න්ති නප්පට්ඨෙසෙධෙසුං. කස්මා? තෙ කිර
 “තිත්ථියා නාම අත්ථසදිසා ජානිත්වා වා අජානිත්වා වා කථෙය්‍යු”න්ති
 නාහිනන්දිංසු.

න සම්පායිස්සන්තිති සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. උත්තරි ව
 විසාතන්ති අසම්පාදනතො උත්තරිමිපි දුක්ඛං ආපජ්ජස්සන්ති. සම්පාදෙත්වා කථෙතුං
 අසක්කොත්තානඤ්ඤි දුක්ඛං උප්පජ්ජති. යථා තං, භික්ඛවෙ, අවිසයස්මිත්ති එත්ථ ව
 තන්ති නිපාතමත්තං. යථාති කාරණවචනං, යස්මා අවිසයෙ පඤ්ඤං පුච්ඡිතා
 භොග්ගිති අත්ථො. ඉතො වා පන සුත්ථාති ඉතො වා පන මම සාසනතො සුත්ථා.
 ඉතොති තථාගතතොපි තථාගතසාවකතොපි. ආරාධෙය්‍යාති පරිතොසෙය්‍ය,
 අඤ්ඤාටා ආරාධනං නාම නත්ථිති දස්සෙති.

එකධම්මෙති එකස්මිං ධම්මෙ. ඉමිනා උද්දෙසො දස්සිතො. පරතො කතමස්මිං.
 එකධම්මෙති ඉමිනා පඤ්ඤො දස්සිතො. සබ්බෙ සත්තා ආභාරට්ඨිතිකාති ඉදං
 පනෙත්ථ වෙය්‍යාකරණං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. සම්මා නිබ්බන්දමානොති ආදීසු
 පන සම්මා භෙතුනා නයෙන නිබ්බිදානුපස්සනාය නිබ්බන්දන්තො
 උක්කණ්ඨන්තො, විරාගානුපස්සනාය විරජ්ජන්තො, පටිසඬ්ඛානුපස්සනාය

මුච්චනස්ස උපායං කත්වා විමුච්චමානො, අධිමොක්ඛවසෙන වා විමුච්චමානො සන්තිට්ඨානං කුරුමානොති අත්ථො. උදයබ්බයෙහි පරිච්ඡින්නදිත්වා පුබ්බන්තාපරන්තදස්සනෙන සම්මා පරියන්තදස්සාථි. සම්මදන්ථං අභිසමෙච්චාති සම්මා සභාගන්ථං ඤාණෙන අභිසමාගන්ත්වා. දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති සකලවට්ටදුක්ඛස්ස පරියන්තං පරිවටුමං කරො හොති.

සබ්බෙ සත්තාති කාමහවාදීසු එකවොකාරහවාදීසු ව සබ්බහවෙසු සබ්බෙ සත්තා. ආභාරට්ඨිකීකාති ආභාරතො ධීති එතෙසන්ති ආභාරට්ඨිකීකා. ඉති සබ්බසත්තානම්පි ධීතිහෙතු ආභාරො නාම එකො ධම්මො, තස්මිං එකධම්මෙ. නනු ව එවං සන්තෙ යං චුත්තං – “අසඤ්ඤසත්තා දෙවා අහෙතුකා අනාහාරා අඵස්සකා”තිආදි (විහ. 1017), තං විරුජ්ඣතීති. න විරුජ්ඣති. තෙසඤ්ඤි ඤානං ආභාරො හොති. එවං සන්තෙපි “චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරා”ති (සං. නි. 2.11) ඉදං විරුජ්ඣතීති. ඉදම්පි න විරුජ්ඣති. එතස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ නිජ්ජරියායෙන ආහාරලක්ඛණා ධම්මා ආහාරාති චුත්තා, ඉධ පන පරියායෙන පච්චයො ආහාරාති චුත්තො. සබ්බධම්මානඤ්ඤි පච්චයො ලද්ධං වට්ටති. සො ව යං යං ඵලං ජනෙති, තං තං ආහරති නාම. තස්මා ආහාරාති චුච්චති. තෙනෙවාහ – “අච්ඡ්ඡමපාහං, භික්ඛවෙ, සාහාරං වදාමි, නො අනාහාරං. කො ව, භික්ඛවෙ, අච්ඡ්ඡාය ආහාරො? පඤ්ච නිවරණානිස්ස වචනීය”න්ති (අ. නි. 10.61). අයං ඉධ අධිජ්ජෙතො. එතස්මිඤ්ඤි පච්චයාහාරෙ ගහිතෙ පරියායාහාරොපි නිජ්ජරියායාහාරොපි සබ්බො ගහිතොව හොති.

තත්ථ අසඤ්ඤිහවෙ පච්චයාහාරො ලබ්භති. අනුජ්ජන්තෙ හි බුද්ධෙ තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතා වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තතො වුට්ඨාය “ධි චිත්තං, ධි වතෙතං චිත්තං, චිත්තස්ස නාම අභාවොයෙව සාධු. චිත්තඤ්ඤි නිස්සාය වධබන්ධාදිපච්චයං දුක්ඛං උජ්ජජ්ජති. චිත්තෙ අසති නත්ථෙත්ත”න්ති බන්ති. රූපිං උජ්ජාදෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානා කාලං කත්වා අසඤ්ඤිහවෙ නිබ්බත්තන්ති. යො යස්ස ඉරියාපථො මනුස්සලොකෙ පණ්හිතො අහොසි, සො තෙන ඉරියාපථෙන නිබ්බත්තිත්වා චිත්තරූපසදිසො හුත්වා පඤ්ච කජ්ජසතාති තිට්ඨති. එත්තකං අද්ධානං සයිතො විය හොති. ඵවරූපානම්පි සත්තානං පච්චයාහාරො ලබ්භති. තෙ හි යං ඤානං භාවෙත්වා නිබ්බත්තා, තදෙව තෙසං පච්චයො හොති. යථා ජියාවෙගෙන ඛිත්තසරො යාව ජියාවෙගො අත්ථි, තාව ගච්ඡති. එවං යාව ඤානපච්චයො අත්ථි, තාව තිට්ඨන්ති. තස්මිං නිට්ඨිතෙ ඛිණුවෙගො විය සරො පතන්ති. වචනකාලෙ ව තෙසං සො රූපකායො අන්තරධායති, කාමාවචරසඤ්ඤා උජ්ජජ්ජති, තෙන සඤ්ඤාජ්ජාදෙන තෙ දෙවා තම්භා කායා චුතාති පඤ්ඤායන්ති.

යෙ පන තෙ තෙරයිකා නෙව වුට්ඨානඵලපජීවී, න පුඤ්ඤඵලපජීවීති චුත්තා, තෙසං කො ආහාරොති? තෙසං කම්මමෙව ආහාරො. කිං පඤ්ච ආහාරා අත්ථිති? පඤ්ච, න පඤ්චාති ඉදං න චත්තබ්බං, නනු “පච්චයො ආහාරො”ති චුත්තමෙතං. තස්මා යෙන කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තන්ති, තදෙව තෙසං ධීතිපච්චයන්තා

ආහාරො හොති. යං සන්ධාය ඉදං චුත්තං – “න ච තාව කාලං කරොති, යාව න තං පාපකම්මං ඛ්‍යන්ති හොති”ති (ම. නි. 3.250, 268; අ. නි. 3.36).

කබලිකාරාහාරං ආරභිභාපි චෙත්ථ විවාදො න කාතබ්බො. මුඛෙ උප්පජ්ජනබෙළොපි හි තෙසං ආහාරකිච්චං සාධෙති. බෙළො හි නිරයෙ දුක්ඛවෙදනීයො හුත්වා පච්චයො හොති, සග්ගෙ සුඛවෙදනීයො. ඉති කාමහවෙ නිප්පරියායෙන චත්තාරො ආහාරා, රූපාරූපහවෙසු යපෙත්වා අසඤ්ඤෙ සෙසානං තයො, අසඤ්ඤානඤ්චෙව අවසෙසානඤ්ච පච්චයාහාරොති ඉමිනා ආකාරෙන සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ චත්තාරො ආහාරො යො වා පන කොචි පච්චයාහාරො දුක්ඛසච්චං, ආහාරසමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පචත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධප්පජානනා පඤ්ඤා මග්ගසච්චන්ති එවං චතුසච්චවසෙන සබ්බවාරෙසු යොජනා කාතබ්බා.

8. දුතියමභාපඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ කප්ඪගලායන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. කප්ඪගලාති කප්ඪගලාවාසිනො. මභාපඤ්ඤසුති මහන්තඅත්ථපරිග්ගාහකෙසු පඤ්ඤෙසු. යථා මෙත්ථ බායතීති යථා මෙ එත්ථ උපට්ඨාති. සම්මා සුභාවිතචිත්තොති හෙතුනා නයෙන සුට්ඨු භාවිතචිත්තො. එසො වෙව තස්ස අත්ථොති කිඤ්චාපි හගවතා “චත්තාරො ධම්මා”තිආදයො පඤ්ඤා “චත්තාරො ආහාරා”තිආදිනා නයෙන විස්සජ්ජිතා, යස්මා පන චතුසු ආහාරෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා හොන්ති, තෙසු ච භාවිතෙසු චත්තාරො ආහාරා පරිඤ්ඤාතාව හොන්ති. තස්මා දෙසනාවිලාසෙන ඛ්‍යාඤ්ජනමෙවෙත්ථ නානං, අත්ථො පන එකොයෙව. ඉන්ද්‍රියාදීසුපි එසෙව නයො. තෙන චුත්තං – “එසො වෙව තස්ස අත්ථො”ති. අත්ථතො හි උභයම්පෙතං මජ්ඣෙ භින්නසුචණ්ණමිව හොති.

9. පයමකොසලසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ යාවතාති යත්තකා. කාසිකොසලාති කාසිකොසලජනපදා. අත්ථෙව අඤ්ඤථත්තන්ති ධීතස්ස අඤ්ඤථත්තං අත්ථියෙව. අත්ථි විපරිණාමොති මරණමපි අත්ථියෙව. තස්මිම්පි නිබ්බන්දතීති තස්මිම්පි සම්පත්තිජාතෙ උක්කණ්ඨති. අග්ගෙ විරජ්ජතීති සම්පත්තියා අග්ගෙ කොසලරාජභාවෙ විරජ්ජති. පගෙව භීතස්මිත්ති පයමතරංයෙව භීතෙ ඉත්තරමනුස්සානං පඤ්ච කාමගුණජාතෙ.

මනොමයාති ඤානමනෙත නිබ්බන්තා. බාරාණසෙය්‍යකන්ති බාරාණසියං උප්පන්නං. තත්ථ කිර කප්පාසොපි මුදු, සුත්තකන්තිකායොපි තත්තවායාපි ඡෙකා, උදකම්පි සුචි සිනිද්ධං. උභතොභාගවිමට්ඨන්ති ද්විසුපි පස්සෙසු මට්ඨං මුදු සිනිද්ධං බායති. චතස්සො පටිපදා ලොකියලොකුත්තරමිස්සිකා කටීතා. සඤ්ඤාසු පයමා කාමාවචරසඤ්ඤා, දුතියා රූපාවචරසඤ්ඤා, තතියා ලොකුත්තරසඤ්ඤා, චතුත්ථා

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤා. යස්මා පන සා සඤ්ඤා අග්ගාති ආගතා, තතො පරං සඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම නත්ථි, තස්මා අග්ගන්ති වුත්තා.

බාහිරකානන්ති සාසනතො ඛනිද්ධා පවත්තානං. නො චස්සං නො ච මෙ සියාති සචෙ අහං අතීතෙ න භවිස්සං, එතරහිපි මෙ අයං අත්තභාවො න සියා. න භවිස්සාමි න මෙ භවිස්සතීති සචෙපි අනාගතෙ න භවිස්සාමි, න ච මෙ කිඤ්චි පලිබොධජානං භවිස්සති. අග්ගෙ විරජ්ජති උච්ඡෙදදිට්ඨියං විරජ්ජති. උච්ඡෙදදිට්ඨි හි ඉධ නිබ්බානස්ස සන්තතාය අග්ගන්ති ජාතා.

පරමත්ථවිසුද්ධන්ති උත්තමත්ථවිසුද්ධිං.
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා එතං අධිවචනං.
ආකිඤ්චඤ්ඤායතනඤ්ඤි විපස්සනාපදට්ඨානත්තා අග්ගං නාම ජාතං,
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං දීඝායුකත්තා. පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානන්ති ඉමස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ පරමනිබ්බානං. අනුපාදා විමොක්ඛොති චතුහි උපාදානෙහි අග්ගභෙත්වා විත්තස්ස විමොක්ඛො. අරහත්තස්සෙතං නාමං.
පරිඤ්ඤන්ති සමතික්කමං. තත්ථ භගවා පයමජ්ඣානෙන කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, අරුපාවචරෙහි රූපානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, අනුපාදානිබ්බානෙන වෙදනානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති. නිබ්බානඤ්ඤි සබ්බවෙදයිතජ්ජභානත්තා වෙදනානං පරිඤ්ඤා නාම. අනුපාදාපරිනිබ්බානන්ති අපච්චයපරිනිබ්බානං. ඉදං පන සුත්තං කථෙන්නො භගවා අනභිරතිපිළිතාති පඤ්ච භික්ඛුසතාති දිස්වා තෙසං අනභිරතිවිනොදනත්ථං කථෙසි. තෙපි අනභිරතිං විනොදෙත්වා දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා සොතාපන්නා හුත්වා අපරභාගෙ විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණිංසුති.

10. දුතියකොසලසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ උය්‍යාධිකා නිවත්තො භොතීති යුද්ධතො නිවත්තො භොති.
ලද්ධාධිජ්ජායොති මහාකොසලරඤ්ඤා කිරි බිම්බිසාරස්ස ධිතරං දෙනේතෙන ද්වින්නං රජ්ජානං අත්තරෙ සතසහස්සුට්ඨානො කාසිගාමො නාම ධිතු දින්නො. අජාතසත්තුනා පිතරි මාරිතෙ මාතාපිස්ස රඤ්ඤො වියොගසොකෙන නචිරස්සෙව මතා. තතො රාජා පසෙනදිකොසලො “අජාතසත්තුනා මාතාපිතරො මාරිතා, මම පිතු සන්තකො ගාමො”ති තස්සත්ථාය අට්ඨං කරොති, අජාතසත්තුපි “මම මාතු සන්තකො”ති තස්ස ගාමස්සත්ථාය. ද්වෙපි මාතුලභාගිනෙය්‍යා චතුරඨිගිතිං සෙතං සන්නය්හිත්වා යුජ්ඣංසු. තත්ථ පසෙනදිකොසලො ද්වෙ වාරෙ අජාතසත්තුනා පරාජිතො නගරමෙව පාවිසි. තතියවාරෙ “කථං නු බො මෙ ජයො භවෙය්‍යා”ති උපස්සුතිවසෙන යුජ්ඣිතබ්බාකාරං ඤත්වා බ්‍රහ්ම රචයිත්වා උභොහි පස්සෙහි පරික්ඛිපිත්වා අජාතසත්තුං ගණ්හි. තාවදෙව ජයාධිජ්ජායස්ස ලද්ධත්තා ලද්ධාධිජ්ජායො නාම අභොසි.

යෙන ආරාමො තෙන පායාසීති බහිනගරෙ ජයබන්ධාවාරං නිවෙසෙත්වා “යාව නගරං අලඬකරොන්ති, තාව දසබලං වන්දිස්සාමි. නගරං පවිට්ඨකාලතො පටියාය හි පපඤ්චො හොති” ති අමච්චගණපරිවුතො යෙනාරාමො තෙන පායාසී, ආරාමං පාවිසී. කස්මිං කාලෙ පාවිසීති? පිණ්ඩපානප්පටික්කන්තානං හික්ඛුනං ඔවාදං දත්වා සම්මාසම්බුද්ධෙ ගන්ධකුටිං පවිට්ඨෙ හික්ඛුසඬ්ඨෙ ව ඔවාදං සම්පට්ඨිත්වා අත්තනො අත්තනො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි ගතෙ. වඬිකමන්තීති කස්මිං සමයෙ වඬිකමන්ති? පණ්ණිනභොජනපච්චයස්ස ටීනමිද්ධස්ස විනොදනත්ථං, දිවා පධානිකා වා තෙ. තාදිසානඤ්ඤි පච්ඡාහත්තං වඬිකමිත්වා න්හත්වා සරීරං උතුං ගාහාපෙත්වා නිසප්ප සමුණ්ඨමං කරොන්තානං විත්තං එකග්ගං හොති. යෙ තෙ හික්ඛුති සො කිර “කහං සත්ථා කහං සුගතොති පරිවෙණෙන පරිවෙණං ආගන්ත්වා පුච්ඡිත්වා පවිසිස්සාමි” ති විලොකෙත්තො අරඤ්ඤහත්ථි විය මහාවඬිකමෙ වඬිකමමානෙ පංසුකුලිකෙ හික්ඛු දිස්වා තෙසං සන්තිකං අගමාසී. තං සන්ධායෙනං වුත්තං. දස්සනකාමාති පස්සිතුකාමා. විහාරොති ගන්ධකුටිං සන්ධාය ආහංසු. අතරමානොති අතුරිතො, සණ්ඨකං පදපමාණට්ඨානෙ පදං නික්ඛිපන්තො වත්තං කත්වා සුසම්මට්ඨං මුත්තජාලසින්දුවාරසදිසං වාලුකං අවිනාසෙත්තොති අත්ථො. ආලින්දන්ති පමුඛං. අග්ගලන්ති කවාටං. උක්කාසිත්වාති උක්කාසිතසද්දං කත්වා. ආකොටෙහීති අග්ගනබෙන ඊසකං කුඤ්චිකාජිද්දසමීපෙ කොටෙහීති වුත්තං හොති. ද්වාරං කිර අතිඋපරි අමනුස්සා, අතිහෙට්ඨා දිසජාතිකා කොටෙත්ති. තථා අකොටෙත්වා මජ්ඣෙ ජිද්දසමීපෙ කොටෙතබ්බන්ති ඉදං ද්වාරකොටනවත්තන්ති වදන්ති. විවරි හගවා ද්වාරන්ති න හගවා උට්ඨාය ද්වාරං විවරති, විවරතුති පන හත්ථං පසාරෙති. තතො “හගවා තුම්හෙහි අනෙකකප්පකොටිසු දානං දදමානෙහි න සහත්ථා ද්වාරවිවරණකම්මං කත”න්ති සයමෙව ද්වාරං විවටං. තං පන යස්මා හගවතො මනෙන විවටං, තස්මා “විවරි හගවා ද්වාර”න්ති වත්තුං වට්ටති.

මෙත්තුපහාරන්ති මෙත්තාසම්පයුත්තං කායිකවාචසිකඋපහාරං. කතඤ්ඤුතන්ති අයඤ්ඤි රාජා පුබ්බෙ පුලසරීරො අහොසී, දොණපාකං භුඤ්ජති. අථස්ස හගවා දිවසෙ දිවසෙ ථොකං ථොකං භාපනත්ථාය –

“මනුජස්ස සදා සතීමනො,
මත්තං ජානතො ලද්ධභොජනො;
තනුකස්ස හවන්ති වෙදනා,
සණ්ඨකං ජීරති ආයුපාලය”න්ති. (සං. නි. 1.124) –

ඉමං ඔවාදං අදාසී. සො ඉමස්මිං ඔවාදෙ යත්වා දිවසෙ දිවසෙ ථොකං ථොකං භාපෙත්වා අනුක්කමෙන නාලිකොදනපරමත්ථාය සණ්ඨාසී, ගත්තානිපිස්ස තනුනි ටීරානි ජාතානි. තං හගවතා කතං උපකාරං සන්ධාය “කතඤ්ඤුතං ඛො අහං, හන්තෙ, කතවෙදිතං සම්පස්සමානො” ති ආහ. අරියෙ ඤායෙති සහවිපස්සනකෙ මග්ගෙ. වුද්ධසිලොති වඬිසීතසිලො. අරියසිලොති අපොථුප්පනිකෙහි සිලෙහි සමන්තාගතො. කුසලසිලොති අනවජ්ජෙහි සිලෙහි සමන්තාගතො. ආරඤ්ඤකොති ජායමානොපි අරඤ්ඤෙ ජාතො, අහිසම්බුජ්ඣමානොපි අරඤ්ඤෙ අහිසම්බුද්ධො,

දෙව්විමානකප්පාය ගන්ධකුටියා වසන්තොපි අරඤ්ඤයෙව වසීති දස්සෙන්තො එවමාහ. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

මහාවග්ගො තතියො.

4. උපාලිවග්ගො

1. උපාලිසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සඬ්ඝසුට්ඨතායාති ආදීසු සඬ්ඝසුට්ඨතා නාම සඬ්ඝස්ස සුට්ඨභාවො, “සුට්ඨ දෙවා”ති ආගතට්ඨානෙ විය “සුට්ඨ, හන්තෙ”ති වචනසම්පට්ච්ඡනභාවො. යො ච තථාගතස්ස වචනං සම්පට්ච්ඡති, තස්ස තං දීඝරත්තං භිත්තාය සුඛාය සංවත්තති. තස්මා සඬ්ඝස්ස “සුට්ඨ, හන්තෙ”ති වචනසම්පට්ච්ඡනත්ථං පඤ්ඤත්තං, අසම්පට්ච්ඡනෙ ආදීනවං, සම්පට්ච්ඡනෙ ආනිසංසං දස්සෙන්වා, න බලක්කාරෙන අභිභවිත්වාති එතමත්ථං ආවිකරොත්තො ආහ – සඬ්ඝසුට්ඨතායාති. සඬ්ඝඵාසුතායාති සඬ්ඝස්ස ඵාසුභාවාය, සහජීවිත්තාය සුඛවිහාරත්ථායාති අත්ථො.

දුම්මඬ්ඬකුතං පුග්ගලානං නිග්ගහායාති දුම්මඬ්ඬකුතාම දුස්සීලපුග්ගලා, යෙ මඬ්ඬකුතං ආපාදියමානාපි දුක්ඛෙන ආපජ්ජන්ති, චිතික්කමං කරොත්තා වා කත්වා වා න ලජ්ජන්ති, තෙසං නිග්ගහත්ථාය. තෙ හි සික්ඛාපදෙ අසති “කිං තුම්හෙහි දිට්ඨං, කිං සුතං, කිං අම්හෙහි කතං, කතමස්මිං වත්ථුස්මිං කතමං ආපත්තිං රොපෙන්වා අම්හෙ නිග්ගණ්හවා”ති සඬ්ඝං විහෙයෙය්ගුං. සික්ඛාපදෙ පන සති තෙ සඬ්ඝො සික්ඛාපදං දස්සෙන්වා සහ ධම්මෙන නිග්ගහෙස්සති. තෙන වුත්තං – “දුම්මඬ්ඬකුතං පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති.

පෙසලානන්ති පියසීලානං භික්ඛුතං ඵාසුචිහාරත්ථාය. පියසීලා හි භික්ඛු කත්තබ්බාකත්තබ්බං සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං මරියාදඤ්ච අජානන්තා සික්ඛාත්තයපාරිපුරියා සට්ඨානා කිලමන්ති, තෙ පන සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං මරියාදඤ්ච ඤත්වා සික්ඛාපාරිපුරියා සට්ඨානා න කිලමන්ති. තෙන තෙසං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං ඵාසුචිහාරාය සංවත්තති යෙව. යො වා දුම්මඬ්ඬකුතං පුග්ගලානං නිග්ගහො, ස්වෙව තෙසං ඵාසුචිහාරො. දුස්සීලපුග්ගලෙ නිස්සාය හි උපොසථප්පචාරණා න තිට්ඨන්ති, සඬ්ඝකම්මානි නප්පවත්තන්ති, සාමග්ගී න හොති, භික්ඛු අනෙකග්ගා උද්දෙසාදීසු අනුයුඤ්ඡිතුං න සක්කොන්ති. දුස්සීලෙසු පන නිග්ගහිතෙසු සබ්බොපි අයං උපද්දෙවො න හොති, තතො පෙසලා භික්ඛු ඵාසු විහරන්ති. එවං “පෙසලානං භික්ඛුතං ඵාසුචිහාරායා”ති එත්ථ ද්විධා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරායාති දිට්ඨධම්මිකා ආසවා නාම අසංවරෙ ධීතෙන තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බො

පාණිප්පහාරදණ්ඩප්පහාරසත්ථප්පහාරහත්ථච්ඡෙදපාදච්ඡෙදඅකිත්තිඅයසවිප්පට්ඨා
 රාදයො දුක්ඛවිසෙසො, තෙසං සංවරාය පිදහනාය ආගමනමග්ගථකනායාති
 අත්ථො. සම්පරාසිකානන්ති සම්පරාසිකා ආසවා නාම අසංවරෙ ධීතෙන
 කතපාපකම්මමුලකා සම්පරායෙ නරකාදීසු පත්තබ්බා දුක්ඛවිසෙසා, තෙසං
 පටිඝාතත්ථාය වුපසමත්ථාය.

අප්පසන්නානන්ති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි සති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං ඤත්වා
 වා, යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ හික්ඛු දිස්වා වා, යෙපි අප්පසන්නා
 පණ්ඩිතමනුස්සා, තෙ “යාති වත ලොකෙ මහාජනස්ස
 රජ්ජනදුස්සනමුය්හනට්ඨානාති, තෙහි ඉමෙ සමණා ආරකා චිරතා විහරන්ති,
 දුක්ඛරං වත කරොන්ති” ති පසාදං ආපජ්ජන්ති විනයපිටකපොත්ථකං දිස්වා
 මිච්ඡාදිට්ඨිකතවෙදිබ්බාහ්මණා විය. තෙන වුත්තං – “අප්පසන්නානං පසාදායා” ති.

පසන්නානන්ති යෙපි සාසනෙ පසන්නා කුලපුත්තා, තෙපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං
 වා ඤත්වා, යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ හික්ඛු වා දිස්වා “අහො අය්‍යා දුක්ඛරං
 කරොන්ති, යෙ යාවජීවං ඵකහත්තා විනයසංවරං පාලෙන්ති” ති හියොයා හියොයා
 පසිදන්ති. තෙන වුත්තං – “පසන්නානං හියොයාභාවායා” ති.

සද්ධම්මට්ඨිතියාති තිවිධො සද්ධම්මො පරියත්තිසද්ධම්මො
 පටිපත්තිසද්ධම්මො අධිගමසද්ධම්මොති. තත්ථ සකලම්පි බුද්ධච්චනං
 පරියත්තිසද්ධම්මො නාම. තෙරස ධුතගුණා වාරිත්තවාරිත්තසීලසමාධිවිපස්සනාති
 අයං පටිපත්තිසද්ධම්මො නාම. නවලොකුත්තරධම්මො අධිගමසද්ධම්මො නාම.
 සො සබ්බොපි යස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති හික්ඛු සික්ඛාපදඤ්ච තස්ස
 විහඬගඤ්ච තදත්ථජොතනත්ථං අඤ්ඤඤ්ච බුද්ධච්චනං පරියාපුණන්ති,
 යථාපඤ්ඤත්තඤ්ච පටිපජ්ජමානා පටිපත්තිං පුරෙත්වා පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බං
 ලොකුත්තරධම්මං අධිගච්ඡන්ති, තස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සද්ධම්මො
 විරට්ඨිතිකො හොති. තෙන වුත්තං – “සද්ධම්මට්ඨිතියා” ති.

විනයානුග්ගහායාති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති සංවරවිනයො, පහානවිනයො,
 සමථවිනයො, පඤ්ඤත්තිවිනයොති චතුබ්බිධො විනයො අනුග්ගහිතො හොති
 සුපත්ථම්හිතො. තෙන වුත්තං – “විනයානුග්ගහායා” ති.

2. පාතිමොක්ඛට්ඨපනාසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ පාරාජිකොති පාරාජිකාපත්තිං ආපන්නො. පාරාජිකකථා විප්පකතා
 හොතීති “අසුකපුග්ගලො පාරාජිකං ආපන්නො නු ඛො නො” ති ඵවං කථා
 ආරහිත්වා අනිට්ඨාපිතා හොති. ඵස නයො සබ්බත්ථ.

3. උබ්බාහිකාසුත්තවණ්ණනා

33. තනියෙ උබ්බාහිකායානි සම්පත්තඅධිකරණං වූපසමෙතුං සඞ්ඝතො උබ්බාහිත්වා උද්ධරිත්වා ගහණත්ථාය. විනයෙ බො පන යීතො හොතිති විනයලක්ඛණෙ පතිට්ඨිතො හොති. අසංභීරොති න අඤ්ඤස්ස වචනමත්තෙනෙව අත්තනො ලද්ධිං විස්සජ්ජෙති. පටිබලොති කායබලෙනපි ඤාණබලෙනපි සමන්තාගතො. සඤ්ඤාපෙතුන්ති ජානාපෙතුං. පඤ්ඤාපෙතුන්ති සම්පජානාපෙතුං. නිජ්ඣාපෙතුන්ති ඔලොකාපෙතුං. පෙක්ඛතුන්ති පස්සාපෙතුං. පසාදෙතුන්ති සඤ්ජාතපසාදං කාතුං. අධිකරණන්ති විවාදාධිකරණාදිවතුබ්බිධං. අධිකරණසමුදයන්ති විවාදමූලාදිකං අධිකරණකාරකං. අධිකරණනිරොධන්ති අධිකරණානං වූපසමං. අධිකරණනිරොධගාමිනිං පටිපදන්ති සත්තවිධඅධිකරණසමථං.

4. උපසම්පදාසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ අනභිරතීන්ති උක්කණ්ඨිතභාවං. වූපකාසෙතුන්ති විනෙතුං. අධිසීලෙති උත්තමසීලෙ. විත්තපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො.

7. සඞ්ඝභෙදසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ වත්ථුභීති කාරණෙහි. අවකස්සන්තීති පරිසං ආකඨ්ඨන්ති විජටෙන්ති එකමන්තං උස්සාරෙන්ති. අපකස්සන්තීති අනිවිය ආකඨ්ඨන්ති, යථා විසංසට්ඨා හොන්ති, එවං කරොන්ති. ආවෙති කම්මානි කරොන්තීති විසුං සඞ්ඝකම්මානි කරොන්ති.

9-10. ආනන්දසුත්තද්වයවණ්ණනා

39-40. නවමෙ කප්පට්ඨිකන්ති ආයුකප්පං නිරයමිහි යිතිකාරණං. කිබ්බිසං පසවතීති පාපං පටිලහති. ආපායිකොති අපායගමනීයො. තෙරයිකොති නිරයෙ නිබ්බත්තනකො. වග්ගරතොති හෙදරතො. යොගක්ඛෙමා පධංසතීති යොගෙහි බෙමතො අරහත්තතො ධංසති විගච්ඡති. දසමෙ අනුග්ගහොති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සඞ්ගහානුග්ගහො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

උපාලිවග්ගො චතුත්ථො.

5. අක්කොසවග්ගො

4. කුසිනාරසුත්තවණ්ණනා

44. පඤ්චමස්ස චතුත්ථෙ කුසිනාරායන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. දෙවනානං අත්ථාය බලිං හරන්ති එත්ථානි බලිහරණො, තස්මිං බලිහරණෙ. අවිජ්ජදෙන අප්පට්ඨංසෙනානිආදීසු යෙන කෙනවිදෙව පහටො වා හොති, වෙජ්ජකම්මාදීනි වා කතානි, තස්ස කායසමාවාරො උපවිකාදීහි බායිතතාලපණ්ණං විය ඡිද්දො ව,

පටිමසිතුං යත්ථ කත්ථවි ගහෙත්වා ආකඩ්ඪිතුං සක්කුණෙය්‍යත්තාය පටිමංසො ව
 හොති, විපරිතො අවිජ්ජදො අප්පටිමංසො නාම. වච්ඡමාවාරො පන
 මුසාවාදඔමසවාදපෙසුඤ්ඤඅමුලකානුද්ධංසනාදීහි ඡිද්දො සප්පටිමංසො ව හොති,
 විපරිතො අවිජ්ජදො අප්පටිමංසො. මෙත්තං නු ඛො මෙ චිත්තන්ති පලිබොධං
 ඡිත්තදිත්වා කම්මට්ඨානභාවනානුයොගෙන අධිගතං මෙ මෙත්තචිත්තං. අනාසාතන්ති
 ආසාතවිරහිතං, වික්ඛම්භනෙන විහතාසාතන්ති අත්ථො. කත්ථ වුත්තන්ති ඉදං
 සික්ඛාපදං කිස්මිං නගරෙ වුත්තං.

කාලෙන වක්ඛාමීතිආදීසු එකො එකං ඔකාසං කාරෙත්වා වොදෙන්තො
 කාලෙන වදති නාම. සඨසමජ්ඣෙකො වා ගණමජ්ඣෙකො වා
 සලාකග්ගයාගග්ගවිතක්කමාලකහික්ඛාවාරමග්ගආසනසාලාදීසු වා උපට්ඨාකෙහි
 පරිවාරිතක්ඛණෙ වා වොදෙන්තො අකාලෙන වදති නාම. තච්ඡෙන වදන්තො
 භූතෙන වදති නාම. ‘දහරමහල්ලකපරිසාවවරකපංසුකුලිකධම්මකථිකපතිරූපං තව
 ඉද්’න්ති වදන්තො එරුසෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං පන කත්වා, ‘භන්තෙ
 මහල්ලකත්ථ, පරිසාවවරකත්ථ, පංසුකුලිකත්ථ, ධම්මකථිකත්ථපතිරූපං
 තුම්භාකමීද්’න්ති වදන්තො සණ්ඨෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං කත්වා වදන්තො
 අත්ථසංහිතෙන වදති නාම. මෙත්තචිත්තො වක්ඛාමි නො දොසන්තරොති
 මෙත්තචිත්තං පච්චුපට්ඨපෙත්වා වක්ඛාමි, න දුට්ඨචිත්තො භුත්වා.

5. රාජන්තෙපුරප්පවෙසනසුත්තවණ්ණනා

45. පඤ්චමෙ කතං වා කරිස්සන්ති වාති මෙටුනචිතික්කමං කරිංසු වා
 කරිස්සන්ති වා. රතනන්ති මණිරතනාදීසු යංකිඤ්චි. පත්ථෙතීති මාරෙතුං ඉච්ඡති.
 හත්ථිසම්ඛාධන්ති හත්ථිහි සම්ඛාධං. හත්ථිසම්මද්දන්ති වා පායො, තස්සත්ථො –
 හත්ථිහි සම්මද්දො එත්ථාති හත්ථිසම්මද්දං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. රජනීයානි
 රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බානීති එතානි රාගජනකානි රූපාදීනි තත්ථ පරිපුරානි
 හොන්ති.

6. සක්කසුත්තවණ්ණනා

46. ඡට්ඨෙය්‍ය සොකසහයෙති සොකෙන සහයෙ. සොකහයෙති වා පායො,
 අයමෙවත්ථො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. යෙන කෙනචි කම්මට්ඨානෙනාති
 කසිවණ්ණිජාදිකම්මෙසු යෙන කෙනචි කම්මෙන. අනාපජ්ජ අකුසලන්ති කිඤ්චි
 අකුසලං අනාපජ්ජිත්වා. නිබ්බිසෙය්‍යාති උප්පාදෙය්‍ය ආවිනෙය්‍ය. දක්ඛොති
 ඡෙකො. උට්ඨානසම්පත්තොති උට්ඨානවීරියෙන සමන්තාගතො. අලං වචනායාති
 යුත්තො වචනාය. එකන්තසුඛප්පටිසංවෙදී විහරෙය්‍යාති එකන්තමෙව
 කායිකවෙතසිකසුඛං ඤාණෙන පටිසංවෙදෙන්තො විහරෙය්‍ය. අනිච්චාති භුත්වා
 අභාවතො. තුච්ඡාති සාරරහිතා. මුසාති නිච්චසුභසුඛා විය බායමානාපි තථා න
 හොන්තීති මුසා. මොසධම්මාති නස්සනසභාවා. තස්මා තෙ පටිච්ච දුක්ඛං
 උප්පජ්ජතීති සන්දස්සෙති. ඉධ පන වොති එත්ථ වො ති නිපාතමත්තං. අපණ්ණකං

වා සොතාපන්නොති අවිරාධිතං එකංසෙන සොතාපන්නො වා හොති. සොපි ක්කානං නිබ්බත්තෙති, බ්‍රහ්මලොකං වා ගන්ත්වා ඡස්ස වා කාමසග්ගෙස්ස එකන්තස්සඵප්පිසංවෙදී හුත්වා විහරෙය්‍ය. ඉමස්මිං සුත්තෙ සත්ථා අට්ඨඨිගුපොසථස්ස ගුණං කථෙසි.

7. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

47. සත්තමෙ මිච්ඡාපණ්ණිතන්ති මිච්ඡා යපිතං. අධම්මචරියාවිසමචරියාති අකුසලකම්මපථවසෙන අධම්මචරියසංඛිබ්බාතා විසමචරියා. කුසලකම්මපථවසෙන ඉතරා වෙදිතබ්බා. එවමිධ වට්ටමෙව කපීතං.

8. පබ්බජිතඅභිණ්හසුත්තවණ්ණනා

48. අට්ඨමෙ පබ්බජිතෙනාති සරාවාසං පහාය සාසනෙ පබ්බජ්ජං උපගතෙන. අභිණ්හන්ති අභික්ඛණං පුනප්පුනං, පච්චචෙක්ඛිතබ්බා ඔලොකෙතබ්බා සල්ලක්ඛෙතබ්බා. වෙචණ්ණියන්ති විචණ්ණහාවං. තං පනෙතං වෙචණ්ණියං දුට්ඨං හොති සරීරවෙචණ්ණියං පරික්ඛාරවෙචණ්ණියඤ්ච. තත්ථ කෙසමස්සුඔරොපනෙන සරීරවෙචණ්ණියං වෙදිතබ්බං. පුබ්බෙ පන නානාවිරාගාති සුබ්බමචත්ථාති නිවාසෙත්වාපි නානග්ගරසභොජනං සුවණ්ණරජනභාජනෙස්ස භුඤ්ජිත්වාපි සිරිගබ්භෙ වරසයනාසනෙස්ස නිපජ්ජිත්වාපි නිසීදිත්වාපි සප්පිනවතීතාදීහි භෙසජ්ජං කත්වාපි පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය ඡින්නසංඛිතසාධාරණසපිතාති වත්ථාති නිවාසෙතබ්බාති, අයපත්තෙ වා මත්තිකපත්තෙ වා මිස්සකොදනො භුඤ්ජිතබ්බො, රුක්ඛමූලාදියෙනාසනෙ මුඤ්ජතිණසන්ථරණාදීස්ස නිපජ්ජිතබ්බං, වම්මඛණ්ඩතට්ටිකාදීස්ස නිසීදිතබ්බං, පුතිමුත්තාදීහි භෙසජ්ජං කත්තබ්බං හොති. එවමෙත්ථ පරික්ඛාරවෙචණ්ණියං වෙදිතබ්බං. එවං පච්චචෙක්ඛිතො කොපො ව මානො ව පහීයති.

පරපට්ඨද්ධා මෙ ජීවිකාති මය්හං පරෙස්ස පට්ඨද්ධා පරායත්තා චතුපච්චයජීවිකාති. එවං පච්චචෙක්ඛිතො හි ආජීවො පරිසුජ්ඣති, පිණ්ඩපාතො ච අපචිතො හොති, චතුස්ස පච්චයෙස්ස අපච්චචෙක්ඛිතපරිභොගො නාම න හොති. අඤ්ඤො මෙ ආකප්පො කරණියොති යො ගිහීනං උරං අභිනිහරිත්වා ගිවං පග්ගහෙත්වා ලලිතෙනාකාරෙන අනියතපදවීතිහාරෙන ගමනාකප්පො හොති, තතො අඤ්ඤොව ආකප්පො මයා කරණියො, සන්තින්ද්‍රියෙන සන්තමානසෙන යුගමත්තදස්සිතා විසමට්ඨානෙ උදකසකටෙනෙව මන්දමිතපදවීතිහාරෙන හුත්වා ගන්තබ්බන්ති පච්චචෙක්ඛිතබ්බං. එවං පච්චචෙක්ඛිතො හි ඉරියාපථො සාරුප්පො හොති, තිස්සො සික්ඛා පරිපුරෙන්නි. කච්චිනුබොති සලක්ඛණෙ නිපාතසමුදායො. අත්තාති චිත්තං. සීලතො න උපවදන්ති අපරිසුද්ධං තෙ සීලන්ති සීලපච්චයො න උපවදති. එවං පච්චචෙක්ඛිතො හි අජ්ඣත්තං හිරි සමුට්ඨාති, සා තිස්ස ද්වාරෙස්ස සංවරං සාධෙති, තිස්ස ද්වාරෙස්ස සංවරො චතුපාරිසුද්ධිසීලං හොති, චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ යීතො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං ගණ්හාති. අනුච්චිව විඤ්ඤු සබ්බමචාරීති

පණ්ඩිතා සබ්බන්තො අනුච්චාරොත්වා. එවං පච්චචෙක්ඛතො හි ඛනිද්ධා ඔත්තප්පං සණ්ඨාති, තං තිස්ස ද්වාරෙසු සංවරං සාධෙතීති අනන්තරනයෙනෙව චෙදිතබ්බං.

නානාභාවො විනාභාවොති ජාතියා නානාභාවො, මරණෙන විනාභාවො. එවං පච්චචෙක්ඛතො හි තිස්ස ද්වාරෙසු අසංවුතාකාරො නාම න භොති, මරණස්සති සුපට්ඨිතා භොති. කම්මස්සකොම්භීතිආදීසු කම්මං මය්හං සකං අත්තනො සන්තකන්ති කම්මස්සකා. කම්මෙන දාතබ්බං ඵලං දායං, කම්මස්ස දායං කම්මදායං, තං ආදියාමීති කම්මදායාදො. කම්මං මය්හං යොනි කාරණන්ති කම්මයොනි. කම්මං මය්හං බන්ධු ඤාතකොති කම්මබන්ධු. කම්මං මය්හං පටිසරණං පතිට්ඨාති කම්මපටිසරණො. තස්ස දායාදො භවිස්සාමීති තස්ස කම්මස්ස දායාදො තෙන දිත්තඵලං පටිග්ගාහකො භවිස්සාමි. එවං කම්මස්සකතං පන පච්චචෙක්ඛතො පාපකරණං නාම න භොති. කථංභූතස්ස මෙ රත්තින්දිවා චිතිවත්තන්තීති කිත්තු ඛො මෙ වත්තප්පටිපත්තිං කරොන්තස්ස, උදාහු අකරොන්තස්ස, බුද්ධවචනං සජ්ඣායන්තස්ස, උදාහු අසජ්ඣායන්තස්ස, යොනියොමනසිකාරෙ කම්මං කරොන්තස්ස, උදාහු අකරොන්තස්සාති කථංභූතස්ස මෙ රත්තින්දිවා චිතිවත්තන්ති, පරිවත්තන්තීති අත්ථො. එවං පච්චචෙක්ඛතො හි අප්පමාදො පරිපූරති.

සුඤ්ඤාගාරෙ අභිරමාමීති විචිත්තොකාසෙ සබ්බිරියාපරෙසු එකකොච හුත්වා කච්චි නු ඛො අභිරමාමීති අත්ථො. එවං පච්චචෙක්ඛතො කායච්චෙකො පරිපූරති. උත්තරිමනුස්සධම්මොති උත්තරිමනුස්සානං උක්කට්ඨමනුස්සභූතානං ක්කායිනඤ්චෙව අරියානඤ්ච ක්කානාදිධම්මො, දසකුසලකම්මපප්පඨිතමනුස්සධම්මො වා උත්තරිතරො විසිට්ඨතරො ධම්මො මෙ මම සන්තානෙ අත්ථි නු ඛො, සන්ති නු ඛොති අත්ථො. අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙසොති මහග්ගතලොකුත්තරපඤ්ඤා පජානනට්ඨෙන ඤාණං, චක්ඛුනා දිට්ඨමිව ධම්මං පච්චචෙක්ඛකරණතො දස්සනට්ඨෙන දස්සනන්ති ඤාණදස්සනං, අරියං විසුද්ධං උත්තමං ඤාණදස්සනන්ති අරියඤ්ඤාණදස්සනං, අලං පරියත්තකං කිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං අරියඤ්ඤාණදස්සනමත්ථං, අස්ස වාති අලමරියඤ්ඤාණදස්සනො, ක්කානාදිහෙදො උත්තරිමනුස්සධම්මො අලමරියඤ්ඤාණදස්සනො ච සො විසෙසො වාති අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙසො. අථ වා තමෙව කිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං විසුද්ධං ඤාණදස්සනමෙව විසෙසොති අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙසො වා. අධිගතොති පටිලද්ධො මෙ අත්ථි නු ඛො. සොහන්ති පටිලද්ධවිසෙසො සො අහං. පච්ඡිමෙ කාලෙති මරණමඤ්චෙ නිපන්තකාලෙ. පුට්ඨොති සබ්බන්තොති අධිගතගුණවිසෙසං පුච්ඡිතො. න මඬකු භවිස්සාමීති පතිතක්ඛන්ධො නිත්තෙජො න භෙස්සාමීති. එවං පච්චචෙක්ඛන්තස්ස හි මොසකාලකිරියා නාම න භොති.

9-10. සරිරට්ඨධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. නවමෙ පොනොබිහවිකොති පුනබිහවනිබ්බත්තකො. භවසඬ්ඛාරොති භවසඬ්ඛරණකම්මං. ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටමෙව කථිතං. දසමෙ සීලබාහුසච්චවීරියසතිපඤ්ඤා ලොකියලොකුත්තරාමිස්සිකා කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

අක්කොසවග්ගො පඤ්චමො.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. සචිත්තවග්ගො

1-4. සචිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

51-54. දුතියස්ස පඨමෙ සචිත්තපරියායකුසලොති අත්තනො චිත්තවාරකුසලො. රජන්ති ආගන්තුකඋපක්කිලෙසං. අඬගණන්ති තත්ථජාතකඅඬගකාලුතිලකාදිං. ආසවානං ඛයායාති අරහත්තත්ථාය. තතියෙ පටිභානෙනාති වචනසණ්ඨානෙන. චතුත්ථෙ අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනායාති සඬ්ඛාරපරිග්ගාහකවිපස්සනාය.

8. මූලකසුත්තවණ්ණනා

58. අට්ඨමෙ අමනොගධාති එත්ථ සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු කථිතා, නිබ්බානපරියොසානාති එත්ථ අනුපාදිසෙසා. අනුපාදිසෙසං පත්තස්ස හි සබ්බෙ ධම්මා පරියොසානප්පත්තා නාම භොන්ති. සෙසපදානි හෙට්ඨා චුත්තත්ථානෙව.

9. පබ්බජ්ජාසුත්තවණ්ණනා

59. නවමෙ තස්මාති යස්මා එවං අපරිචිතචිත්තස්ස සාමඤ්ඤත්ථො න සම්පජ්ජති, තස්මා. යථාපබ්බජ්ජාපරිචිතඤ්ඤා නො චිත්තං භවිස්සතීති යථා පබ්බජ්ජානුරූපෙන පරිචිතං. යෙ හි කෙච්චි පබ්බජන්ති නාම, සබ්බෙ තෙ අරහත්තං පත්ථෙත්වා. තස්මා යං චිත්තං අරහත්තාධිගමත්ථාය පරිචිතං වඩ්ඪිතං, තං යථාපබ්බජ්ජාපරිචිතං නාමාති වෙදිතබ්බං. එවරූපං පන චිත්තං භවිස්සතීති සික්ඛිතබ්බං. ලොකස්ස සමඤ්ඤා විසමඤ්ඤාති සත්තලොකස්ස සුවර්තදුච්චරිතානි. ලොකස්ස භවඤ්ඤා විභවඤ්ඤාති තස්ස වඩ්ඪිඤ්ඤා විනාසඤ්ඤා, තථා සම්පත්තිඤ්ඤා විපත්තිඤ්ඤා. ලොකස්ස සමුදයඤ්ඤා අත්ථඬගමඤ්ඤාති පන සඬ්ඛාරලොකං සන්ධාය චුත්තං, ඛන්ධානං නිබ්බත්තිඤ්ඤා හෙදඤ්ඤාති අත්ථො.

10. ගිරිමානන්දසුත්තවණ්ණනා

60. දසමෙ අනුකම්පං උපාදායාති ගිරිමානන්දන්ථෙරෙ අනුකම්පං පටිච්ච. වක්ඛුරොගොතිආදයො වත්ථුවසෙන වෙදිතබ්බා. නිබ්බත්තිතප්පසාදානඤ්ඤි රොගො නාම නත්ථි. කණ්ණරොගොති බහිකණ්ණෙ රොගො. පිනාසොති බහිනාසිකාය රොගො. නබ්බාති නබ්බෙහි විලෙඛිතට්ඨානෙ රොගො. පිත්තසමුට්ඨානාති පිත්තසමුට්ඨිතා. තෙ කිර ද්වත්තිංස භොන්ති. සෙම්භසමුට්ඨානාදිසුපි එසෙව නයො. උතුපරිණාමජාති උතුපරිණාමෙන අවිච්ඡින්නාතිසිතෙන උප්පජ්ජනකරොගා. විසමපරිහාරජාති අතිවිරට්ඨානනිසජ්ජාදිනා විසමපරිහාරෙන ජාතා. ඔපක්කම්කාති වධබන්ධනාදිනා උපක්කමෙන ජාතා. කම්මවිපාකජාති බලවකම්මවිපාකසම්භූතා. සන්තන්ති රාගාදිසන්තතාය සන්තං. අතප්පකට්ඨෙන පණ්ණං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සවිත්තවග්ගො පයමො.

(7) 2. යමකවග්ගො

1. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

61-62. දුතියස්ස පයමෙ සාහාරන්ති සපච්චයං. විජ්ජාවිමුත්තින්ති එලඤ්ඤාණඤ්චෙව සෙසසම්පයුත්තධම්මෙ ව. බොජ්ඣංගිගාති මග්ගබොජ්ඣංගිගා. දුතියෙ භවතණ්හායාති භවපත්ථනාය. එවං ද්විසුපි සුත්තෙසු වට්ටමෙව කථිතං, වට්ටඤ්චෙත්ථ පයමෙ සුත්තෙ අවිජ්ජාමූලකං වට්ටං කථිතං, දුතියෙ තණ්හාමූලකං.

3-4. නිට්ඨංගතසුත්තාදිවණ්ණනා

63-64. තතියෙ නිට්ඨං ගතාති නිබ්බෙමතිකා. ඉධ නිට්ඨාති ඉමස්මිංයෙව ලොකෙ පරිනිබ්බානං. ඉධ විහායාති ඉමං ලොකං විජහිත්වා සුද්ධාචාසබ්‍රහ්මලොකං. චතුත්ථෙ අවෙච්චප්පසන්තාති අවලප්පසාදෙන සම්පන්නා. සොතාපන්නාති අරියමග්ගසොතං ආපන්නා.

5-7. පයමසුබසුත්තාදිවණ්ණනා

65-67. පඤ්චමෙ වට්ටමූලකං සුබදුක්ඛං පුච්ඡිතං, ඡට්ඨෙ සාසනමූලකං. සත්තමෙ නළකපානන්ති අතීතෙ බොධිසත්තස්ස ඔවාදෙ යත්වා වානරයුථෙන නළෙහි උදකස්ස පීතට්ඨානෙ මාපිතත්තා එවංලද්ධනාමො නිගමො. තුණ්හිභූතං තුණ්හිභූතන්ති යං යං දිසං අනුච්චොකෙති, තත්ථ තත්ථ තුණ්හිභූතමෙව. අනුච්චොකෙත්වාති තතො තතො ච්චොකෙත්වා. පිට්ඨි මෙ ආගිලායතීති කස්මා ආගිලායති? භගවතො හි ඡ වස්සාති මහාපධානං පදහන්තස්ස මහන්තං කායදුක්ඛං අහොසි, අථස්ස අපරහාගෙ මහල්ලකකාලෙ පිට්ඨිවාතො උප්පජ්ජි. උපාදින්නකසරීරස්ස යානනිසජ්ජාදිහි අප්පමත්තකෙන ආබාධෙන න සක්කා කෙනචි භවිතුං. තං ගහෙත්වාපි ථෙරස්ස ඔකාසකරණත්ථං එවමාහ. සඬිසාටිං

පඤ්ඤාපෙත්වා එකමන්තෙ පතිරුපට්ඨානෙ පඤ්ඤත්තස්ස කප්පියමඤ්චස්ස උපරි අත්ථරිත්වා.

9-10. කථාවත්ථුසුත්තද්වයවණ්ණනා

69-70. නවමෙ තිරච්ඡානකථන්ති අනියානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතං කථං. තත්ථ රාජානං ආරබ්භ “මහාසම්මතො මන්ධාතා ධම්මාසොකො ඵ්වංමහානුභාවො”ති ආදිනා නයෙන පවත්තකථා රාජකථා. එස නයො චොරකථාදීසු. තෙසු “අසුකො රාජා අභිරුපො දස්සනීයො”ති ආදිනා ගෙහසිතකථාව තිරච්ඡානකථා හොති, “සොපි නාම ඵ්වංමහානුභාවො ඛයං ගතො”ති ඵ්වං පවත්තා පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති. චොරෙසුපි “මූලදෙවො ඵ්වංමහානුභාවො, මෙඝදෙවො ඵ්වංමහානුභාවො”ති තෙසං කම්මං පටිච්ච “අහො සුරා”ති ගෙහසිතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙසුපි භාරතයුද්ධාදීසු “අසුකෙන අසුකො ඵ්වං මාරිතො ඵ්වං විද්ධො”ති කම්මස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා, “තෙපි නාම ඛයං ගතා”ති ඵ්වං පවත්තා පන සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති. අපිච අන්තාදීසු “ඵ්වං වණ්ණවත්තං රසවත්තං එස්සසම්පන්නං බාදිම්භ භුඤ්ජිම්භ පිචිම්භ පරිභුඤ්ජිම්භා”ති කාමරසස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “පුබ්බෙ ඵ්වං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්නං පානං වත්ථං යානං මාලං ගන්ධං සීලවත්තානං අදම්භ, චෙතියං පුජිම්භා”ති කථෙතුං වට්ටති.

ඤාතිකථාදීසුපි “අම්භාකං ඤාතකා සුරා සමත්ථා”ති වා “පුබ්බෙ මයං ඵ්වං විචිත්රෙහි යානෙහි විවරිම්භා”ති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතා”ති වා “පුබ්බෙ මයං ඵ්වරූපා උපාහනා සඬ්ඝස්ස අදම්භා”ති වා කථෙතබ්බං. ගාමකථාපි සුනිච්චියදුන්නිච්චියසුභික්ඛදුබ්භික්ඛාදිවසෙන වා “අසුකගාමවාසිනො සුරා සමත්ථා”ති වා ඵ්වං අස්සාදවසෙනෙව න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “සද්ධා පසන්නා”ති වා “ඛයවයං ගතා”ති වා වත්තුං වට්ටති. නිගමනගරජනපදකථාසුපි එසෙව නයො.

ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදිති පටිච්ච අස්සාදවසෙන න වට්ටති, “සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා”ති ඵ්වමෙව වට්ටති. සුරකථාපි “නන්දිමිත්තො නාම යොධො සුරො අහොසි”ති අස්සාදවසෙනෙව න වට්ටති, “සද්ධො අහොසි ඛයං ගතො”ති ඵ්වමෙව වට්ටති. සුරාකථන්ති පාළියං පන අනෙකවිධං මජ්ජකථං අස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති, ආදීනවවසෙනෙව වත්තුං වට්ටති. විසිබාකථාපි “අසුකවිසිබා සුනිච්චියා දුන්නිච්චියා සුරා සමත්ථා”ති අස්සාදවසෙනෙව න වට්ටති, “සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා”ති වට්ටති. කුම්භට්ඨානකථා නාම කුට්ටියානකථා උදකතිත්ථකථා වූච්චති (දී. නි. අට්ඨ. 1.17; ම. නි. අට්ඨ. 2.223; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1080). කුම්භදාසිකථා වා. සාපි “පාසාදිකා නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකා”ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති, “සද්ධා පසන්නා”ති ආදිනා නයෙනෙව වට්ටති.

පුබ්බපෙතකථා නාම අතීතඤ්ඤාතිකථා. තත්ථ චත්තමානඤ්ඤාතිකථාසදිසොව විනිවිජයො. නානත්තකථා නාම පුරිමපච්ඡිමකථාවිමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා තිරවිජානකථා. ලොකක්ඛායිකා නාම “අයං ලොකො කෙන නිමිමිතො? අසුකෙන නාම නිමිමිතො. කාකො සෙනො අට්ඨිනං සෙනත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තා” තිඵ්චමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා. සමුද්දක්ඛායිකා නාම කස්මා සමුද්දො සාගරොති. සාගරදෙවෙන ඛතත්තා සාගරො, ඛතො මෙති හත්ථමුද්දාය නිවෙදිතත්තා සමුද්දොතිඵ්චමාදිකා නිරත්ථකා සමුද්දක්ඛායනකථා. භවොති වුද්ධි, අභවොති භානි. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා තං වා නිරත්ථකකාරණං චත්වා පචත්තිතකථා ඉතිභවාභවකථා නාම.

තෙජසා තෙජන්ති අත්තනො තෙජසා තෙසං තෙජං. පරියාදියෙය්‍යාථාති ඛෙපෙත්වා ගහෙත්වා අභිභවෙය්‍යාථ. තත්ත්වං චත්ථු – එකො පිණ්ඩපාතිකො මහාථෙරං පුච්ඡි – “හත්තෙ, තෙජසා තෙජං පරියාදියමානා භික්ඛු කිං කරොන්ති” ති. ථෙරො ආහ – ආවුසො, කිඤ්චිදෙව ආතපෙ යිපෙත්වා යථා ඡායා හෙට්ඨා න ඔතරති, උද්ධංයෙව ගච්ඡති තථා කරොන්ති. දසමෙ පාසංසානි යානානීති පසංසාවහානි කාරණානි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

යමකචග්ගො දුතියො.

(8) 3. ආකඨබ්බවග්ගො

1. ආකඨබ්බසුත්තවණ්ණනා

71. තතියස්ස පඨමෙ සම්පන්නසීලාති පරිපුණ්ණසීලා, සීලසමඨගිතො වා හුත්වාති අත්ථො. තත්ථ ද්විති කාරණෙහි සම්පන්නසීලතා හොති සීලවිපත්තියා ව ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ව ආනිසංසදස්සනෙන. තදුභයම්පි විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.9, 21) විත්ථාරිතං. තත්ථ “සම්පන්නසීලා” ති එත්තාවතා කිර හගවා චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතා” ති ඉමිනා තත්ථ ජෙට්ඨකසීලං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙසිති දීපවිහාරවාසී සුමනත්ථෙරො ආහ. අන්තෙවාසිකො පනස්ස තෙපිටකචුළුනාගත්ථෙරො ආහ – උභයත්ථපි පාතිමොක්ඛසංවරොව හගවතා වුත්තො. පාතිමොක්ඛසංවරොයෙව හි සීලං, ඉතරානි පන තිණි සීලන්ති වුත්තට්ඨානං අත්ථීති අනනුජානන්තො චත්වා ආහ – ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්ධාරාරක්ඛාමත්තකමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන සමෙන පච්චයුජ්ජත්තිමත්තකං, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ඉදමත්ථන්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං. නිජ්ජරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො භින්නො, අයං සීසච්ඡින්නො විය පුරිසො හත්ථපාදෙ සෙසානි රක්ඛිස්සතීති න චත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අයං අච්ඡින්නසීසො විය පුරිසො ජීවිතං සෙසානි පුන පාකතිකානි කාතුං සක්කොති. තස්මා “සම්පන්නසීලා” ති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරං උද්දිසිත්වා “සම්පන්නපාතිමොක්ඛා” ති තස්සෙව වෙච්චනං චත්වා තං විත්ථාරෙත්වා

දස්සෙන්නො පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තාතිආදීති වුත්තත්ථානෙව. ආකඛ්ඛෙය්‍ය වෙති ඉදං කස්මා ආරද්ධන්ති? සීලානිසංසදස්සනත්ථං. සවෙපි අවිරපබ්බජිතානං වා දුප්පඤ්ඤානං වා එවමස්ස “හගවා ‘සීලං පුරෙථ සීලං පුරෙථා’ති වදති, කො නු බො සීලපුරණෙ ආනිසංසො, කො විසෙසො, කා වඩ්ඪී”ති තෙසං දස ආනිසංසෙ දස්සෙතුං එවමාහ – “අප්පෙව නාම එතං සබ්බමචාරීනං පියමනාපනාදිආසවක්ඛයපරියොසානං ආනිසංසං සුත්වාපි සීලං පරිපුරෙය්‍යු”න්ති.

තත්ථ ආකඛ්ඛෙය්‍ය වෙති යදි ඉච්ඡෙය්‍ය. පියො වස්සන්ති පියවක්ඛුහි සම්පස්සිතබ්බො, සිනෙහුප්පත්තියා පදට්ඨානභූතො හවෙය්‍යං. මනාපොති තෙසං මනවඩ්ඪනකො, තෙසං වා මනෙන පත්තබ්බො, මෙත්තචිත්තෙන ඵරිතබ්බොති අත්ථො. ගරුති තෙසං ගරුට්ඨානියො පාසාණච්ඡත්තසදිසො. භාවනීයොති “අද්ධායමායස්මා ජානං ජානාති පස්සං පස්සති”ති එවං සම්භාවනීයො. සීලෙස්වෙවස්ස පරිපුරකාරීති චතුපාරිසුද්ධිසීලෙසුයෙව පරිපුරකාරී අස්ස, අනුනෙන ආකාරෙන සමන්තාගතො හවෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අප්ඤ්ඤානං වෙතොසමම්මනුයුත්තොති අත්තනො චිත්තසමථෙ යුත්තො. අනිරාකතප්ඤ්ඤානොති බහි අනිභට්ඨකො, අචිනාසිතප්ඤ්ඤානො වා. විපස්සනායාති සත්තවිධාය අනුපස්සනාය. බුහෙතා සුඤ්ඤාගාරානන්ති වඩ්ඪෙතා සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ව සමම්මපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පච්ඡිත්වා නිසීදමානො හික්ඛු “බුහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන ඉච්ඡන්තෙන මප්ඤ්ඤිකායට්ඨකථාය (ම. නි. අට්ඨ. 1.64 ආදයො) ආකඛ්ඛෙය්‍යසුත්තවණ්ණනාය ඔලොකෙතබ්බො.

ලාභීති එත්ථ න හගවා ලාභනිමිත්තං සීලාදිපරිපුරණං කථෙති. හගවා හි “සාසෙසනං ඡින්නකථො, න වාවං පයුතං හණෙ”ති (සු. නි. 716) එවං සාවකෙ ඔවදති. සො කථං ලාභනිමිත්තං සීලාදිපරිපුරණං කථෙය්‍ය. පුග්ගලප්ඤ්ඤාසයවසෙන පනෙතං වුත්තං. යෙසඤ්ඤි එවං අප්ඤ්ඤාසයො හවෙය්‍ය “සවෙ මයං චතුහි පච්චයෙහි න කිලමෙය්‍යාම, සීලානි පරිපුරෙතුං සක්කුණෙය්‍යාමා”ති, තෙසං අප්ඤ්ඤාසයවසෙනෙවමාහ. අපිව සරසානිසංසො එස සීලස්ස යදිදං චත්තාරො පච්චයා නාම. තථා හි පණ්ඩිතමනුස්සා කොට්ඨාදිසු යපිතං නීහරිත්වා අත්තනාපි අපරිභුඤ්ඤිත්වා සීලවත්තානං දෙන්තිති සීලස්ස සරසානිසංසදස්සනත්ථම්මපෙනං වුත්තං.

තතියවාරෙ යෙසාහන්ති යෙසං අහං. තෙසං තෙ කාරාති තෙසං දෙවානං වා මනුස්සානං වා තෙ මයි කතා පච්චයදානකාරා. මහප්ඵලා හොන්තු මහානිසංසාති ලොකියසුබ්බෙත ඵලභූතෙන මහප්ඵලා, ලොකුත්තරෙන මහානිසංසා. උභයං වා එතං එකත්ථමෙව. සීලාදිගුණයුත්තස්ස හි කට්ඨිජුහික්ඛාපි පඤ්චරතනමත්තාය භූමියා පණ්ණසාලාපි කත්වා දින්නා අනෙකාති කප්පසහස්සාති දුග්ගතිවිනිපාතතො රක්ඛති, පරියොසානෙ ව අමතාය ධාතුයා පරිනිබ්බානස්ස පච්චයො හොති.

“බීරොදනං අභමදාසි” න්තිආදීනි (වි. ව. 413) වෙන්ථ වන්ථුනි. සකලමෙව වා පෙතවන්ථු විමානවන්ථු ව සාධකං.

චතුත්ථවාරෙ පෙනාති පෙව්චහවං ගතා. ඤාතීති සස්සුසසුරපක්ඛිකා. සාලොභිතාති එකලොභිතබද්ධා පිතිපිතාමහාදයො. කාලඬිකතාති මතා. තෙසං තන්ති තෙසං තං මයි පසන්තවිත්තං, තං වා පසන්තෙන විත්තෙන අනුස්සරණං. යස්ස හි හික්ඛුතො කාලකතො පිතා වා මාතා වා “අම්භාකං ඤාතකත්ථෙරො සීලවා කල්‍යාණධම්මො” ති පසන්තවිත්තො හුත්වා තං හික්ඛුං අනුස්සරති, තස්ස සො විත්තප්පසාදොපි තං අනුස්සරණමත්තම්පි මහප්ඵලං මහානිසංසමෙව හොති.

අරතිරතිසහොති නෙක්ඛම්මපට්පත්තියා අරතියා කාමගුණෙසු රතියා ව සහො අභිභවිතා අප්පෙක්ඛාත්ථරිතා. භයහෙරවසහොති එත්ථ භයං චිත්තුත්‍රාසොපි ආරම්මණම්පි, හෙරවං ආරම්මණමෙව.

2. කණ්ටකසුත්තවණ්ණනා

72. දුතියෙ අභිඤ්ඤාතෙහීති ගගනමජ්ඣෙ පුණ්ණවන්දො විය සුරියො විය ඤාතෙහි පාකට්ඨි. පරපුරායාති පරං වුව්චති පච්ඡිමභාගො, පුරාති පුරිමභාගො, පුරතො ධාවන්තෙන පච්ඡතො අනුබන්ධන්තෙන ව මහාපරිවාරෙනාති අත්ථො. කණ්ටකොති විජ්ඣනට්ඨෙන කණ්ටකො. විසුකදස්සනන්ති විසුකභූතං දස්සනං. මාතුගාමුපවාරොති මාතුගාමස්ස සම්පවාරිතා.

3-4. ඉට්ඨධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

73-74. තතියෙ වණ්ණොති සරිරවණ්ණො. ධම්මාති නව ලොකුත්තරධම්මා. චතුත්ථෙ අරියායාති අපොථුප්පතිකාය, සීලාදීහි මිස්සකත්තා එවං වුත්තං. සාරාදාසි ව හොති වරදාසීති සාරස්ස ව වරස්ස ව ආදායකො හොති. යො කායස්ස සාරො, යඤ්චස්ස වරං, තං ගණ්භාතීති අත්ථො.

5. මිගසාලාසුත්තවණ්ණනා

75. පඤ්චමස්ස ආදිම්භි තාව යං වත්තබ්බං, තං ඡක්කනිපාතෙ වුත්තමෙව. දුස්සීලො හොතීතිආදීසු පන දුස්සීලොති නිස්සීලො. වෙතොවිමුත්තින්ති එලසමාධිං. පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති එලඤාණං. නප්පජානාතීති උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන න ජානාති. දුස්සීලාං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතීති එත්ථ පඤ්ච දුස්සීලායාති තාව සොතාපත්තිමග්ගෙන පභියන්ති, දස අරහත්තමග්ගෙන. එලක්ඛණෙ තාති පභීනාති නාම හොන්ති. එලක්ඛණං සන්ධාය ඉධ “නිරුජ්ඣතී” ති වුත්තං. පුටුප්පනස්ස සීලං පඤ්චහි කාරණෙහි හිප්පති පාරාජිකාපප්පනෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානෙන තිත්ථියපක්ඛන්දනෙන අරහත්තෙන මරණෙනාති. තත්ථ පුරිමා තයො භාවනාපරිහානාය සංවත්තන්ති, චතුත්ථො වඩ්ඪියා, පඤ්චමො නෙව භානාය න වඩ්ඪියා. කථං පනෙතං අරහත්තෙන සීලං හිප්පතීති? පුටුප්පනස්ස හි සීලං.

අවිචන්තකුසලමෙව හොති, අරහත්තමග්ගො ච කුසලාකුසලකම්මක්ඛයාය සංවත්තති ඵලං තෙන තං භිජ්ජති. සවනෙනපි අකතං හොතිති සොතබ්බයුත්තකං අස්සුතං හොති. බාහුසච්චෙනපි අකතං හොතිති ඵත්ථ බාහුසච්චන්ති වීරියං. වීරියෙන කත්තබ්බයුත්තකං අකතං හොති, තස්ස අකතත්තා සග්ගතොපි මග්ගතොපි පරිභායති. දිට්ඨියාපි අප්පට්ඨිද්ධං හොතිති දිට්ඨියා පටිවිජ්ඣිතබ්බං අප්පට්ඨිද්ධං හොති අපච්චක්ඛකතං. සාමයිකම්පි විමුත්තිං න ලහතිති කාලානුකාලං ධම්මස්සවනං නිස්සාය පිතිපාමොජ්ජං න ලහති. භානාය පරෙතීති භානාය පවත්තති.

යථාභූතං පජානාතීති “සොතාපත්තිඵලං පත්වා පඤ්චවිධං දුස්සීලාං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති”ති උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන ජානාති. තස්ස සවනෙනපි කතං හොතිති සොතබ්බයුත්තකං සුතං හොති. බාහුසච්චෙනපි කතං හොතිති වීරියෙන කත්තබ්බයුත්තකං අන්තමසො දුබ්බලවිපස්සනාමත්තකම්පි කතං හොති. දිට්ඨියාපි සුප්පට්ඨිද්ධං හොතිති අන්තමසො ලොකියපඤ්ඤායපි පච්චයපට්ඨෙධො කතො හොති. ඉමස්ස හි පුග්ගලස්ස පඤ්ඤා සීලං පරිධොවති, සො පඤ්ඤාපරිධොතෙන විසෙසං පාපුණාති.

පමාණිකාති පුග්ගලෙසු පමාණග්ගාහකා. පමිණන්තීති පමෙතුං තුලෙතුං අරහන්ති. ඵකො භීනොති ඵකො ගුණෙහි භීනො. පණිතොති ඵකො ගුණෙහි පණිතො උත්තමො. තං භීති තං පමාණකරණං. අභික්කන්තතරොති සුන්දරතරො. පණිතතරොති උත්තමතරො. ධම්මසොතො නිබ්බහතීති සුරං හුත්වා පවත්තමානං විපස්සනාඤාණං නිබ්බහති, අරියභූමිං පාපෙති. තදන්තරං කො ජානෙය්‍යාති තං ඵලං කාරණං කො ජානෙය්‍යා. සීලවා හොතිති ලොකියසීලෙන සීලවා හොති. යත්ථස්ස තං සීලන්ති අරහත්තවිමුත්තිං පත්වා සීලං අපරිසෙසම්පි නිරුජ්ඣති නාම, තත්ථ යුත්ති චුත්තායෙව. ඉතො පරෙසු ද්විසු අධිගෙසු අනාගාමිඵලං විමුත්ති නාම, පඤ්චමෙ අරහත්තමෙව. සෙසමෙත්ථ චුත්තතයානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඡට්ඨං උත්තානත්ථමෙව.

7. කාකසුත්තවණ්ණනා

77. සත්තමෙ ධංසීති ගුණධංසකො. කස්සචි ගුණං අනාදිසිත්වා හත්ථෙතපි ගහිතො තස්ස සීසෙපි වච්චං කරොති. පගබ්භොති පාගබ්භියෙන සමන්තාගතො. තිත්තිණොති තිත්තිණං චුච්චති තණ්හා, තාය සමන්තාගතො, ආසඬ්ඛාබහුලො වා. ලුද්දොති දාරුණො. අකාරුණිකොති නික්කාරුණිකො. දුබ්බලොති අබලො අප්පථාමො. ඔරවිතාති ඔරවයුත්තො ඔරවන්තො වරති. නෙවයිකොති නිවයකරො.

9. ආසාතවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

79. නවමෙ අට්ඨානෙති අකාරණෙ. සවිත්තකපවත්තියඤ්ඤි “අනත්ථං මෙ අවරි”තිආදි කාරණං භවෙය්‍ය, බාණුපහටාදීසු තං නත්ථී. තස්මා තත්ථ ආසාතො අට්ඨානෙ ආසාතො නාම. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ආකඩබවගේගො තනියො.

(9) 4. ටෙරවගේගො

1-3. වාහනසුත්තදිවණ්ණනා

81-83. චතුත්ථස්ස පයමෙ විමරියාදීකතෙනාති කිලෙසමරියාදං හින්දිත්වා විමරියාදං කතෙන. දුතියං උත්තානත්ථමෙව. තනියෙ නො ව පයිරුපාසිතාති න උපට්ඨාති.

4. බ්‍යාකරණසුත්තදිවණ්ණනා

84. චතුත්ථෙ ඤායී සමාපත්තිකුසලොති ඤානෙහි ව සම්පන්නො සමාපත්තියඤ්ච ඡෙකො. ඉරිණන්ති තුච්ඡභාවං. විචින්නති ගුණවිචින්නං නිග්ගුණභාවං. අප වා ඉරිණසඬ්ඛාතං අරඤ්ඤං විචිනසඬ්ඛාතං මහාගහනඤ්ච ආපන්නො විය හොති. අනයන්ති අවඬ්ඪිං. බ්‍යසන්නති විනාසං. අනයබ්‍යසන්නති අවඬ්ඪිවිනාසං. කිං නු බොති කෙන කාරණෙන.

5-6. කත්ථිසුත්තදිවණ්ණනා

85-86. පඤ්චමෙ කත්ථි හොති විකත්ථිති කත්ථනසිලො හොති විකත්ථනසිලො, විවටං කත්ථා කථෙති. න සත්තතකාරීති න සතතකාරී. ඡට්ඨෙ අධිමානිකොති අනධිගතෙ අධිගතමානෙන සමන්නාගතො. අධිමානසච්චොති අධිගතමානමෙව සච්චතො වදති.

7. නප්පියසුත්තදිවණ්ණනා

87. සත්තමෙ අධිකරණිකො හොතීති අධිකරණකාරකො හොති. න පියතායාති න පියභාවාය. න ගරුතායාති න ගරුභාවාය. න සාමඤ්ඤායාති න සමණධම්මභාවාය. න එකීභාවායාති න නිරන්තරභාවාය. ධම්මානං න නිසාමකජාතිකොති නවන්තං ලොකුත්තරධම්මානං න නිසාමනසභාවො න උපධාරණසභාවො. න පටිසල්ලානොති න පටිසල්ලීනො. සායෙය්‍යානීති සයභාවො. කුටෙය්‍යානීති කුටභාවො. ජිම්භෙය්‍යානීති න උජුභාවා. වඬිකෙය්‍යානීති වඬිකභාවා.

8. අක්කොසකසුත්තදිවණ්ණනා

88. අට්ඨමෙ අක්කොසකපරිභාසකො අරියුපවාදී සමුභ්මචාරින්නති එත්ථ සමුභ්මචාරිපදං අක්කොසකපරිභාසකපදෙහි යොජෙතබ්බං “අක්කොසකො සමුභ්මචාරිනං, පරිභාසකො සමුභ්මචාරින”න්ති. අරියානං පන ගුණ ඡින්දිස්සාමිති අන්තිමචත්ථුනා උපවදන්තො අරියුපවාදී නාම හොති. සද්ධම්මස්ස න වොදායන්තීති සික්ඛාත්තයසඬ්ඛාතා සාසනසද්ධම්මා අස්ස වොදානං න ගච්ඡන්ති.

රොගාතඩ්කන්ති එත්ථ රොගොව කිච්ඡාජීවිතභාවකරණෙන ආතඩ්කොති වෙදිතබ්බො.

9. කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා

89. නවමෙ කොකාලිකො භික්ඛු යෙන භගවා තෙනුපසඩ්කමීති කොයං කොකාලිකො, කස්මා ව උපසඩ්කමී? අයං කිර කොකාලිකරට්ඨෙ කොකාලිකනගරෙ කොකාලිකසෙට්ඨිස්ස පුත්තො පබ්බජිත්වා පිතරා කාරිතෙ විහාරෙ වසති චූළකොකාලිකොති නාමෙන, න පන දෙවදත්තස්ස සිස්සො. සො හි බ්‍රාහ්මණපුත්තො මහාකොකාලිකො නාම. භගවති පන සාවත්ථියං විහරන්තෙ ද්වෙ අග්ගසාවකා පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ජනපදවාරිකං වරමානා උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය විවෙකවාසං වසිතුකාමා තෙ භික්ඛු උයොෂෙත්වා අත්තනො පත්තචීරමාදාය තස්මිං ජනපදෙ තං නගරං පත්වා විහාරං අගමිංසු. තත්ථ නෙසං කොකාලිකො වත්තං අකාසි. තෙපි තෙන සද්ධිං සම්මොදිත්වා, “ආචුසො, මයං ඉධ තෙමාසං වසිස්සාම, මා නො කස්සචි ආරොවෙසී” ති පටිඤ්ඤං ගහෙත්වා වසිංසු. වසිත්වා පචාරණාදිවසෙ පචාරෙත්වා “ගච්ඡාම මයං, ආචුසො” ති කොකාලිකං ආපුච්ඡිංසු. කොකාලිකො “අජ්ජ, ආචුසො, එකදිවසං වසිත්වා ස්වෙ ගමිස්සථා” ති වත්වා දුතියදිවසෙ නගරං පවිසිත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙසි – “ආචුසො, තුම්හෙ ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ඉධ ආගන්ත්වා වසමානෙපි න ඡානාථ, න තෙ කොචි පච්චයෙනපි නිමන්තෙති” ති. නගරවාසීනො “කහං, භන්තෙ, ථෙරා, කස්මා නො නාරොවයිත්ථා” ති? කිං, ආචුසො, ආරොචිතෙන, කිං න පස්සථ ද්වෙ භික්ඛු ථෙරාසනෙ නිසීදන්තෙ, එතෙ අග්ගසාවකාති. තෙ බ්‍රිජ්ජං සන්තිපතිත්වා සප්පිඨාණිතාදීනි වෙව චීවරදුස්සානි ව සංහරිංසු.

කොකාලිකො චිත්තෙසි – “පරමජ්ජිච්ඡා අග්ගසාවකා පයුත්තවාචාය උප්පන්තලාභං න සාදිශිස්සන්ති, අසාදියන්තා ‘ආවාසිකස්ස දෙථා’ ති වක්ඛන්ති” ති තං ලාභං ගාභාපෙත්වා ථෙරානං සන්තිකං අගමාසි. ථෙරා දිස්වා ව “ඉමෙ පච්චයා නෙව අම්භාකං, න කොකාලිකස්ස කප්පන්ති” ති පටික්ඛිපිත්වා පක්කමිංසු. කොකාලිකො “කථඤ්ඤි නාම සයං අග්ගණ්හන්තා මය්හමිපි අදාපෙත්වා පක්කමිස්සන්ති” ති ආසාතං උප්පාදෙසි. තෙපි භගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා භගවත්තං වන්දිත්වා පුන අත්තනො පරිසං ආදාය ජනපදවාරිකං වරන්තා අනුපුබ්බෙන තස්මිං රට්ඨෙ තමෙව නගරං පච්චාගමිංසු. නාගරා ථෙරෙ සඤ්ජානිත්වා සහ පරික්ඛාරෙහි දානං සජ්ජෙත්වා නගරමජ්ඣෙ මණ්ඩපං කත්වා දානං අදංසු, ථෙරානඤ්ච පරික්ඛාරෙ උපනාමෙසුං. ථෙරා භික්ඛුසඩ්ධස්ස නියාදයිංසු. තං දිස්වා කොකාලිකො චිත්තෙසි – “ඉමෙ පුබ්බෙ අජ්ජිච්ඡා අහෙසුං, ඉදානි පාපිච්ඡා ඡාතා, පුබ්බෙපි අජ්ජිච්ඡසන්තුට්ඨපච්චිත්තසදිසාව මඤ්ඤෙ” ති ථෙරෙ උපසඩ්කමිත්වා, “ආචුසො, තුම්හෙ පුබ්බෙ අජ්ජිච්ඡා විය, ඉදානි පන පාපහික්ඛු ඡාතත්ථා” ති වත්වා “මුලට්ඨානෙයෙව නෙසං පතිට්ඨං හින්දිස්සාමි” ති තරමානරුපො නික්ඛමිත්වා යෙන භගවා තෙනුපසඩ්කමි. අයමෙස කොකාලිකො, ඉමිනා ව කාරණෙන උපසඩ්කමීති වෙදිතබ්බො.

භගවා තං තුරිතතුරිතං ආගච්ඡන්තං දිස්වාච ආචජ්ජෙන්නො අඤ්ඤාසි “අයං අග්ගසාවකෙ අක්කොසිතුකාමො ආගතො, සක්කා නු ඛො පටිසෙධෙතු”න්ති. තතො “න සක්කා පටිසෙධෙතුං, ථෙරෙසු අපරජ්ඣිත්වා ආගතො, එකංසෙන පන පදුමනිරයෙ නිබ්බන්තිස්සති”ති දිස්වා “සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙපි නාම ගරහන්තං සුත්වා න නිසෙධෙති”ති වාදමොචනත්ථං අරියුපවාදස්ස ව මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං මා හෙවන්ති තික්ඛන්තුං පටිසෙධෙසි. තත්ථ මා හෙවන්ති මා එවං අහණි. සද්ධායිකොති සද්ධාය ආගමකරො පසාදාවහො, සද්ධාතඛ්ඛවචනො වා. පච්චයිකොති පත්තියායිතඛ්ඛවචනො.

පක්කාමීති කම්මානුභාවෙන වොදියමානො පක්කාමි. ඔකාසකතඤ්ඤි කම්මං න සක්කා පටිබාහිතුං. අවිරපක්කන්තස්සාති පක්කන්තස්ස සතො නවිරෙනෙව. සබ්බො කායො ඵුට්ඨො අහොසීති කෙසග්ගමත්තමිපි ඔකාසං අචජ්ජෙත්වා සකලසරිරං අට්ඨිති හින්දිත්වා උග්ගතාහි පිළකාහි අජ්ඣොත්ථං අහොසි. යස්මා පන බුද්ධානුභාවෙන තථාරූපං කම්මං බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ විපාකං දාතුං න සක්කොති, දස්සනුපවාරෙ විජහිතමත්තෙ දෙති, තස්මා තස්ස අවිරපක්කන්තස්ස පිළකා උට්ඨහිංසු. කලායමත්තියොති වණකමත්තියො. බෙලුවසලාචුකමත්තියොති තරුණබෙලුවමත්තියො. පහිජ්ජිංසුති හිජ්ජිංසු. තාසු හින්තාසු සකලසරිරං පනසපක්කං විය අහොසි. සො පක්කෙන ගත්තෙන ජෙනවනද්වාරකොට්ඨකෙ විසගිලිතො මච්ඡො විය කදලිපත්තෙසු නිපජ්ජි. අථ ධම්මස්සවනත්ථං ආගතාගතා මනුස්සා “ධි කොකාලික, ධි කොකාලික, අයුත්තමකාසි, අත්තනොයෙව මුඛං නිස්සාය අන්තරාසනං පත්තොසි”ති ආහංසු. තෙසං සද්දං සුත්වා ආරක්ඛදෙවතා ධික්කාරමකංසු, ආරක්ඛදෙවතානං ආකාසදෙවතාති ඉමිනා උපායෙන යාව අකනිට්ඨභවතා එකධික්කාරො උදපාදි.

තුරුති කොකාලිකස්ස උපජ්ඣායො තුරුත්ථෙරො නාම අනාගාමිඵලං වත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බන්තො. සො භුමිමට්ඨදෙවතා ආදිං කත්වා “අයුත්තං කොකාලිකෙන කතං අග්ගසාවකෙ අන්තිමවත්ථුනා අබ්භාවික්ඛන්තෙනා”ති පරම්පරාය බ්‍රහ්මලොකසම්පත්තං තං සද්දං සුත්වා “මා මය්හං පස්සන්තස්සෙව වරාකො නස්සි, ඔවදිස්සාමි නං ථෙරෙසු චිත්තජපසාදත්ථායා”ති ආගන්ත්වා තස්ස පුරතො අට්ඨාසි. තං සන්ධායෙනං වුත්තං – “තුරු පච්චෙකබ්‍රහ්මා”ති. පෙසලාති පියසිලා. කොසි ත්වං, ආචුසොති නිසින්තකොච කඛරක්ඛිති උමමීලෙන්වා එවමාහ. පස්ස යාවඤ්ච තෙ ඉදං අපරද්ධති යත්තකං තයා අපරද්ධං, අත්තනො නලාටෙ මහාගණ්ඩං අපස්සන්තො සාසපමත්තාය පිළකාය මං වොදෙතඛ්ඛං මඤ්ඤාසිති ආහ.

අථ නං “අදිට්ඨිජපත්තො අයං කොකාලිකො, ගිලිතවිසො විය න කස්සචි වචනං න කරිස්සති”ති ඤත්වා පුරිසස්ස හීනිආදිමාහ. තත්ථ කුයාරිති කුයාරිසදිසා ඵරුසවාවා. ඡිත්දතීති කුසලමුලසඬ්ඛාතෙ මූලෙයෙව නිකන්තති. නින්දියන්ති නින්දිතඛ්ඛං දුස්සිලපුග්ගලං. පසංසතීති උත්තමත්ථෙ සම්භාවෙන්වා බිණාසවොති වදති. තං වා නින්දති යො පසංසියොති යො වා පසංසිතඛ්ඛො බිණාසවො, තං අන්තිමවත්ථුනා වොදෙන්තො “දුස්සිලො අය”න්ති වදති. විචිනාති මුඛෙන සො

කලින්ති සො තං අපරාධං මුඛෙන විචිනාති නාම. කලිනා තෙනාති තෙන අපරාධෙන සුඛං න වින්දති. නින්දියපසංසාය හි පසංසියනින්දාය ව සමකොච විපාකො.

සබ්බස්සාපි සභාපි අත්තනාති සබ්බෙන සකෙන ධනෙනපි අත්තනාපි සද්ධිං යො අක්ඛෙසු ධනපරාජයො නාම, අයං අප්පමත්තකො අපරාධො. යො සුගතෙසුති යො පන සම්මග්ගතෙසු පුග්ගලෙසු චිත්තං දුසෙය්‍යා, අයං චිත්තපදොසොච තතො කලිතො මහන්තතරො කලි.

ඉදානි තස්ස මහන්තතරභාවං දස්සෙන්නො සතං සහස්සානන්තිආදිමාහ. තත්ථ සතං සහස්සානන්ති නිරබ්බදගණනාය සතසහස්සඤ්ච. ඡත්තිංසතීති අපරානි ඡත්තිංසති නිරබ්බදානි. පඤ්ච වානි අබ්බදගණනාය පඤ්ච අබ්බදානි. යමරියගරහීති යං අරියෙ ගරහන්තො නිරයං උපපජ්ජති, තත්ථ එත්තකං ආයුජ්ජමාණන්ති අත්ථො.

කාලමකාසීති උපජ්ඣායෙ පක්කන්තෙ කාලං අකාසි. පදුමනිරයන්ති පාටියෙක්කො පදුමනිරයො නාම නත්ථි, අවිච්ඡින්නිරයස්මිංයෙව පන පදුමගණනාය පච්චිතබ්බෙ එකස්මිං යානෙ නිබ්බන්ති.

විසතිබාරිකොති මාගධකෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා, කොසලරට්ඨෙ එකො පත්ථො භොති. තෙන පත්ථෙන චත්තාරො පත්ථා ආළ්භකං, චත්තාරි ආළ්භකානි දොණං, චතුදොණා මානිකා, චතුමානිකා බාරි, තාය බාරියා විසතිබාරිකො. තිලවාහොති මාගධකානං සුමුමතිලානං තිලසකටං. අබ්බදො නිරයොති අබ්බදො නාම පාටියෙක්කො නිරයො නත්ථි, අවිච්ඡින්නිරයෙව පන අබ්බදගණනාය පච්චිතබ්බට්ඨානස්සෙතං නාමං. නිරබ්බදාදිසුපි එසෙව නයො.

වස්සගණනාපි පනෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බං – යථෙව හි සතං සතසහස්සානි කොටි භොති, එවං සතං සතසහස්සකොටියො පකොටි නාම භොති, සතං සතසහස්සපකොටියො කොටිපකොටි නාම, සතං සතසහස්සකොටිපකොටියො නහුතං, සතං සතසහස්සනහුතානි නින්තහුතං, සතං සතසහස්සනින්තහුතානි එකං අබ්බදං, තතො විසතිගුණං නිරබ්බදං, එස නයො සබ්බත්ථාති. දසමං භෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ථෙරවග්ගො චතුත්ථො.

(10) 5. උපාලිවග්ගො

1-2. කාමභොගීසුත්තාදිවග්ගො

91-92. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සාහසෙනාති සාහසියකම්මෙන. දුතියෙ භයානීති විත්තුත්‍රාසභයානි. වෙරානීති අකුසලවෙරපුග්ගලවෙරානි. අරියො වස්ස ඤායොති සහ විපස්සනාය මග්ගො. ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං භොතීති එවං ඉමස්මිං අවිජ්ජාදිකෙ කාරණෙ සති ඉදං සඨ්ඛාරාදිකං ඵලං භොති. ඉමස්සුජ්ජාදා ඉදං උප්පජ්ජතීති යො

යස්ස සහජාතපච්චයො හොති, තස්ස උප්පාදා ඉතරං උප්පජ්ජති නාම. ඉමස්මිං අසතීති අවිජ්ජාදිකෙ කාරණෙ අසති සඬ්ඛාරාදිකං ඵලං න හොති. ඉමස්ස නිරොධාති කාරණස්ස අප්පවත්තියා ඵලස්ස අප්පවත්ති හොති.

3. කිංදිට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

93. තතියෙ සණ්ඨාපෙසුත්ති ඉරියාපට්ඨි වචනපට්ඨි සණ්ඨාපෙසුං. අප්පසද්දවිනීතාති අප්පසද්දෙන මත්තභාණිනා සත්ථාරා විනීතා. පරතොසොසපච්චයා වාති පරස්ස වා වචනකාරණා. වෙනයිතාති පකප්පිතා. මඬ්ඛුතාති දොමනස්සප්පත්තා නිත්තෙජා. පත්තක්ඛන්ධාති පතිතක්ඛන්ධා. සහධම්මෙනාති සහෙතුකෙන කාරණෙන වචනෙන.

4. වජ්ජියමාහිතසුත්තවණ්ණනා

94. චතුත්ථෙ වජ්ජියමාහිතොති ඵවංනාමකො. සබ්බං තපන්ති සබ්බමෙව දුක්ඛරුකාරිකං. සබ්බං තපස්සින්ති සබ්බං තපනිස්සිතකං. ලුබ්භ්චින්ති දුක්ඛරුකාරිකජීවිකානුයොගං අනුයුත්තං. ගාරය්හන්ති ගරහිතබ්බයුත්තකං. පසංසියන්ති පසංසිතබ්බයුත්තකං. වෙනයිකොති සයං අවිනීතො අඤ්ඤෙහි විනෙතබ්බො. අපඤ්ඤත්තිකොති න කිඤ්චි පඤ්ඤාපෙතුං සක්කොති. අථ වා වෙනයිකොති සත්තවිනාසකො. අපඤ්ඤත්තිකොති අපච්චක්ඛං නිබ්බානං පඤ්ඤාපෙති, සයංකතාදිසු කිඤ්චි පඤ්ඤාපෙතුං න සක්කොති. න සො භගවා වෙනයිකොති සො භගවා ඵවං යාථාවතො ඤත්වා කුසලාකුසලං පඤ්ඤාපෙන්නො න අඤ්ඤෙන විනෙතබ්බො න අඤ්ඤස්සික්ඛිතො. යෙ ච ධම්මෙ උපාදාය සත්තො පඤ්ඤාපියති, තෙසං පඤ්ඤාපනතො න සත්තවිනාසකො, සුවිනීතො සුසික්ඛිතො සත්තවිනාසකොති අත්ථො. තස්ස ච පඤ්ඤත්තියො සපඤ්ඤත්තියොයෙවාති දස්සෙති. විමුත්තිං විමුච්චතො අකුසලා ධම්මාති මිච්ඡාදිට්ඨිසඬ්ඛාතං චිත්තස්ස අධිමුත්තිං අධිමුච්චතො අකුසලා ධම්මා වඩ්ඪන්ති නාම, තං සන්ධායෙනං චුත්තං. සාසනෙ පන චිත්තස්ස විමුත්තිසඬ්ඛාතො විමුත්ති කුසලානංයෙව පච්චයො හොති.

5. උත්තියසුත්තවණ්ණනා

95. පඤ්චමෙ තුණ්හි අගොසිති සත්තුපලද්ධියං යත්වා අපුච්ඡං පුච්ඡතිති තුණ්හි අගොසි. සබ්බසාමුක්ඛංසිකං වත මෙති මයා සබ්බපුච්ඡානං උත්තමපුච්ඡං පුච්ඡිතො සමණො ගොතමො සංසාදෙති නො විස්සජ්ජෙති, නුන න විසහති න සක්කොති විස්සජ්ජෙතුන්ති ඵවං පාපිකං දිට්ඨිං මා පටිලහිති. තදස්සාති තං ඵවං උප්පන්නං දිට්ඨිගතං භවෙය්. පච්චන්තිමන්ති යස්මා මජ්ඣිමදෙසෙ නගරස්ස උද්ධාපාදීති ථීරාති වා හොත්තු දුබ්බලාති වා, සබ්බසො වා පන මා හොත්තු, වොරාසඬ්ඛා න හොති. තස්මා තං අග්ගහෙත්වා “පච්චන්තිමං නගර”න්ති ආහ. දළ්ඞුද්ධාපන්ති ථීරපාකාරපාදං. දළ්ඞුපාකාරතොරණන්ති ථීරපාකාරඤ්චෙව ථීරපිට්ඨිසඬ්ඛාටඤ්ච. එකද්වාරන්ති කස්මා ආහ? බහුද්වාරස්මිඤ්ඤි නගරෙ බහුහි පණ්ඩිතදොවාරිකෙහි

හවිතබ්බං, එකද්වාරෙ එකොව වට්ටති. තථාගතස්ස ව පඤ්ඤාය අඤ්ඤො සදිසො නත්ථි. තස්මා සත්ථු පණ්ඩිතභාවස්ස ඔපම්මත්ථං එකංයෙව දොවාරිකං දස්සෙතුං ‘එකද්වාර’න්ති ආහ. පණ්ඩිතොති පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතො. බ්‍යක්තොති වෙය්‍යත්තියෙන සමන්තාගතො. මෙධාවීති යානුජපත්තියපඤ්ඤාසඬ්ඛාතාය මෙධාය සමන්තාගතො. අනුපරියායපථන්ති අනුපරියායනාමකං මග්ගං. පාකාරසන්ධිත්ති ද්විත්තං ඉට්ඨකානං අපගතට්ඨානං. පාකාරච්චරන්ති පාකාරස්ස ඡින්නට්ඨානං. තදෙවෙනං පඤ්ඤන්ති තංයෙව ‘සස්සතො ලොකො’ති ආදිනා නයෙන ප්‍රට්ඨං යපතියපඤ්ඤං පුනපි පුච්ඡි. සබ්බො ව තෙන ලොකොති සත්තුපලද්ධියංයෙව යත්වා අඤ්ඤනාකාරෙන පුච්ඡතීති දස්සෙති.

6. කොකනුදසුත්තවණ්ණනා

96. ඡට්ඨෙ පුබ්බාපයමානොති පුබ්බසදිසාති නිරුද්ධාති කුරුමානො. ක්වෙත්ථ, ආවුසොති කො එත්ථ, ආවුසො. යාවතා, ආවුසො, දිට්ඨිති යත්තිකා ද්වාසට්ඨිවධාපි දිට්ඨි නාම අත්ථි. යාවතා දිට්ඨිට්ඨානන්ති ‘ඛන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං, අවිජ්ජාපි, එස්සොපි, සඤ්ඤාපි, විතක්කොපි අයොනිසොමනසිකාරොපි, පාපමිත්තොපි, පරතොසොසොපි දිට්ඨිට්ඨාන’න්ති එවං යත්තකං අට්ඨවිධම්පි දිට්ඨිට්ඨානං. දිට්ඨිකාරණං නාම අත්ථි. දිට්ඨාධිට්ඨානන්ති දිට්ඨිනං අධිට්ඨානං, අධිග්‍රහණං අධිග්‍රහණං පවත්තාය දිට්ඨියා එතං නාමං. දිට්ඨිපරිශුද්ධිභාවානන්ති ‘කතමාති අට්ඨාරස දිට්ඨිපරිශුද්ධිභාවානාති? යා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරං දිට්ඨිවිසුකං දිට්ඨිවිජ්ජන්තං දිට්ඨිසංයොජනං දිට්ඨිසල්ලං දිට්ඨිසම්බාධො දිට්ඨිපලිබ්ධො දිට්ඨිඛන්ධනං දිට්ඨිපපාතො දිට්ඨිනුසංයො දිට්ඨිසන්තාපො දිට්ඨිපරිලාභො දිට්ඨිගන්තො දිට්ඨිපාදානං දිට්ඨිහිනිවෙසො දිට්ඨිපරාමාසො. ඉමාති අට්ඨාරස දිට්ඨිපරිශුද්ධිභාවානාති’ති එවං චුත්තං දිට්ඨිපරිශුද්ධිභාවං. සමුට්ඨානන්ති දිට්ඨිට්ඨානස්සෙව වෙච්චනං. චුත්තඤ්ඤෙනං – ‘ඛන්ධා පච්චයො දිට්ඨිනං උපාදාය සමුට්ඨානට්ඨෙතා’ති (පටි. ම. 1.124) සබ්බං විත්ථාගරතබ්බං. සොතාපත්තිමග්ගො පන දිට්ඨිසමුග්ගො නාම සබ්බදිට්ඨිනං සමුග්ගාතකත්තා. තමහන්ති තං සබ්බං අහං ජානාමි. ක්‍යාහං චක්ඛාමිති කිංකාරණා අහං චක්ඛාමි.

7-8. ආහුනෙය්‍යසුත්තදිවණ්ණනා

97-98. සත්තමෙ සම්මාදිට්ඨිකොති යාථාදිට්ඨිකො. අට්ඨමෙ අධිකරණසමුප්පාදවූපසමකුසලොති චතුත්තං අධිකරණානං මූලං ගහෙත්වා වූපසමෙන සමුප්පාදවූපසමකුසලො හොති.

9. උපාලිසුත්තවණ්ණනා

99. නවමෙ දුර්භිසම්භවානීති සම්භවිතුං දුක්ඛානි දුස්සභානි, න සක්කා අප්පෙසක්ඛෙහි අප්පෙසාගාහිතුන්ති චුත්තං හොති. අරඤ්ඤවනපත්ථානීති අරඤ්ඤානි ව වනපත්ථානි ව. ආරඤ්ඤකඬ්ඛනිජ්ජාදනෙන අරඤ්ඤානි, ගාමන්තං

අතික්කමිත්වා මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානභාවෙන වනපත්ථානි. පත්තානීති පරියන්තානි අතිදුරානි. දුක්කරං පච්චෙකන්ති කායච්චෙකො දුක්කරො. දුරහිරමන්ති අහිරමිතුං න සුකරං. එකත්තෙති එකීභාවෙ. කිං දස්සෙති? කායච්චෙකෙ කතෙපි තත්ථ චිත්තං අහිරමාපෙතුං දුක්කරං. ද්වයංද්වයාරාමො හි අයං ලොකොති. හරන්ති මඤ්ඤෙති හරන්ති විය සසන්ති විය. මනොති චිත්තං. සමාධිං අලභමානස්සාති උපචාරසමාධිං වා අප්පනාසමාධිං වා අලභන්තස්ස. කිං දස්සෙති? ඊදිසස්ස හික්ඛුනො තිණපණ්ණමිගාදිසද්දෙහි විවිධෙහි ව හීසනකෙහි වනානි චිත්තං වික්ඛිපන්ති මඤ්ඤෙති. සංසිද්ධස්සති කාමචිතක්කෙන සංසිද්ධස්සති. උප්ප්ලවිස්සතිති ධ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කෙහි උද්ධං ප්ලවිස්සති.

කණ්ණසංඛොචිකන්ති කණ්ණෙ ඛොවන්තෙන කීළිතබ්බං. පිට්ඨිසංඛොචිකන්ති පිට්ඨිං ඛොවන්තෙන කීළිතබ්බං. තත්ථ උදකං සොණ්ඩාය ගහෙත්වා ද්විසු කණ්ණෙසු ආසිඤ්චනං කණ්ණසංඛොචිකා නාම, පිට්ඨියං ආසිඤ්චනං පිට්ඨිසංඛොචිකා නාම. ගාධං චිත්තදීති පතිට්ඨං ලභති. කො වාහං කො ව හත්ථිනාගොති අහං කො, හත්ථිනාගො කො, අහමිපි තිරච්ඡානගතො, අයමිපි, මය්හමිපි වත්තාරො පාදා, ඉමස්සපි, නනු උභොපි මයං සමසමාති.

වච්චකකන්ති කුමාරකානං කීළිතකං බුද්දකනඤ්චගලං. සට්ඨකන්ති දීඝදණ්ඩකෙන රස්සදණ්ඩකං පහරණකීළං. මොක්ඛචිකන්ති සංපරිවත්තකකීළං, ආකාසෙ දණ්ඩකං ගහෙත්වා භූමියං වා සීසං යපෙත්වා හෙට්ඨපරියභාවෙන පරිවත්තකකීළන්ති චුත්තං භොති. විචගුලකන්ති තාලපණ්ණාදීහි කතං වාතප්පභාරෙන පරිබ්භමනවක්කං. පත්තාළ්භකං චුච්චති පණ්ණනාළි, තාය වාලුකාදීහි මිනන්තා කීළන්ති. රථකන්ති බුද්දකරථං. ධනුකන්ති බුද්දකධනුමෙව.

ඉධ බො පන වොති එත්ථ වොති නිපාතමත්තං, ඉධ බො පනාති අත්ථො. ඉඬ්ඝ ත්වං, උපාලි, සඬ්ඝෙ විහරාහීති එත්ථ ඉඬ්ඝාති වොදනත්ථෙ නිපාතො. තෙන ථෙරං සඬ්ඝමජ්ඣෙ විහාරත්ථාය වොදෙති, නාස්ස අරඤ්ඤවාසං අනුජානාති. කස්මා? අරඤ්ඤසෙනාසනෙ වසතො කිරස්ස වාසධුරමෙව පුරිස්සති, න ගන්ථධුරං. සඬ්ඝමජ්ඣෙ වසන්තො පන ද්වෙ ධුරානි පුරෙත්වා අරහත්තං පාපුණ්ණස්සති, විනයපිටකෙ ව පාමොක්ඛො භවිස්සති. අථස්සාහං පරිසමජ්ඣෙ පුබ්බපත්ථනං පුබ්බාහිනීභාරඤ්ච කථෙත්වා ඉමං හික්ඛුං විනයධරානං අග්ගට්ඨානෙ යපෙස්සාමීති ඉමමත්ථං පස්සමානො සත්ථා ථෙරස්ස අරඤ්ඤවාසං නානුජානීති. දසමං උත්තානත්ථමෙවාති.

උපාලිවග්ගො පඤ්චමො.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. සම ණසඤ්ඤාවග්ගො

1. සම ණසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

101. තතියස්ස පඨමෙ සම ණසඤ්ඤාති සම ණානං උප්පජ්ජනකසඤ්ඤා. සන්තතකාරීති නිරන්තරකාරී. අඛ්‍යාපජ්ඣෙකාති නිද්දුක්ඛො. ඉදමත්ථං තිස්ස හොතිති ඉදමත්ථං ඉමෙ පච්චයාති එවමස්ස ජීවිතපරික්ඛාරෙසු හොති, පච්චවෙක්ඛිතපරිහොගං පරිභුඤ්ජතීති අත්ථො. දුතියං උත්තානත්ථමෙව.

3. මිච්ඡත්තසුත්තවණ්ණනා

103. තතියෙ විරාධනා හොතිති සග්ගතො මග්ගතො ච විරජ්ඣනං හොති. නො ආරාධනාති න සම්පාදනා න පරිපූරකාරිතා හොති. පහොතිති පවත්තති.

4-5. බීජසුත්තාදිවණ්ණනා

104-105. චතුත්ථෙ යථාදිට්ඨි සමත්තං සමාදින්නන්ති දිට්ඨානුරූපෙන පරිපුණ්ණං සමාදින්නං සකලං ගහිතං. වෙනනාති තිසු ද්වා රෙසු නිබ්බත්තිතවෙනනාව ගහිතා. පත්ථනාති “එවරූපො සිය”න්ති එවං පත්ථනා. පණ්ඩිති “දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා”ති විත්තට්ඨපනා. සඬ්ඛාරාති සම්පයුත්තකසඬ්ඛාරා. පඤ්චමෙ පුරෙවාරිකට්ඨෙයන පුබ්බඬ්ඛමා. අන්වදෙවොති තං අනුබන්ධමානමෙව.

6. නිජ්ජරසුත්තවණ්ණනා

106. ඡට්ඨෙය නිජ්ජරවත්ථුනීති නිජ්ජරකාරණාති. මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතිති අයං හෙට්ඨා විපස්සනායපි නිජ්ජිණ්ණා එව පහිනා. කස්මා පුන ගහිතාති? අසමුච්ඡින්නත්තා. විපස්සනාය හි කිඤ්චාපි නිජ්ජිණ්ණා, න පන සමුච්ඡින්නා. මග්ගො පන උප්පජ්ජිත්වා තං සමුච්ඡින්නදති, න පුන වුට්ඨාතුං දෙති. තස්මා පුන ගහිතා. එවං සබ්බපදෙසු යොජෙතබ්බො. එත්ථ ච සම්මාවිමුත්තිපච්චයා චතුසට්ඨි ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. කතමෙ චතුසට්ඨි? සොනාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ අධිමොක්ඛට්ඨෙයන සද්ධිත්ථියං පරිපූරති, පග්ගහට්ඨෙයන වීරිශිත්ථියං, උපට්ඨානට්ඨෙයන සතිත්ථියං, අවික්ඛෙපට්ඨෙයන සමාධිත්ථියං, දස්සනට්ඨෙයන පඤ්ඤිත්ථියං පරිපූරති, විජානනට්ඨෙයන මනිත්ථියං, අහිනන්දනට්ඨෙයන සොමනස්සිත්ථියං, පවත්තසන්තතිආධිපතෙයාට්ඨෙයන ජීවිතිත්ථියං පරිපූරති...පෙ.... අරහත්තඵලක්ඛණෙ අධිමොක්ඛට්ඨෙයන සද්ධිත්ථියං...පෙ.... පවත්තසන්තතිආධිපතෙයාට්ඨෙයන ජීවිතිත්ථියං පරිපූරතිති එවං චතුසු ච මග්ගෙසු චතුසු ච ඵලෙසු අට්ඨට්ඨ හුත්වා චතුසට්ඨි ධම්මා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති.

7. ධොවනාසුත්තවණ්ණනා

107. සත්තමෙ ධොවනන්ති අට්ඨධොවනං. තස්මිඤ්ඤි ජනපදෙ මනුස්සා ඤාතකෙ මනෙ න ඤාපෙන්නි, ආවාටං පන බණ්ණිතවා භූමියං නිදහන්ති. අථ නෙසං පුත්තිභූතානං අට්ඨිති නීහරිතවා ධොවිතවා පටිපාටියා උස්සාපෙතවා ගන්ධමාලෙහි පූජෙතවා යපෙන්නි. නක්ඛන්තෙ පත්තෙ තානි අට්ඨිති ගහෙතවා රොදන්ති පරිදෙවන්ති, තතො නක්ඛන්තං කීළන්ති.

8-10. තිකිච්ඡකසුත්තදිවණ්ණනා

108-110. අට්ඨමෙ විරෙවනන්ති දොසනීහරණහෙසජ්ජං. විරිත්තා හොතිති නීහටා හොති පනුදිතා. නවමෙ වමනන්ති වමනකරණහෙසජ්ජං. දසමෙ නිද්ධමනීයාති නිද්ධමිතබ්බා. නිද්ධන්තාති නිද්ධමිතා.

11. පයමඅසෙබසුත්තවණ්ණනා

111. එකාදසමෙ අභිගපරිපූරණත්ථං සම්මාදිට්ඨියෙව සම්මාඤ්ඤාණන්ති චුත්තා. එවමෙනෙ සබ්බෙපි අරහත්තඵලධම්මා අසෙබ්බා, අසෙබස්ස පචත්තත්තා පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණම්පි අසෙබන්ති චුත්තං.

12. දුතියඅසෙබසුත්තවණ්ණනා

112. ද්වාදසමෙ අසෙබ්බියාති අසෙබ්බායෙව, අසෙබසන්තකා වා. ඉමිනා සුත්තෙන බිණ්ණාසවොව කට්ඨොති.

සමණසඤ්ඤාවග්ගො පයමො.

(12) 2. පච්චොරොහණිවග්ගො

1-2. අධම්මසුත්තදිවයවණ්ණනා

113-114. දුතියස්ස පයමෙ පාටියෙක්කං පුච්ඡා ච විස්සජ්ජනා ච කතා. දුතියෙ එකතොව.

3. තතියඅධම්මසුත්තවණ්ණනා

115. තතියෙ උද්දෙසං උද්දිසිත්වාති මානිකං නික්ඛිපිත්වා. සත්ථු වෙව සංවණ්ණිතොති පඤ්චසු යානෙසු එතදග්ගෙ යපෙන්නෙන සත්ථාරා සංවණ්ණිතො. සම්භාවිතොති ගුණසම්භාවනාය සම්භාවිතො. පහොතිති සක්කොති. අතිසිත්වාති අතික්කමිත්වා. ජානං ජානාතිති ජානිතබ්බකං ජානාති. පස්සං පස්සතිති පස්සිතබ්බකං පස්සති. චක්ඛුභූතොති චක්ඛු විය භූතො ජාතො නිබ්බන්තො. ඤාණභූතොති ඤාණසභාවො. ධම්මභූතොති ධම්මසභාවො. බ්‍රහ්මභූතොති සෙට්ඨසභාවො. වත්තාති වත්තුං සමත්ථො. පචත්තාති පචත්තෙනතුං සමත්ථො.

අත්ථස්ස නින්තෙතාති අත්ථං නීහරිත්වා දස්සෙතා. යථා නො භගවාති යථා අමිහාකං භගවා බ්‍යාකරෙය්‍යා.

4. අජිතසුත්තවණ්ණනා

116. චතුත්ථෙ අජිතොති එවංනාමකො. චිත්තට්ඨානසතානීති චිත්තුප්පාදසතානි. යෙහීති යෙහි චිත්තට්ඨානසතෙහි අනුයුක්ඛියමානා. උපාරද්ධාව ජානන්ති උපාරද්ධස්මාති විරද්ධා නිග්ගහිතා එවං ජානන්ති ‘විරද්ධා මයං, නිග්ගහිතා මයං, ආරොපිතො නො දොසො’ති. පණ්ඩිතවත්ථුනීති පණ්ඩිතභාවත්ථාය කාරණානි.

5-6. සඨගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා

117-118. පඤ්චමෙ ඔරිමං තීරන්ති ලොකියං ඔරිමතීරං. පාරිමං තීරන්ති ලොකුත්තරං පාරිමතීරං. පාරගාමීනොති නිබ්බානගාමීනො. තීරමෙවානුධාවතීති සක්කායදිට්ඨිතීරංයෙව අනුධාවති. ධම්මෙ ධම්මානුවත්තිනොති සම්මා අක්ඛාතෙ නවවිධෙ ලොකුත්තරධම්මෙ අනුධම්මවත්තිනො, තස්ස ධම්මස්සානුවඡවිකාය සහසීලාය පුබ්බභාගපටිපත්තියා පවත්තමානා. මච්චුධෙය්‍යං සුදුක්තරන්ති මච්චුනො යානභූතං තෙභූමකවට්ටං සුදුක්තරං තරිත්වා. පාරමෙස්සන්තීති නිබ්බානං පාපුණ්ණස්සන්ති.

ඔකා අනොකමාගම්මාති වට්ටනො විවට්ටං ආගම්ම. විවෙකෙ යත්ථ දුරමන්ති යස්මිං කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ දුරහිරමං, තත්‍රාහිරතිමිච්ඡෙය්‍යා. හිත්වා කාමෙති දුට්ඨෙපි කාමෙ පහාය. අකිඤ්චනොති නිප්පලිබ්බොධො. ආදානපට්ඨිස්සගෙති ගහණපට්ඨිස්සග්ගසඬ්ඛාතෙ නිබ්බාතෙ. අනුපාදාය යෙ රතාති චතුහි උපාදානෙහි කිඤ්චිපි අනුපාදිශිත්වා යෙ අහිරතා. පරිනිබ්බුතාති තෙ අපච්චයපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතා නාමාති වෙදිතබ්බා. ඡට්ඨං හික්ඛුනං දෙසිතං.

7-8. පච්චොරොහණීසුත්තද්වයවණ්ණනා

119-120. සත්තමෙ පච්චොරොහණීති පාපස්ස පච්චොරොහණං. පත්ථරිත්වාති සත්ථරිත්වා. අන්තරා ච වෙලං අන්තරා ච අග්‍යාගාරන්ති වාලිකාරාසිස්ස ච අග්ගිඅගාරස්ස ච අන්තරෙ. අට්ඨමං හික්ඛුසඬ්ඛස්ස දෙසිතං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පච්චොරොහණීවග්ගො දුතියො.

(13) 3. පරිසුද්ධවග්ගවණ්ණනා

123. තතියස්ස පඨමෙ පරිසුද්ධාති නිම්මලා. පරියොදාතාති පහස්සරා. දුතියාදීති උත්තානත්ථානෙවාති.

පරිසුද්ධවග්ගො තතියො.

(14) 4. සාධුවග්ගවණ්ණනා

134. චතුත්ථස්ස පයමෙ සාධුන්ති භද්දකං සිලිට්ඨකං. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙවාති. අරියමග්ගවග්ගො උත්තානත්ථායෙවාති.

සාධුවග්ගො චතුත්ථො.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

155. චතුත්ථස්ස පයමාදීනි උත්තානත්ථානෙවාති.

8. කම්මනිදානසුත්තවණ්ණනා

174. අට්ඨමෙ ලොභහෙතුකම්පීති පාණාතිපාතස්ස ලොභො උපනිස්සයකොට්ඨා හෙතු හොති දොසමොභසම්පයුත්තොපි. ඉමිනා උපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

9. පරික්කමනසුත්තවණ්ණනා

175. නවමෙ පරික්කමනං හොතීති පරිවජ්ජනං හොති.

10. චුන්දසුත්තවණ්ණනා

176. දසමෙ කම්මාරපුත්තස්සාති සුවණ්ණකාරපුත්තස්ස. කස්ස නො ත්වන්ති කස්ස නු ත්වං. පච්ඡාභූමකාති පච්ඡාභූමිවාසිකා. කමණ්ඩලුකාති කමණ්ඩලුධාරිනො. සෙවාලමාලිකාති සෙවාලමාලා විය ධාරෙන්ති. සෙවාලපට්ඨිවාසිතාතිපි චුත්තමෙව. උදකොරොහකාති සායතතියකං උදකොරොහනානුයොගමනුයුත්තා. ආමසෙය්‍යාසීති හත්ථෙන පරිමජ්ජෙය්‍යාසි.

11. ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා

177. එකාදසමෙ උපකප්පතුති පාපුණාතු. යානෙති ඔකාසෙ. නො අට්ඨානෙති නො අනොකාසෙ. නෙරයිකානං ආභාරො නාම තත්ථ නිබ්බත්තනකම්මමෙව. තෙනෙව හි තෙ තත්ථ යාපෙන්ති. තිරව්ජානයොනිකානං පන තිණපණ්ණාදිවසෙන ආභාරො වෙදිතබ්බො. මනුස්සානං ඔදනකුම්මාසාදිවසෙන, දෙව්‍යානං සුධාහොජනාදිවසෙන, පෙත්තිවෙසයිකානං බෙළුසිඬිසාණිකාදිවසෙන. යං වා පනස්ස ඉතො අනුප්පවෙච්ඡන්තීති යං තස්ස මිත්තාදයො ඉතො දදන්තා අනුපවෙසෙන්ති. පෙත්තිවෙසයිකා එව හි පරදත්තුපජීවිතො හොන්ති, න

අඤ්ඤාසං පරෙහි දින්නං උපකප්පති. දායකොපි අනිප්ප්ලොති යං සන්ධාය තං දානං දින්නං, තස්ස උපකප්පතු වා මා වා, දායකෙන පන න සක්කා නිප්ප්ලෙන භවිතුං, දායකො තස්ස දානස්ස විපාකං ලභතියෙව.

අට්ඨානෙහි භවං ගොතමො පරිකප්පං වදන්ති අනොකාසෙ උප්පන්නෙහි තස්මිං ඤාතකෙ භවං ගොතමො දානස්ස ඵලං පරිකප්පෙතියෙව පඤ්ඤාපෙතියෙවාති ප්‍රච්ඡති. බ්‍රාහ්මණස්ස හි “ඵවං දින්නස්ස දානස්ස ඵලං දායකො න ලභති” ති ලද්ධි. අඨස්ස භගවා පඤ්ඤං පටිජානිත්වා “දායකො නාම යත්ථ කත්ථවි පුඤ්ඤඵලපජ්චිට්ඨානෙ නිබ්බත්තො දානස්ස ඵලං ලභතියෙවා” ති දස්සෙතුං ඉධ බ්‍රාහ්මණාතිආදිමාහ. සො තත්ථ ලාභී භොතීති සො තත්ථ භත්ටියොනියං නිබ්බත්තොපි මඬගලභත්ටිට්ඨානං පත්වා ලාභී භොති. අස්සාදිසුපි ඵසෙව නයො. සාධුවග්ගො උත්තානත්ථොයෙවාති.

ජාණුස්සොණිවග්ගො දුතියො.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(21) 1. කර්මකායවග්ගො

211. පඤ්චමස්ස පට්ඨාදිති උත්තානත්ථානෙව.

6. සංසප්පතියසුත්තවණ්ණනා

216. ඡට්ඨෙ සංසප්පතියපරියායං වො, භික්ඛවෙ, ධම්මපරියායන්ති සංසප්පතස්ස කාරණං දෙසනාසඬ්ඛාතං ධම්මදෙසනං. සංසප්පතීති තං කම්මං කරොත්තො ආසප්පති පරිසප්පති විප්පන්දති. ජම්මා ගතීති තෙන කම්මෙන යං ගතිං ගමිස්සති, සා ජම්මා භොති. ජම්මුපපත්තීති තස්ස යං ගතිං උපපජ්ජිස්සති, සාපි ජම්මාව භොති. සංසප්පජාතිකාති සංසප්පනසභාවා. භූතා භූතස්ස උපපත්ති භොතීති භූතස්මා සභාවතො විප්පමානකම්මා සත්තස්ස නිබ්බත්ති භොති. ඵස්සා චුසන්තීති විපාකඵස්සා චුසන්ති.

7-8. සඤ්චෙතනිකසුත්තද්වයවණ්ණනා

217-218. සත්තමෙ සඤ්චෙතනිකානන්ති වෙතෙත්වා පකප්පෙත්වා කතානං. උපචිතානන්ති චිතානං වඬ්ඨිතානං. අප්පට්ඨංවෙදිත්වාති තෙසං කම්මානං විපාකං අවෙදිස්ත්වා. ඛ්‍යන්තීභාවන්ති විගතන්තභාවං තෙසං කම්මානං පරිවිජ්ජපරිවුමුතාකරණං. තඤ්ච ඛො දිට්ඨෙව ධම්මෙති තඤ්ච ඛො විපාකං දිට්ඨධම්මවෙදනියං දිට්ඨෙව ධම්මෙ. උපපජ්ජන්ති උපපජ්ජවෙදනියං අනන්තරෙ අත්තභාවෙ. අපරෙ වා පරියායෙති අපරපරියායවෙදනියං පන සංසාරජ්ජවත්තෙ සති සහස්සිමෙපි අත්තභාවෙති. ඉමිනා ඉදං දස්සෙති “සංසාරජ්ජවත්තෙ පටිලද්ධවිපාකාරහකම්මෙ න විජ්ජති සො ජගතිප්පදෙසො, යත්ථ ධීතො මුච්චෙයා

පාපකම්මා' ති. තිව්ධාති තිප්පකාරා. කායකම්මන්තසන්දොසබ්බාපත්තීති
 කායකම්මන්තසධ්වතා විපත්ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදානි වෙදිතබ්බානි. අට්ඨමෙ
 අපණ්ණකො මණ්නි සමන්තතො චතුරස්සො පාසකො.

9. කරජකායසුත්තවණ්ණනා

219. නවමෙ දුක්ඛස්සාති විපාකදුක්ඛස්ස, වට්ඨදුක්ඛස්සෙව වා. ඉමස්මිං සුත්තෙ
 මණ්ඩපමමං නත්ථි. එවං විගතාභිජ්ඣොති එවන්ති නිපාතමත්තං. යථා වා මෙත්තං
 භාවෙන්තා විගතාභිජ්ඣා භවන්ති, එවං විගතාභිජ්ඣො. එවමස්ස විගතාභිජ්ඣාදීහි
 නිවරණවික්ඛම්භනං දස්සෙත්වා ඉදානි අකුසලනිස්සරණානි කථෙන්නො
 මෙත්තාසහගතෙනානිආදිමාහ. අප්පමාණන්ති අප්පමාණසත්තාරම්මණතාය
 විණ්ණවසිතාය වා අප්පමාණං. පමාණකතං කම්මං නාම කාමාවචරකම්මං. න තං
 තත්ත්වතිට්ඨතීති තං මහොසො පරිත්තං උදකං විය අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා
 යාතුං න සක්කොති, අථ බො නං ඔසෙ පරිත්තං උදකං විය ඉදමෙව අප්පමාණං
 කම්මං අප්පකොත්ථරිත්වා අත්තනො විපාකං නිබ්බත්තෙති. දහරතග්ගෙති
 දහරකාලතො පට්ඨාය.

නායං කායො ආදායගමනියොති ඉමං කායං ගහෙත්වා පරලොකං ගන්තුං නාම
 න සක්කාති අත්ථො. චිත්තන්තරොති චිත්තකාරණො, අථ වා චිත්තෙනෙව
 අන්තරිකො. එකස්සෙව හි චුතිචිත්තස්ස අනන්තරා දුතියෙ පටිසන්ධිචිත්තෙ දෙවො
 නාම හොති, නෙරයිකො නාම හොති, තිරච්ඡානගතො නාම හොති. පුරිමනයෙපි
 චිත්තෙන කාරණභූතෙන දෙවො නෙරයිකො වා හොතීති අත්ථො. සබ්බං තං ඉධ
 වෙදනීයන්ති දිට්ඨධම්මවෙදනීයකොට්ඨාසවනෙතං චුත්තං. න තං අනුගං භවිස්සතීති
 මෙත්තාය උපපජ්ජවෙදනීයභාවස්ස උපච්ඡින්නත්තා උපපජ්ජවෙදනීයවසෙන න
 අනුගතං භවිස්සති. ඉදං සොතාපන්නසකදාගාමිඅරියපුග්ගලානං පච්චවෙක්ඛණං
 වෙදිතබ්බං. අනාගාමිතායාති ක්කානානාගාමිතාය. ඉධපඤ්ඤස්සාති ඉමස්මිං සාසනෙ
 පඤ්ඤා ඉධපඤ්ඤා නාම, සාසනචරිතාය අරියපඤ්ඤාය ධීතස්ස අරියසාවකස්සාති
 අත්ථො. උත්තරිච්ඡුත්තීන්ති අරහත්තං. දසමං උත්තානත්ථමෙවාති.

කරජකායවග්ගො පට්ඨමො.

(22) 2. සාමඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා

221. දුතියස්ස පට්ඨමං ආදිං කත්වා සබ්බා පෙය්‍යාලතන්ති උත්තානත්ථායෙවාති.

මනොරථපුරණියා අභිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

දසකතිපාතස්ස සංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඩගුත්තරනිකායෙ

එකාදසකනිපාත-අට්ඨකථා

1. නිස්සයවග්ගො

1-6. කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා

1-6. එකාදසකනිපාතස්ස පට්ඨානිකාදීනි හෙට්ඨා වුත්තනායානෙව. කෙවලඤ්චෙන්ථ ආදිතො පඤ්චසු නිබ්බදාචරාගං ද්විධා භිත්තීන්ථා එකාදසකනිපාතානි. ඡට්ඨෙ සික්ඛාපච්චක්ඛානං අධිකං.

7-8. පට්ඨසඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

7-8. සත්තමෙ අත්ථෙත අත්ථොති අත්ථෙත සද්ධිමත්ථො. බ්‍යඤ්ජනෙන බ්‍යඤ්ජනන්ති බ්‍යඤ්ජනෙන සද්ධිං බ්‍යඤ්ජනං. සංසන්දිස්සතීති සම්පවත්තිස්සති. සමෙස්සතීති සමානං භවිස්සති. න විග්ගස්භිස්සතීති න විරජ්ඣස්සති. අග්ගපදස්මීන්ති නිබ්බානෙ. අට්ඨමෙ පච්චවෙක්ඛණා කථිතා.

9. සද්ධසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ දොණියා බද්ධොති යවසස්සදොණියා සම්පෙ බද්ධො. අත්තරං කරිත්ථාති අබ්භන්තරෙ කර්ථා. ක්‍යායතීති වින්තෙති. පජ්ක්‍යායතීති ඉතො විතො ව නානජපකාරකං ක්‍යායති. නිජ්ක්‍යායතීති නිරන්තරවසෙන නිබද්ධං ක්‍යායති. පට්ඨිමිති නිස්සයා ක්‍යායතීති සමාපත්තියං සනිකන්තිකවසෙනෙතං වුත්තං. සමාපත්තියඤ්චි සනිකන්තිකත්තා එස ඛච්ඡිකො නාම කතො. ආපාදිසුපි එසෙව නයො.

කථඤ්ච සද්ධ ආජානියක්‍යායිතං හොතීති කථං කාරණාකාරණං ජානන්තස්ස සින්ධවස්ස ක්‍යායිතං හොති. යථා ඉණන්තිආදිසු ඉණසදිසං බන්ධනසදිසං ධනජානිසදිසං කලිසඬ්ඛාතමහාපරාධසදිසඤ්ච කර්ථා අත්තතො අභිමුඛස්ස පතොදස්ස අජ්ඣොභරණසඬ්ඛාතං පතනං විපස්සතීති අත්ථො. නෙව පට්ඨි. නිස්සයා ක්‍යායතීති සමාපත්තිසුඛනිකන්තියා අභාවෙන පට්ඨිආරම්මණාය චතුක්කපඤ්චකජ්ක්‍යානසඤ්ඤාය න ක්‍යායති, නියන්තියා අභාවෙනෙව සො ආජානියො නාම හොතීති. ක්‍යායති ව පනාති නිබ්බානාරම්මණාය ඵලසමාපත්තියා ක්‍යායති. පට්ඨියං පට්ඨිසඤ්ඤා විභූතා හොතීති පට්ඨාරම්මණෙ උජ්ජන්තා චතුක්කපඤ්චකජ්ක්‍යානසඤ්ඤා විභූතා පාකටා හොති. ‘‘විභූතා, භන්තෙ, රූපසඤ්ඤා අවිභූතා අට්ඨිකසඤ්ඤා’’ති ඉමස්මිඤ්චි සුත්තෙ සමතික්කමස්ස අත්ථිතාය විභූතතා වුත්තා, ඉධ පන විපස්සනාවසෙන අනිච්චදුක්ඛානන්තතො දිට්ඨන්තා විභූතා නාම ජාතා. ආපොසඤ්ඤාදිසුපි එසෙව නයො. එවමෙන්ථ හෙට්ඨා

විය සමාපත්තිවසෙන සමතික්කමං අවත්වා විපස්සනාවාරවසෙන සමතික්කමො
වුත්තො. එවං කුසිති එවං විපස්සනාපටිපාටියා ආගන්ත්වා උප්පාදිතාය
එලසමාපත්තියා කුසන්තො.

10. මොරනිවාපසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ අවිචන්තනිට්ඨොති අන්තං අතීතත්තා අවිචන්තසඛිබ්බාතං
අවිනාසධම්මං නිබ්බාතං නිට්ඨා අස්සාති අවිචන්තනිට්ඨො. ඉමිනා නයෙන
සෙසපදානි වෙදිතබ්බානි. ජනෙනස්මිත්ති ජනිතස්මිං, පජායාති අත්ථො. යෙ
ගොත්තපටිසාරිනොති යෙ ජනා තස්මිං ගොත්තෙ පටිසරන්ති “අහං ගොතමො, අහං
කස්සපො” ති, තෙසු ලොකෙ ගොත්තපටිසාරීසු බත්තියො සෙට්ඨො. අනුමතා
මයාති මම සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණෙන සද්ධිං සංසන්දෙත්වා දෙසිතා මයා
අනුඤ්ඤාතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

නිස්සයවග්ගො පඨමො.

2. අනුස්සතිවග්ගො

1-2. මහානාමසුත්තද්වයවණ්ණනා

11-12. දුතියස්ස පඨමෙ නානාවිහාරෙහි විහරතන්ති ගිහීනං නිබද්ධො එකො
විහාරො නාම නත්ථී, තස්මා අමිහාකං අනිබද්ධවිහාරෙන විහරන්තානං කෙන
විහාරෙන කතරෙන නිබද්ධවිහාරෙන විහාතබ්බන්ති පුච්ඡති. ආරාධකොති
සම්පාදකො පරිපූරකො. ධම්මසොතසමාපන්තො බුද්ධානුස්සතිං භාවෙතීති
ධම්මසොතසමාපන්තො හුත්වා බුද්ධානුස්සතිං භාවෙති. දුතියෙ ගිලානා වුට්ඨිතොති
ගිලානො හුත්වා වුට්ඨිතො.

3. නන්දියසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ කල්‍යාණමිත්තෙති සුමිත්තෙ. එවමෙත්ථ කල්‍යාණමිත්තවසෙන
සඛිසානුස්සති කථිතා. කබලීකාරාභාරහක්ඛානන්ති කාමාවචරදෙවානං.
අසමයවිමුත්තොති අසමයවිමුත්තියා විමුත්තො ඛිණ්ණසථො.

4. සුභුතිසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ කො නාමායං සුභුතී හික්ඛුති ජානන්තොපි සත්ථා
කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡති. සුදත්තස්ස උපාසකස්ස පුත්තොති අනාථපිණ්ඩිකං
සන්ධායාහ. අනාථපිණ්ඩිකස්ස හි පුත්තො අත්තනො වුළුපිතු සන්තිකෙ පබ්බජිතො,
අථ නං සුභුතිත්ථෙරො ආදාය සත්ථු සන්තිකං අගමාසි. සද්ධාපදානෙසුති සද්ධානං
පුග්ගලානං අපදානෙසු ලක්ඛණෙසු.

5. මෙත්තසුත්තවශ්ණනා

15. පඤ්චමෙ සුඛං සුපතීති යථා සෙසජනා සම්පරිවත්තමානා කාකච්ඡමානා දුක්ඛං සුපතති, එවං අසුපිත්වා සුඛං සුපති. නිද්දං ඔක්කමන්තොපි සමාපතති. සමාපන්නො විය හොති. සුඛං පටිබුජ්ඣතීති යථා අඤ්ඤෙ නිත්ථුනන්තා විජම්භමානා සම්පරිවත්තන්තා දුක්ඛං පටිබුජ්ඣන්ති, එවං අප්පටිබුජ්ඣන්ත්වා විකසමානං විය පදුමං සුඛං නිබ්බිකාරො පටිබුජ්ඣති. න පාපකං සුපිනං පස්සතීති සුපිනං පස්සන්තොපි හද්දකමෙව සුපිනං පස්සති, චෙතියං වන්දන්තො විය පූජං කරොන්තො විය ව ධම්මං සුඤ්ඤන්තො විය ව හොති. යථා පනඤ්ඤෙ අත්තානං වොරෙහි සම්පරිවාරිතං විය වාලෙහි උපද්දුතං විය පපාතෙ පතන්තං විය ව පස්සන්ති, න එවං පාපකං සුපිනං පස්සති.

මනුස්සානං පියො හොතීති උරෙ ආමුක්කමුත්තාහාරො විය සීසෙ පිළන්ධිතමාලා විය ව මනුස්සානං පියො හොති මනාපො. අමනුස්සානං පියො හොතීති යථෙව මනුස්සානං, අමනුස්සානම්පි පියො හොති විසාඛත්ථෙරො විය. වත්ථු විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.258) මෙත්තාකම්මට්ඨානානිද්දෙසෙ විත්ථාරිතමෙව. දෙවතා රක්ඛන්තීති පුත්තම්ච මාතාපිතරො දෙවතා රක්ඛන්ති. නාස්ස අග්ගි වා විසං වා සත්ථං වා කමතීති මෙත්තාවිහාරිස්ස කායෙ උත්තරාය උපාසිකාය විය අග්ගි වා, සංයුත්තභාණකචුළුසීවත්ථෙරස්සෙව විසං වා, සංකිච්චසාමණෙරස්සෙව සත්ථං වා න කමති නප්පවිසති, නාස්ස කායං විකොපෙතීති චුත්තං හොති. ධෙනුවත්ථුම්පි චෙත්ථ කථයන්ති. එකා කිර ධෙනු වච්ඡකස්ස බීරධාරං මුඤ්චමානා අට්ඨාසී. එකො ලුද්දකො ‘‘තං විජ්ඣස්සාමී’’ති හත්ථෙන සම්පරිවත්තෙන්වා දීසදණ්ඩං සත්ති. මුඤ්චි. සා තස්සා සරීරං ආහච්ච තාලපණ්ණං විය වට්ටමානා ගතා, නෙව උපචාරබලෙන න අප්පනාබලෙන, කෙවලං වච්ඡකෙ බලවහිතවිත්තතාය. එවං මහානුභාවා මෙත්තා.

කුචටං චිත්තං සමාධියතීති මෙත්තාවිහාරිනො බිජ්ජමෙව චිත්තං සමාධියති, නත්ථී තස්ස දන්ධායිතත්තං. මුඛවණ්ණො විජ්ජසීදතීති ඛන්ධනා පචුත්තතාලපක්කං විය වස්ස විජ්ජසන්නවණ්ණං මුඛං හොති. අසම්මුල්ලො කාලං කරොතීති මෙත්තාවිහාරිනො සම්මොහමරණං නාම නත්ථී, අසම්මුල්ලො පන නිද්දං ඔක්කමන්තො විය කාලං කරොති. උත්තරි අප්පට්ඨිජ්ඣන්තොති මෙත්තාසමාපන්නිනො උත්තරි අරහත්තං අධිගන්තුං අසක්කොන්තො ඉතො වචිත්වා සුත්තප්පබුද්ධො විය බ්‍රහ්මලොකං උපපජ්ජතීති.

6. අට්ඨකනාගරසුත්තවශ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ දසමොති ජාතිගොත්තවසෙන චෙව සාරපත්තකුලගණනාය ව දසමෙ යානෙ ගණියති, තෙනස්ස දසමොත්ථෙව නාමං ජාතං. අට්ඨකනාගරොති අට්ඨකනාගරවාසී. කුක්කුටාරාමෙති කුක්කුටසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙ.

තෙන හගවතා...පෙ.... සම්මදක්ඛාතොති එත්ථ අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – යො සො හගවා සමතිංස පාරමියො පුරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ හඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, තෙන හගවතා තෙසං තෙසං සත්තානං ආසයානුසයං ජානතා, හත්ථතලෙ යපිතං ආමලකං විය සබ්බඤ්ඤායාධම්මෙ පස්සතා, අපිච පුබ්බෙනිවාසාදීහි ජානතා, දිබ්බෙන චක්ඛුතා පස්සතා, තීහි වා විජ්ජාහි ඡහි වා පන අභිඤ්ඤාහි ජානතා, සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතෙන සමන්තවක්ඛුතා පස්සතා, සබ්බධම්මජානනසමත්ථාය පඤ්ඤාය ජානතා, සබ්බසත්තානං චක්ඛුච්ඡයාතීතාති තිරොකුට්ඨාදිගතාති වාපි රූපාති අතිවිසුද්ධෙන මංසචක්ඛුතා වා පස්සතා, අත්තහිතසාධිකාය සමාධිපදවිධානාය පටිච්චෙධපඤ්ඤාය ජානතා, පරහිතසාධිකාය කරුණාපදවිධානාය දෙසනාපඤ්ඤාය පස්සතා, අන්තරායිකධම්මෙ වා ජානතා, නියානිකධම්මෙ පස්සතා, අරීතං හතත්තා අරහතා, සම්මා සාමං සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධෙනාති එවං චතුච්චසාරජ්ජවසෙන චතුහි කාරණෙහි ථොමිතෙන අත්ථි නු බො එකො ධම්මො අක්ඛාතොති.

අභිසඬ්ඛතන්ති කතං උප්පාදිතං. අභිසඤ්චෙතයිතන්ති චෙතයිතං කප්පයිතං. සො තත්ථ ධීතොති සො තස්මිං සමථවිපස්සනාධම්මෙ ධීතො. ධම්මරාගෙන ධම්මනන්දියාති පද්ද්වයෙනපි සමථවිපස්සනාසු ඡන්දරාගො වුත්තො. සමථවිපස්සනාසු හි සබ්බෙන සබ්බං ඡන්දරාගං පරියාදියිතුං සක්කොන්තො අරහා හොති, අසක්කොන්තො අනාගාමී හොති. සො සමථවිපස්සනාසු ඡන්දරාගස්ස අප්පහිනත්තා චතුත්ථජ්ඣානචෙතනාය සුද්ධාවාසෙ නිබ්බත්තති. අයං ආවරියානං සමානත්ථකථා.

විතණ්ඩවාදී පනාහ – “තෙනෙව ධම්මරාගෙනාති වචනතො අකුසලෙන සුද්ධාවාසෙ නිබ්බත්තති” ති. සො “සුත්තං ආහරාහී” ති වත්තබ්බො. අද්ධා අඤ්ඤං අපස්සන්තො ඉදමෙව ආහරිස්සති. තතො වත්තබ්බො “කිම්පනිදං සුත්තං නීතත්ථං, උදාහු නෙය්‍යත්ථ” ති. අද්ධා “නීතත්ථ” ති වක්ඛති. තතො වත්තබ්බො – එවං සන්තෙ අනාගාමීඵලත්ථිකෙන සමථවිපස්සනාසු ඡන්දරාගො කත්තබ්බො හවිස්සති, ඡන්දරාගෙ උප්පාදිතෙ අනාගාමීඵලං පටිලද්ධං හවිස්සති, මා “සුත්තං මෙ ලද්ධ” ති යං වා තං වා දීපෙහි. පඤ්භං කථෙන්නෙන හි ආවරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගහෙත්වා අත්ථරසං පටිච්ජිකිත්වා කථෙතුං වට්ටති. අකුසලෙන හි සග්ගෙ, කුසලෙන ව අපායෙ පටිසන්ධි නාම නත්ථි. වුත්තඤ්චෙතං හගවතා –

“න, භික්ඛවෙ, ලොභජෙන කම්මෙන, දොසජෙන කම්මෙන, මොහජෙන කම්මෙන දෙවා පඤ්ඤායන්ති, මනුස්සා පඤ්ඤායන්ති, යා වා පනඤ්ඤාපි කාවි සුගතියො. අථ බො, භික්ඛවෙ, ලොභජෙන කම්මෙන, දොසජෙන කම්මෙන, මොහජෙන කම්මෙන නිරයො පඤ්ඤායති, තිරච්ඡානගොති පඤ්ඤායති, පෙත්තිවිසගො පඤ්ඤායති, යා වා පනඤ්ඤාපි කාවි දුග්ගතියො” ති (අ. නි. 6.39) –

එවං සඤ්ඤාපෙතබ්බො. සථෙ සඤ්ජානාති, සඤ්ජානාතු. නො චෙ සඤ්ජානාති,
“ගච්ඡ පාතොව විහාරං පටිසිත්වා යාගුං පිචා”ති උයොයාපෙතබ්බො.

අයං බො, ගහපති, එකධම්මො අක්ඛාතොති එකං ධම්මං පුච්ඡිතෙන “අයම්පි
එකධම්මො අක්ඛාතො, අයම්පි එකධම්මො අක්ඛාතො”ති එවං පුච්ඡාවසෙන
කථිතත්තා එකාදසපි ධම්මා එකධම්මො නාම කතො. අමතූප්පත්තිඅත්ථෙත වා
සබ්බෙපි එකධම්මොති වත්තුං වට්ටති.

නිධිමුඛං ගවෙසන්තොති නිධිං පරියෙසන්තො. සකිදෙව්නි
එකප්පයොගෙනෙව. කථං පන එකප්පයොගෙනෙව එකාදසන්තං නිධිනං අධිගමො
හොතිති? ඉධෙකච්චො අරඤ්ඤෙ ජීවිතචුත්තිං ගවෙසමානො වරති. තමෙනං
අඤ්ඤතරො අත්ථවරකො දිස්වා “කිං, හො, වරසී”ති පුච්ඡති. සො “ජීවිතචුත්තිං
පරියෙසාමි”ති ආහ. ඉතරො “තෙන හි සම්ම ආගච්ඡ, එතං පාසාණං පවට්ඨෙහි”ති
ආහ. සො තං පවට්ඨෙත්වා උපරුපරිට්ඨිතා වා කුච්ඡයා කුච්ඡං ආහච්ච යිතා වා
එකාදස කුම්භියො පස්සති. එවං එකප්පයොගෙන එකාදසන්තං අධිගමො හොති.

ආචරියධනං පරියෙසිස්සන්තිති අඤ්ඤතිත්ථියා හි යස්ස සන්තිකෙ සිප්පං
උග්ගණ්හන්ති, තස්ස සිප්පග්ගහණතො පුරෙ වා පච්ඡා වා අන්තරන්තරා වා
ගෙහතො නීහරිත්වා ධනං දෙන්ති. යෙසං ගෙහෙ නත්ථි, තෙ ඤාතිසභාගතො
පරියෙසන්ති. යෙසං තම්පි නත්ථි, තෙ සභාගතො පරියෙසන්ති. තථා අලභමානා
හික්ඛම්පි වරිත්වා දෙන්තියෙව. තං සන්ධායෙනං චුත්තං.

කිං පනාහන්ති බාහිරකා තාව අනියානිකෙපි සාසනෙ සිප්පමත්තදායකස්ස
ධනං පරියෙසන්ති, අහං පන එවංචිධෙ නියානිකසාසනෙ එකාදසවිධං
අමතූප්පත්තිපටිපදං දෙසෙන්නස්ස ආචරියස්ස පූජං කිං න කරිස්සාමි,
කරිස්සාමියෙව්නි වදති. පච්චෙකං දුස්සයුගෙන අච්ඡාදෙසීති එකමෙකස්ස
හික්ඛුනො එකෙකං දුස්සයුගං අදාසීති අත්ථො. සමුදාවාරවචනං පනෙත්ථ එවරුපං
හොති, තස්මා අච්ඡාදෙසීති චුත්තං. පඤ්චසතං විහාරන්ති පඤ්චසතග්ගස්සනිකං
පණ්ණසාලං කාරෙසීති අත්ථො.

7. ගොපාලසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ තිස්සො කථා එකනාළිකා චතුරස්සා නිසින්නවත්තිකාති. තත්ථ
පාළිං වත්වා එකෙකස්ස පදස්ස අත්ථකථනං එකනාළිකා නාම.
අපණ්ඩිතගොපාලකං දස්සෙත්වා, අපණ්ඩිතහික්ඛුං දස්සෙත්වා, පණ්ඩිතගොපාලකං
දස්සෙත්වා, පණ්ඩිතහික්ඛුං දස්සෙත්වාති චතුක්කං බන්ධිත්වා කථනං චතුරස්සා
නාම. අපණ්ඩිතගොපාලකං දස්සෙත්වා පරියොසානගමනං, අපණ්ඩිතහික්ඛුං
දස්සෙත්වා පරියොසානගමනං, පණ්ඩිතගොපාලකං දස්සෙත්වා පරියොසානගමනං,
පණ්ඩිතහික්ඛුං දස්සෙත්වා පරියොසානගමනන්ති අයං නිසින්නවත්තිකා නාම. අයං
ඉධ සබ්බාවරියානං ආච්ඡණා.

එකාදසහි, හික්බවෙ, අඩගෙහිති එකාදසහි අගුණකොට්ඨාසෙහි. ගොගණන්ති ගොමණ්ඩලං. පරිහරිතුන්ති පරිග්ගහෙත්වා විවරිතුං. එාතිං කාතුන්ති වඩ්ඪිං. ආපාදෙතුං. ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. න රූපඤ්ඤා භොතීති ගණනතො වා වණ්ණතො වා රූපං න ජානාති. ගණනතො න ජානාති නාම අත්තතො ගුත්තං සතං වා සහස්සං වාති සඬ්ඛ්‍යං න ජානාති, සො ගාවිසු හටාසු වා පලාතාසු වා ගොගණං ගණෙත්වා “අප්ප එත්තකා න දිස්සන්ති” ති ද්වෙ තිණි ගාමන්තරානි වා අට්ඨං වා විවරන්තො න පරියෙසති. අඤ්ඤෙසං ගාවිසු අත්තතො ගොගණං පට්ටියාසුපි ගොගණං ගණෙත්වා “ඉමා එත්තිකා ගාවො න අම්භාක” න්ති යට්ඨියා පොටෙත්වා න නීහරති. තස්ස නට්ඨා ගාවියො නට්ඨාව භොන්ති. පරගාවියො ගහෙත්වා වරති. ගොසාමිකා දිස්වා “අයං එත්තකං කාලං අම්භාකං ධෙතු දුහි” ති තප්පෙත්වා අත්තතො ගාවියො ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. තස්ස ගොගණොපි පරිභායති, පඤ්ච ගොරසපරිභොගතොපි පරිබාහිරො භොති. වණ්ණතො න ජානාති නාම “එත්තිකා ගාවී සෙතා, එත්තිකා රත්තා, එත්තිකා කාලා, එත්තිකා ඔදාතා, එත්තිකා කබරා, එත්තිකා නීලා” ති න ජානාති. සො ගාවිසු හටාසු වා පලාතාසු වා...පෙ.... පඤ්චගොරසපරිභොගතොපි පරිබාහිරො භොති.

න ලක්ඛණකුසලොති ගාවීනං සරිරෙ කතං ධනුසත්තිසුලාදිහෙදං ලක්ඛණං න ජානාති. සො ගාවිසු හටාසු වා පලාතාසු වා “අප්ප අසුකලක්ඛණා අසුකලක්ඛණා ව ගාවො න දිස්සන්ති” ති...පෙ.... පඤ්චගොරසපරිභොගතොපි පරිබාහිරො භොති.

න ආසාටිකං භාරෙතාති ගුත්තං බාණුකණ්ටකාදිහි පහට්ටියානෙසු වණො භොති. තත්ථ නීලමක්ඛිකා අණ්ඩකානි යපෙන්නි, තෙසං ආසාටිකානි නාමං. තාති දණ්ඩකෙන අපනෙත්වා හෙසප්පං දාතබ්බං භොති, බාලො ගොපාලකො තථා න කරොති. තෙන චුත්තං – “න ආසාටිකං භාරෙතා භොතී” ති. තස්ස ගුත්තං වණා වඩ්ඪන්ති, ගම්භිරා භොන්ති, පාණකා කුච්ඡිං පටිසන්ති, ගාවො ගෙලඤ්ඤාහිභූතා නෙව යාවදත්ථං තිණං බාදිතුං න පානීයං පාතුං සක්කොන්ති. තත්ථ ගුත්තං ඛිරං ඡිජ්ජති, ගොණානං ජවො භායති, උභයෙසමිපි ජීවිතන්තරායො භොති. එවමස්ස ගොගණොපි පරිභායති...පෙ.... පඤ්චගොරසතොපි පරිබාහිරො භොති.

න වණං පට්ඨිජාදෙතා භොතීති ගුත්තං චුත්තනයෙනෙව සඤ්ජාතො වණො හෙසප්පං දත්වා වාකෙන වා වීරකෙන වා බන්ධිත්වා පට්ඨිජාදෙනබ්බො භොති. බාලගොපාලකො තං න කරොති. අට්ඨස්ස ගුත්තං වණෙහි යුසා පග්ගරන්ති, තා අඤ්ඤමඤ්ඤං නිසංසන්ති. තෙන අඤ්ඤෙසමිපි වණා ජායන්ති. එවං ගාවො ගෙලඤ්ඤාහිභූතා නෙව යාවදත්ථං තිණානි බාදිතුං...පෙ.... පරිබාහිරො භොති.

න ධූමං කත්තා භොතීති අත්තොවස්සෙ ඩංසමකසාදිනං උස්සන්තකාලෙ ගොගණෙ වජං පට්ටියෙ තත්ථ තත්ථ ධූමො කාතබ්බො භොති. අපණ්ඩිතගොපාලකො තං න කරොති, ගොගණො සබ්බරත්තිං ඩංසාදිහි උපද්දුතො නිද්දං අලහිත්වා පුනදිවසෙ අරඤ්ඤෙ තත්ථ තත්ථ රුක්ඛමූලාදිසු නිපජ්ජිත්වා නිද්දායති. නෙව යාවදත්ථං තිණානි බාදිතුං...පෙ.... පරිබාහිරො භොති.

න තිත්ථං ජානාතීති තිත්ථම්පි සමන්ති වා විසමන්ති වා සගාහන්ති වා නිග්ගාහන්ති වා න ජානාති. සො අතිත්ථෙත ගාවියො ඔතාරෙති. තාසං විසමතිත්ථෙ පාසාණාදීනි අක්කමන්තීනං පාදා හිජ්ජන්ති. සගාහං ගම්හිරං තිත්ථං ඔතිණ්ණෙ කුම්භීලාදයො ගාවො ගණ්හන්ති, “අජ්ජ ඵත්තිකා ගාවො නට්ඨා, අජ්ජ ඵත්තිකා” ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජන්ති. ඵවමස්ස ගො ගණොපි පරිභායති...පෙ.... පඤ්චගොරසතොපි පරිබාහිරො හොති.

න පීතං ජානාතීති පීතම්පි අපීතම්පි න ජානාති. ගොපාලකෙන හි “ඉමාය ගාවියා පීතං, ඉමාය න පීතං, ඉමාය පානීයතිත්ථෙ ඔකාසො ලද්ධො, ඉමාය න ලද්ධො” ති ඵවං පීතාපීතං ජානිතබ්බං හොති. අයං පන දිවසභාගෙ අරඤ්ඤෙ ගොගණං රක්ඛිත්වා “පානීයං පායෙස්සාමි” ති නදිං වා තළාකං වා ඔගාහෙත්වා ගච්ඡති. තත්ථ මහාඋසභා ඵ අනුසභා ඵ බලවගාවියො ඵ දුබ්බලානි චෙව මහල්ලකානි ඵ ගොරුපානි සිඬිගෙහි වා ඵාසුකාහි වා පහරිත්වා අත්තනො ඔකාසං කත්වා උරුජ්ජමාණං උදකං පවිසිත්වා යථාකාමං පිවන්ති. අවසෙසා ඔකාසං අලහමානා තීරෙ යත්වා කලලම්ස්සකං උදකං පිවන්ති වා අපීතා ඵව වා හොන්ති. අථ සො ගොපාලකො පිට්ඨියං පහරිත්වා පුන අරඤ්ඤං පවෙසෙති. තත්ථ අපීතා ගාවියො පිපාසාය සුස්සමානා යාවදන්ථං තිණානි බාදිතුං න සක්කොන්ති. තත්ථ ගුන්තං බීරං ඡිජ්ජති. ගොණානං ජවො භායති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න වීථිං ජානාතීති “අයං මග්ගො සමො බෙමො, අයං විසමො සාසඬිකො සජ්ජට්ඨයො” ති න ජානාති. සො සමං බෙමං මග්ගං වජ්ජෙත්වා ගොගණං ඉතරමග්ගං පටිපාදෙති. තත්ථ ගාවො සිහබ්බාග්ඝාදීනං ගන්ධෙන වොරපරිස්සයෙන ඵ අභිභූතා හන්තමිසජ්ජට්ඨාගා ගීවං උක්ඛිපිත්වා තිට්ඨන්ති, නෙව යාවදන්ථං තිණානි බාදන්ති, න පානීයං පිවන්ති. තත්ථ ගුන්තං බීරං ඡිජ්ජති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න ගොවරකුසලො හොතීති ගොපාලකෙන හි ගොවරකුසලෙන හවිතබ්බං, පඤ්චාහිකචාරො වා සත්තාහිකචාරො වා ජානිතබ්බො. එකදිසාය ගොගණං වාරෙත්වා පුනදිවසෙ තත්ථ න වාරෙතබ්බො. මහතා හි ගොගණෙන විණ්ණට්ඨානං හෙරිතලං විය සුද්ධං හොති නිත්තිණං, උදකම්පි ආලුලීයති. තස්මා පඤ්චමෙ වා සත්තමෙ වා දිවසෙ පුන තත්ථ වාරෙතුං වට්ටති. එත්තකෙන හි තිණම්පි පටිවිරුහති, උදකම්පි පසිදති, අයං පන ඉමං පඤ්චාහිකචාරං වා සත්තාහිකචාරං වා න ජානාති, දිවසෙ දිවසෙ රක්ඛිතට්ඨානෙයෙව රක්ඛති. අථස්ස ගොගණො හරිතතිණං න ලහති, සුක්ඛතිණං බාදන්තො කලලම්ස්සකං උදකං පිවති. තත්ථ ගුන්තං බීරං ඡිජ්ජති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

අනවසෙසදොහී ව හොතීති පණ්ඩිතගොපාලකෙන හි යාව වච්ඡකස්ස මංසලොහිතං සණ්ඨාති, තාව එකං ද්වෙ ථනෙ යපෙත්වා සාවසෙසදොහිතා හවිතබ්බං. අයං වච්ඡකස්ස කිඤ්චි අනවසෙසෙත්වා දුහති. බීරපකො වච්ඡො බීරපිපාසාය සුස්සති, සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තො කම්පමානො මාතු පුරතො

පතිත්වා කාලං කරොන්ති. මාතා පුත්තකං දිස්වා, “මය්හං පුත්තකො අත්තනො මාතුබ්බං පාතුං න ලහති” ති පුත්තසොකෙන නෙව යාවදන්ථං තිණානි බාදිතුං න පානීයං පාතුං සක්කොති, ථනෙසු බ්බං ඡිජ්ජති. එවමස්ස ගොගණොපි පරිභායති...පෙ.... පඤ්චගොරසතොපි පරිබාහිරො හොති.

ගුන්තං පිතිට්ඨානං කරොන්තිති ගොපිතරො. ගාවො පරිණායන්ති යථාරූපිං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තිති ගොපරිණායකා. තෙ න අතිරෙකපුජායාති පණ්ඩිතො හි ගොපාලකො එවරූපෙ උසහෙ අතිරෙකපුජාය පුපෙති, පණ්ණිකං ගොහත්තං දෙති, ගන්ධපඤ්චඩ්ගුලිකෙහි මණ්ඩෙති, මාලං පිළුන්ධෙති, සිඬ්ගෙසු සුවණ්ණරජනකොසකෙ ව ධාරෙති, රත්තිං දීපං ජාලෙත්වා වෙලවිතානස්ස හෙට්ඨා සයාපෙති. අයං පන තතො එකසක්කාරම්පි න කරොති. උසහා අතිරෙකපුජං අලහමානා ගොගණං න රක්ඛන්ති, පරිස්සයං න වාරෙන්නි. එවමස්ස ගොගණොපි පරිභායති...පෙ.... පඤ්චගොරසතොපි පරිබාහිරො හොති.

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. න රූපඤ්ඤා හොතීති “චත්තාරි මහාභූතානි චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදායරූප”න්ති එවං චුත්තං රූපං ද්විභාකාරෙහි න ජානාති ගණනතො වා සමුට්ඨානතො වා. ගණනතො න ජානාති නාම –

“චක්ඛායතනං සොතායතනං ඝානායතනං

ජීවිහාකායරූපසද්දගන්ධරසභොට්ඨබ්බායතනං, ඉත්ථිත්ථියං පුරිසිත්ථියං ජීවිතිත්ථියං කායවිඤ්ඤත්ති වච්චිඤ්ඤත්ති ආකාසධාතු ආපොධාතු රූපස්ස ලහුතා, මුදුතා, කම්මඤ්ඤතා, උපවයො, සන්තති, ජරතා, රූපස්ස අනිච්චතා, කලීකාරො ආහාරො”ති (ධ. ස. 657-665) එවං පාළියා ආගතා පඤ්චවිසති රූපකොට්ඨාසාති න ජානාති. සෙය්‍යථාපි සො ගොපාලකො ගණනතො ගුන්තං රූපං න ජානාති, තපුපමො අයං හික්ඛු. සො ගණනතො රූපං අජානන්තො රූපං පරිග්ගහෙත්වා අරූපං වචන්තපෙත්වා රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා පච්චයං සල්ලක්ඛෙත්වා ලක්ඛණං ආරොපෙත්වා කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙතුං න සක්කොති. සො යථා තස්ස ගොපාලකස්ස ගොගණො න වඩ්ඪති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ සීලසමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානෙහි න වඩ්ඪති. යථා ව සො ගොපාලකො පඤ්චහි ගොරසෙහි පරිබාහිරො හොති, එවමෙවායං අසෙබෙන සීලක්ඛන්ධෙන අසෙබෙන සමාධිපඤ්ඤාවිමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙනාති පඤ්චහි ධම්මක්ඛන්ධෙහි පරිබාහිරො හොති.

සමුට්ඨානතො න ජානාති නාම – “එත්තකං රූපං එකසමුට්ඨානං, එත්තකං ද්විසමුට්ඨානං, එත්තකං තිසමුට්ඨානං, එත්තකං චතුසමුට්ඨානං, එත්තකං නකුතොවි සමුට්ඨානී”ති න ජානාති. සෙය්‍යථාපි සො ගොපාලකො වණ්ණතො ගුන්තං රූපං න ජානාති, තපුපමො අයං හික්ඛු. සො සමුට්ඨානතො රූපං අජානන්තො රූපං පරිග්ගහෙත්වා...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න ලක්ඛණකුසලො හොතීති “කම්මලක්ඛණො බාලො, කම්මලක්ඛණො පණ්ඩිතො”ති එවං චුත්තං කුසලාකුසලකම්මං පණ්ඩිතබාලලක්ඛණන්ති න ජානාති.

සො එවං අජානන්තො බාලෙ වජ්ජේත්වා පණ්ඩිතෙ න සෙවති. බාලෙ වජ්ජේත්වා පණ්ඩිතෙ අසෙවන්තො කප්පියාකප්පියං කුසලාකුසලං සාවජ්ජානවජ්ජං ගරුකලහුකං සතෙකිච්ඡාතෙකිච්ඡං කාරණාකාරණං න ජානාති. තං අජානන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොති. සො යථා තස්ස ගොපාලකස්ස ගොගණො න වඩ්ඪති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ යථාචුත්තෙනි සීලාදීහි න වඩ්ඪති. සො ගොපාලකො විය ව පඤ්චහි ගොරසෙහි, පඤ්චහි ධම්මක්ඛන්ධෙනි පරිබාහිරො හොති.

න ආසාටිකං භාරෙතා හොතීති ‘‘උප්පන්නං කාමචිතක්ක’’න්ති එවං චුත්තෙ කාමචිතක්කාදයො න විනොදෙති. සො ඉමං අකුසලචිතක්කං ආසාටිකං අභාරෙත්වා චිතක්කවසිකො හුත්වා විවරන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොති. සො යථා තස්ස ගොපාලකස්ස...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න වණං පටිච්ඡාදෙතා හොතීති ‘‘වක්ඛුතා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහී හොතී’’ති ආදිතා නයෙන සබ්බාරම්මණෙසු නිමිත්තං ගණ්හන්තො යථා සො ගොපාලකො වණං න පටිච්ඡාදෙති, එවං සංවරං න සම්පාදෙති. සො විවට්ඨ්වා රො විවරන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න ධූමං කත්තා හොතීති සො ගොපාලකො ධූමං විය ධම්මදෙසනාධූමං න කරොති, ධම්මකථං වා සරහඤ්ඤං වා උපනිසින්තකකථං වා අනුමොදනං වා න කරොති, තතො නං මනුස්සා ‘‘බහුස්සුතො ගුණවා’’ති න ජානන්ති. තෙ ගුණාගුණං අජානන්තො වතුහි පච්චයෙහි සඬිගහං න කරොන්ති. සො පච්චයෙහි කිලමමානො බුද්ධවචනං සප්ඤ්ඤායං කාතුං වත්තපට්ඨන්තං පුරෙතුං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න තිත්ථං ජානාතීති තිත්ථභූතෙ බහුස්සුතහික්ඛු න උපසඬිකමති. අනුපසඬිකමන්තො ‘‘ඉදං, හන්තෙ, බාඤ්ජනං කථං රොපෙතබ්බං? ඉමස්ස භාසිතස්ස කො අත්ථො? ඉමස්මිං යානෙ පාළි කිං වදති? ඉමස්මිං යානෙ අත්ථො කිං දීපෙතී’’ති එවං න පරිපුච්ඡති න පරිපඤ්ඤති, න ජානාපෙතීති අත්ථො. තස්ස තෙ එවං අපරිපුච්ඡතා අවිවට්ඨ්වෙව න විවරන්ති, භාජේත්වා න දස්සෙත්ති, අනුත්තානීකතඤ්ච න උත්තානිං කරොන්ති, අපාකටං න පාකටං කරොන්ති. අනෙකච්ඡිතෙසු ව කඬ්ඛායානියෙසු ධම්මෙසුති අනෙකච්ඛාසු කඬ්ඛාසු එකකඬ්ඛමපි න පටිවිනොදෙත්ති. කඬ්ඛායෙව හි කඬ්ඛායානියා ධම්මා නාම. තත්ථ එකං කඬ්ඛමපි න නිහරන්තීති අත්ථො. සො එවං බහුස්සුතතිත්ථං අනුපසඬිකමිත්වා සකඬ්ඛො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොති. යථා වා සො ගොපාලකො තිත්ථං න ජානාති, එවං අයම්පි හික්ඛු ධම්මතිත්ථං න ජානාති. අජානන්තො අවිසයෙ පඤ්ඤං පුච්ඡති, ආහිධම්මිකං උපසඬිකමිත්වා කප්පියාකප්පියං පුච්ඡති, විනයධරං උපසඬිකමිත්වා රූපාරූපපරිච්ඡේදං පුච්ඡති. තෙ අවිසයෙ පුට්ඨා

කපේතුං න සක්කොන්ති. සො අත්තනා සකඨබො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
වඩ්ඨෙතුං න සක්කොති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

න පීතං ජානාතීති යථා සො ගොපාලකො පීතාපීතං න ජානාති, එවං
ධම්මුපසඤ්චිතං පාමොජ්ජං න ජානාති න ලභති. සවනමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුං
නිස්සාය ආනිසංසං න වින්දති, ධම්මස්සවනග්ගං ගන්ත්වා සක්කව්වං න සුභාති,
නිසින්තො නිද්දායති, කථං කපේති, අඤ්ඤවිභිතකො හොති. සො සක්කව්වං ධම්මං
අස්සුභන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඨෙතුං න සක්කොති...පෙ....
පරිබාහිරො හොති.

න වීථිං ජානාතීති සො ගොපාලකො මග්ගාමග්ගං විය “අයං ලොකියො, අයං
ලොකුත්තරො” ති අරියං අට්ඨඨගිකං මග්ගං යථාභූතං නප්පජානාති. අජානන්තො
ලොකියමග්ගෙ අභිනිවිසින්වා ලොකුත්තරං නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති...පෙ....
පරිබාහිරො හොති.

න ගොවරකුසලො හොතීති සො ගොපාලකො පඤ්චාභිකසත්තාභිකවාරෙ විය
වත්තාරො සතිපට්ඨානෙ “ඉමෙ ලොකියා, ඉමෙ ලොකුත්තරා” ති යථාභූතං
නප්පජානාති. අජානන්තො සුබ්බමට්ඨානෙසු අත්තනො ඤාණං වරාපෙත්වා
ලොකියසතිපට්ඨානෙ අභිනිවිසින්වා ලොකුත්තරං නිබ්බත්තෙතුං න
සක්කොති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

අනවසෙසදොභී හොතීති පටිග්ගහණෙ මත්තං අජානන්තො අනවසෙසං දුහති.
නිද්දෙසවාරෙ පනස්ස අභිහට්ඨුං පචාරෙන්තීති අභිහරිත්වා පචාරෙන්ති. එත්ථ ද්වෙ
අභිහාරා වාචාභිහාරො ව, පච්චයාභිහාරො ව. වාචාභිහාරො නාම මනුස්සා භික්ඛුස්ස
සන්තිකං ගන්ත්වා “වදෙය්‍යාථ, භත්තෙ, යෙනත්ථො” ති පචාරෙන්ති.
පච්චයාභිහාරො නාම වත්ථාදීනි වා සප්පිනවනීතථාණිකාදීනි වා ගහෙත්වා භික්ඛුස්ස
සන්තිකං ගන්ත්වා “ගණ්හථ, භත්තෙ, යාවතකෙන අත්ථො” ති වදන්ති. තත්‍ර භික්ඛු
මත්තං න ජානාතීති භික්ඛු තෙසු පච්චයෙසු පමාණං න ජානාති. “දායකස්ස වසො
වෙදිතබ්බො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසො වෙදිතබ්බො, අත්තනො ථාමො
වෙදිතබ්බො” ති ඉමිනා නයෙන පමාණයුත්තකං අග්ගහෙත්වා යං ආහරන්ති, තං
සබ්බං ගණ්හාතීති අත්ථො. මනුස්සා විජ්ජපට්ඨාරිතො න පුන අභිහරිත්වා පචාරෙන්ති.
සො පච්චයෙහි කිලමන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඨෙතුං න
සක්කොති...පෙ.... පරිබාහිරො හොති.

තෙ න අතිරෙකපුජාය පුජෙතා හොතීති සො ගොපාලකො මහාඋසහෙ විය
පෙරෙ භික්ඛු ඉමාය ආවි වෙච රහො ව මෙත්තාකායකම්මාදිකාය අතිරෙකපුජාය න
පුජෙති. තතො පෙරා “ඉමෙ අම්හෙසු ගරුචිත්තීකාරං න කරොන්ති” ති නවකෙ
භික්ඛු ද්විථි සඬගහෙහි න සඬගණ්හන්ති, නෙව ධම්මසඬගහෙන සඬගණ්හන්ති, න
ආමිසසඬගහෙන, වීචරෙන වා පත්තෙන වා පත්තපරියාපන්නෙන වා
වසනට්ඨානෙන වා කිලමන්තෙපි නප්පට්ඨගන්ති, පාළිං වා අට්ඨකථං වා

ධම්මකථාබන්ධං වා ගුල්භගන්ථං වා න සික්ඛාපෙන්නි. නවකා ථෙරානං සන්නිකා සබ්බසො ඉමෙ ද්වෙ සඬ්ගහෙ අලහමානා ඉමස්මිං සාසනෙ පතිට්ඨාතුං න සක්කොන්නි. යථා තස්ස ගොපාලකස්ස ගොගණො න වඩ්ඪති, එවං සීලාදීහි න වඩ්ඪන්නි. යථා ච සො ගොපාලකො පඤ්චහි ගොරසෙහි, එවං පඤ්චහි ධම්මක්ඛන්ධෙහි පරිබාහිරා භොන්නි. සුක්කපක්ඛො කණ්භපක්ඛෙ චුත්තවිපල්ලාසවසෙන යොජෙත්වා වෙදිතබ්බො.

අනුස්සතිවග්ගො දුතියො.

මනොරථපූරණියා අඬ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

එකාදසකතිපාතස්ස සංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ච —

ආයාචිතො සුමතිනා ථෙරෙන හදන්තජොතිපාලෙන;
කඤ්චිපුරාදිසු මයා පුබ්බෙ සද්ධිං වසන්තෙන.

වරතම්බපණ්ණිදීපෙ මහාවිහාරම්හි වසනකාලෙපි;
පාකං ගතෙ විය දුමෙ වලඤ්ජමානම්හි සද්ධම්මෙ.

පාරං පිටකත්තයසාගරස්ස ගන්ත්වා යීතෙන සුමතිනා;
පරිසුද්ධාජීවෙනාහියාචිතො ජීවකෙනාපි.

ධම්මකථාය නිපුණපරමනිකායස්සට්ඨකථං ආරද්ධො;
යමහං විරකාලට්ඨිතිමිච්ඡන්තො සාසනවරස්ස.

සා හි මහාඅට්ඨකථාය සාරමාදාය නිට්ඨිතා එසා;
චතුනචුතිපරිමාණාය පාළියා භාණවාරෙහි.

සබ්බාගමසංවණ්ණනමනොරථො පූරිතො ච මෙ යස්මා;
එතාය මනොරථපූරණීති නාමං තතො අස්සා.

එකුනසට්ඨිමත්තො විසුද්ධිමග්ගොපි භාණවාරෙහි;
අත්ථප්පකාසනත්ථාය ආගමානං කතො යස්මා.

තස්මා තෙන සභායං ගාථාගණනානයෙන අට්ඨකථා;
තීහාධිකදියඩ්ඪසතං විඤ්ඤෙය්‍යා භාණවාරානං.

තීහාධිකදියඩ්ඪසතප්පමාණමිති භාණවාරතො එසා;

සමයං පකාසයන්ති මහාවිහාරාධිවාසීනං.

මූලට්ඨකථාසාරං ආදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන;
යං පුඤ්ඤමුපවිතං තෙන භොතු ලොකො සදා සුඛිතොති.

පරමචිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියජපටිමණ්ඩිතෙන
සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහනසමත්ථෙන
පඤ්ඤාවෙය්‍යාත්තියසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිජ්ජහෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථු
සාසනෙ අජ්ජවිහතඤ්ඤාණජ්ජහාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිශ්ශතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා පහින්තපටිසම්භිදාපරිවාරෙ
ජලභිඤ්ඤාදිජ්ජහෙදගුණජපටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුජ්ජතිට්ඨිතබුද්ධිනං
ථෙරානං ථෙරවංසජ්ජපදීපානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඬ්ඬිකාරභූතෙන
සුවිපුලචිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසොති ගරුභි ගහිතනාමධෙය්‍යොන ථෙරෙන කතා
අයං මනොරථපූරණී නාම අඬ්ඬිගුත්තරනිකායට්ඨකථා –

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසීනං;
දස්සෙන්ති කුලපුත්තානං, නයං චිත්තචිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමමපි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකමිහි ලොකජෙට්ඨස්ස, පචත්තති මහෙසිනොති.

මනොරථපූරණී නාම

අඬ්ඬිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථා සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.